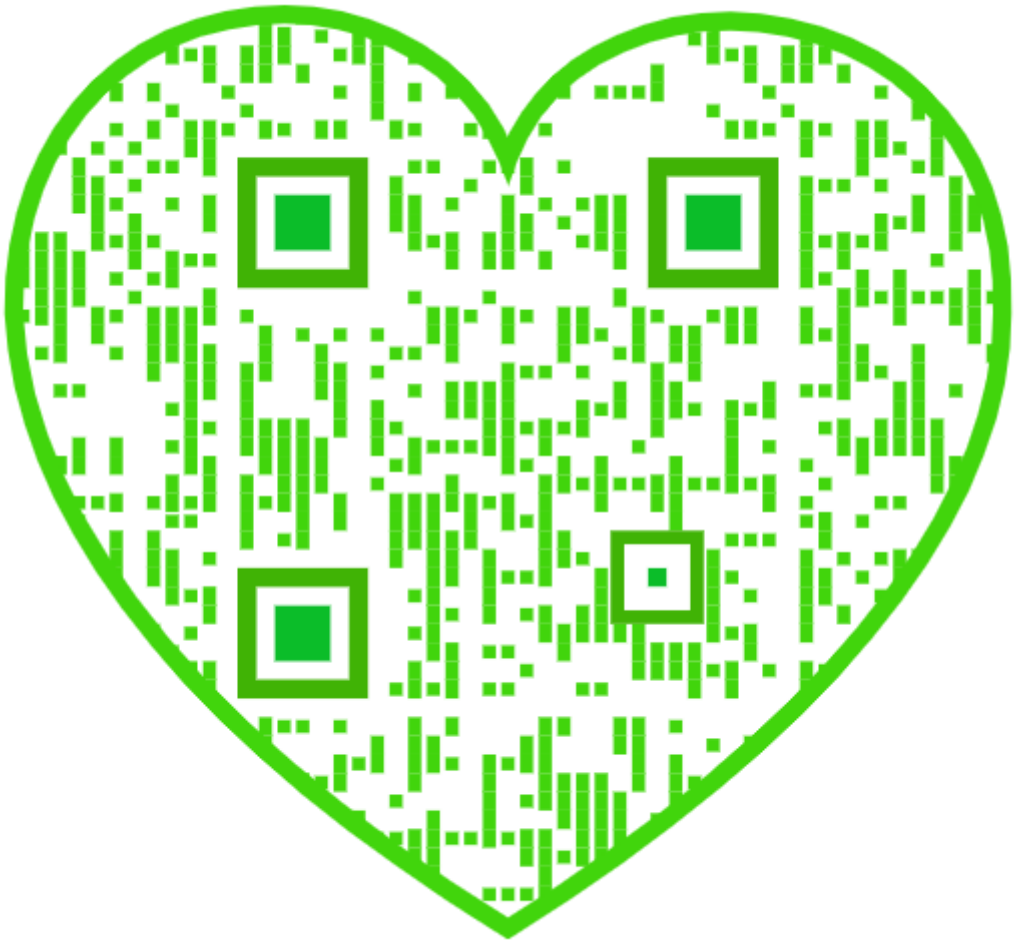

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

EEN EN VIJFTIGSTE DEEL.

1867.

Vindicamus hereditatem patrum nostrorum.
I Mach. XV. 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benedede
En hine Aertsche bisscop wiede.

Melis Stoke.

'S HERTOGENBOSCH,
HENRI BOGAERTS, opvolger van P. N. VERHOEVEN.
Drukker en Boekhandelaar van Z. H. Paus Pius IX.

'S GRAVENHAGE,
GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

„*De Katholiek*" bij zijn vijfentwintigjarig bestaan 1
De strijd der Kerk. 11
De H. Congregatiën der Inquisitie en van den Index over de wijsgeerige werken van den Hoogleeraar Dr. G. C. Ubaghs. 41
Brieven van Pauselijke Zouaven. — V 55
Prof. L. W. E. Rauwenhof door den H. Cyprianus te regt gesteld. 73
Regtzinnigen en Modernen verzoend in den schoot der Katholieke Kerk 96
Brieven van Pauselijke Zouaven. — VI. 125
De hoogeerwaardige heer J. Brinkman. 149
De protesten der vrijmetselaars tegen de Pauselijke allocutie over de vrijmetselarij 162
De taak des Christendoms in betrekking tot de maatschappij. (*Vervolg van Dl.* L, *bladz.* 349) 176
Het nut van de schriften der H. Teresia. — (*Vervolg van Dl.* L, *bladz.* 291) 213

Bladz.

Zullen wij weldra de lijkrede op het Protestantisme hebben uit te spreken? 238
Brieven van Pauselijke Zouaven. — VII 255
Sanctissimi Domini nostri Pii, divina providentia Papae IX. Allocutio habita in consistorio secreto die XXIX Octobris MDCCCLXVI 267
Over de openbare straffen van vroegeren tijd 277
Toelichting van eenige zonderlinge meeningen. De hoogleeraar A. Kuenen 298
Een blik op den toestand der Russische Staatskerk 314
Sanctissimi Domini nostri Pii, divina Providentia Papae IX. Allocutio habita in consistorio secreto die XXX Octobris MDCCCLXVI 328
Toestand van Pius IX. 345
Vondel's overgang tot de Katholieke Kerk 352

VERSCHEIDENHEDEN.

Asyl Steenbeek 146
Verspreiding van onzedelijke geschriften in Frankrijk. . . . 147
Protestanten in Ierland 148
Breve van Z. H. Pius IX 194
De oudste Mariamaand 205
Vrijmetselariana.
1. De uitvaartviering der vrijmetselaars bij den dood van Leopold I, Koning der Belgen 206
Nieuwe uitgave van den Codex Vaticanus 210
Het protestantisme op de tentoonstelling te Parijs 211
Sprokkelingen. 212
Antwoord op eene zonderlinge vraag van Ds. J. H. Gunnig Jr. 276
Drie audientien van Hollandsche Zouaven bij zijne Heiligheid Paus Pius IX. 342
De evangelische zaal te Parijs 344
Acta ex iis decerpta quae apud sanctam sedem gerunter in compendium opportune redacta et illustrata. 408
Het maatschappelijk leven te Middelburg sedert de hervorming, gadegeslagen uit de vensters van de Consistoriekamer . . . 411

„DE KATHOLIEK"

bij zijn vijf en twintig-jarig bestaan.

Met deze eerste aflevering van den 26ᵉⁿ Jaargang treedt „*de Katholiek*" het tweede vierde eener eeuw in. Hij mag deze gelegenheid niet ongebruikt laten, om, na zijne dankzegging aan God voor de zoo goedgunstig verleende hulp, ook aan zijne lezers dank te betuigen voor hunne blijvende belangstelling. Velerlei aandoeningen, voorzeker, vervullen ons, wanneer ons oog over dien vervlogen tijdkring henengaat: het gevoel echter van erkentelijkheid spreekt dan het luidste in ons hart.

„*De Katholiek*" gaf destijds in ziju „prospectus" twee hoofdredenen van zijne verschijning. Vooreerst, meende hij, kon men uit de verlevendiging van het godsdienstig

beginsel, dat op de vroeger heerschende onverschilligheid overal, en bijzonder ook in Nederland, de bovenhand begon te nemen, het optreden van een nienw godsdienstig tijdschrift genoegzaam verklaren. Ten andere, was toen het getal Protestantsche geschriften, welke de Katholieke Kerk bestreden, sinds eenigen tijd niet weinig toegenomen, en viel men die Kerk, met hare leer, hare regten en gebruiken, hare bedienaren en ledematen, op znlk eene onwaardige wijze aan, dat de Katholieken zich verpligt gevoelden, hunne middelen van verdediging te vermeerderen.

En als wij nu, na vijf en twintig jaren, het eerstgenoemde verschijnsel, de opwekking van het godsdienstige leven, gadeslaan: hoeveel redenen hebben wij dan niet tot de innigste dankbaarheid. Op wat al wijzen heeft zich dat verlevendigde geloof in Christus, den mensch-geworden Zoon van God, onder ons geopenbaard.

Men ziet het in hetgeen meer regtstreeks en onmiddellijk aan den persoon onzes Zaligmakers zelven geschiedt in het Allerheiligste Sakrament: in die trouw-gevierde aanbiddingsdagen en Veertig-uren-gebeden; in den ijver der geloovigen, om het huis des Heeren, zoo innerlijk als uiterlijk, zijner altijd meer waardig te maken; in hunne geestdrift om daar zamen te komen, wanneer er, gelijk thans allerwegen geschiedt, geestelijke oefeningen of missiën worden gehouden.

Men ziet het in de verhoogde godsvrucht tot die uitverkoren personen, met wie Christus in de allernaauwste

betrekking was en is: in die teedere, kinderlijke liefde tot zijne heilige en Onbevlekt-Ontvangen Moeder, tot zijnen trouwen Voedstervader Josef, in de verwonderlijk zich uitbreidende vereering van geheel het Heilig Huisgezin.

Men ziet het in de zoo innige gehechtheid aan Christus' hoogsten Vertegenwoordiger en Stedehouder op aarde, aan onzen H. Vader, wien Nederland, bij zijne offergaven, ook een groot aantal verdedigers heeft gezonden. Die negen honderd Hollandsche Zouaven behooren daar juist in de St. Pieter, als Paus Pius IX dit jaar, bij het XVIIIe Eeuwfeest van den marteldood der Apostelen Petrus en Paulus, onze Zalige martelaars van Gorkum plegtig *Heilig* zal verklaren; hen, die onbezweken helden, die, nagenoeg drie eeuwen geleden, voor hun geloof in het H. Sakrament, in Maria's maagdelijk Moederschap en de opperhoofdigheid van den Paus den dood hebben ondergaan.

Men ziet het verlevendigde geloof niet minder in de vaderlijke of broederlijke belangstelling jegens diegenen welke de Heer zelf bijzonder beminde en onzer liefde aanbeval: de kinderen, de armen en alle hulpbehoevenden. Wie kan het optellen, wat er thans door allerlei vereenigingen en liefdewerken zoo voor hunne ligchamelijke als geestelijke verzorging wordt gedaan en ten offer gebragt. En véél daarvan zou, bepaaldelijk in liefdegestichten en scholen, onmogelijk kunnen geschieden, indien niet evenzeer het opgewekte geloof zich werkzaam getoond had in die honderden van maagden, uitverkoren Bruiden

van den goddelijken Bruidegom, die om Hem alles hebben verlaten, ten einde Hem van nabij in zijne opofferende liefde te volgen.

Wat grootsche gunsten daarenboven mogt in dien tijd de gansche Kerk in Nederland ontvangen: zij zag eindelijk, na bijkans drie eeuwen, in 1853 de Bisschoppelijke hiërarchie hersteld, en van stonden af aan de heilrijkste vruchten voortbrengen; reeds is er in September 1865 een Provinciaal Concilie gehouden; een feit, zooveel te belangrijker, als het hier in geen drie eeuwen had plaats gehad.

Het is ligtelijk te begrijpen, dat er met die veelzijdige opgewektheid en bedrijvigheid van het Katholieke leven ook grootere behoefte ontstond aan verschillend geestelijk voedsel, en dit ook aangeboden werd in menigerlei soort van geschriften. Niet enkel wenschten al die congregatiën en vereenigingen van mannen, vrouwen, van jongelingen, meisjes, al die broederschappen tot verschillende doeleinden, die Meimaandvieringen en velerlei feestplegtigheden hare eigene handboeken met bijzondere gebeden en gezangen: ook in de huisgezinnen zag men naar gepaste en verscheiden lektuur uit, terwijl weder anderen zich gaarne op staatkundig, op wetenschappelijk, of letterkundig gebied door bevoegde personen voorgelicht zagen. Wel was, - wat echter geen ongunstig teeken mag heeten, - wel was verre het meerendeel van hetgeen in 't licht kwam en het meeste gezocht werd, van godsdien-

stigen, of liever van ascetischen aard: maar er ontstond toch weder eene wel niet altijd even degelijke, maar toch zeer verdienstelijke en reeds vrij rijke Katholieke literatuur, welke met den dag toeneemt, en, naar we vertrouwen, zich nog meer zal uitbreiden en verheffen, vooral ook om de nadrukkelijke opwekking, in de Akten en Dekreten van het zooeven genoemde Provinciale Concilie van Utrecht (bl. 113 — 114) aan dien arbeid gegeven. „De zielzor-„gers", lezen wij daar, „moeten zich uit al hun vermo-„gen beijveren, dat er voor de geloovigen goede en heil-„zame boeken, niet enkel die de godsvrucht en kennis „bevorderen, maar ook die zonder eenig gevaar tot gepaste „uitspanning kunnen dienen, voorhanden en naar het ver-„langen der lezers ligtelijk te verkrijgen zijn. Zij zullen „voor dat doel in de medewerking van vereenigingen, ook „van uitnemende leeken, hulp kunnen vinden en leesbi-„bliotheken oprigten, om boeken uit te leenen, inzonder-„heid op die plaatsen waar de verbreiding van slechte „geschriften het grootste is. Zij alleu, die, hetzij door zelf „te schrijven, of door schrijvers te helpen, de van God „ontvangen krachten en talenten besteden, om de uitko-„mende goddelooze geschriften te bestrijden, maken zich „jegens de godsdienst, de godsvrucht en de waarheid hoogst „verdienstelijk."

Zoo de herdachte eerste reden, waarom *„De Katholiek"* optrad, niet nóg, en altijd méér, bleef gelden: we zou-den in deze aanmaning van onze hoogwaardige vaders in

Christus overvloedige aansporing vinden, om onze moeijelijke en niet zelden ondankbare taak met nienwen moed voort te zetten. Wij zullen dit echter nog te meer doen, omdat de door hen aangevoerde drangreden eene andere hoofdreden was, welke tot de uitgave van *„De Katholiek"* deed besluiten: de zoo noodige bestrijding namelijk van verderfelijke geschriften.

Al is het ook, dat in die vijf en twintig jaren het Protestantisme, door een scherp kontrast, even sterk is uiteengevallen als de Katholieke Kerk zich te hechter om haar middenpunt heeft aaneengesloten; al zijn ook Protestantsche organen van dien tijd, als de *„Evangelische Kerkbode"*, *„De Tijdgenoot"* en andere, voorlang ten onder gegaan; al zijn de inmiddels opgekomen, eerst nog gematigde Groningers in hunne vrijzinnige rigting grootendeels tot het ongeloof voortgedreven; al bestrijden thans vooral de ongeloovige en de meer geloovige Protestanten elkander op leven en dood, en staat er een heirleger van *modernen* tegenover eene kleiner schaar van orthodoxen: dit neemt niet weg, dat die onkatholieken, hoe verdeeld ook onderling, het allen eens zijn zoodra het slechts de bestrijding van de Katholieke Kerk geldt, en de geschriften der ongeloovige modernen wel niet minder knnnen schaden dan die der meer of minder regtzinnigen. Die „moderne Theologie", zóó drong het ongeloof reeds door, heeft thans mede haar *„Theologisch Tijdschrift"* [1]), en,

[1]) „Onder Redactie van F. W. B. van Bell, S. Hockstra Bzn.,

zegt de Redactie er van, zij bezat toch reeds „hier te lande „tal van achtbare organen, waardoor de kennis harer be„ginselen en uitkomsten voortdurend in ruimen kring wordt „verspreid. Tot heden echter ontbrak haar een ZUIVER„*wetenschappelijk* Tijdschrift." Dat is dan nu ook onlangs verschenen, en zal om de twee maanden vervolgd worden. Van wat geest het is, beoordeele men uit deze verklaring: „Wij willen *modern* zijn, in dezen zin, dat wij breken „met alle kerk- en schriftgezag, als strijdig met de eischen „der wetenschap op haar tegenwoordig standpunt." Wie onzer ziet niet, hoe er bij dat *„breken met* ALLE *kerk- en „schriftgezag"* een afgrond van ongeloof opengaat, en er bij zulk een beginsel niets meer dan eene bloote redegodsdienst kan overblijven.

Dezelfde hoofdredenen alzoo, waarom *„De Katholiek"* voor vijf en twintig jaren zijnen arbeid aanvaardde, duren, ofschoon eenigzins gewijzigd, nog altijd voort. En mogten we over 't geheel het levendige geloof onzer Katholieken prijzen: 't is niet te ontkennen, dat er ook gevonden worden, die, vooral door ongeloovig verkeer, Katholiek zijn meer in naam dan in daad. Ongelukkig zijn *zij* het gemeenlijk niet, die een ernstig tijdschrift of boek in handen nemen: zij teren op eenige spoedig aangeleerde groote woorden van joodsche marktschreeuwers, en breiden alligt

---

„A. Kuenen, A. D. Loman, L. W. E. Rauwenhoff en C. P. Tiele."— Behalve dezen, wordt er nog een vijftigtal „vaste medearbeiders" genoemd, onder welke een Meijboom, Opzoomer, Scholten, Zaalberg, enz.

met de ongeloovigheid ook de onzedelijkheid uit. 't Is immers maar al te waar, wat de Bisschop van Orleans opmerkt: „De ontkenningen in het leerstellige leiden „onvermijdelijk tot de ontkenningen in het zedelijke: de „verfijnde dwaling omtrent de zedewetten zal al spoedig „het bedrog in de dagelijksche zaken vergoelijken en alle „bedriegerijen, alle leugens waar men voordeel bij heeft, „regtvaardigen. Wie weet niet, hoe het met dit alles „thans gesteld is?" [1]) Ontzettende feiten zeker bewijzen, hoe de waarheid, de geregtigheid, de zedelijkheid onbeschaamd worden aangerand en geschonden; te luider dan nog hebben wij onze waarschuwende stem te verheffen, te naauwer ons bij al onze medestrijders aan te sluiten.

We herinneren hier echter wat *„De Katholiek"* in den beginne schreef en meermalen herhaalde: dat hij zich niet heeft voorgesteld, slechts aantijgingen of aanvallen te wederleggen, en het plan zijner werkzaamheden van zijne bestrijders te laten afhangen: „de waarheid spreekt het „liefst van zich zelve; en ook dan, als zij dwalingen we„derlegt, volgt zij hare eigene wetten." Heeft *„De Katholiek"* de godsdienst ten onderwerp van behandeling: hij behoeft hierbij „niets wat daarmede in nadere betrekking „staat, of in dit opzigt den Katholieken dierbaar is", voorbij te gaan.

In dien geest hopen wij, onder de hulp van omhoog,

---

[1]) In zijn onlangs uitgekomen geschrift: *„L'athéisme et le péril social"*, bl. 162.

altijd meer nog te doen. Heeft ons maandschrift in die vijf en twintig jaren uitstekende medearbeiders door den dood verloren, en onder hen helaas! ook den éénigen BROERE: het mogt zich toch ook weder in een aantal nieuwe medewerkers verheugen, en ons aller gezamentlijk pogen zal wezen, om met den nieuwen tijdkring zooveel doenlijk aan de ons uitgedrukte verlangens gevolg te geven. Doch er zijn ook wenschen geuit, waaraan de Redactie meent niet te kunnen voldoen. „Reeds in den „beginne bij de derde aflevering" (van den eersten jaargang), zoo schreven we in 1857, „is gezegd, dat „*De „Katholiek*" voor 't meerendeel een wetenschappelijk tijd„schrift beoogde te zijn, schoon hij bij die streving ook „plaats liet voor opstellen van minder streng voorkomen. „Eigenlijk gezegde uitspanningslektuur heeft over 't geheel „*De Katholiek*" niet willen leveren, en verwachten ook „zeker verre de meesten onzer lezers niet: andere in 't „lichtgevingen bieden die overvloedig aan; we wenschen „in dezer heilzamen werkkring niet over te treden, even„min in dien van anderen, welke de berigten van den „dag op politiek en godsdienstig gebied gewoon zijn te „vermelden."

Zoo dan zal „*De Katholiek*", onder de bemoedigende goedkeuring van zijn Hoogwaardigen Beschermer, en gesterkt door het vertrouwen, dat geestelijken en geloovigen hem gedurende zooveel jaren schonken, zijnen weg vervolgen, en beveelt zich op nieuw hun aller welwil-

lendheid aan. Sedert het heugelijke, door hem beleefde feit van den 8ᵉⁿ December des jaars 1854, stelde hij zich onder de bijzondere bescherming der Onbevlekt-Ontvangen Moedermaagd: hij doet dit nu weder, en met dezelfde bede, welke in aller mond is:

O MARIA! ZONDER VLEK ONTVANGEN:
BID VOOR ONS, DIE ONZE TOEVLUGT TOT U NEMEN.

DE STRIJD DER KERK.

Aan een ieder, die de gebeurtenissen der laatste jaren met oplettendheid heeft nagegaan, of zich een enkel oogenblik van stil nadenken gunt, moet onwillekeurig de gedachte zich opdringen: het uur van den beslissenden strijd is aangebroken; òf de goddeloosheid, verpersoonlijkt in de revolutie, moet zich tegen het eeuwenoud gebouw der Kerk, tot welker vernieling zij reeds jaren lang hare krachten inspant, te pletter loopen, òf zij moet, althans voor een tijd, hare roode vlag op de tinnen van het ingenomen gebouw planten. Transactie of vergelijk is onmogelijk: daarvoor staan de uitersten te scherp tegenover elkander; uitstel of vertraging is evenzeer ondenkbaar: de gemoederen zijn te veel opgezweept, en het bloed stroomt te onrustig door de aderen der revolutie-mannen, dan dat zij hunne bedwelmende vaart zouden kunnen stuiten. Het laatste wachtwoord *„Rome of de dood"* is gesproken, en òf de Kerk moet bezwijken, òf het verbond der hel uiteenspatten, en de eedgenooten als een blad voor den wind worden weggevaagd.

God, die langmoedig is, houdt niet op, zijne vermanende stem te laten hooren, en door rampen van een oogenblik voor een eeuwig wee te waarschuwen; maar alles te vergeefs. De gruwel der verwoesting vaart over geheel Europa, en van alle zijden komen tijdingen, die een ieder met siddering moeten bevangen: hier opstand, daar broederoorlog, elders onmenschelijke gruwelen en

helsche wreedheid; overal verkrachting van de heiligste regten en verbreking van de naauwste banden. God doet zijne hand zwaar wegen; Hij vermaant als Vader, Hij straft als beleedigde Majesteit, en toch — het geheim der bedorvenheid werkt, en werkt op de schrikbarendste wijze.

Profetische stemmen hebben reeds lang voorspeld, en wij zien onder onze oogen de klaarblijkelijkste getuigenissen van de waarheid dier woorden, dat de geest der duisternis eene schrikwekkende heerschappij zou uitoefenen: zien wij niet, dat hij de kroonen der vorsten tegelijk met de altaren der Kerk in het slijk vertreedt, en het ongelukkige, het bedrogen volk tot een zedelijken zelfmoord drijft? De goddeloosste leeringen en de meest revolutionnaire beginselen worden niet meer ter sluiks en in het geheim verspreid; eene geheimzinnige kracht werpt elke belemmering op hun weg ter neder, en ontsluit hun den toegang bij allen. De oorlog, aan God en aan de Godsdienst verklaard, verkrijgt dagelijks nieuwe bondgenooten, en alle dwalingen, hoe grof, walgelijk en godslasterlijk ook, winnen meer en meer veld. De maatschappij wankelt, en de eenige grondslag, die haar draagt: regtvaardigheid, eerbiediging van een anders regten, erkenning van de zedelijke en godsdienstige waarheden, die eenige grondslag is ondermijnd en dreigt ineen te storten.

Niemand kan deze waarheid loochenen, en wie nog zóó blind en zóó doof zou zijn om ze niet te zien noch te hooren, hij luistere slechts naar de kreten, die uit het kamp der revolutionnairen opgaan, en schenke voor een oogenblik een aandachtig oor aan de smeekingen, die uit de vergaderingen der geloovigen hemelwaarts opstijgen. De boosheid juicht en is dronken van vreugde, nu de tijd aanstaande schijnt, dat haar werk, voor jaren reeds begonnen en met onverpoosde vlijt voortgezet, door eene

schitterende overwinning zal bekroond worden. Treed daarentegen eene kerk binnen, daar hoort gij het stil gefluister der lippen, die een smeekgebed hemelwaarts opzenden, dat God aan zijne Kerk en haar dierbaar Opperhoofd de kracht schenke om den strijd, voor het heil der maatschappij ondernomen, zegevierend te eindigen. De goeden vreezen en beven voor hetgeen de naaste toekomst zal aanbrengen, en niet dan met angst berekenen zij de laatste gevolgen van hetgeen zij onder hunne oogen zien gebeuren. Maar zullen wij de hoop op eene gelukkige eindbeslissing opgeven? Dit is eene onmogelijkheid voor alwie nog gelooft aan het woord: „de poorten der hel zullen tegen haar niet vermogen." Zullen wij wanhopen aan de overwinning der waarheid op de dwaling, wanhopen aan de overwinning der Kerk op hare vervolgers? Geen christen, die nog gelooft aan de belofte van Christus: „Ik ben met u tot aan het einde der eeuwen," kan tot die diepte van moedeloosheid vervallen; zijn geloof is levend, en zijn vertrouwen op de wakende voorzienigheid onbegrensd, en daarom, hoe vreeselijk ook de slagen der vijanden zijn, hij ziet in het verschiet het kruis, als symbool der aanstaande overwinning, aan den hemel schitteren.

Vooral hebben de vijanden van het christendom den Paus als mikpunt hunner schichten gekozen. Hij moet, niet als martelaar sterven: dit zou een parel te meer aan zijne gloriekroon wezen; maar langzaam door kwellingen van allerlei aard, door beschimping, door lasterlijke aantijgingen, door verdachtmaking zelfs van zijne edelste bedoelingen, door verguizing, door verkrachting zijner geheiligde regten, door het schenden van aangegane verbindtenissen, in één woord: door alles wat een eerlijk hart verafschuwt, moet Hij afgemat, gepijnigd, ter dood

toe gefolterd worden, opdat hij bij zijn dood den Pauselijken troon aan zijne vijanden als een gemakkelijken buit achterlate; of, kon de goddeloosheid het zoo ver brengen, hoe gaarne zou zij het Opperhoofd der Kerk eerst deelgenoot van hare verderfelijke grondbeginselen maken, door Hem een vergelijk met hare volgelingen te doen onderteekenen, of tot daden te verleiden, die zijne waardigheid krenken, zijne geheiligde regten prijsgeven, die hem eerst tot speelbal der revolutie en straks tot een voorwerp van spot, zelfs voor zijne vrienden van gisteren, zouden maken. Maar Pius IX, voorgelicht door Gods Geest en ondersteund door Gods genade, wijkt voor geen geweld, en laat zich evenmin misleiden door de taal van eene huichelachtige vriendschap. Wel staat Hij op een grond, die welligt spoedig onder zijne voeten zal wegzinken, en slechts weinige getronwen omringen Hem; zijne vijanden benaauwen Hem van alle kanten en sparen geene bedreigingen, toonen geen eerbied voor zijne grijze haren noch voor zijn edel karakter of hooge deugd, koesteren geen ontzag voor de geheiligde waardigheid, waarmede hij bekleed is, en die zelfs door Turken en Boudhisten gehuldigd wordt, maar schreeuwen en tieren en eischen van hem concessiën, die noch zijne regtschapenheid noch zijn pligt kunnen geven. Wat eischt men van den Paus? „Sta ons uw grondgebied af, roept men hem toe, en wij zullen u als civiele lijst een jaarlijksch inkomen geven; hef de wetten der Kerk omtrent het huwelijk op, want dit moet een zuiver burgerlijk contract zijn; laat allen invloed der Kerk op de scholen en op het onderwijs varen, want de zorg daarvoor behoort aan den Staat; zie af van het benoemen der Bisschoppen, en laat de benoeming van alle geestelijken aan de regering over, die beter met de behoeften der bevolking en met de vereischte hoeda-

nigheden van een bedienaar der Godsdienst bekend is; geef den Staat de kerkelijke goederen, de Kerk immers moet arm en hare leden moeten van den Staat afhankelijk zijn; hef de kloosters en de geestelijke vereenigingen op, deze immers zijn onnutte instellingen en strijdig met den geest onzer verlichte eeuw." En wat antwoordt de Paus? *„Non possumus, wij kunnen niet;* ons geweten, onze eed, onze eer verbiedt het." „Maar onderwerp u, schreeuwt een ander, aan de majoriteit der stemmen, aan de logica der feiten, aan de faits accomplis, aan de staatsalmagt, aan de beginselen der hedendaagsche beschaving." — En alweder antwoordt de Paus: *„men moet God meer gehoorzamen dan den menschen."*

Die strijd duurt reeds lang en wordt steeds vinniger: het oogenblik, waarop hij beslissend wordt, moet aanstaande zijn. Een ieder, vriend en vijand, slaat met gespannen aandacht het wisselen en keeren van de kans gade, maar met verschillende gemoedsstemming: de revolutie in de hoop, dat zij de zege zal behalen; de Katholiek hoopt, dat de overwinning aan de Kerk zal blijven. Welke der twee partijen hare verwachting zal vervuld zien, dit is reeds door eene geschiedenis van achttien achtereenvolgende eeuwen op handtastelijke wijze aangetoond.

Het ligt dan ook geenszins in ons plan, om deze waarheid op historiesch gebied in het breede te bespreken, en door feiten, aan de getuigenis van die reeks vau eeuwen ontleend, te staven. Maar het kan, meeneu wij, zijn praktiesch nut hebben in deze tijden, waarin zoo ligt een anders helderziend oog door de nevelen der dwaling kan verduisterd, waarin velen door den zwijmeldrank der revolutionnaire beginselen van het regte spoor kunnen afgebragt worden — in die omstandigheden te wijzen op de onomstootelijke waarheid, dat de Kerk, omdat zij

Christus vertegenwoordigt, en de Paus, omdat hij het Hoofd der Kerk is, moeten vervolgd worden, en aan te toonen, dat juist de vervolging welke de Kerk lijdt, een bewijs te meer voor hare goddelijke instelling is. Misschien mogen wij op die wijze iets bijdragen om het geloof, dat bij den een of ander aan het wankelen is, te versterken, en bij allen het vertrouwen te bevestigen, door hen naar eene meer troostvolle toekomst heen te wijzen.

Stellen we dus aanstonds deze eenvoudige vraag: waarom wordt de Kerk vervolgd; waarom is de Paus, de onsterfelijke Pius, het eenig doelwit van de revolutionnairen en van alle goddeloozen, die meer of min de beginselen der revolutie zijn toegedaan? Het antwoord moeten we zoeken in hetgeen de zonde ten opzigte van God is, en in de innige betrekking, waarin de Kerk en haar zigtbaar Opperhoofd tot den Zaligmaker staan.

Een elk, die zondigt, en op den weg der zonde tot aan den laatsten eindpaal voorttreedt, moet twee graden doorloopen. In den beginne is hij laauw, onverschillig en koud voor God en diens weldaden, ongevoelig voor de gunst, die God hem onverdiend geschonken heeft, toen Hij hem als lidmaat opnam der Christelijke maatschappij bij uitnemendheid, der Kerk; de genaden, waarvan de Kerk, volgens Christus' uitdrukkelijken wil, de milde uitdeelster zijn moet, schijnen hem van geene waarde; allengs wordt het geestelijk leven in hem uitgedoofd, en noch de Sakramenten, noch het ontzaggelijk Offer, noch de andere rijke genademiddelen maken op zijn verstompt godsdienstig gevoel eenigen indruk; de schoone orde der Kerkelijke. Hiërarchie, de bewonderenswaardige eenheid,

de hooge ouderdom der Kerk, die door een onafgebroken schakel van achttienhonderd jaren tot aan de Apostelen, tot aan Christus reikt, de algemeenheid van Christus' instelling — hij is een onverschillige getuige daarvan, of liever hij ziet dit alles evenmin als een blinde de stralen van het licht opmerkt. Deze zondaar, schoon nog geen verklaarde vijand van de Kerk, heeft echter eene eerste schrede gezet op den weg, die, worden er geen voldoende maatregelen genomen om uit die kwijning tot een nieuw leven op te staan, tot volslagen vijandigheid voeren kan; zulk een onverschillige zal de Kerk niet aanvallen, maar evenmin ook haar verdedigen; hij zelf zal haar niet bespotten, maar met de spotters medelagchen, en, koestert hij geen haat of afkeer tegen zijne Moeder, liefde zeker zal niet in zijn boezem gloeijen voor haar, die hij op kinderlijke wijze moest beminnen.

Zoo de Kerk geen andere vijanden had, zij zou niet zoo wreed vervolgd worden. Maar bovenstaande schets is slechts de eerste graad der zonde. De mensch, aanvankelijk laauw en onverschillig, wordt van kwaad tot erger vervoerd: onwil, wrevel tegen de Kerk en hare geboden, spotternij over hare instellingen, haat tegen God en zijne Kerk is de laatste en hoogste graad der zonde; de voornaamste karaktertrek van Satan, den vader der zonde, kenmerkt ook hem, die zich slaaf van de zonde maakt. In de zonde is iets diaboliesch, en de zondaar, die de uiterste grens der misdaad bereikt heeft, wordt in zekere mate aan hem gelijk, door wiens verleidende stem hij zich laat medeslepen. Tal van voorbeelden liggen voor de hand om deze waarheid toe te lichten, en om in den mensch, aan de zonde verslaafd, de karaktertrekken van Satan aan te toonen. In den gierigaard, die zich aan zijne geldkisten vastklamt, al wringen ook ongelukkigen, die door den

pijnlijksten dood bedreigd worden, zich aan zijne voeten; in den trotschaard, die niet aarzelt, om ten koste van duizende menschenlevens zijn hoogmoed te voldoen, en op de puinhoopen van verwoeste steden zijn troon op te slaan; in den wellusteling, wiens hart ongevoelig blijft voor de smeekende stem van zijn nog onschuldig slagtoffer; in den wreedaard, die in de pijnen en in den dood van den gefolterde nog een prikkel voor zijn hartstogt vindt: wie erkent in deze allen niet een karaktertrek van Satan, en wie geeft hun een minder hatelijken naam dan dien, waardoor zij als de walgelijke misgeboorte van hunnen onnatuurlijken vader worden gebrandmerkt?

Maar welk is het meest algemeene kenteeken van Satan en dat in al zijne volgelingen en slaven zich het krachtigst uitspreekt? Hij is de vader der leugentaal en van den beginne af een menschenmoorder geweest; zijne magt kent niets dan afbreken, en zijne kracht heeft geen ander doel dan om te vernietigen; zijne vreugde is 's menschen verderf en zijn leven is haat tegen God en tegen alles wat Godes is. En ieder, die hem volgt, en zich aan zijne dienst onvoorwaardelijk heeft verbonden, neemt de natuur en het wezen van zijn meester over, en deelt in den haat, door Satan aan God gezworen en aan de H. Kerk, de Christelijke maatschappij, door God tot heil der menschen ingesteld.

Vraagt men nu, waarom de Kerk en haar Opperhoofd in deze dagen worden aangevallen en vervolgd? Het antwoord ligt voor de hand. Satan heeft zijn dienst al verder en verder uitgebreid, meer en meer ongelukkigen aan zich verbonden en tot dienaren van zijn haat gemaakt; het venijn, dat in zijn boezem brandt, in hun hart overgestort, en hen deelgenooten gemaakt van den haat, dien hijzelf God en al wat van God is, toedraagt.

De Kerk nu is de draagster van de magt en waardigheid van Christus, haren Stichter, die de Zoon Gods en zelf God is; zij is de Plaatsbekleedster, en, zooals de Vaders reeds leerden, de Vertegenwoordigster van Christus. In haar en door haar leeft de Zaligmaker nog voortdurend op aarde; in haar en door haar zet Hij zijn verlossingswerk voort, werkt Hij, heiligt en leeraart Hij. Aan de Kerk heeft de Zaligmaker zijne persoonlijke tegenwoordigheid in het heilig Sakrament geschonken, zijn voortdurenden bijstand beloofd met de woorden: „Ik ben met u tot aan het einde der eeuwen"; aan haar heeft Hij zijne magt, die Hij van den Vader ontvangen had, overgedragen: „gelijk de Vader Mij gezonden heeft, zoo zendt Ik u"; aan haar heeft Hij, voor zooverre zijne instelling daarvoor ontvankelijk was, zijne eigenschappen, zijne voorregten, al wat groot en verheven en goddelijk in zijn Persoon is, medegedeeld en geschonken, en even als een helder kristal duidelijk het voorwerp teruggeeft, wat zich daarin afspiegelt, zoo ook is de Kerk de levende uitdrukking van Hem, die haar stichtte en tot aan het einde der eeuwen door haar vertegenwoordigd wilde zijn. Waar dus de Kerk leert, heiligt, genade uitdeelt, gebiedt en straft, doet zij dit alles in den naam en in de magt van Christus, of liever Christus doet het door de Kerk. Naauwere vereeniging, zoo wij die tusschen de drie goddelijke Personen in de Triniteit en de hypostatische vereeniging van de goddelijke met de menschelijke natuur in Christus uitzonderen, is er niet denkbaar dan tusschen Jesus en zijne Kerk: zij is het mystieke Ligchaam, waarvan Christus het Hoofd is; zij is de Bruid van den hemelschen Bruidegom, de Tempel waarin God woont.

Hieruit vloeit eene hoogst gewigtige gevolgtrekking voort: als de Kerk Christus vertegenwoordigster is, moet zij Hem

niet slechts vertegenwoordigen in zijne magt en waardigheid, in zijne heerlijkheid en grootheid, maar ook in zijne vernedering, in zijn lijden en in de vervolging, die Hij moest verduren. Ook heeft de Zaligmaker aan zijne Kerk niet alleen gezegd: „zooals de Vader Mij gezonden heeft, zoo zend Ik u"; Hij heeft er ook bijgevoegd: „de knecht „is niet grooter dan zijn Heer; hebben zij Mij vervolgd, „zij zullen ook u vervolgen; indien de wereld u haat, „weet dat zij Mij eerst gehaat heeft".

De Zaligmaker, schoon Hij de Verwachte der volkeren en de voorspelde Messias was, toch werd Hij door zijn volk verworpen, en Joannes getuigt, dat Hij in zijn eigendom kwam, maar door de zijnen niet werd aangenomen. En inderdaad, naauwelijks had Hij zijn openbaar predikambt aanvaard, of de Joden begonnen Hem te vervolgen, te lasteren en te plagen, totdat zij hunne boosheid ten toppunt voerden, en Hem tot den schandelijksten dood veroordeelden. Hij overlaadde zijn volk met allerlei weldaden, onderwees en geleidde het en genas hunne zieken; maar zijne leer was in tegenspraak met hunne ongeregelde driften, en Hij ontzag zich niet die te veroordeelen: dit was genoeg, om het volk van Israël, in weerwil van de gunsten, welke het in zoo rijke mate van zijne hand ontving, Hem te doen haten, vervolgen, dooden.

Zoo ook is het lot der Kerk, die den Zaligmaker vertegenwoordigt: hebben de goddeloozen Hem vervolgd, zij zullen ook de Kerk, zoolang zij Christus' instelling blijft, dat is: tot aan het einde der tijden, haten en vervolgen. De innige eenheid tusschen beiden brengt gemeenschappelijke grootheid voort, maar baart ook een gemeenschappelijk lijden. Zóó was het van den beginne af, zóó ook zal het voortduren, totdat eens de Kerk deele in de verheerlijking van haren Stichter; de kruisweg is ook haar

pad, en evenals haar goddelijk Opperhoofd niet dan door lijden in zijne heerlijkheid is ingegaan, zoo zal ook de Kerk niet dan na veel lijden en hevige vervolging den laauwerkrans der eeuwige overwinning verwerven.

In deze naauwe betrekking, waarin de Kerk tot Christus staat, vinden we de oplossing van het raadselachtig verschijnsel, dat velen van woede als zinneloos worden, wanneer zij een onschuldig kruisbeeld zien, een priester ontmoeten, of het gelui eener klok hooren, die de geloovigen ter vergadering in hun bedehuis oproept; daarin vinden wij den sleutel, waarom de losgelatene revolutie met eene satanische woede alles vernietigt, wat maar aan de Kerk herinnert; waarom zij het kruis, de altaren, de aan God gewijde gebouwen, het H. Sakrament, al wat heilig is, onteert en bezoedelt op eene wijze, die niet te beschrijven is.[1]) Het hoofd der revolutie, Garibaldi, geeft ons het krachtigste bewijs voor deze ontzettende waarheid. „Zoo lang er nog priesters zijn, riep hij nog onlangs te Florence uit, zal ons vaderland noch vrij, noch gelukkig zijn; de priesterlijke bloedzuiger moet vertrapt, de zwartrokken uitgeroeid, de kanker van het Pausschap in Italië vernietigd, de priesters op de straatsteenen verpletterd worden; Rome moet binnen een jaar van het gehate juk der priesters bevrijd worden, en wie nog Mis hoort, geeft den priesters het middel in de hand om hem te schaden". Maar genoeg; het walgt ons, meer van die godslasterlijke gezegden der revolutie over te schrijven. Liever geven we hier eene aanhaling uit de H. Schriftuur: „De Satan voer in Judas, en Judas ging heen, en sprak met de Opperpriesters en de Hoofdmannen, hoe hij Hem [Jesus] aan hen zoude overleveren....." En toen de Zaligmaker zich

[1]) We behoeven ter staving van het gezegde slechts te wijzen op het bekende werk van Pater Bresciani „de Jood van Verona."

met de zijuen in den hof bevond, „ziedaar eene schare, en die Judas heette, ééu van de twaalven, ging hun voornit, en naderde Jesus om hem te kussen". De toepassing ligt voor de hand: op gelijke wijze als de Zaligmaker door Judas, zoo wordt ook het Opperhoofd der Kerk door de revolutie, in wie de satan gevaren is, verraden en overgeleverd.

Hiermeê meenen we op de vraag: waarom wordt de Kerk vervolgd? een eerste antwoord gegeven te hebben. De Kerk namelijk wordt vervolgd, omdat de wereld zich door de zonde maakt tot dienares van Satan, die God haat, en dus ook de Kerk, welke de instelling van God is. Maar we kunnen nog verder gaan, en op dezelfde vraag: waarom wordt de Kerk vervolgd? een antwoord vinden niet slechts in hetgeen de Kerk *is*, maar ook in hetgeen zij *werkt*.

De Kerk van Christus predikt en beoefent, evenals haar goddelijke Stichter, boete, vernedering, zelfverloochening, en eischt van hare ledematen, dat zij zichzelven overwinnen, en hun vleesch met al zijne begeerlijkheden kruisigen, om zich aan hun Zaligmaker zoo veel mogelijk gelijkvormig te maken. Die stem der Kerk, dat gebod, in Christus' naam gegeven, wordt door duizenden gehoord, gretig opgevangen en met eene volmaaktheid beoefend, die den omvang van het gebod verre overschrijdt: jongelingen en maagden spoeden met reuzenschreden op den hun aangewezen weg voort, en geen opoffering noch zelfoverwinning is huu te moeijelijk, om het doel, hun voorgehouden, te bereiken. De naauw aaneengesloten schaar van geestelijken en dienaren des heiligdoms blijft, hoe talrijk zij ook is, steeds voltallig, en werft voortdurend nieuwelingen aan,

die de ondere strijders, waar hunne krachten te kort schieten, met nieuwen moed en versche krachten ondersteunen, of de weggetrokken en verheerlijkte kampvechters opvolgen. De kloosters, van ouds kweekscholen van deugd en wetenschap, waarin zelfverloochening dure pligt is, en de vrijwillige armoede zich paart met de edelste zelfopoffering, ook zij blijven bevolkt, en noch het nederige kleed noch de stille eenzaamheid schrikt de kinderen dezer trotsche en luidruchtige eeuw af. Maar ook moet het Evangelie aan alle volken verkondigd en verbreid worden tot aan de uiterste grenzen der aarde: en wie telt hen allen, die hun vaderland verlaten, hun dierbaarste betrekkingen vaarwel zeggen, elk vooruitzigt op rijkdom of gemak opgeven om onder wilde volkeren, wier taal zij met moeite ter naauwernood aanleeren, in woeste streken, waar gebrek en klimaat dagelijks hunne gezondheid bedreigen, een leven door te brengen, dat voor een veroordeelde nog te hard zou zijn? En dan die maagden, bruiden van Christus, die jeugd en schoonheid als wegwerpen om hun Zaligmaker onder het nederige hulsel van verlatenen te dienen, om in de hospitalen aan afschuwverwekkende zieken, of op het schrikkelijk slagveld aan verminkten de hand der liefde te bieden, om des daags zich af te werken en den nacht in het gebed door te brengen? De Kerk roept dien ijver op, voedt hem door hare leer en vermaning, prijst en verheerlijkt hem.

Dit is te veel voor de koude, onverschillige volgelingen van de beginselen onzer eeuw, en niet alleen hebben zij geen gevoel voor het verheven schoone, dat in eene zuivere zedeleer en hulpvaardige liefde en in opofferende zelfverloochening als een helder licht hun tegenstraalt, neen, even als sommige redelooze dieren bij het zien van deze of gene kleur dol van woede worden, eveneens

geraken de zoogenaamde verlichten, mannen van de onafhankelijke moraal, in een toestand van bijna volslagen waanzinnigheid, zelfs bij het enkele hooren van versterving, van kruis, van zelfbeheersching, laat staan als zij iemand bij toeval ontmoeten, bij wien het kleed het zegeteeken zijner geestelijke vrijheid, wiens zedige blik het bewijs zijner zelfverloochening is. Maar is dit te verwonderen? Kan er scherper tegenstelling bestaan dan er is tusschen de leer, door de Kerk verkondigd, en de beginselen, die heden ten dage door de pers, de dagbladen en tijdschriften verspreid, en door eene wufte menigte gretig opgevangen, en onbedachtzaam in beoefening gebragt worden? In dezen tijd kent men bijna geen ander doel dan het opeenstapelen van rijkdommen, geen andere bevrediging dan het voldoen van 's menschen lage driften, geen ander geluk dan het ongestoord genot van hetgeen de hebzucht vergaderd heeft, geen andere vreugde dan het zingenot: en zouden er dan menschen mogen gevonden worden, die door hun leven het tegenovergestelde prediken en aanprijzen? Deze zou de armoede willen beoefenen om den rijkdom te beschamen; gene zou de versterving zoeken om eene veroordeeling over het zingenot uit te spreken; een derde zou zich uitputten in liefdewerken en den staf breken over het egoisme; een ander wederom zou zich willen opsluiten binnen akelige muren, en zijne afkeuring te kennen geven over het koortsachtig jagen der wereld naar vermaken! Nog eens, dit is te hard voor eene zinnelijke wereld. — Maar het is de Kerk van God, die zulke voorschriften geeft en de beoefening dier hooge deugden aanprijst. — *Ecrasez l'infâme*, is het geschreeuw, dat van alle kanten opstijgt. Zij beschaamt de wereld door hare voorschriften en veroordeelt de praktijk der wereldsgezinden; zij verstout zich om, in navolging van haren

goddelijken Stichter, werkplaatsen als die van Nazareth te openen, waar ter versterving gearbeid wordt; zij durft wijzen op woestijnen als die van Palestina, waar gevast en gebeden kan worden; zij rigt het oog van al hare ledematen naar Golgotha, opdat zij daar leeren lijden en sterven, en er gaat een kreet van woede op: *tolle, tolle eum et dimitte nobis Barabbam.* Veronderstellen we voor een oogenblik het onmogelijke: dat de Kerk de beginselen van onzen tijd volgde, de driften, die in het bedorven hart der menschen woelen, vleide, voedde en aankweekte, dan zou er geen strijd meer bestaan; met uitbundig gejuich zou de Paus, die zulk eene leer verkondigde, begroet, en als de man, die zijn tijd begreep, hooggeprezen worden. Maar de Kerk *kan* zulks niet, en beantwoordt elk voorstel van dien aard met het antwoord des Zaligmakers aan Satan: *Ga weg Satan, want er staat geschreven: „gij zult God, uwen Heer, aanbidden en Hem alleen dienen."* Vandaar de woede der materialisten van onzen tijd tegen de Kerk en tegen haar Opperhoofd; vandaar ook de ontembare drift om de Godsdienst in hare dienaren te verguizen en haar van den luister harer eeredienst te berooven: de Kerk mag geen goederen bezitten, omdat de zorg daarvoor den ijver voor het geestelijke kan uitdooven; de kloosters moeten ontvolkt worden, want de Staat kan die ledige handen tot zijn welzijn aanwenden; en hunne goederen, deze zijn in de doode hand, en moeten rentegevend gemaakt worden; de priesters zijn bedriegers en huichelaars: zij moeten op de straatsteenen verpletterd worden; de liefdezusters, zij zijn geëxalteerde dweepsters, die ten hoogste nog op het slagveld, tusschen verminkten en lijken, eene plaats mogen vinden, maar overigens nuttiger in het huisgezin dan in hare cellen zullen zijn.

Maar de Kerk doet nog meer, dat de woede harer vijanden gaande maakt. Christus heeft tot haar gezegd: „zoo als de Vader Mij gezonden heeft, zoo zend Ik u: gaat en onderwijst alle volken..... die u hoort, hoort Mij, en die u versmaadt, versmaadt Mij." De Kerk, zich bewust van hare heilige roeping, en getrouw aan haar heiligen pligt, gehoorzaamt aan Jesus' gebod, en even als Petrus op den eersten Pinksterdag, predikt zij den gekruiste van Nazareth, aan wien God getuigenis gaf door wonderen en teekenen, en verkondigt luide en ten aanhoore van allen zijne leer, die Hij door zijne Opstanding uit het graf heeft bezegeld. Maar die leer en eveneens de wijze, waarop de Kerk ze predikt, zijn eene ergernis voor onze eeuw. De Kerk verkondigt wat de Zaligmaker haar overgeleverd, wat de H. Geest haar geopenbaard heeft; zij zet het predikambt van haren Stichter voort, eveneens als zij zijne moraal beoefent. Maar als de Joden reeds zeiden van Jesus' openbaring: „dit woord is hard, en wie kan het hooren?" dan kunnen we ook, als de leerstukken der Christelijke Openbaring verkondigd worden, geen ander oordeel verwachten van de wetenschap en waanwijsheid van onzen verlichten tijd; de Zaligmaker werd veracht, en zijne leer als eene onzinnigheid verworpen, en zou dan de Kerk, als zij zijne voetstappen drukt, met meer verschooning behandeld of met grooteren eerbied aangehoord worden? En toch, laten we niet onregtvaardig zijn: niet zoozeer om de leerstukken, welke de Kerk verkondigt, wordt zij zoo hevig aangevallen; een ieder kan immers de leerstukken der Kerk ignoreren, en verdient dan misschien nog te meer den naam van wetenschappelijk man; elk geleerde kan zich boven die bekrompene opvattingen van eene afgeleefde scholastiek verheffen, en heeft dan nog grooter aanspraak op den weidschen titel van vrij-

denker; niemand is er, die niet met die reeds lang verouderde leerstukken, slechts voor dompers en domooren dienstig, kan spotten, en zóó het gebied van een gezuiverd Christendom uitbreiden; het heeft daarenboven iets streelends, als men de lachspieren van anderen kan opwekken, en voor geestig doorgaan. Maar er is nog eene andere reden, die aan de zoogenaamde verlichten hevigen aanstoot geeft, en bij hen kwaad bloed zet: de Kerk en haar Opperhoofd leeren, evenals de Zaligmaker, met gezag, en met onfeilbaar gezag; hetgeen zij verkondigen, moet geloofd, met kinderlijke onderwerping aangenomen, moet als het woord der eeuwige Waarheid zelve zonder tegenspraak gehuldigd worden. De Kerk verklaart zich onfeilbaar en duldt geen tegenspraak; elk beroep, alsof er nog eene hoogere uitspraak mogelijk zou zijn, weigert zij aan te nemen, en eischt een onvoorwaardelijk geloof aan hetgeen zij leert. En niet slechts aan ongeletterden of onwetenden stelt zij dezen eisch: allen zonder onderscheid moeten hare stem hooren; geen uitgebreide kennis, geen met veel moeite verworven wetenschap, geen aangeboren vernuft kan hier eene uitzondering wettigen. De grootste geleerden van alle tijden hebben zich naar de Kerkelijke uitspraak moeten schikken, en hoorden zij niet, de Kerk vermaande hen eerst met moederlijke liefde, herhaalde die vermaning steeds dringerder, berispte, bedreigde, om ten laatste de weêrspannigen te straffen, en des noods uit hare gemeenschap te verbannen.

Stellen we tegenover die onfeilbare autoriteit der Kerk en van haar geëerbiedigd Opperhoofd den hoogmoed onzer eeuw, en het wordt ons steeds duidelijker, waarom de Kerk voortdurend vervolgd wordt. Wat toch wil men, en waarheen vooral is het streven onzer eeuw gerigt? De Encycliek van Pius IX heeft hierover een bewonderens-

waardig licht verspreid, en de wrevel, waarmede zij door allen, die der Kerk geene kinderlijke gehoorzaamheid bewijzen, ontvangen werd, is een overtuigend bewijs, dat zij den vinger op de wonde heeft gezet. Absolute onafhankelijkheid, onvoorwaardelijke vrijheid van denken en zelfs een onbegrensd alvermogen der menschelijke rede, ongebonden en teugellooze vooruitgang — dit verkondigt en eischt men allerwege, en wee hem, die dat alvermogen der rede durft ontkennen, die vrijheid belemmeren en dien vooruitgang hinderen. „De menschelijke rede heeft God niet noodig", zoo leert de hoogmoed van den menschelijken geest; „de „rede alleen is de scheidsregter tusschen het ware en het „valsche, tusschen het goede en het kwade; zij is voor „zichzelve de wet, en bezit genoegzame natuurlijke krach„ten om den mensch en de volkeren gelukkig te maken. „Zelfs de goddelijke Openbaring is onvolmaakt en vatbaar „voor een gedurigen vooruitgang, die met den vooruitgang „der rede gelijken tred behoort te houden; wat meer is: „het Christelijk geloof is in tegenspraak met de mensche„lijke rede, en brengt haar geen voordeel aan, integen„deel: zij benadeelt haar". Zoo spreekt de dwaling, en *zij* wil gehoord en geloofd worden. Maar de Kerk en de Paus ontkent die onafhankelijkheid en dat alvermogen der rede, en handhaaft met onverzettelijke kracht de regten der eeuwige waarheid, en met welk gevolg? De ware Katholieken luisteren met eerbied naar die uitspraak vau den onfeilbaren Vertegenwoordiger van Christus; maar de dwaling? Toen de Zaligmaker den Joden de waarheid predikte, en hun zijne afkomst van den Vader, zijue Godheid verkondigde, namen zij steenen op om Hem te dooden. Toen de Apostelen later de hun geopenbaarde leer predikten, werden zij voor den Joodschen Raad gedaagd en gegeescld: is onze eeuw met meer ontzag vervuld voor de Kerk

en hare dienaren? Worden ook nu niet dergelijke bedreigingen herhaald, en Bisschoppen en priesters gevangen genomen of verbannen, omdat zij zich niet willen schikken naar de onzinnige redeneringen van eene overmoedige rede, die hare beginselen doordrijft in de raadsvergaderingen van den absoluten Staat? Portugal, België en vooral het diep gezonken Italië bieden hiervan tal van voorbeelden aan. Maar al die boeijen zouden geslaakt, die gevangenissen geopend, het „domicilio coatto" zou opgeheven worden, zoodra die vijanden der hedendaagsche verlichting de dogmen der rationalistische dwaling wilden erkennen, en, in plaats van de onfeilbare uitspraak des Pausen te huldigen, de onfeilbaarheid der rede aannamen. Als de Paus het dogma van de Onfeilbaarheid der Kerk verwierp, en te rade ging, niet bij de eeuwige bron der waarheid, maar bij den trotschen eigenwaan der menschelijke rede, en als de Bisschoppen Hem hierin volgden, dan zou de Kerk eenige duizenden het kamp harer bestrijders zien verlaten en, in plaats van gevloekt, zou zij met lof overladen worden.

Naast deze rationalisten scharen zich degenen, die eene teugellooze vrijheid zoowel van de pers als van de gedachte eischen, en die den vrijen vooruitgang op elk wetenschappelijk en staatkundig gebied in hunne banier geschreven hebben. Zij vorderen, dat de Kerk hunne grondwet bezwere en zich schikke naar hunne leus; maar de Kerk spreekt integendeel hare veroordeeling uit over eene vrijheid, die geen eerbied toont voor de zedelijkheid, die het regt van anderen schendt, die lastert en verguist wat in het oog van alle weldenkenden heilig is; zij verheft hare stem tegen den vooruitgang der vrije wetenschap, die God uit de wereld verbant, den mensch zelf tot God verheft, en de wereld een voortbrengsel van het fatum noemt; zij beschuldigt van dwaling de beginselen van het moderne

staatsregt, de verderfelijke toepassing van het even verderfelijke absolutisme; zij wil geen scholen, waar de naam van God en Christus niet mag genoemd worden; zij verfoeit de scheiding van Kerk en Staat; zij waarschuwt tegen de onverschilligheid, die allerwege gepredikt wordt, en wijst met nadruk op de droevige gevolgen van een Staat zonder godsdienst, van eene zedeleer, onafhankelijk van de openbaring: *inde irae.* Dat de vrijheid, de ware, Christelijke vrijheid aan de Kerk dierbaar is en door haar overal in bescherming genomen wordt, staat in elk hoofdstuk harer geschiedenis en in elke verzameling van hare plegtige besluiten te lezen; dat vooruitgang, ontwikkeling en verspreiding van wetenschap, dat verlichting der volkeren een voornaam deel van de zorg der Kerk is, getuigen de door haar gestichte universiteiten, de geschriften die zij aanmoedigt, de geleerden die zij in hunnen arbied ondersteunt en voorlicht. Maar de Kerk verfoeit eene vrijheid, die in eene schandelijke slavernij ontaardt; zij verafschuwt een vooruitgang, die naar het zedeloos heidendom terugvoert, en daarom wordt de vloek over haar uitgesproken, en haar banvonnis geteekend; de Paus is de woordvoerder: Hij derhave moet van zijn invloed beroofd, zijn Allocutien en Breven moeten aan het oppermagtig *placet* van den Staat, altoos in naam der vrijheid, onderworpen worden, en zijne veroordeeling van het zoogenaamd vooruitgangs-systeem mag alleen binnen de muren van het Vatikaan weerklinken.

Nog eene derde werking der Kerk moeten we bespreken: de Kerk vertegenwoordigt Christus in zijn gezag, en de Paus is de handhaver en de verdediger van het regt; daarom ook bestrijdt Hem de revolutie, en wil Hem van zijn troon afsleuren, om met des te beter gevolg haar

vernielingswerk te kunnen voortzetten. Aller oogen zijn thans op Rome, op den Stoel van den H. Petrus gerigt: de revolutionnairen zien in Pius IX hun krachtigsten tegenstander; de goedgezinden hopen op Hem als hun sterksten verdediger; *Rome of de dood*, schreeuwen de revolutionnairen; *Leve Pius IX, Paus en Koning*, heffen de verdedigers van regt en orde aan. Die kreet der revolutie, eens door het dolzinnig hoofd der revolutie uitgestooten, wordt van dag tot dag herhaald in dagbladen en andere voortbrengselen der pers, in huizen en vergaderzalen, waar de wapens tegen de Kerk en den Paus gesmeed worden, in de holen der geheime genootschappen, waar de ondergang van den Paus gezworen, en het wachtwoord aan de eedgenooten medegedeeld wordt. Daartegen, het „Leve Pius IX, Paus en Koning", het gebed der welmeenenden, wordt gestort in het plegtig oogenblik van een stil verkeer met God, en Hem als een smeekgezang der Kerk ter verhooring aangeboden, of in eene hoog opgevoerde stemming van het minnend hart den Paus toegezongen, om het geloof aan zijn Opperpriesterschap te belijden en de noodzakelijkheid van zijn koningschap te verkondigen. Er was een tijd, nu twintig jaar geleden, dat allen zich met dat *Viva il Papa-Ré* meenden te kunnen vereenigen; toen Pius IX den Pauselijken troon beklommen had, zong men Hem van alle kanten de vreugdezangen tegen, waarmede de Joden den Zaligmaker bij zijn plegtigen intogt in Jerusalem begroetten; maar nu? Die vreugdezangen zijn vervangen door kreten van woede en die loftuitingen zijn vervloekingen geworden: die toen het *Hosanna* zongen, schreeuwen nu: *crucifigatur*. Vanwaar die omkeer na 1846? Hoe is die volslagen verandering in zulk een kort tijdsbestek mogelijk? Toen de vrijzinnige Kardinaal-Bisschop van Imola tot 254sten Paus verkozen

was, dacht de revolutie een oogenblik, dat Pius IX hare beginselen huldigen, en zich door den Sirenen-zang harer aanhangers zou laten verleiden; reeds zag zij den dag aanstaande, waarop de Paus revolutionnair, de Kerk van haren Stichter afvallig zou worden. Waanzinnigheid voorzeker tot het uiterste gedreven! de Paus, de Kerk zouden zich kunnen vereenigen met de revolutie en in hare dienst treden!

Wat toch is de revolutie, welk is haar streven? In haar geheel genomen, is zij niet een opstand van een oogenblik, maar de opstand in zijn voortduur; zij is de systematische en in beoefening gebragte ontkenning van elk wettig gezag; de regtvaardiging en vergoding van elk verzet tegen alle bestaande orde. Haar wezen en haar streven is vernietigen, en geen gezag, hoe heilig in zijn oorsprong, geen maatschappij, hoe eerbiedwaardig om hare instelling, geene orde, hoe heilzaam ook in hare werking, die bij haar verschooning vindt; de Kerk, de troonen der vorsten, de maatschappij, door God onder de menschen ingesteld, dat alles moet omvergeworpen worden. Maar in het najagen van dit doel volgt de revolutie eene streng logische volgorde; eerst rigt zij haren aanval op het bolwerk der orde, om, is dit gevallen, de andere punten des te gemakkelijker te veroveren. Zij weet, dat zij krachteloos is tegenover de maatschappij, zoo lang deze de godsdienstige beginselen tot grondslag heeft; dat haar aanslag tegen de troonen der koningen te schande zal gemaakt worden, als een nog hooger gezag die eerbiedigt en heiligt: daarom is hare woede vooral gerigt tegen de Kerk, het hoogste gezag op aarde en de maatschappij bij uitnemendheid, die volgens den wil van haren goddelijken Stichter elke bestaande wettige orde handhaven, elk wettig regt verdedigen moet. De revolutie meende een oogenblik, dat

Pius IX haar op haren weg zou volgen, zich aan hare zegekar zou laten binden, en door zijne hand de oproersvaan zegenen; dat Hij laag genoeg zou zijn om hare oogmerken te dienen, en onnoozel genoeg om zich te laten misbruiken als een machine, dat als onnut weggeworpen wordt, wanneer het beoogde doel bereikt is; dat Hij zijn gezag zou leenen tot het vernietigen der maatschappij, tot het omverwerpen van de troonen; dat in zijn naam de regten van het huisgezin en van den eigendom geschonden en de soevereiniteit des volks afgekondigd zou worden. Die gedachte alleen was reeds een misdaad tegen het eerbiedwaardig karakter van den grooten Pius, en de revolutie is er streng voor gestraft. God heeft tegenover hare geduchte magt in Pius IX een held opgewekt, die, schoon zwak in stoffelijke kracht en door een klein getal getrouwen omringd, den strijd tegen haar heeft begonnen, en vol moed en volharding doorzet. Maar nu ook kent hare woede geen perken meer; zij vervolgt de Kerk en haar zigtbaar Opperhoofd met een haat, die aan de tijden van het heidendom herinnert: de Bisschoppen worden verjaagd van hunne zetels, of in afzigtelijke gevangenissen geworpen; de priesters worden gehoond en bespot, zelfs hun leven wordt bedreigd; de kerken worden geplunderd en vervolgens afgebroken of voor een verachtelijk doel gebruikt; de kloosters worden in kazernen herschapen, het kruis en de overblijfselen der heiligen worden in het slijk vertreden; en het heilig Opperhoofd der Kerk? Men hangt Hem, na Hem van zijne eigene kleederen te hebben beroofd, een purperen mantel om, zet Hem een kroon van doornen op het hoofd, geeft Hem een rietstaf in de hand, knielt neder en begroet Hem als een spotkoning.

Te vergeefs is elke hoop op verzoening: de Paus kan

en mag nooit aan de eischen der revolutie toegeven; de revolutie kan niet terug zonder zichzelve te vernietigen. De overwinning der revolutie is niet mogelijk tenzij onder voorwaarde, dat het Pausschap worde uitgeroeid, en de zamenzweringen der laatste jaren hebben slechts eene onbevredigende uitkomst opgeleverd, omdat Rome nog staan bleef; maar op het zelfde oogenblik dat het Pausschap viel, en de revolutie zegepraalde, zou een vloed van rampen zich over geheel Europa uitstorten, en geen orde, geen regt, geen gezag tegen dien alles vernielenden stroom bestand zijn. Niemand weet dit beter dan de revolutie zelf; hooren we slechts eenige harer woorden: „Hoe zwak „de Paus als tijdelijk vorst ook is, (aldus eene Italiaansche loge van de Carbonari) als Paus beschikt Hij over „een onmetelijken invloed. Alle krachten van de vrien„den der humaniteit moeten zich dus tegen Rome keeren. „Alle middelen om Rome te vernietigen zijn goed. Is „de Paus eens omvergeworpen, dan vallen als van zelf „alle troonen." „Het Katholicisme, zegt Edgar Quinet, „moet vallen; geen wapenstilstand met den *onregtvaardige*. „Het is niet genoeg, het Papisme alleen te wederleggen, „het moet uitgeroeid worden; niet genoeg het uit te roei„jen, het moet onteerd worden; niet genoeg het te ont„eeren, het moet in het slijk gestikt worden". „Het is, „(dit zijn woorden van de Italiaansche Venta) in onze „raadsvergaderingen beslist, dat wij van geen Christenen „meer willen weten."

De Kerk verkondigt de regten van God als een behoedmiddel der zedelijkheid en der maatschappij; de revolutie spreekt alleen van de regten van den mensch, en wil eene maatschappij zonder God stichten. De Kerk neemt voor grondslag het geloof en den pligt des Christens; de revolutie erkent geen Katholicisme, gelooft niet in Chris-

tus, verwerpt de Kerk, en schept eenige philantropische pligten, die geene andere bekrachtiging hebben dan den hoogmoed van den mensch en de vrees voor de politie. De Kerk leert en handhaaft de beginselen van orde, van regt en van gezag; de revolutie daarentegen vernietigt ze, en bestempelt haar werk nog met den naam van „het nieuwe regt der volkeren en de nienwerwetsche beschaving". De Kerk strijdt en lijdt vervolging voor de vrijheid der volkeren en voor den waren vooruitgang, dien zij predikt; de revolutie wil allen in het verachtelijke jnk harer beginselen knellen, en kent geen anderen vooruitgang dan dien van ongeloof en onzedelijkheid. De Kerk bouwt op, de revolutie vernietigt. Grooter antagonisme heeft de wereld nooit gezien, en geen strijd is ooit van den eenen kant met meer moed en volharding, van den anderen kant met grooter hardnekkigheid en woede gevoerd. Het is de strijd van Lucifer, die zich op den troon van God wil plaatsen, tegen Michaël, die voor de eer van den Almagtige optreedt. De Kerk heeft, zoo lang zij bestaat, denzelfden revolutionnairen geest tegenover zich gehad, en Pius IX moest bij zijne troonsbestijging deze erfenis van zijne voorgangers overnemen; nooit is de revolutie magtiger, nooit zijn hare hnlpmiddelen menigvnldiger, nooit ook hare volgelingen aan den gezworen eed getrouwer gebleven; maar nooit ook is er door de Kerk grooter kracht ontwikkeld, noch zijn er krachtiger verdedigingsmiddelen aangewend: nooit heeft een Paus, grooter dan Pius IX, zijne strijders aangevoerd; nooit stond een grooter aantal van heilige Bisschoppen den Paus manmoedig ter zijde; nooit streed een betere schaar van priesters voor de eer der Kerk en het behoud der maatschappij; nooit was de kern van goede Katholieken talrijker, en geen tijdvak der geschiedenis is er, waarin de offervaardigheid

van de kinderen der Kerk schitterender uitblonk dan thans, nu duizenden hun leven veil geven voor de verdediging van het eeuwig regt, en anderen, onnoemelijk in getal, stoffelijke hulp aanbieden, waar de gewone bronnen zijn gestopt. God laat toe, dat de strijd fel woedt, en dat de hel al hare magt ontwikkelt, maar ook geeft Hij, naarmate de aanval heviger is, krachtiger wapenen ter verdediging.

Welke zal de uitslag van dien strijd wezen? Zal de Kerk hopeloos vergaan, of zal er ook voor haar, even als voor den Zaligmaker, een Thabor zijn, waar zij, door de glorie der overwinning omstraald, de eerbiedige hulde van hare bestrijders zal ontvangen? Moeten wij, in één woord, vreezen, of mogen we een blik van hoop in de toekomst werpen?

Een ieder verwacht met regt het antwoord op deze vragen, en het is voor ons eene behoefte, aan die verwachting te voldoen.

In dezen strijd moet, zeiden wij reeds boven, één der twee strijders overwinnen, en alles schijnt te voorspellen, dat, als God niet tusschen beiden treedt, de zonde, de dwaling, de revolutie voor een oogenblik zullen zegevieren. De wereld heeft gedurende de laatste eeuwen, en bij uitstek in de negentiende eeuw, te veel misdaden gepleegd om te durven vermoeden, dat de straf zou achterblijven; de wereld heeft de zonde gewild: zij zal voor haren euvelmoed bitter moeten boeten. Daarenboven de mensch, hoe schuldig ook, blijft vrij, en God, die hem de vrijheid gaf, verhindert zelden de uitoefening van den vrijen wil, al is het misbruik daarvan gemaakt groot en afschuwelijk in zijne oogen. Maar toch, die overwinning kan nooit meer dan gedeeltelijk, of liever nooit meer dan schijnbaar zijn. De Kerk is onvergankelijk, en het Pausschap, onafscheid-

baar met de Kerk verbonden, is even onvergankelijk; noch de Kerk, noch de Paus als Opperhoofd van Christus instelling zullen immer onder de slagen hunner vijanden bezwijken. Wel kan de revolutie Pius uit zijne Staten verjagen, zelfs Hem als martelaar doen sterven; maar de Kerk vernietigen, den Paus voor altijd doen verdwijnen, dit kan zij nimmer. Pius IX kan vallen door den dolk van een of anderen woedenden Garibaldist, of, door vervolging afgemat, bezwijken; maar Hij, Opvolger van negen en dertig Pausen-martelaren, zal door een ander opgevolgd worden, die wederom dezelfde zedeleer zal prediken, die dezelfde waarheden met hetzelfde onfeilbaar gezag verkondigen, die even als Pius voor dezelfde regten zal optreden. De Kerk wint zóó in luister door hare schijnbare nederlaag, en de revolutie wordt zóó door hare eigene zegepraal beschaamd. Geen Katholiek twijfelt aan deze waarheid, en het onfeilbaar woord van Christus: „de „poorten der hel zullen tegen haar niets vermogen" is voor hem genoeg om met gelatenheid de toekomst te gemoet te zien, en, in den felsten strijd, van de eind-overwinning der Kerk, die hij bemint en dient, verzekerd te zijn. Schoon God aan den zondigen mensch zijne vrijheid niet ontneemt, toch heeft Hij aan het kwaad zijne grenzen aangewezen, die niet kunnen overschreden worden. Waarschijnlijk zal er een dag van nog bitterder lijden en heviger vervolging voor de Kerk aanbreken, maar even als haar goddelijke Stichter stierf om na drie dagen te verrijzen, zal voor de Kerk na den *Goeden Vrijdag* ook een blijd *Paaschfeest* volgen.

Dit is noodzakelijk, en ligt in den aard der Kerk. Christus maakte haar tot zijne vertegenwoordigster op aarde, en wilde in haar zijne vernedering en zijn lijden voortzetten, maar Hij wilde ook tegelijkertijd in haar zijne over-

winning over zijne vijanden voltooijen. Wij hebben de vijanden der Kerk opgenoemd en hunne wapenen aangewezen; en zeker, die zijn talrijk en geducht. Menschelijker wijze gesproken, zon het niet te betwijfelen zijn, aan welke zijde de overwinning moest blijven; elke instelling, van een mensch uitgegaan, zou onder dien aanval bezwijken, en alleen haar naam zon in de gedenkschriften der geschiedenis nog overblijven ten bewijze, hoe zwak alles is, wat door menschenhanden is gemaakt. Maar de Kerk van Christus is oneindig meer: zij is de Wijnstok door God uitverkozen, de onbevlekte Bruid van Christus, de Bron der waarheid, de Moeder der levenden, de Tempel en de Stad Gods; over haar is de heerlijkheid des Heeren opgegaan, en zij heeft het licht ontvangen, terwijl de aarde en de volkeren in dikke duisternis gehuld waren; zij is de Ark van Noë, die door het kruishont, waaraan haar goddelijke Stichter stierf, beschermd wordt. In haar woont Christus, in en door haar leeft en werkt Hij; in haar en door haar zal Hij ook overwinnen, en al zijne vijanden beschamen. Christus, eens gestorven, sterft niet meer; evenmin kan ook de Kerk bezwijken, maar moet overwinnen met Christus, die in haar woont en voor haar strijdt. De belofte, door den Zaligmaker aan zijne Kerk gegeven; zijne eer, die in de overwinning der Kerk betrokken is, en door den ondergang zijner instelling zon gekrenkt worden; het heil der maatschappij, voor welke Hij leed en zijn bloed stortte: zijn er krachtiger beweegredenen noodig om elken twijfel te verbannen? De vijanden der Kerk mogen schreeuwen en van woede knarsetanden en de volkeren op ijdele dingen zinnen; de koningen kunnen opstaan en zich verzamelen tegen God en zijn Gezalfde: die in den Hemel woont, lacht hen nit, en de Heer spot met hen, en Hij zal in zijne verontwaardiging spreken en hen in zijne woede verpletteren.

Dit vertrouwen bezielt alle Katholieken, dit vooruitzigt bemoedigt den grooten Pius, en doet Hem de grootste gevaren onverschrokken onder de oogen zien. Vrij moge de dwaling als een zevenkoppig monster de Kerk aangrijuzen en trachten te verslinden; vrij moge de hel al hare krachten inspannen: Pius staat op een ontoegankelijke rots, en de overwinning is voor de Kerk ontwijfelbaar zeker. Dit is het geloofsformulier van alle Katholieken.

Maar de Kerk is van hare tijdelijke magt beroofd, en in den toestand verplaatst, waarin de H. Sylvester, de H. Julius, de H. Innocentius en zoo vele andere Pausen de Kerk hebben bestuurd: moeten we daarom vreezen, dat de Kerk en het Pausschap zullen ten gronde gaan? Tot antwoord laten we hier de woorden volgen van een der grootste schrijvers van onzen tijd, van den geleerden Newman, wiens naam nog grooter gewigt geeft aan de redenen, welke hij aanvoert. „Te zeggen, dat de Kerk niet anders „bestaan kan en niet anders kan leven dan op eene be„paalde wijze, beteekent, dat ze „aan de elementeu dczer „wereld" ondergeschikt is. De Kerk is niet een schepping „van tijd en plaats, van eene tijdelijke staatkunde of van „de luimen van het volk. God beschermt haar door mid„delen, die van deze wereld zijn; maar die middelen zijn „slechts zóólang voor haar noodig, als Hij ze geeft; neemt „Hij ze weg, ook dan zijn ze verder niet meer noodig. „Hij werkt door middelen, maar Hij is aan die middelen „niet gebonden. Hij kent duizend middelen om het bestaan „der Kerk te verzekeren, en kan haar leven onderhouden „niet alleen door brood maar ook door elk woord, dat uit „zijn mond voortkomt. Als Hij het eene verdedigingsmiddel „wegneemt, zal Hij een ander in de plaats geven. Wij „weten niets van de toekomst; onze pligt is het, ons „overeenkomstig de tijdsomstandigheden te gedragen, en

„niet door ons toedoen de middelen op zij te zetten, „welke God om zijne Kerk te verdedigen ons geschonken „heeft; maar ook is het onze pligt, over het verlies dier „middelen niet te klagen, als Hij ze ontnomen heeft. De „tijdelijke magt is gedurende eene reeks van jaren het „middel geweest om de onafhankelijkheid der Kerk te „verzekeren; maar evenals de Bisschoppen hunne tijdelijke „magt hebben verloren, en niettemin ook nu nog Bis„schoppen zijn, zoo zal ook het Opperhoofd der Kerk „blijven hetgeen Hij is, zelfs wanneer Hij zijne tijdelijke „magt heeft verloren. De eeuwige God is de hulp der „Kerk, en gelijk Hij tot nu toe haar uit vele gevaren ge„red heeft, zal Hij ze ook in het vervolg bevrijden.

„De roemrijkste bladzijden uit hare verledene geschiedenis „zijn slechts voorteekenen van andere roemrijke hoofdstukken „die nog komen moeten."

DE H. CONGREGATIËN

DER H. INQUISITIE EN VAN DEN INDEX

OVER DE WIJSGEERIGE WERKEN

VAN DEN

Hoogleeraar Dr. G. C. UBAGHS.

Een onlangs door de H. Congregatiën der H. Inquisitie en van den Index aan Z. E. den Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen gerigt schrijven, waarin allerbelangrijkste uitspraken over de wijsgeerige werken van den Leuvenschen Hoogleeraar G. C. Ubaghs voorkomen, geeft ons aanleiding tot het mededeelen van dit korte overzigt; wij willen er het voornaamste in bijeenbrengen, wat reeds sedert eenige jaren van den kant dier beide Congregatiën opzigtens de meeningen van dezen anders met lof te vermelden geleerde is uitgegaan.

Vele Katholieken hadden het antwoord van den Kardinaal d'Andrea, destijds prefekt der Congregatie van den Index, op de door vier hoogleeraren der Leuvensche Universiteit gestelde vragen, als eene verklaring van de H. Vergadering zelve en dus als eene met kerkelijk gezag bekleede verklaring beschouwd. Het schrijven der vier hoogleeraren, onder welke ook professor Ubaghs was,

dagteekent van 1 Februarij 1860, en onderwierp de door hen in hunne schriften over de natuurlijke kracht der menschelijke rede voorgestane leer aan het oordeel der H. Congregatie van den Index. In de *Katholiek* (Deel XXXVII, bl. 269 en v.) werd van deze gansche zaak een uitvoerig verslag gegeven, en het door den Kardinaal-Prefekt en den Secretaris der H. Congregatie van den Index onderteekende stuk als een antwoord der H. Congregatie opgevat en voorgesteld. Het bleek evenwel dat dit niet zoo was. Want in een schrijven aan de Bisschoppen van België, gedateerd 19 December 1861, verklaarde Z. H. de Paus, dat de brief des Kardinaals d'Andrea niet het antwoord der H. Congregatie, en veel minder eene beslissing van den H. Stoel bevatte.

Ter verklaring hiervan diene, dat deze Congregatie uit meerdere Kardinalen bestaat, onder wie de prefekt wel is waar voorzit, maar toch niet meer is dan *primus inter pares*. [1]) Nu had de Kardinaal d'Andrea, gelijk hij ook in zijn antwoord schrijft, slechts met den Secretaris der Congregatie en eenige godgeleerden, consultoren der H. Congregatie, de voorgestelde vragen onderzocht, eene beraadslaging, waarvan hij den uitslag in zijnen brief mededeelde. Dit was een eindoordeel, hetwelk als bijzonder gevoelen (*opinio privata*) zijne waarde hebben kon, maar geenszins met het gezag eener beslissing van die hooge kerkelijke regtbank, de Congregatie van den Index, en nog minder met dat van den Heiligen Stoel bekleed was.

De H. Vader gaf de zaak ter nadere onderzoeking aan de beide Congregatiën van den Index en van de Inquisitie over; deze spraken op 21 September 1864 hun oordeel uit, dat, na van Z. H. bekrachtigd te zijn, door

[1]) Verg. Synopsis S. R. E. Cardinalium Congregationum, auctore Haine. Lovanii, 1857, tit. X.

den Kardinaal Patrizi aan de Bisschoppen van België werd medegedeeld. Dit schrijven was van 11 October, en werd opgenomen in *Le Monde* en in de *Annales de Philosophie Chrétienne* van Bonnetty; ook de Mainzer *Katholik* gaf er een verslag van.

Wij vinden in de overwegingen van dit stuk alles vermeld wat de H. Congregatie van den Index tot dien tijd toe ten opzigte van prof. Ubaghs verrigt had; immers reeds in het jaar 1843 was zijne Logica en Theodicee aan een onderzoek dezer Congregatie onderworpen geworden. Zij had hem dien tengevolge eenige stellingen aangewezen, die het hem verboden was te leeren, en die hij in eene volgende uitgave moest verbeteren; zij kwamen hierop neêr: dat wij buiten ons eigen zelfbewustzijn, zonder onderrigt, en ten laatste zonder goddelijke Openbaring niets bovenzinnelijks kunnen leeren kennen; dat de metaphysieke waarheden en in het bijzonder het bestaan van God niet in strengen zin kunnen bewezen worden; dat de daarvoor gewoonlijk aangehaalde bewijzen veeleer op een zeker natuurlijk geloof steunen, en tot den *sensus communis* moeten worden teruggebragt.

Zie hier den eigen Latijnschen tekst van de verklaring der Congregatie, gelijk de Mainzer *Katholik* (Februarij 1865, bl. 213 en v.) dien geeft:

R. D. Ubaghs docet in Theodicea et interdum etiam in Logica sequentes propositiones, quas Sacra Congregatio Indici praeposita emendandas esse judicat:

1. „Haud posse nos in cognitionem cujusvis externae „metaphysicae veritatis venire (nempe quae respiciat ea, „quae sub sensus nostros non cadunt) absque alterius in„structione, ac iu ultima analysi absque divina revelatione." Porro haec doctrina admitti nequit, quia sicut veritates

internae et mathematicae cognosci possunt ope ratiocinii, ut ipsemet auctor fatetur, ita saltem possibile est veritates externas assequi, quotiescumque necessario cum internis connectuntur, aut cum ipsae internae consistere nequeunt non supposita aliqua veritate externa.

2. „Veritates externas metaphysicas demonstrari non „posse". Vide Theodic. pag. 220. n. 413 et seq. Jam vero veritates externae quandoque cum internis necessario copulantur, tanquam effectus cum causa, et ideo per hanc connexionem demonstrari possunt eo genere argumenti, quod a posteriori vocatur, cujus certitudo non minor illa est, quae per demonstrationem a priori obtinetur.

3. „Dei exsistentiam minime demonstrari posse. Deum „exsistere demonstrari posse negamus." Theod. p. 73. Quae importuna doctrina ultro fluit ex opinionibus jam judicatis ipsius auctoris.

4. „Probationes exsistentiae Dei reduci ad quamdam „fidem, aut fundari in hac fide, qua non tam videmus „quam credimus, seu naturaliter persuasum nobis est, „ideam hanc esse fidelem, id quod evidentia mere inter„na cernere non possumus." Theod. p. 73. Quae verba significare videntur, potius credi, quam demonstrari Dei exsistentiam; quod quidem a vero omnino distat.

5. „Auctor omnes probationes veritatum externarum me„taphysicarum reducit ad sensum communem." Quae doctrina admitti nequit, eo quod aliquae veritates externae demonstrantur a posteriori per veritates internas, absque ulla relatione ad sensum communem. Ita habentes conscientiam nostrae exsistentiae directe inferimus exsistere causam, quae nobis exsistentiam contulerit; seu ab una veritate interna deducimus aliam veritatem externam absque interventu sensus communis.

Hae sunt praecipuae sententiae quae in praedicto libro

corrigendae videntur. Monet igitur S. Congregatio Rev. auctorem, ut nova aliqua editione libruu suum emendandum curet, atque interim in scholasticis suis lectionibus ab iis sententiis docendis abstinere velit.

Het behoeft geene toelichting, dat deze waarschuwende vermaning om wille van de algemeene achting, welke de schrijver genoot, en van zijne aanzienlijke plaats aan de beroemde Leuvensche Universiteit, in dien zachten vorm en in het geheim gegeven werd. Het is de gewoonte van de H. Congregatie, de werken van Katholieke schrijvers van naam, die eene veroordeeling verdienen, niet terstond in het openbaar te censureren, maar eerst den auteur gelegenheid te geven, in eene volgende uitgaaf de verlangde verbeteringen aan te brengen. Zijn echter de vorige uitgaven zeer verspreid, dan worden deze openlijk gecensureerd, maar toch zóó dat de veroordeeling blijkbaar niet op de volgende veranderde uitgaven slaat.

Prof. Ubaghs zond, vóór het bezorgen zijner nieuwe uitgave, een schrijven ter zijner regtvaardiging aan de H. Congregatie op, waarin hij verzekerde, dat hij de aangewezen stellingen niet in den zin van het Traditionalismus [1]) verstond.

Op 8 Augustus 1844 werd het antwoord der H. Congregatie aan prof. Ubaghs uitgevaardigd; het vorderde de verbetering van eenige uitdrukkingen, die de H. Vergadering of reeds had aangewezen of op nieuw aanwees, doch was tevens in een toon van zooveel toegefelijke zachtheid

[1]) Het wijsgeerig stelsel, volgens hetwelk de overlevering, d. i. de van God gegeven en door menschelijke getuigenis overgeleverde bovennatuurlijke Openbaring, noodzakelijk is tot de kennis en zekerheid zelfs van waarheden der bloot natuurlijke orde. De krachten der natuurlijke rede worden er of geheel door geloochend of althans niet genoeg erkend. Zie *Compendium Philosophiae, auctore M***, Sti Sulpitii Presbytero. Parisiis* 1864, t. 1, N°. 341 en v.

geschreven, dat men hierdoor aan de bedoeling des Hoogleeraars klaarblijkelijk alle regt wilde laten wedervaren. Het stuk luidde, ook weder volgens den Mainzer *Katholik*, alzoo:

Pauca quaedam loca in opere, quod a Cl. Viro G. C. Ubaghs an. 1841 Lovanii editum est, et inscribitur *Theodicea* seu *Theologiae Naturalis Elementa*, adnotanda esse videntur, ut doctissimus auctor, additis quibusdam illustrationibus, obortas circa ejusdem operis intelligentiam difficultates, e medio tollere possit. Ac

1. Quidem memoranda sunt illa quae pag. 73 habentur de Dei exsistentia. „Deum exsistere demonstrari posse „negamus, sed id certo certius probari etiam atque etiam „affirmamus." Omnis vero ambiguitas ex hoc loco tolleretur, si post vocem *demonstrari* adderetur *a priori*, quod convenit cum iis quae tradit auctor in Logica p. 114, Edit. tertia de demonstrationis divisione, ubi ostendit contra Kantianos, demonstrationem a posteriori jure ac merito veram demonstrationem vocari. Auctor etiam ibidem pag. 105 haec habet: „demonstrare, si stricte intelligi„tur, idem est ac probare judicium certo esse sicut ef„fertur." Nemo autem negabit probationes exsistentiae Dei eam vim habere, ut respondeant notioni strictae demonstrationis quae hic a cl. auctore traditur.

2. Ubi auctor ad examen revocat diversa argumentorum genera, quae ad Dei exsistentiam demonstrandam afferri solent, quaedam habentur quae observatione digna videntur: Theodic. p. 86, de argumentis physicis loquens ait: „Et licet tum recta ex rationalis naturae nostrae impulsu „etc. probari possit eumdem esse potentia et intelligentia „vere infinita, illud tamen ex argumentis physicis solis „et stricte spectatis secundum leges logicas effici nequit."

Pag. 87, de argumentis quae moralia dicuntur ita se exprimit: „In his solis veram Dei infinitatem expresse con„tentam esse, strictis logicae legibus nondum plane effi„citur." Additis porro quibusdam de argumentis ex ente infinito concludit, „fide naturali et spontanea quadam „progressione continuo supplemus id quod ad accuratam „Dei notionem concipiendam, et ad veri Dei exsistentiam „plene probandam illi soli probationi logicae, si strictis„sime acciperetur, deesse videretur." Tandem pag. 89 legimus: „probabiles quidem conjecturas facere de prima „causa vel de primis causis (nesciremus utique, utrum una „an plures dicendae essent) deque earum proprietatibus „possemus."

In his omnibus mens doctissimi auctoris paulo clarius explicanda videtur, ne quis inde occasionem sumat vim elevandi argumentorum quae Dei exsistentiam demonstrant.

3. Clarissimus auctor cap. 7, p. 3, Theod. profitetur „se „magis speciatim, ac si fieri possit, paulo apertius decla„rare velle ea quae ad veritatem cognoscendam spectant." Quaedam tamen ibi leguntur, de quorum intelligentia dubitationes oriri possent. Pag. 216 haec habentur: „veri„tatem internam immediate cognoscere possumus, externam „non sine interposita fide." Et pag. 219: „necesse est..... „ut institutio aliena nobis manifestas faciat veritates, quae „nec merae animi affectiones sunt, nec sub sensus no„stros cadunt." Plura alia ejusdem generis ibi obvia sunt, quae contra mentem auctoris forte in alienos sensus torqueri possent, et ad id adhiberi, ut vis humanae rationis extenuaretur et argumenta, quae pro veritatibus externis demonstrandis adhibentur, ita infirmarentur, ut certitudinem illam minime afferrent, quae in iis homini omnino necessaria est.

Beide deze beoordeelingen der H. Congregatie waren met de goedkeuring van Z. H. den Paus voorzien.

In het jaar 1845 zag eene tweede uitgave der beide genoemde werken van prof. Ubaghs het licht, eene derde in 1852, eene vierde in 1863; en de schrijver, die eenige veranderingen gemaakt had, ontving uit Rome, hoewel niet van de Congregatie, herhaalde verzekeringen, dat deze verbeteringen voldoende waren. Maar nu verklaart de reeds genoemde brief van Kardinaal Patrizi van 11 October 1864, uit naam der beide H. Vergaderingen van de Inquisitie en van den Index, en tevens onder bekrachtiging van Z. H. den Paus, dat die uit Rome ontvangen verzekeringen noch op last der Congregatie, noch onder goedkeuring des Pausen gegeven waren. Naar er verder in gemeld wordt, was de tekst der nieuwe uitgave van prof. Ubaghs' werken weder zorgvuldig onderzocht; en de uitkomst van dit onderzoek was, dat de te verbeteren stellingen nog niet genoegzaam waren veranderd. De auteur moest dus nu althans, zoodra mogelijk den ontvangen last ten uitvoer brengen, en de Bisschoppen hadden zorg te dragen, dat noch te Leuven, noch in hunne seminariën, of in andere opvoedingsgestichten die stellingen geleerd werden.

Tot zoover het schrijven van 11 October 1864.

De Congregatiën hadden zich tot dien tijd toe slechts met de Theodicee en de Logica des Hoogleeraars en de beoordeeling zijner leer over de natuurlijke kracht van het menschelijk verstand bezig gehouden; maar in een pas onlangs bekend geworden stuk, dat van deze hooge kerkelijke regtbank over de zaak van prof. Ubaghs werd uitgevaardigd, heeft zij ook nog over andere leeringen en over al zijne philosophische werken haar oordeel uitgesproken. De *Revue des Sciences Ecclésiastiques* van den abbé Bouix bevat dit schrijven in het Augustus-nommer des jaars 1866, bl. 197 en v.

Het is een officiële brief door den Kardinaal Patrizi, als Secretaris van het Heilige Officie, op 6 Maart 1866, aan Z. E. den Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen uitgevaardigd. Hierin wordt berigt, dat de schriften van prof. Ubaghs en in het bijzonder de laatste (vijfde), in 1865 door hem bewerkte, maar nog niet in het licht gegeven editie zijner Logica en Theodicee in eene zitting der twee Congregatiën van de Inquisitie en van den Index, op 21 Februarij ll. op nieuw onderzocht zijn.

Op de eerste plaats, wat de leerstellingen betreft die de H. Congregatie van den Index reeds sedert 1843 en 1844 censureerde, hadden de vergaderde Vaders met smart opgemerkt, dat de vermaarde schrijver, in deze laatste uitgave, niettegenstaande de aangebragte verzachtingen in den vorm, echter werkelijk dezelfde beginselen, als in de vorige uitgaven, was blijven leeren. Zij waren dus van oordeel, dat deze laatste uitgave niet volgens de in 1843 en 1844 en 1864 gemaakte aanmerkingen verbeterd was.

Op de tweede plaats wordt in dit schrijven gezegd, dat de Kardinalen, zooals zij zich in den brief van 11 October 1864 hadden voorbehouden, nog andere leeringen, in de latere uitgave van prof. Ubaghs' werken voorkomende, onderzocht hadden.

Zij hadden hierbij vooreerst bevonden, dat in die boeken leeringen gehouden werden, volkomen gelijk aan eenige der zeven stellingen, die, volgens het oordeel van het Heilige Officie van 18 September 1861, niet veilig konden geleerd worden. Deze stellingen hebben betrekking op het Ontologismus [1]), en zijn in de volgende beslissing der H. Congregatie vervat:

---

[1]) Eene wijsgeerige meening over de natuur van de grondwaarheden der Metaphysiek. Prof. Ubaghs gaf in de *Revue Catholique* (Leuven, P. J. Verbiest. VII Sér. 1863. 1 Liv. p. 43) deze verklaring van het

A Sancta Romana et Universalis Inquisitionis Congregatione postulatum est, utrum sequentes propositiones tuto tradi possint.

Prop. I. Immediata Dei cognitio, habitualis saltem, intellectui humano essentialis est, ita ut sine ea nihil cognoscere possit: si quidem est ipsum lumen intellectuale.

Prop. II. Esse illud, quod in omnibus et sine quo nihil intelligimus, est esse divinum.

Prop. III. Universalia a parte rei considerata a Deo realiter non distinguuntur.

Prop. IV. Congenita Dei tanquam entis simpliciter notitia omnem aliam cognitionem eminenti modo involvit, ita ut per eam omne ens, sub quocumque respectu cognoscibile est, implicite cognitum habeamus.

Prop. V. Omnes aliae ideae non sunt nisi modificationes ideae, qua Deus tamquam ens simpliciter intelligitur.

Prop. VI. Res creatae sunt in Deo tanquam pars in toto, non quidem in toto formali, sed in toto infinito, simplicissimo, quod suas quasi partes absque ulla sui divisione et diminutione extra se ponit.

Prop VII. Creatio sic explicari potest: Deus ipso actu speciali, quo se intelligit et vult tanquam distinctum a determinata creatura, homine v. g. creaturam producit.

Ontologismus: „On entend généralement en philosophie par ontologisme l'opinion qui soutient: 1° que les vérités fondamentales de la métaphysique sont quelque chose d'identique avec Dieu considéré comme l'être infiniment parfait; 2° que l'esprit humain peut percevoir ces vérités, sans interposition d'idées intermédiaires, dans l'idée de l'être infini, qui les embrasse toutes et qui est ainsi la lumière immédiate de notre intelligence, *in quo, a quo et per quem intelligibiliter lucent quae intelligibiliter lucent omnia;* 3° que cette lumière et ces vérités, loin d'être quelque chose d'identique avec notre esprit, en sont aussi réellement distinctes que la lumière physique est réellement distincte de notre oeil."

Feria IV, die 18 Septembris 1861.

In Congregatione Generali habita in Conventu S. M. supra Minervam coram Eminentissimis et Rmis DD. S. R. E. Cardinalibus contra haereticam pravitatem in tota Republica Christiana Inquisitoribus Generalibus, iidem Eminentissimi et Rmi DD. praehabito voto DD. Consultorum, omnibus et singulis propositionibus superius enuntiatis mature perpensis, proposito dubio responderunt — *Negative.*

Angelus Argenti S. R. et U. J. Notarius.

Het verdient hier alle opmerking, dat er spoedig na de censurering dezer stellingen in de *Revue Catholique* (VII, Ser. 1862, 1. Livr. p. 5 — 14) eene verhandeling van prof. Ubaghs verscheen, waarin hij trachtte aan te toonen, dat zij met het echte Ontologismus, zooals hij het verdedigde, niets gemeens hadden. Het oordeel derhalve der H. Congregatiën staat vlak tegenover deze verdediging.

Vervolgens bleek het der H. Vergadering, dat er in dezelfde boeken eenige meeningen niet voorzigtig genoeg werden voorgesteld: zoo moesten vooral twee plaatsen, de eene over het Traducianismus [1]) en de andere over het levensbeginsel in den mensch verklaard en verbeterd worden.

Daarom hadden de Kardinalen deze beslissing vastgesteld, die naderhand door Z. H. den Paus was bekrachtigd:

Dat er in de wijsgeerige boeken, door Gerardus Casimirus Ubaghs tot nu toe in het licht gegeven, en vooral in de Logica en de Theodicee, leeringen of meeningen ge-

1) Het gevoelen dat de menschelijke ziel evenals het ligchaam door generatie voortkomt. Animam a parentibus ad infantes *traduci* sive transmitti. Zie Knoll, *Institutiones Theologicae Theoreticae.* Turijn 1853. Dl. 2. § 194.

vonden werden, die niet zonder gevaar konden geleerd worden. [1])

Hierdoor zou de Kardinaal-Aartsbisschop ligtelijk inzien, dat zulke gevaren van de jongelingschap moesten verwijderd worden; en niet alleen was het noodig die boeken en andere dergelijke te weren, maar ook moesten aan de Universiteit van Leuven werken gebruikt worden, die onder goedkeuring der gezamenlijke Bisschoppen, eene onberispelijke en heilige leer konden mededeelen.

Hierop wordt het zekere vertrouwen uitgedrukt, dat prof. Ubaghs, wiens hooge deugd aan de H. Congregatie bekend is, en andere Leuvensche hoogleeraren, welke dezelfde meeningen aankleven, zich aan dit oordeel zullen onderwerpen, en dat de Kardinaal-Aartsbisschop het in overleg met zijne suffraganen terstond zal doen ten uitvoer leggen en van die uitvoering berigt aan den Apostolischen Stoel opzenden.

Deze is de tekst van dit hoogst belangrijke stuk:

De libris philosophicis Gerardi Casimiri Ubaghs, in Lovaniensi universitate doctoris decurialis, et praecipue de novissima tractatuum Logicae et Theodiceae editione anno 1865 ab ipso confecta, nondum tamen evulgata, Eminentissimi P. P. Cardinales tum S. Inquisitionis, tum libris notandis praepositi, conventu simul habito die 21 Febr. proxime elapsi, quam accuratissime examen instituerunt.

---

1) De wijsgeerige schriften, waarvan prof. Ubaghs als de schrijver bekend is, zijn deels in het Latijn, deels in het Fransch: Beginselen der Logica; Logica; Beginselen der Ontologie; Proeve eener Ontologische Ideënleer; Verhandeling over het Ontologische Vraagstuk der Universalia; Verhandeling over het Dynamismus in zich en in betrekking tot de H. Eucharistie; Theodicee; Anthropologie; Beginselen der Psychologie, en verscheidene opstellen in het tijdschrift *Revue Catholique.*

Imprimisque quod ad doctrinas attinet, a sacra Indicis Congregatione jam inde ab annis 1843 et 1844 notatas, non potuerunt quin aegro quidem animo deprehenderent, cl. auctorem in novissima praedictorum tractatuum editione exterioris utique formae asperitatem attenuasse, verba quandoque molliisse, eadem tamen quoad substantiam nunc docere principia, quae in praecedentibus editionibus reperiebantur. Proindeque judicarunt hanc novissimam editionem haud fuisse emendatam juxta notationes, ann. 1843 et 1844 auctori transmissas, et denuo a sacris Congregationibus S. O. et Indicis anno 1864 eidem inculcatas.

Praeterea, quod jam, prout ex litteris meis ad singulos in Belgio episcopos die 11 Octobris anni 1864 datis constat, sibi faciendum reservaverant, memorati Cardinales alias doctrinas examinandas susceperunt, quae in recentioribus operum ejusdem auctoris editionibus continentur. Et vero perspicere debuerunt, tradi in illis libris doctrinas plane similes aliquot ex septem propositionibus, quas in adjecto folio Eminentia Tua enuntiatas reperiet, quasque S. O. Congregatio die 18 Septembris 1861 haud tuto tradi posse judicavit; et alias quoque in eisdem libris opiniones referri, quae caute minus quam fas esset exponuntur. Ita declaranda potissimum omnino essent et emendanda, quae in Anthropologia anno 1848 Lovanii edita pag. 221, num. 428 leguntur de opinione quam Traducianismum vocant, et quae ibidem pag. 257 et 258 n. 514 occurrunt de vitae principio in homine. Quare Em. Card. in hanc devenere sententiam:

In libris philosophicis, a Gerardo Casimiro Ubaghs hactenus in lucem editis, et praesertim in Logica et Theodicea, inveniri doctrinas seu opiniones quae absque periculo tradi non possunt. — Quam sententiam S. S. D. N. Pius Papa IX. ratam habuit, et suprema sua auctoritate confirmavit.

Ex quibus Em. Tua facile intelliget hujusmodi pericula a juvenum mentibus opportuno praesidio esse propulsanda; hinc necessarium omnino erit, ut nedum illi libri iisque similes ab universitate catholica Lovaniensi et a scholis omnibus arceantur, verum etiam ea adhibeantur opera, communi episcoporum consensu et auctoritate approbata, quibus juvenilis aetas irreprehensibili et sana doctrina in celebri illa universitate imbuatur.

Non dubitatur quin professor G. C. Ubaghs ea, qua praestat virtute, aliique Lovanienses professores eisdem opinionibus inhaerentes, huic judicio pareant; neque est cur Eminentiae Tuae majorem in modum commendetur, ut collatis consiliis cum episcopis suffraganeis tuis omnem operam ponas, ut haec, quae nomine Summi Pontificis praecipiuntur, continuo executioni tradantur, et de omni executione Apostolica Sedes fiat instructa.

Wij vernemen uit eene goede bron, dat prof. Ubaghs en andere Leuvensche hoogleeraren aan hetgeen de Hoogwaardige Belgische Bisschoppen, ten gevolge van dit schrijven, van hen vorderden, met bereidwilligheid voldaan hebben.

BRIEVEN VAN PAUSELIJKE ZOUAVEN.

V.

De brieven, die we in deze vijfde reeks mededeelen, zijn niet allen van versche dagteekening, en kunnen ook bezwaarlijk met elkander een geheel vormen, maar ze bevatten eene rijke verscheidenheid van allerhande, soms vreemdsoortige, soms belangrijke, soms aandoenlijke bijzonderheden, en verspreiden, zooals gewoonlijk, een zeer gunstig licht over het karakter van onze Zouaven.

De eerste brief beschrijft, na eene hartelijke deelneming in onze cholera-epidémie, den

VERJAARDAG DER KROONING VAN PIUS IX.

3 *Julij* 1866.

Zeer geliefde Ouders!

Het is mij een groot genoegen, dat gij allen nog gezond zijt, voornamelijk daar in den tegenwoordigen tijd ons dierbaar Vaderland door zooveel rampen gekweld wordt. Ik heb ook met een gevoelig hart uit uw brief vernomen, dat er reeds twee leden van onze familie, welke nog zoo jong waren, door den dood zijn weggerukt. Lieve Ouders! ik hoop, dat de goede God u voor alle rampen zal blijven bewaren, en het beste middel is, zooals gij mij ook schrijft, voor elkander te blijven bidden, en ons aan den H. Wil van God te onderwerpen. Het moet anders op vele plaatsen van Holland wel een droevige tijd zijn, zooals ik uit vele brieven van mijne kameraden verneem.

Nu zal ik u nog een weinig nieuws gaan vertellen, namelijk van het feest, dat den 21 Junij in Rome is gevierd; dit was het feest

van de Troonsbestijging van Pius IX; toen moesten er van alle compagnieën vijftig man naar Rome, te zamen 400 Zouaven; ook van onze compagnie moesten er heen, en ik was er ook bij.

Zaturdag, den 16 Junij, moesten wij eerst naar Vellétri, om daar eerst nog een paar keeren te exerceren voor den Commandant; toen was het reeds 's morgens ten vier ure exercitie. 's Woensdags zijn wij naar Rome gegaan, en 's morgens moesten wij eerst eene plegtige H. Mis bijwonen in eene zeer groote kerk, waarin ook de Gendarmen waren, en des middags ten vier ure moesten wij naar het groote kamp, anderhalf uur buiten Rome.

Dat was een wonderschoon gezigt. Eenige duizenden soldaten van den H. Vader waren daar bijeenvergaderd: wij Zouaven, Gendarmen, Kurassiers, Artillerie, Karabiniers, Linietroepen, met verschillend muziek. Eerst werd door den Minister van Oorlog en den Generaal groote inspectie gehouden, en daarna defileerden al de troepen door elkander; er was ook ruimte genoeg; want ik denk, dat het kamp wel tweemaal zoo groot is als de Hoornsche polder.

Alles was er ook in, zooals bagagie- en ziekenwagens. Het marcheren ging ook zeer goed; want het kamp was zoo gelijk als het wezen kon, en overal met gras begroeid. Duizenden van menschen en ook vooral de grootheid van Rome waren er; het kamp stond bijna rondom vol met rijtuigen, het een nog al mooijer dan het andere. Toen wij daar een uur of anderhalf geweest waren, en wij weer naar Rome zouden terugkeeren, werden wij eerst nog eens grootelijks verblijd door de komst van den H. Vader. Dit viel mij zeer mede, vooral om den zegen, welken wij weder van Zijne Heiligheid ontvingen. Wij lagen op twee rijen geschaard, en de H. Vader reed zachtjes vlak voor ons heen.

Een ander Zouaaf, die ook bij de plegtigheid tegenwoordig was, beschrijft ons den indruk, door het zien van den Paus op hem te weeg gebragt.

Vellétri, 25 *Junij* 1866.

't Is mij onmogelijk, u den indruk te beschrijven, dien het gezigt van onzen geliefden Pius IX, dien grooten lijdens-Paus, op mij maakte. O, hoe is het mogelijk, dat men tegen een man als onzen Paus, tegen zulk een goedig grijsaard, die ons zoo teeder bemint,

kan opstaan! Ach, wie weet, hoeveel slapelooze en benaauwde nachten Hij reeds heeft doorgebragt bij het denken aan de rampen, die zijn geliefden kinderen te wachten stonden; wie weet, hoeveel tranen er uit die geliefde oogen zijn gevallen bij het vernemen van de rampen, die de Kerk en hare kinderen reeds getroffen hebben! En toch, hoe fier, hoe vol vertrouwen is dat gelaat; hoe moedig heft Hij nog het hoofd omhoog, in het volle vertrouwen, dat, welke stormen er ook boven de Kerk mogen losbarsten, God altijd en immer den aanval zal verijdelen; dat God toch eenmaal weder die Kerk te voorschijn zal doen komen, veel schitterender dan ooit te voren. Ja, toen ik neergeknield eerbiedig mijne oogen op Hem sloeg, voelde ik in mijne ziel dien gloed weder ontvlammen, dien ik gevoeld had bij het hooren der heldendaden der Martelaars van Castelfidardo. 't Was misschien kinderachtig; maar de tranen kwamen mij in de oogen, en toen maakte of liever vernieuwde ik het voornemen, om voor Hem alles op te offeren, voor Hem goed en bloed ten beste te geven.

Toen Zijne Heiligheid voorbij getrokken was, gingen wij dadelijk weer op marsch; maar het was net of mijne bagagie eenige ponden ligter geworden was; alles kwam mij even gemakkelijk voor: zoo opgeruimd was ik, toen ik voor het eerst van mijn leven den onsterfelijken Pius gezien had.

Jaargetijde van de Lamoricière.

Vellétri, 13 *September* 1866.

Op den 10 September is hier het jaargetijde voor Lamoricière geweest. 's Morgens moesten wij allen naar de H. Mis, en het regende dat het goot; in Holland regent het nooit zoo zwaar. Wij kwamen allen druipnat in de kerk, en dachten het al heel hard te hebben, toen de Hertogin de Chévreuse, die hier ook een zoon als Sergeant heeft, ook loopende naar de kerk kwam, van onder tot boven doornat. Gij kunt wel begrijpen, dat niemand onzer meer dacht: wat heb ik het hard. Ook al de Oversten waren in de kerk.

Daar de genoemde Hertogin twee koetsen, zes paarden en drie rijknechten houdt, kwam zij, mogen we gerust veronderstellen, loopende naar de kerk, om niet boven haren zoon, den Sergeant, en de andere Zouaven uit te staan

VERJAARDAG VAN DEN SLAG VAN CASTELFIDARDO.

Subiaco, 18 *September* 1866.

Heden vieren wij het jaargetijde van den slag van Castelfidardo. Wij gingen dezen morgen met ons kerkboek, hetwelk ons geweer is, en den geheelen Staf bij ons, even alsof wij den slag in moesten, naar de kerk, waar een groote lijkbaar, met kransen er boven op en kaarsen er om heen, was opgerigt. Na er ons, met de sabel op het geweer, om heen te hebben geschaard, woonden wij de pontificale lijkdienst bij voor die brave helden, die niet aarzelden hun bloed te storten voor God, Kerk en Paus. Ook waren er nog verscheidene oud-gedienden bij, die den slag hadden bijgewoond en het eerekruis op hunne borst droegen.

De gedachte aan Castelfidardo en de Lamoricière, welverre van den Zouaaf neerslagtig te maken, bezielt hem met moed en verlangen naar den strijd.

God geve, dat, wanneer wij te velde moeten trekken, wij ons als waardige opvolgers der helden van Castelfidardo mogen gedragen. Ja zeker, gedragen wij ons als zij, dan kunnen wij ook wel vermoord, maar niet overwonnen worden.

O, welk een heerlijke dag zal dat zijn, als wij eens tegenover de vijanden der Kerk mogen staan, om voor ons dierbaar geloof ons bloed op te offeren! In onzen geest zien wij ons dan verplaatst onder onze broeders van 1860, met Lamoricière aan het hoofd!

Wij zien Graven, Baronnen, Prinsen en Hertogen ons het voorbeeld geven, en zich de grootste opofferingen getroosten; immers zij, die vroeger in weelde en pracht leefden, hebben alles verlaten voor het strooijen bed en de harde kribbe.

Welke schoone voorbeelden hebben wij dus! Ja zeker, de gedachte aan hen, op het oogenblik van den strijd, moet ons den moed van leeuwen geven. En dan de belooning, welke wij er voor zullen ontvangen: hoe oneindig grooter is zij niet in vergelijking van hetgeen wij er voor gedaan hebben! Omdat wij ons bloed, dat niemand dan God toebehoort, ook voor zijne dienst hebben opgeofferd, daarvoor geeft Hij ons eene gelukzalige eeuwigheid, eene onuitsprekelijke vreugde! Wij worden weer vereenigd met onze dierbare Ouders, Broeders, Zusters en Vrienden, die wij hier voor een weinig tijds verlaten hebben!

GODSDIENSTIGE EN DICHTERLIJKE MIJMERINGEN VAN EEN ZOUAAF.

Vellétri, 13 *September* 1866.

Uwe vraag, Moeder, of ik hier geen woning voor u heb, kan ik met *ja* beantwoorden. Vlak naast de kazerne is eene woning ledig, en daar hebt gij een prachtig gezigt voor u. Onze kazerne ligt, even als geheel Vellétri, op een berg; nu, van die hoogte af ziet ge in een dal, dat zeker tien uur in omvang is, ingesloten door een prachtige bergketen, heerlijk bebouwd; aan den regter kant verheft zich een klooster van de Benedictijnen, met een kerkje, zóó lief en zóó rustig en zóó net, dat ik mij er dikwijls heen begeef, en dan denk ik in Holland te zijn. Als ik daar een poosje gebeden heb, dan zet ik mij neder, en dan, in de stille eenzaamheid, door niets gestoord, denk ik aan u allen, bij ieder eenige oogenblikken stilstaande, en mij herinnerende aan al het lief en leed, dat ik met u allen ondervonden heb. Eindelijk word ik uit mijne overpeinzingen gewekt door den kloosterbroeder, die de kerk komt sluiten, en alleen daal ik van den berg af, om mij naar de kazerne te begeven. Gelooft gij wel, dat dit de gelukkigste uren zijn, welke ik hier slijt? Dan ben ik bij u in huis geweest; ik heb gezien wat gij deedt; ik heb u hooren spreken.

Als ik te huis kom, en ik ga nog eenigen tijd uit het venster liggen, dan zie ik het prachtige ondergaan der zon. Moeder, nooit heb ik iets schooners gezien! Verbeeld u de geheele lucht donkerblaauw, en slechts om de toppen der bergen driften van wolken; eenige er van, waar de zon achter schuilt, zijn paars, terwijl de randen met een zilveren krans verlicht zijn; onder deze wolken is de lucht geheel vuurrood. Wolken van allerhande kleuren drijven door dien vuurgloed heen, zich allengs op elkander stapelende, en zich met de prachtigste kleuren in ééne wolk vereenigende, terwijl de lucht beurtelings vuurrood, lichtblaauw of grijs wordt, maar een grijs van eene heerlijke kleur; ik weet niet, hoe men dat noemt.

O, liefste Moeder, gij moest hier eens bij het ondergaan der zon zijn: nooit heb ik iets schooners gezien! Welke gedachten er dan in mijn hart omgaan, kunt gij gemakkelijk begrijpen. Indien God dit alles reeds geschapen heeft voor den mensch op deze wereld: wat oneindig schooner moet dan hiernamaals de Hemel niet zijn!

Godsdienstigheid en moed is de grondtrek in het ka-

rakter van alle Zouaven; maar overigens verschillen zij hemelsbreed. De voorgaande zoekt de eenzaamheid; de volgende houdt meer, gelijk blijken zal, van het praktische leven en van onschuldige pret; beide karakters zijn beminnelijk.

Vellétri, 7 September 1866.

Veel geliefde Ouders, Broeders en Zusters!

... hoe het ook ga, wij zullen strijden voor het grootste regt, ten aanschouwen van gebeel Europa, en ten spijt van alle geheime genootschappen; en vermoorden kunnen zij ons, maar overwinnen nooit; want ons leger is klein, maar van den besten geest bezield en vol moed. Tegenwoordig moeten wij schieten met losse patronen, en binnen kort met kogels op de schijf, een eind buiten de stad, om later het doel goed te kunnen treffen. Een kameraad van ons heeft al een proef van goed te kunnen mikken gegeven.

Op Maria-ten-Hemel-opneming namelijk was het hier groot feest: harddraverij, tombola-loterij en 's avonds groot vuurwerk op de groote markt. Ondertusschen probeerde een burger, om de schildwacht bij de groote gevangenis voorbij te komen. De schildwacht riep driemaal: *qui vive*, wat zooveel als *werda* beteekent; maar de burger kwam nader, en nog een ander volgde hem. Terstond schoot de Zouaaf af, en trof den eenen in zijn hart; de andere vlugtte weg. De schildwacht werd door onzen Kolonel braaf geprezen, en het feest liep verder zonder stoornis af, hoewel wij allen gewapend de stad moesten doorloopen, en de harddraversbaan geheel afzetten.

Die harddraverij gaat hier vreemd toe. Verbeeld u muilezels, fraai opgesierd, maar op den rug hebben ze glas, blik en spelden, welke prikken en rammelen, zoodat de beesten op hol raken; en geen man er op, dat begrijpt gij! Aan het einde van de baan worden ze tegengehouden, en die er het eerst is, wint den prijs.

In de Tombola kost een lot 15 bajokken; op de markt staat eene groote versierde tribune met een glas, vol nommers; de heeren trekken, en roepen de nommers af, en plaatsen de prijsnommers op een groot en hoog bord. Duizende menschen staan met het gekochte nommer in de hand, en wint er iemand een prijs, dan wordt men doof van de *Viva's*. Daarna wordt de keel doorgespoeld met wijn, en het feest is afgeloopen.

Morgen, 8 September, is het hier weer feest, en marcheren wij met vol muziek naar de kerk; dezen avond gaan wij voorloopig, een voor een, onzen nieuwen aalmoezenier een bezoek brengen: begrepen?

De druiven worden hier al rijp, en smaken excellent; voor één bajok een grooten tros. Vijgen, persiken en abrikozen zijn hier overvloedig; acht à tien voor één bajok: er gaat dan ook geen dag voorbij, of wij gebruiken ze voor ons dessert.

Verleden Zondag heb ik met drie kameraden eene wandeling naar buiten gemaakt, en hebben wij een berg beklommen van twee uur hoog: bovenop ontsprong een fontein. Op halfweg, toen wij door een groot bosch gingen, overviel ons een stortregen, vergezeld van zwaren bliksem en donder, welke wij onder groote holle boomen afschuilden; het geratel was majestueus om te hooren. Toen wij den top bereikt hadden, helderde de lucht op, en was het gezigt allerschoonst; twee steden waren zigtbaar, ook de zee konden we ver inzien.

Verleden Maandag zijn wij voor pleizier geweest naar Sensano en Vita Curvina, twee oude steden, gelegen aan den Romeinschen straatweg; eene allerliefste wandeling, vier uur van hier. Wij hadden permissie gevraagd tot tien uur. In de eerstgenoemde stad hebben wij een fraai klooster bezien, met overschoone wijngaarden en tuinen. De goede Franciscanen tracteerden ons op wijn, en wezen ons een anderen weg om terug te gaan; deze liep over bergen, en was veel korter. Bovenop zijnde, zagen wij een groot meer, door bergen omsloten, benevens het schoone stadje Noëmi.

Wat hadden wij een pret! Onderweg konden wij braambessen plukken in overvloed. Ik wensch toch zoo dikwijls, dat gij zoo iets even kondt zien; want verrukkelijk schoone gezigten vindt men hier in Italië. Vele bergen zijn bebouwd met koren en wijngaarden; kastanjes en hazelnoten groeijen langs den weg, zoodat wij aan de toppen der boomen ook wel eens een bezoek brengen; want den Zouaaf is niets te hoog of te zwaar, hij is ondernemend van aard: het schijnt, dat zijn beroep dat zoo meêbrengt.

In Italië is de tabak slecht en duur; hierover lezen we in een brief:

Als ge in Holland voor 8 centen hebt, dan moet ge hier 50 bajokken betalen; de sigaren kosten hier 2½ cent, en zijn zóó

slecht, dat ze haast niet te rooken zijn; *en een pijpje tabak is toch zoo verzettelijk voor een soldaat.*

Waar de Zouaven dus wel het meest naar verlangen, is een pakje sigaren uit Holland; maar hieruit laat zich ook begrijpen, hoe groot de teleurstelling is, als iemand sigaren verwacht, en hij dan ontvangt

EEN PAKJE ZONDER SIGAREN.

Terracina, 31 *October* 1866.

Geliefde Ouders!

Nu eens over mijn lang verwacht pakje gesproken.

Eenige dagen, voordat ik uw brief ontving, dronk ik een kop koffij in een koffijhuis te Veroli, toen N, met een brief in zijn hand, inkwam zeggende: „Vriend! haast je; in de kazerne is een pakje voor je." Ik verbrandde mijne lippen aan de koffij, wierp in den haast een paar stoelen ten onderste boven, en liep zonder betalen de deur uit; in mijne vaart liep ik onderweg nog eene oude vrouw omver, en vloog de trappen op naar de kazerne. Ik vroeg daar naar mijn pakje; maar eenige kameraden waren mij gaan zoeken, met mijn pakje bij zich; nu moest ik vanzelf mijn ongeduld temperen. Na lang wachten zag ik hen eindelijk aankomen; ik besprong ze gelijk een hongerige leeuw; maar wie schetst mijne teleurstelling, toen ik een pakje ontving ter grootte van een turf, en er niet meer in was dan drie zakdoeken en zes spellen kaarten! Ik huilde, dat mijne groote verwachting zóó was teleurgesteld; ik vroeg aan degenen, die het meegebragt hadden, of er niets meer bij geweest was, en bekwam ten antwoord, dat alle pakjes opengemaakt waren door de ambtenaren, en dat alles, wat maar op sigaren geleek, weder in de kist gepakt, en naar Holland teruggezonden was.

Onze bitter teleurgestelde Zouaaf kan zich anders wonder-wel behelpen. Na gezegd te hebben, dat het hem in Terracina, wijl hij zich daar zoo geheel in Holland verplaatst gevoelde, zeer goed beviel, gaat hij aldus voort:

Den 25sten werd mij aangezegd, dat ik in détachement moest vertrekken naar Sunino. Vrijdag ging ik daarheen; maar welk een ver-

schil! Ik zit nu geheel tusschen bergen ingemetseld; ik zie niets anders dan bergen en een stadje, zoo vuil, als ik er maar zelden een gezien heb. Daarbij komt, dat we hier geen keuken hebben, maar geld krijgen; daarenboven zijn de levensmiddelen hier zeer duur en schaarsch. In de eerste dagen was ik niet op mijn gemak; maar nu behelpen we ons, koopen maïs, en sprokkelen hout, en bakken pannekoeken; jammer maar, dat het spek hier galsterig is; maar enfin, men moet iets hebben voor zijne pekelzonden. Ik ben dus weer tevreden, en als allen denken zooals ik, zullen zij het heimwee niet krijgen.

Wil men eens een Zouaaf hooren over de Politiek?

Vellétri, 13 *November* 1866.

Zeergeliefde Moeder, Broeders en Zusters!

De gezegden zijn, dat wij, met deze maand uit, voor vast naar Rome gaan; want, zooals men hoort, zullen de Franschen met December de Pauselijke Staten verlaten, en dan gaan wij naar Rome toe, zeggen onze Oversten, en dan zal er waarschijnlijk wel iets gebeuren; want de revolutionnairen zijn in Rome tegenwoordig erg oproerig in hun doen en laten.

Zoo mij is verhaald, hebben de menschen loopgraven, vol met kruid, onder de St. Petrus-kerk en onder het Vatikaan gevonden; dat hadden revolutionnairen, of beter gezeid, de vrijmetselaars er onder gewerkt, om, wanneer het er eenmaal op aankwam, om dan de St. Petrus-kerk en het Vatikaan met den H. Vader en zijn Kardinalen en zijn Panselijken stoet in de lucht te laten springen. Maar, Goddank! dat heeft God noch zijne H. Moeder, de Moeder der heilige Kerk, niet gewild, dat Pius IX door zijn vijanden zulk een end zou hebben, om met zijn beminde Kardinalen zóó de eeuwigheid in te gaan; want God is zeker met Hem, daar Hij aan zijne lieve Moeder zoo eene groote vereering heeft doen geven: want wie anders heeft Haar Onbevlekt-Ontvangen doen noemen als Pius IX? En sedert dien tijd heeft de H. Vader hier op aarde niets gehad als kruis op krnis, en hoe het verder nog zal loopen, zal de tijd leeren; maar het staat vast, dat wij, als het niet verandert, in de volgende maand naar Rome gaan, en er zal vast iets gebeuren; want onze biechtvaders prediken er veel over, dat wij ons voor de eeuwigheid

moeten gereed houden: dat dit iederen Christen betaamt, maar vooral ons in dezen tijd, daar wij tegenwoordig in verkeeren.

Zoo men zegt, zijn er te Rome over de tienduizend revolutionnairen, die tegen den H. Vader zijn, en met Piëmont, en als die beginnen, zal het iets te Rome zijn; en daar komt nog bij, dat, als de Franschen uit Rome zijn, willen Piëmont en Garibaldi de Staten van den H. Vader ook innemen; want Piëmont heeft uitgelaten: hij wou Rome of den dood, en hij dacht, het Nieuwjaarsfeest met zijne soldaten en zijn stoet in Rome te vieren; maar eer dat gebeurt, zal het nog wel een hoofd kosten.

Piëmont ligt tegenwoordig met vijf en dertig duizend man tegen onze grenzen aan, en men denkt, als de Franschen uit de Pauselijke Staten weg zijn, naar Frankrijk toe, dat Piëmont wel komen zal; maar wij wachten hem af als Zouaven, en snakken naar den dag, dat het er op los zal gaan; want een ieder is vol moed, daar wij allen vertrouwen op God en zijne lieve Moeder, en die zullen ons ook bijstaan tot aan het uur van onzen dood. Wij zijn klein in getal, en Piëmont sterk; maar wij vreezen hem niet.

Wij zijn met ons vijftienduizend: omstreeks tweeduizend Zouaven, bij de twaalfhonderd Karabiniers, zeshonderd Gendarmen, en de overigen zijn de Kanonniers en Dragonders en Linietroepen; en Piëmont zegt men, dat zestigduizend man onder de wapens heeft; maar dat doet ons niet vreezen; want ik denk: daar ben ik voor gekomen; als het wezen moet, zal en wil ik mijn bloed en leven voor den H. Vader en de H. Kerk ten beste geven, en wij zullen, hetzij dood of levend, toch zegevieren. Het zou immers den eersten keer zijn in de achttien honderd jaren, dat de Kerk overwonnen werd; en de steenrots, daar zoo menig tiran zijn voet aan gestooten heeft, daar zal Piëmont en Garibaldi met hun aanhang den voet en kop ook wel aan stooten. Maar, Moeder en Broeders en Zusters en verdere vrienden, bidt voor mij, dat ik standvastig mag blijven. Ik zal ook voor u bidden, en u gedachtig zijn tot het laatste uur des doods; en als het was, dat ik u in iets beleedigd had, zoo vraag ik u hartelijk om vergiffenis; want ik weet niet, of mij de tijd nog wel eens zal gegeven worden, om u weer te schrijven.

Maar, beminde Moeder! gij moet u niet ongerust maken, omdat ik u zoo heb geschreven; maar ik dacht, ik wou u toch schrijven, hoe hier de gezegden gaan; en wij bidden toch, dat God ons allen voor zulke rampen mag bewaren, en daarbij, het spreekwoord

zegt immers: Er is nog nooit een slag geweest, of er is toch nog wel één man overgebleven? Dus wij zullen de uitkomst maar van de voorzienigheid Gods afwachten.

Het redeneren over de Politiek ging onzen Zouaaf aardig af; in zijn godsdienstig vertrouwen op de overwinning der Kerk, in zijne heldhaftige stemming en in de teedere liefde tot zijne moeder was hij inderdaad bewonderenswaardig: laten we hem nu nog eens zien op patrouille in de bergen. Ieder verwacht reeds, dat hij voor de roovers niet gemakkelijk zal zijn.

Wij, ik en nog vijftien Zouaven, zijn voor een veertien dagen in de bergen geweest. Eerst marcheerden wij langs een weg, die over en langs groote bergen liep, naar Montelanuco, en den volgenden morgen naar Carpenetti.

Deze stad lag nog twee uren dieper in de bergen; men moet die stad met trappen op- en neerklimmen. Er zijn twee wegen, waarlangs men in en uit de stad kan loopen: als men aan den eenen kant de stad ingaat, moet men tweehonderd en twintig trappen klimmen; en aan den anderen kant moet men vijfhonderd trappen in de hoogte, als men in de stad wil zijn.

In de nabijheid dier stad zijn vele brigands, en de brave inwoners durven zelfs geen kwartier buiten de stad gaan wandelen, omdat zij anders door de brigands uitgeplunderd of doodgeschoten worden. Toen wij daar lagen, is het gebeurd, dat twee kinderen van een armen schoenmaker gingen wandelen, een jongen van 17 jaar en een meisje van 15 jaar oud. Een uur buiten de stad werden zij door de brigands overvallen, en gedwongen om geld te geven; maar zij hadden niets bij zich. Toen hebben de brigands hen beiden geslagen, en het meisje laten loopen, maar den jongen hebben zij meegenomen; en later hebben zij den schoenmaker een brief gezonden: als hij zijn zoon terug wou hebben, moest hij 200 francs bij een boom neerleggen; maar de arme man heeft geen 200 bajokken; — zoo gaat het hier in Italië!

De boeren durfden zelfs hunne druiven niet plukken, of er moesten Zouaven bij hen zijn; zoodoende ben ik ook bij de boeren in hun wijngaarden geweest.

Nadat wij twee dagen in Carpenetti waren geweest, moesten wij

op patrouille de bergen nog dieper in. Wij gingen des namiddags vandaar naar Gorga, dat ook een klein stadje is; daar kwamen wij des avonds om vijf uur aan, en daar zijn wij 's nachts gebleven, en den anderen morgen gingen wij vroeg naar de bergen. Wij liepen van 's morgens zes tot negen uur, altijd in de bergen, den eenen berg op en den anderen af; maar om negen uur, toen zagen wij op een hoogen berg een groot vuur branden. Daar ging het op af, en toen wij daarbij kwamen, vonden wij daar drie mannen en eene vrouw en een kleinen jongen; toen zeide een Gendarm tegen mij, dat het brigands waren. Wij liepen, met den haan overgehaald, er op af, en als er een zoo dom was geweest, om het op een loopen te zetten, die was er slecht afgekomen. De drie mannen werden gevat; eerst kregen zij terdege stokslagen, en daarna de boeijen om hunne handen, en toen moesten zij zeggen, of er nog meer waren. Er waren er in de nabijheid nog acht, zeiden zij; daar gingen wij op af, en die mannen moesten vooruit, en die zochten met ons de anderen op, die wij ook allemaal kregen, en zonder moeite; want zij waren erg bang voor ons; zij lieten zich vangen als schapen. Met deze brigands gingen wij naar Carpenetti terug, en daar werden ze voor goed in den bak gestopt.

Twee dagen later gingen wij weer des morgens vroeg om vijf uur de bergen in; het was weer den eenen berg op en den anderen af, en daarmede werd het des voormiddags tien uur. Toen liepen wij aan den voet van een zeer hoogen berg, die ongetwijfeld wel 900 voet hoog was; en toen wij daar liepen, werden er 12 schoten op ons gelost; de kogels floten ons over ons hoofd heen, en die daar boven op den berg waren, lachten en schaterden. Wij gingen er op los, maar toen wij boven kwamen, waren er geen menschen; maar dat volk waren brigands geweest, zeide een schaapherder tot ons; die zouden ons, als het mogelijk was geweest, het licht hebben uitgeblazen; zij behoorden zeker tot de bende, daar wij die elf van gevangen hadden. Wij bleven daar wachten tot 's middags twee uur; maar zij kwamen niet terug. Toen zijn wij teruggegaan naar Carpenetti, en onderweg vingen wij nog twee brigands, die wij ook medenamen; maar God is met ons geweest, want het had den een of ander zijn leven wel eens kunnen kosten.

Ziehier, hoe de Zouaven, als zij op patrouille zijn, zich weten te behelpen.

Vellétri, 9 *September* 1866.

Nu zal ik u eens schrijven, hoe wij het op patrouille maken met de ménage. Ieder krijgt daags een franc. Des morgens nemen wij een glas wijn met een stuk brood, en dan op marsch. In de eerste stad de beste loopen wij naar den slager, ieder om een libra [pond] vleesch; dat steken wij maar aan een ijzeren pen, en dan een oogenblik boven het vuur, en zoo spelen wij het dan maar naar binnen met een flesch wijn en een stuk brood. Als wij uitgaan, nemen wij een vierkant stuk linnen mede en een paar stokken en een deken; bij gelegenheid van strenge warmte of regen spannen wij in een oogenblik een tent, daar wij ons zelven onder verschuilen kunnen.

Niet minder weten de Italiaansche Herders zich te behelpen; men zou waarlijk meenen, iets te lezen van de zwervende herdersstammen in de binnenlanden van Azië.

Een Herders maaltijd.

Toen ik in Atsinaso mijn eerste nachtwacht had gehad, en om vier uur van mijn post kwam, zag ik op een half uur afstands eenige koeijen en ossen loopen. Met nog twee andere Zouaven ging ik er heen; toen wij bij den herder kwamen, was hij met zijn twee jongens toevallig aan den maaltijd, melk en brood door elkander. Daar was een dikke boom, een half el boven den grond afgehakt, en van boven maar uitgehold, en dien gebruikten zij voor schotel; van een horen van een koe maakten zij twee lepels; zij kloven hem op, en het smalste end krulden zij om. Wij hadden onzen ketel meegenomen, om wat melk te koopen; maar dat wilde hij ons niet geven; wij moesten met geweld aan den boom schikken, om mee te eten, zooveel als wij wilden, met onzen halven horen in de hand.

Ik zal er maar een end aan maken; want de rats is opgeschept, boonen met vleesch: wie zou er geen Zouaaf voor willen wezen!

Aan verschillende brieven ontleenen we de bijzonderheden, die onder de vier volgende titels vermeld staan.

Een Brigand in Paterskleeding.

Verleden week nog, 's avonds om vijf uur, moest er een patrouille de bergen in, omdat er onverwachts weer een partij roovers geko-

men waren. Onze kameraden hebben er ook eenigen gevangen genomen en doodgeschoten, onder anderen een, die nog wel in Paterskleeren gekleed was, en die een 2000 francs bij zich had.

Het opligten van een Priester. Escorteren.

Bassiano, 8 *September* 1866.

Morgen nacht ten 12 uur ga ik weer met vier Gendarmen en twintig kameraads de bosschen in, om jagt te maken op eene bende van veertien roovers, die voor eenige dagen hier uit den omtrek een Priester hebben meêgenomen, waarvoor die satanskinderen een losgeld hebben gevraagd ten bedrage van 7000 francs. Zij moeten zich hier in de omliggende bergen ophouden, en wij zullen daar wel voor een dag of vier vijf in blijven zitten; dus ik hoop, dat wij nu maar hoe eer hoe liever met die schelmen aan den gang komen; want die maken het hier bont genoeg.

De alhier wonende Italianen zijn zeer bang voor de brigands. Wanneer een Italiaan, die een beetje duiten heeft, naar een of ander stadje moet, wordt er altoos bij ons een geleide gevraagd van 2 tot 6 man, somtijds ook wel meer, al naardat het noodig is. Eergisteren heb ik nog met drie andere Zouaven een Italiaan naar het stadje Sezzi gebragt, hetgeen twee en een half uur van Bassiano ligt; deze heer moest vandaar zijne vrouw en nicht halen, en scheen nog al goed duiten te hebben; want het was goed spul, zoowel het rijtuig als de reizigers. Als wij zulk een rijtuig begeleiden, gaat het altoos langzaam; de paarden gaan den gewonen stap, en wij marcheren dan altoos met geladen geweer aan beide zijden van den weg. Zulk een marsch doe ik altoos gaarne; want bij de terugkomst krijgen wij dan van den reiziger altoos een goed glas wijn met een stuk brood, en kaas, worst of iets anders er op; ook eergisteren hebben wij, toen die heer weder terug was, ieder iets gehad, hetgeen excellent goed smaakte, daar er goede wijn bij was.

Het deserteren van een Franschman.

Subiaco, 13 *October* 1866.

Nu moet ik nog schrijven, dat er weder een heeft willen deserteren, en wederom een Franschman. Ik zal u melden, hoe het afgeloopen is.

Er is voor onze kazerne een kleine tuin; des nachts heeft hij zijn karabijn genomen en het venster uitgeworpen, om vervolgens bij avond de kazerne te verlaten, den muur, die om den tuin is, over te klimmen, en met zijn karabijn te deserteren; maar het mislukte: de muur was te hoog, en hij vlugtte enkel met zijn sabel. Nadat hij drie dagen aan de grenzen rondgezworven had, merkten de burgers hem op, omdat hij in de tuinen kwam, om de aardappelen uit den grond te stelen voor voedsel. Het was reeds aan de burgers bekend gemaakt, dat, wanneer zij hem zagen, moesten zij hem maar schieten. Zij zagen hem den volgenden morgen weer, en toen hebben zij hem, daar hij zich met zijn sabel wilde verdedigen, door zijn arm geschoten. Het rapport kwam te Subiaco, en hij werd door de Zouaven gehaald.

Bezorgdheid van een Officier voor een zieken Zouaaf.

Vellétri, 30 *October* 1866.

Zeer beminde Ouders!

Toen ik te Terracina een dag tien à twaalf in het hospitaal had gelegen, zond mij de dokter naar Vellétri in het hospitaal; hij zeide, dat de lucht daar beter voor mij was. Ik ging dan ook den volgenden morgen naar Vellétri, (dat ligt zeventien uren van Terracina af), maar ik ging in een rijtuig, dat alle dagen van Terracina afrijdt naar Vellétri; 's morgens ten negen ure ging ik in het rijtuig, en des middags ten vier ure was ik op mijne bestemming.

Toen ik des morgens uit Terracina vertrok, was ook de Luitenant op de plaats, waar de wagen afgaat. De Luitenant gaf mij eerst een kop koffij in de café, die daar vlak bij was. Toen ik reeds in het rijtuig was, stuurde de Luitenant nog spoedig een Zouaaf naar de kazerne, om een deken voor mij te halen, die ik, als ik koud werd, om kon doen; de koetsier moest zoolang wachten, totdat de deken er was.

Er zaten nog drie heeren bij mij in het rijtuig, en de Luitenant zeide tegen die heeren, dat, wanneer ik van plaats wenschte te veranderen, dat zij dan op moesten staan, en mij daar laten zitten; maar ik kon het met die heeren heel best vinden. Toen wij een paar uur gereden hadden, deden twee van die heeren, dat barons waren, een doek open, en daar zat een ferme gebraden kip met

brood in. Zij noodigden mij om mede te eten; enfin, ik deed het dan ook, want ik had er effectief trek in. Toen de boel op was, presenteerden zij mij een sigaar.

Toen wij halfweg de reis waren, hield de wagen stil, om van paarden te verwisselen; toen moest ik weder wijn met hen drinken; dus ik had heele beste reisgezellen aan die heeren; dat trof ik ook alweer bijzonder goed.

's Middags ten vier ure kwamen wij te Vellétri aan; hier stond weder een Zouaaf, die mij kwam afhalen, om mijn ransel en mijne wapens naar de kazerne te brengen.

Nu ging ik hier weder in het hospitaal, waar ik tien dagen in gelegen heb, en nu ben ik, Gode zij dank! weder frisch en gezond.

De goedheid van een enkel Officier zou weinig zeggen ten voordeele van het Pauselijk leger: goedhartige *personen* vindt men overal; maar we kunnen verder gaan, en wijzen op eene voortreffelijke *instelling*, namelijk:

HET HOSPITAAL IN DE KERKELIJKE STATEN.

Terracina, 17 *Julij* 1866.

Hartelijk geliefde Moeder!

Eerst ben ik twee weken ziek geweest te Sezzi, en toen ben ik naar Vellétri in het hospitaal gegaan, waar ik na twee weken nagenoeg hersteld ben, en nu ben ik weer terug op mijn eerste détachement in bovengenoemde plaats.

Nu acht ik mij verpligt, een woordje te schrijven over de meer dan liefderijke verzorging in het militaire hospitaal. Men wordt bediend als een prins door Fransche Liefdezusters en door knechts, die de ruwe of mindere bediening waarnemen, zoo lief als ik het nog nooit ondervonden heb. Gij weet, ik had altijd een vooroordeel tegen gasthuizen enz.; maar hier kijk, dat is de moeite waard: een bed met gebreide sprei, behoorlijk nette kussens, lakens en dekens, en een goed bed, dat anders een soldaat niet gewoon is; het ondergoed was alles van het huis, alles helder en zindelijk; soms, als men het noodig heeft, alle uren verschooning; liefelijke taal, geen knorren of grommen, neen, volstrekt niet. Ik zou wel zes bladen moeten schrijven om alles te vermelden: een mooije tuin voor de

zieken om te gaan wandelen; driemaal daags geestelijken bij de zieken om hen te bezoeken en te bemoedigen; eene kerk er bij; wij hebben alles, alles: visites van onze heeren Officieren, tot den grootmajoor-Kolonel toe. Het is de moeite waard: goede spijzen, wijn, vruchten, aardappelen en koffij met melk en suiker, heerlijke soep; alles wat men als een koning maar wenschen kan.

Deze brief, die in zijne eenvoudigheid het zegel der waarheid draagt, strekt ten bewijze, dat het zoo gedurig gesmade Pauselijk Goevernement toch nog zoo kwaad niet is. Geheel en al vereenigen we ons met de welsprekende taal van den vriend der Zouaven, die ons den brief heeft toegezonden:

„Ik beken het, innig werd ik bewogen bij het lezen van dit verhaal, en ik kon mij niet weerhouden uit te roepen: wáár toch ter wereld zal men, buiten de Staten van Pius IX, zoo iets aantreffen! Neen, de zoo hoog opgehemelde philanthropie is er maar eene schaduw bij; neen, een door liefde werkend geloof alleen vermag zoo iets! Kunnen, zoo vraag ik mijzelven af, de liefderijkste zorgen eener moeder verder gaan? Geneesheeren, Geestelijken, Officieren van hoogen rang, Liefdezusters, ondergeschikte bedienden, allen, allen beijveren zich, om met de meeste bereidvaardigheid alle mogelijke offers te brengen tot verzachting van het lijden, ook van den geringsten Pauselijken Zouaaf!"

Om tot onzen Zouaaf terug te keeren: welk een erkentelijk hart! Welk eene naïviteit! Welk eene bevalligheid van uitdrukking! Ook het vervolg van zijn brief, waarmee we deze reeks sluiten, vloeit over van de edelste en verhevenste gevoelens.

Moeder, gij vraagt mij naar Pater Wilde, of die gevangen genomen is. In het minst niet, zoo min als ik; ik heb juist verleden Zaturdag, toen ZEw. bij ons was, eene extra-visite bij hem op zijne

kamer gemaakt, en toen heeft hij mij nog twee goede sigaren laten rooken, die anders hier maar heel duur en slecht zijn.

Nu, lieve Moeder! nieuws kan ik u niet schrijven. Met oorlog bemoeijen wij ons nog niet; wat gebeuren zal, wachten wij koelbloedig af; op het commando *voorwit!* zullen wij gaan zien naar den afloop van verliezen of winnen: en mogt het gebeuren, zoo gij denkt, wat niet goed is te denken, dat ik in den slag blijf, dan weet gij, lieve Moeder! dat ons afscheid genomen is, toen ik heenging. Dus stel u voor alle gevallen gerust over mij; alleen verzoek ik u en de familie de gunst van een klein onnoozel gebeedje voor mij, gelijk ik ook bid, dat God ons allen mag geven, wat ons nuttig en zalig is, en daarmee gedaan! dan ontvangen wij zeker van onzen Lieven Heer datgene, wat ons is toegezegd voor hier en hiernamaals.

Prof. L. W. E. RAUWENHOFF

DOOR DEN

H. CYPRIANUS TE REGT GESTELD.

De Moderne Theologanten hebben het nuttig geoordeeld, een nieuw *„Theologisch Tijdschrift"* het licht te doen zien. In het prospectus, dat wel een afzonderlijke beoordeeling zoude verdienen, deelt ons de Redactie mede, dat dit tijdschrift zal zijn ZUIVER-WETENSCHAPPELIJK; dat „hunne „richting niet anders dan volkomen *wetenschappelijk* wil „zijn"; dat het tijdschrift zal strekken „tot een spiegel „van het wetenschappelijk streven van onzen tijd op theo- „logisch gebied". Ja, die heeren zijn zoo hoog geplaatst, „dat zij zullen toezien, dat alle verhandelingen en boek- „beoordeelingen, die zij opnemen, op de hoogte zijn van „het tegenwoordige standpunt der wetenschap."

Wie zou een zoodanig tijdschrift niet met de grootste belangstelling ontvangen, en niet gaarne kennis maken met mannen, die zich in de wetenschap zoo hoog geplaatst achten, dat zij ons *zuivere wetenschap*, *volkomen wetenschap*, *wetenschap op het hooge standpunt van den tegenwoordigen tijd* beloven te leveren? Wij konden dan ook

geen weerstand bieden aan de begeerte om eens te zien, wat wel die zuivere en volkomene wetenschap zoude te zeggen hebben.

Nog meer echter werd onze nienwsgierigheid geprikkeld, doordat die heeren zeggen, modern te willen zijn, „in „dezen zin, dat zij breken met alle kerk- en schriftgezag, „als strijdig met de eischen der wetenschap op haar te- „genwoordig standpunt"; terwijl zij hun tijdschrift nog- tans „dienstbaar wenschen te maken aan de ontwikkeling „der Theologie naar de behoeften van onzen tijd".

Wat, dachten wij, mag dat wel voor eene wetenschap zijn, die het gezag der hoogste wetenschap, *kerk- en schrift- gezag*, strijdig beschouwt met de eischen der wetenschap? Wat nieuws zal ons die wetenschap wel leeren, die zich geheel en al losmaakt van de goddelijke wetenschap der heilige Schrift en van de hoogste menschelijke wetenschap der Kerk? Zouden die heeren iets meer en beter weten, dan de goddelijke Rede der heilige Schrift en de hoogste menschelijke rede der Kerk? Want wij mogen ons wel herinneren, dat hun tijdschrift zal zijn *theologisch*, even- zeer als hnnne *wetenschap*, en deze dus niet de mensche- lijke, maar de goddelijke zaken en Gods betrekking tot de menschen betreft.

Doch terwijl zij het hoogste gezag in theologische kwes- tiën, *Kerk- en Schriftgezag*, als strijdig met de eischen hnnner wetenschap beschonwen, zullen zij niet geheel onafhankelijk te werk gaan; zij wenschen „de behoeften „van onzen tijd" te dienen en eene wetenschap te leveren, die volkomen daaraan beantwoordt.

Wat zij echter vergaten ons te zeggen is, of die be- hoeften zijn, behoeften van de Katholieken, of van de Protestanten, of van de Mahomedanen, of van de Hei- denen, of van de ongeloovigen of van anderen. Zij spreken

van „de behoeften van onzen tijd" zonder eenige nadere bepaling of verklaring van hetgeen door hen onder deze woorden begrepen wordt.

De heer L. W. E. Rauwenhoff, Professor der godgeleerdheid aan de Leidsche Hoogeschool, opent den 1ᵉᵉ jaargang, 1ᵉ stuk, met een opstel, getiteld *de kerk*, waarin wij al aanstonds een zóó merkwaardig bewijs vinden van de *zuivere*, *volkomene en hooge* wetenschap, die in dit tijdschrift zal geleverd worden, dat wij het nuttig achten, dit bewijs ter waarschuwing aan de lezers van *„De Katholiek"* mede te deelen.

Met de stof, die behandeld wordt, zullen wij ons thans niet bezig houden; welligt vinden wij later gelegenheid, om ons daarmede te bemoeijen. Hetgeen wij te zeggen hebben, betreft de *zuivere* en *volkomene* wetenschap, welke Professor Rauwenhoff zegt te hebben omtrent een werkje van den H. Cyprianus getiteld: *de catholicae ecclesiae unitate*. *„De Katholiek"* heeft tijdens zijn bestaan meermalen de verdediging der verdraaide waarheid op zich moeten nemen. De lezers zullen zich nog wel herinneren: *het schrappingsfeit*, *Cyrillus verdonkerd*, *de heeren Swalue en ter Haar* en zoovele anderen, aan wie men duidelijk heeft bewezen, dat zij geenszins 'waren op de hoogte der wetenschap, waarop zij moesten wezen. Wij twijfelen, of niet aan Professor Rauwenhoff de palm der overwinning op zijne voorgangers verschuldigd is: zoo hoog is het standpunt, dat hij in de moderne wetenschap schijnt ingenomen te hebben. Reeds werd vernomen, dat *kerk- en schriftgezag strijdig is met de eischen der moderne wetenschap;* maar toen wij lazen, wat die wetenschap ons omtrent den H. Cyprianus mededeelde, meenden wij verkeerd verstaan te hebben, toen wij onder *schriftgezag* de *heilige Schrift* verstonden, en waren geneigd te gelooven, dat

geen schrift hoegenaamd eenig gezag heeft bij die moderne heeren, en hnnne wetenschap *zuiver* moet genoemd worden, omdat zij die geheel en al nit *hun eigen ik* pntten.

Na uiteenzetting van eene zeer zonderlinge meening van Richard Rothe, betreffende eene toekomstige oplossing van de Kerk in den Staat, stelt Professor Ranwenhoff de vraag: „Zon het waar zijn?" en tracht dan deze vraag met zijne moderne wetenschap te beantwoorden. „Ieder gevoelt," zegt hij, „hoe onmogelijk het is, in deze zaak met eenige „zekerheid te oordeelen, zoolang niet scherper is bepaald „wat men meent, als men spreekt van *de kerk*."... Dat „woord", zegt hij verder, „heeft eene historische beteekenis, „die men niet kan prijs geven zonder een verwarring van „begrippen te veroorzaken." (bl. 5 en 6).

Men ziet hieruit, dat het onzen hoogleeraar vooral om die „historische beteekenis" te doen is, en hij niet ten onregte de groote historische mannen als vertegenwoordigers der wetenschap van hnnnen tijd laat optreden, om ons te zeggen, welk begrip zij zich van het woord *Kerk* vormden. Voor zijne zuivere en volkomene wetenschap schijnt de heilige Cyprianns de eerste te zijn, die ons een begrip van dat woord mededeelt, en het is voor ons Katholieken van het grootste belang toe te zien, of de heilige Cyprianns, die een der onzen is, tegen hetgeen de hoogleeraar ons mededeelt, niets heeft in te brengen.

„*De christelijke kerk*", zoo vangt de hoogleeraar aan, „is een katholiek denkbeeld. Het is niet van Jezns af- „komstig en in den zin, dien men na de 2e eenw daar- „aan hechtte, ook niet van de apostelen. Het is geboren „uit het feit van de bestaande kerk. Men heeft niet eerst „het begrip van een kerk ontworpen en toen deze daar- „naar gevormd; de kerk is geworden en, nadat zij zich, „althans in hare grondslagen, had vastgesteld, heeft men

„aan haar zelve de theorie ontleend van hetgeen zij we-
„zen moet. Wil men zich daarvan overtuigen, men behoeft
„slechts Cyprianus „De unitate ecclesiae" te lezen. Waarin
„bestaat, volgens hem, de eenheid, dat is met andere
„woorden, het eigenlijke wezen der kerk?"

Op deze vraag geeft de hoogleeraar het volgende ant-
woord, zonder twijfel door hem geput uit het hierboven
aangehaalde werkje van den heiligen Cyprianus.

„De eenheid voor elke gemeente in de betrekking van
„al hare leden tot den éénen bisschop. De eenheid der
„kerk in de eenheid van al hare bisschoppen. Maar
„waarin ligt nu weder de eenheid van al die bisschoppen
„onderling? Alleen in het feit, dat zij allen bisschoppen
„zijn van de ééne episcopale kerk. Hij neemt de empiri-
„sche kerk als zoo door God ingesteld tot eenig heilsmid-
„del, even als de ark het eenig middel van behoud was
„bij den zondvloed. Hij vraagt niet, hoe die bestaande kerk
„met de prediking van Jezus of met het wezen van het
„Christendom overeenkomt; hij houdt zich alleen aan het
„feit, dat zij er is en dat zij zoo is; de bisschoppen heb-
„ben goddelijk gezag omdat zij *hare* bisschoppen zijn; zij
„zijn één, omdat zij allen te zamen tot haar behooren.
„De theorie is niets anders dan de beschrijving van het
„feit." (bl. 6.) Tot zoover de hoogleeraar.

Wij gevoelen ons niet geroepen, om thans te wijzen op
al de duisternissen en tegenstrijdigheden, welke in deze
uiteenzetting van den hoogleeraar gevonden worden. Het
denkbeeld van de Christelijke Kerk, zegt hij, is *Katholiek*.
Cyprianus is een *Katholiek* Bisschop en behoort tot het
leerend gezag der Kerk. Hij schrijft over de eenheid der
Katholieke Kerk, de *catholicae* ecclesiae unitate; en hij zou
op de vraag: waarin is de eenheid der Kerk gelegen? niet
weten te antwoorden, wat ieder catechismus-kind daarop

antwoordt: „Hierin, dat zij onder één Hoofd staat, en in „alle stukken des Geloofs ééne en dezelfde leering volgt"!

Reeds deze eenvoudige redenering waarschuwt ons, dat wij tegen de *zuivere* wetenschap van den hoogleeraar op onze hoede moeten wezen.

Zoude hij het werkje van den H. Cyprianus wel gelezen hebben? Of hebben wij hier weder te doen met eene van die menigvuldige naschrijvingen, bij de Protestantsche wetenschap gebruikelijk, waar het Katholieke leerstukken of geleerden betreft? Zij, die *kerk- en schriftgezag* strijdig achten met de eischen der wetenschap, zijn, helaas! gewoon hier af te gaan op het gezag van den eersten den besten Protestantschen schrijver, dien zij ter hand hebben.

Was het dan zoo moeijelijk voor den hoogleeraar om dat werkje van vier en twintig kleine hoofdstukken eens in te zien en door te bladeren? Kon hij minstens niet door eenige aanhaling of plaatsaanwijzing ons te hulp gekomen zijn, om gemakkelijker den heiligen Cyprianus zelven te vergelijken? Of zou de hoogleeraar reeds zoo zeer als volkomen wetenschappelijk man bekend staan, dat men hem altijd en in alles op zijn woord gelooven moet? Wij verzekeren, dat van alles, wat hij daar den heiligen Cyprianus laat zeggen (behalve wat hij zegt van de arke [1]), *niets* hoegenaamd in het werkje van den heiligen Cyprianus „de catholicae ecclesiae unitate" te vinden is.

Neen, hooggeleerde heer Rauwenhoff, gij zult het van ons niet vergen, dat wij onze heilige en hooggeleerde Bisschoppen door moderne theologanten laten schenden,

---

(1) Wij lezen Cap. V. Si potuit evadere quisquis extra arcam Noë fuit, et qui extra ecclesiam foris fuerit, evadit. d. i. indien iemand buiten de ark kon behouden zijn, dan is ook hij behouden die buiten de Kerk is.

en ongestraft aan hen begrippen, en nog wel omtrent de Kerk, laten toedichten, die de hunne niet geweest zijn. Een Cyprianus was te geleerd, te Katholiek en vooral te heilig, om zich zulk een oppervlakkig begrip van de eenheid der Kerk te vormen; hij, die in die Kerk leefde, haar als zijne moeder eerde, „uit haar geboren was, door hare melk gevoed, door haren geest bezield werd", en wel zóó, dat hij onder hare uitstekendste kinderen gerekend wordt, en als martelaar zijn leven voor haar en hare eenheid gegeven heeft. Niet wij, maar hij zelf zal tegen u opstaan, en uwe zoo *zuivere* en *volkomene* wetenschap te regt stellen. Daartoe behoeven wij slechts het door u aangehaalde werkje „de catholicae ecclesiae unitate" [1]), over de eenheid der Katholieke Kerk; en het zal blijken, dat uwe wetenschap niet staat op het hooge standpunt, hetwelk zij zich toeschrijft.

Ter meerdere duidelijkheid zullen wij hetgeen wij te onderzoeken hebben, tot drie vragen terugbrengen:

Vooreerst, geeft de heilige Cyprianus in zijn werkje „de catholicae ecclesiae unitate" eene *theorie* van de een„heid der Kerk?

Vervolgens, is zijne gedachte omtrent die eenheid aan *het feit* der bestaande Kerk ontleend?

Eindelijk, is de eenheid der Kerk, zooals zij ons door den heer Rauwenhoff wordt beschreven, wel van den heiligen Cyprianus?

In deze drie vragen gelooven wij te hebben zaamgevat, wat de heer Rauwenhoff ons zoude willen doen aannemen, en het zal onze schuld niet zijn, indien men na de lezing van ons antwoord zal vragen, hoe het mogelijk is, dat een hooggeleerde heer zoo iets bij Cyprianus gelezen heeft.

---

[1]) Wij gebruiken de uitgave van Io. Georgius Krabinger, Tubingae, MDCCCLIII.

1. Ter beantwoording der eerst gestelde vraag: geeft de heilige Cyprianus in zijn werkje „de catholicae ecclesiae unitate" eene *theorie* van de eenheid der Kerk? zij het ons geoorloofd aanstonds te wijzen naar Möhler's *Patrologie*; een gezag, dat door den heer Rauwenhoff, in deze zaak, wel niet onbevoegd zal geacht worden. Immers Möhler staat zoo hoog bij hem aangeschreven, dat hij in hetzelfde artikel als eenige getuige voor de meer wijsgeerige voorstelling van de leer omtrent de Katholieke Kerk wordt aangehaald. Möhler dan zegt ons het volgende van den heiligen Cyprianus: „Evenals bij meest al de Latijnen, was de strek„king van den heiligen Cyprianus *bij uitnemendheid prak„tiesch*, en meer nog dan die van Tertuliaan. Cyprianus „hecht zich niet aan de speculatie en dialektiek; ook be„zitten wij van hem zeer weinig, wat de verdediging des „Christendoms tegen Ketters, Joden en Heidenen betreft. „Zijn genie had zich een ander doel voorgesteld: hij wilde „het Christelijke leven vormen." [1])

Later komt Möhler nog uitvoeriger daarop terug: „Om „ons," zoo schrijft hij, „een volledíger denkbeeld van „hem en, door hem, van zijnen tijd te vormen, moeten „wij onderzoeken, hoe de Christelijke waarheid zich ob„jectief aan hem voorstelde, en hoe hij hare tijdelijke en „werkelijke zigtbaarheid in de Kerk heeft opgevat. Zooals „wij reeds hebben aangeduid, moeten wij van hem geene „wetenschappelijke verhandelingen verwachten; zijn doel „was niet om *theoretiesch* de Christelijke leer te ontleden, „maar veeleer om die in het leven in te voeren, en aan „dit leven onder alle opzigten den verheven vorm des ge„loofs te geven. Dan zelfs als hij vragen, die de beginselen „raken, moet behandelen, laat hij zich niet gemakkelijk

[1]) Patrologie III. p. 114. Louvain. 1844. Fransche vertaling van J. Cohen.

„tot geleerde ontwikkelingen verleiden; hij houdt er meer „van, om de zuivere Kerkelijke meening te hulp te roe- „pen; en als dan eene inwendige opwekking hem verpligt „meer kracht aan zijne redenering te geven, zoekt hij die „niet in eene wetenschappelijke uiteenzetting, maar hij „steunt altijd op de heilige Schriften, wel overtuigd, dat „hun gezag beter den Christelijken geest kan overtuigen „dan eenige aaneenschakeling van theologische bewijzen." (bl. 145 en 146).

Hieruit mogen we reeds besluiten, dat men bij den heiligen Cyprianus geenszins naar eenige *theorie* behoeft te zoeken, en wij bij hem niets anders zullen vinden dan een geleerden en heiligen Bisschop, die ons in duidelijke, schoone en krachtige taal het geloof der Kerk en zijn eigen geloof verkondigt.

Maar ook de geheele aanleg en het doel van het werkje „de „catholicae ecclesiae unitate" zijn in strijd met de meening, die hier eene theorie over de eenheid der Kerk wil vinden. Het doel is geheel praktiesch, en blijkbaar is het werkje geschreven, om de ketters en scheurmakers, die van de eenheid der Kerk waren afgeweken, tot die eenheid terug te voeren, en de geloovigen tegen de verscheuring der eenheid te wapenen en in de eenheid te bewaren. Dat doel bragt den heiligen Bisschop er toe, om de waarheid, dat Christus slechts ééne Kerk gesticht heeft, buiten welke geene zaligheid te vinden is, op het Christelijke leven toe te passen, en daaruit de gevolgen af te leiden.

De heer Rauwenhoff heeft zich blijkbaar door den titel laten misleiden, want in het werkje zelf zou hij veel meer de theorie der dwaling dan van de eenheid der Kerk gevonden hebben.

Wij willen het werkje zelf inzien en ten minste den gedachtengang van den heiligen Cyprianus aangeven. Gaarne

wenschten wij het werkje in aller handen en vooral der Protestanten; wij twijfelen niet, of zij zouden uit de lezing hetzelfde nut ondervinden, wat het toen had, dat vele afgedwaalden al weenende in den schoot der Kerk terugkeerden.

De heilige Cyprianus dan acht het een pligt, om met waakzame zorg de hinderlagen van den listigen vijand te kennen en te verhoeden; want de vijand is meer te vreezen, als hij in het verborgene binnensluipt. Die vijand is de duivel. „Toen hij zijne afgoden verwaarloosd en „zijne verblijven en tempels door het aangroeijende volk „der geloovigen verlaten zag, dacht hij een nieuw bedrog „uit, om onder den naam van Christen de onbedachtza„men te misleiden. Hij vond de ketterijen en scheuringen „uit, om het geloof omver te werpen, de waarheid te „bederven, de eenheid te verscheuren. Die hij niet kan „terughouden in de verblinding van den ouden weg [het „heidendom], misleidt en bedriegt hij door de dwaling „van den nieuwen weg. Hij rooft de menschen zelfs „uit de Kerk, en terwijl zij meenen het licht genaderd „en den nacht der wereld ontkomen te zijn, overdekt hij „de onwetenden weder met andere duisternissen; zoodat „zij, zich niet meer houdende aan het Evangelie en de „wet van Christus, zich Christenen noemen, en in duis„ternis wandelende meenen het licht te hebben, terwijl „de vijand vleit en bedriegt, die volgens den Apostel zijne „gedaante verandert als een engel des lichts, en zijn' „dienaren het aanzien geeft van dienaren der geregtigheid, „die den nacht uitgeven voor den dag, ondergang voor „behoud, wanhoop onder schijn van hoop, trouweloosheid „onder voorwendsel van geloof, den antichrist onder den „naam van Christus, om, terwijl zij schijn van waarheid „voorliegen, de waarheid door spitsvondigheid nutteloos

„te maken. Dit gebeurt, beminde broeders, als men tot „den oorsprong der waarheid niet teruggaat, noch het „hoofd zoekt, noch de leer van den hemelschen Leer- „meester houdt" c. I, II, III.

Nadat de H. Cyprianus aldus het *onderwerp*, waarover hij zal handelen, heeft aangeduid, laat hij den hemelschen Leermeester zelven den oorsprong der waarheid en het hoofd aanwijzen: „De Heer spreekt tot Petrus: *Ik zeg u*, „*gij zijt Petrus, en op deze steenrots zal Ik mijne Kerk* „*bouwen, en de poorten der hel zullen haar niet overwin-* „*nen*, enz."; en voegt dan tot verklaring er bij: „Op dien „éénen bouwt Hij zijne Kerk.... opdat de Kerk van „Christus zich één zou toonen." c. III.

„Die deze eenheid niet houdt, kan hij vertrouwen dat „hij in de Kerk is? Deze eenheid moeten wij vasthouden „en verdedigen, vooral wij Bisschoppen, die in de Kerk „voorzitten."

Om hetgeen gezegd is van de eenheid der Kerk en de noodzakelijkheid die te houden nog duidelijker te maken, gebruikt de heilige Bisschop eenige vergelijkingen. Die ééne Kerk, die zich in de menigte uitbreidt en groeit, is gelijk het ééne licht met vele stralen, gelijk de ééne stam met vele takken, gelijk de ééne bron met vele beken. „Scheid den zonnestraal van het ligchaam der zon: de „eenheid des lichts laat geen verdeeling toe; de tak, van „den boom gebroken, spruit niet uit, en de afgesnedene „beek verdroogt." Zoo breidt ook de Kerk zich over de geheele aarde uit; „maar er is één hoofd, één oorsprong „en ééne moeder, overrijk aan telgen. c. IV. Uit haar wor- „den wij geboren, door hare melk gevoed, door haren geest „bezield. De bruid van Christus kan den echt niet breken: „zij is ongeschonden en kuisch. [1]) Die zich van haar ver-

[1]) Men vergelijke hier de Katholiek D. XXXIII, bl. 277 en vv.

„wijdert, vereenigt zich met eene echtbreekster, en scheidt „zich van de beloften der Kerk; hij kan God niet tot Vader „hebben, die de Kerk niet heeft tot moeder". c. v.

Wat is hier te vinden, zoo mogen wij wel vragen, van eene theorie over de eenheid der Kerk?

En in denzelfden geest gaat het altijd voort. „Die den „vrede en de eendragt van Christus verbreekt, hij doet „tegen Christus. Die de eenheid niet houdt, houdt niet „de wet van God, niet het geloof van den Vader en den „Zoon, noch het leven, noch de zaligheid". c. v. Die eenheid der Kerk is aangeduid in den rok zonder naad: „Wie is dan zoo boos en ongeloovig, wie zoo door de „woede der tweedragt van zijn verstand beroofd, dat hij „òf gelooft dat verscheurd kan worden, òf durft te ver„scheuren de eenheid Gods, het kleed des Heeren, de „Kerk van Christus"? c. vii.

Een weinig verder lezen we: „In het huis van God, „in de Kerk van Christus wonen eensgezinden, en de „eendragtigen en eenvoudigen blijven er in. Niemand „meene, dat de goeden de Kerk kunnen verlaten. De „wind voert het koren niet weg, en de storm werpt den „vastgewortelden boom niet omver. Het ijdele kaf wordt „door den wind verstrooid, en de zwakke boomen worden „door den dwarrelwind omver geworpen". c. viii.

„De ketterijen ontstonden menigwerf en ontstaan nog, „doordat de bedorven geest geen vrede heeft, en het „oneenige ongeloof de eenheid niet kan bewaren. De Heer „laat ze toe, opdat enz." c. ix.

De geheele verhandeling heeft geenzins ten doel, om eene theorie van de eenheid der Kerk te geven, maar om

---

waar het idee, dat de Kerk maagd en moeder is, wordt ontwikkeld. De altijd *maagdelijke* Kerk, die altijd moeder is, kan den echt niet breken.

aan te sporen, om de eenheid te bewaren, en het ongeluk aan te toonen van hen die de eenheid verlaten; om verder sommige opwerpingen en tegenbedenkingen te wederleggen, die van de eenheid zouden kunnen verwijderen of den terugkeer beletten. Ook eindigt hij met eene vermaning tot terugkeer aan de afgedwaalden en tot waakzaamheid aan de geloovigen.

Zoo zal het dan wel duidelijk zijn, dat de heilige Cyprianus er geenszins aan gedacht heeft, om ons in zijn werkje „de catholicae ecclesiae unitate" eene theorie van de eenheid der Kerk te geven.

Doch daar hij toch schrijft van de eenheid der Kerk, en hij daarover zijne gedachte uitdrukt, kunnen wij ten tweede vragen, of, gelijk de heer Rauwenhoff wil, die gedachte omtrent de eenheid der Kerk aan *het feit* der bestaande Kerk ontleend is.

2. Het is niet overbodig op te merken, dat de theorie, welke de heer Rauwenhoff omtrent het ontstaan van het begrip van Kerk ons geeft, en van welke hij de historische bevestiging bij den H. Cyprianus meent te vinden, geenszins aan de historie ontleend is, maar hare verklaring vindt in de pantheistische philosophie, door welke de meeste Protestantsche geleerden beheerscht worden. „Men „heeft niet eerst het begrip van een kerk ontworpen en „toen deze daarnaar gevormd; de kerk is geworden en, „nadat zij zich had vastgesteld, heeft men aan haar zelve „de theorie ontleend van hetgeen zij wezen moet" (bl. 6). De heer Rauwenhoff, die hier zijne wetenschappelijke overtuiging uitspreekt, schijnt niet in te zien, dat hij zuivere tegenstrijdigheden verkondigt, en de nevelen der verwarringen rondom ons verspreidt, om alles duister te maken. Wie is toch wel die MEN? Zijn dat de Christenen na de 2de eeuw? Dit kan niet zijn; voor hen was het immers

onmogelijk, een begrip van een Kerk te ontwerpen en daarnaar de Kerk te vormen, omdat de Kerk reeds geheel klaar bestond, en beter dan zij die hadden kunnen maken. Of beteekent dit MEN zooveel als *niemand*? Dan gelooven wij, dat het zeer valsch is; want de Stichter van de toen bestaande Kerk, de Bouwheer had zeker wel een begrip van dat grootsche plan, dat in zijne uitvoering „een schoon samenhangend geheel" vormt, gelijk de Heer Rauwenhoff getuigt (bl. 9). En toch zullen wij het zoo moeten verstaan: de Kerk heeft geen Stichter gehad, *zij is geworden* en *heeft zich vastgesteld*. Dat wil met andere woorden zeggen: DE KERK is Kerk geworden en heeft zich als Kerk vastgesteld; maar toen *de Kerk* Kerk werd, was zij nog geen Kerk; ZIJ! *is geworden*. Het is het bekende pantheistische deuntje: van het begin weten wij niets; wij worden, groeijen op, en eindelijk komen wij tot bewustzijn van ons zelven; maar vóór het ontstaan van dat bewustzijn hebben wij geen naam, wij zijn niets, en worden eerst iets, als wij tot bewustzijn komen; zoo gaat het met God, met de wereld, met den mensch, met de Kerk, met de maatschappij enz. Dit zal de hoogleeraar niet tegenspreken. Maar hoe kan hij dan zeggen: *„de christelijke kerk* is een katholiek denkbeeld"? Is er iets meer tegenstrijdig dan Katholieke leer en pantheisme? Heeft zijne hooggeleerde wetenschap, die alles weet, dan geen kennis genomen van den syllabus van 8 December 1864? Nu begrijpen wij ook, waarom dat begrip niet reeds bij Jesus en de Apostelen mag gevonden worden. Zij deden alles onbewust, zonder begrip, en plantten het boompje zonder het te kennen, zonder te weten hoever het zijne takken zou uitbreiden, welke vruchten het zou dragen. Dit alles en nog meer weet de heer Rauwenhoff zonder „kerk- en schriftgezag": het is geput uit zijne eigene ge-

dachte. Jammer voorwaar, dat de als getuige geciteerde Cyprianus zich verpligt acht te protesteren. Onze groote geleerde Bisschop weet zeer goed, dat men om de wereld te begrijpen, niet eerst een begrip moet vormen en dan naar dat begrip de wereld construeren; dan hebben wij niets dan abstractie. Wij menschen moeten van het bestaande feit uitgaan, want waarheid is *adaequatio rei et intellectus;* eerst de zaak, dan het begrip. Maar toch zouden wij geen begrip van de zaak kunnen vormen, indien zij geen begrip uitdrukte, daarom gaat het begrip vóór; want God, die de wereld schiep, heeft haar plan ontworpen. En zoo is het met de Kerk: wij moeten ons begrip naar het bestaande feit vormen, en niet het feit naar ons begrip, want wij zijn geene Kerkstichters. Daarom is het noodig, het feit goed te kennen en niet maar zoo oppervlakkig slechts het uitwendige te zien en, gelijk de heer Rauwenhoff doet, zich te vergenoegen met te zeggen: de Katholieke Kerk is „een schoon samenhangend geheel"; dat zegt immers veel te weinig van die levende maatschappij van God en menschen. Maar heeft dan de Stichter zelf geen begrip van zijne Kerk gehad, toen Hij tot Petrus zeide: *op deze steenrots zal Ik mijne Kerk bouwen?* En moet een Katholiek Bisschop van de 3de eeuw redeneren als een Protestant van de negentiende? Helaas, de Protestanten zijn wel genoodzaakt van het *idee* of *begrip* uit te gaan, omdat zij *het feit* zelf geloochend hebben. Reeds drie eeuwen zoeken zij zonder het te vinden.

Maar had de H. Cyprianus dan zijn denkbeeld niet ontleend aan het feit? Om de Kerk te kennen heeft de Katholiek nog andere bronnen dan het feit, namelijk *Schrijftgezag* en *Kerkgezag*, welke de moderne Protestantsche wetenschap met de eischen der wetenschap strijdig acht, doch die, waar het goddelijke instellingen geldt, beter

dan iedere wetenschap, ons het ware en juiste begrip kunnen geven.

Neen, de heilige Bisschop beroept zich niet op hetgeen hij ziet of gezien heeft, maar op de onfeilbare en duidelijke uitspraken der heilige Schriften, als hij ons de noodzakelijke en onvergankelijke eenheid der Kerk verkondigt; eene eenheid, welke de poorten der hel, dat is: scheuring en ketterij, niet zullen overwinnen. De Kerk moet één zijn, omdat zij als ééne Kerk door Christus is ingesteld: „op éénen bouwt Hij zijne Kerk... opdat de Kerk zich één zonde toonen", en die eenheid ziet hij alom in het Oude en Nieuwe Testament aangeduid en verkondigd.

Welverre van zich te houden „alleen aan het feit, dat zij er is en dat zij zoo is", vindt de heilige Cyprianns in de Kerk van zijnen tijd niet die *eensgezindheid,* welke daar ten gevolge der eenheid zoude moeten zijn. „Deze eensgezindheid", zoo schrijft hij (c.xxii), „bestond weleer onder „de Apostelen. Zoo bezat het nieuwe volk der geloovigen, „des Heeren bevelen onderhondende, diens liefde. Dat „bewijst de goddelijke Schrift, welke zegt: *De menigte „nu der geloovigen leefden met ééne ziel en éénen geest.* „En wederom: *En zij waren volhardend allen eensgezind „in het gebed met de vrouwen en Maria, welke de moeder „van Jesus geweest was, en zijne broeders.* En daarom „baden zij met werkdadige gebeden, daarom konden zij „met vertronwen verkrijgen, wat zij van Gods barmhar„tigheid vroegen." c. xxiii. „Maar onder ons is de „*eensgezindheid* zóó verminderd, dat ook de mildheid in „het geven heeft opgehouden. Toen verkochten zij huizen „en akkers en, om zich schatten in den hemel weg te leggen, „gaven zij den prijs aan de Apostelen ter nitdeeling aan de „behoeftigen.

„Maar nu geven wij van ons erfgoed zelfs geen tienden,
„en, terwijl de Heer beveelt te verkoopen, koopen en
„vermeerderen wij liever. Zoo is onder ons de levens-
„kracht des geloofs verwelkt, zoo de sterkte der gelo-
„vigen verzwakt. En daarom zeide de Heer, onze tijden
„bedoelende, in zijn Evangelie: *als de Zoon des menschen*
„zal komen, meent gij dat Hij geloof op aarde vinden zal?
„Wij zien gebeuren, wat Hij voorzeide. In de vreeze
„Gods, in de wet der regtvaardigheid, in de liefde, in
„het werk is geen geloof. Niemand denkt aan de vrees
„voor de toekomst; den dag des Heeren, en de gramschap
„Gods, en de voor ongeloovigen bestemde straffen, en
„de voor ontrouwen vastgestelde eeuwige folteringen be-
„schouwt niemand. Dat zoude ons geweten vreezen,
„indien het geloofde."

In de bestaande Kerk dus ziet de H. Cyprianus gebrek aan liefde, gebrek aan geloof; hij vindt daar niet die eensgezindheid, welke hij daar zoude wenschen, en die de vrucht moet zijn van de goddelijke eenheid, welke Christus aan zijne Kerk heeft gegeven.

Ik geloof, dat het duidelijk is, dat de heilige Cyprianus verkeerdelijk is aangehaald ter bevestiging van de zoo valsche, door en door Protestantsche theorie, volgens welke de Kerk onbewust ontstaan en, als in het duistere gevormd, langzamerhand te voorschijn treedt, zich vaststelt en eindelijk, als uit den droom ontwakende, tot bewustzijn van zich zelve komt en zich begint te begrijpen.

3. Wij gaan over tot beantwoording der derde vraag: Is de eenheid der Kerk, ons door den Heer Rauwenhoff beschreven, wel van den H. Cyprianus?

„Die eenheid, zegt hij, [bestaat] voor elke gemeente
„in de betrekking van al hare leden tot den éénen
„bisschop. De eenheid der kerk in de eenheid van al

„hare bisschoppen, en de eenheid van al die bisschoppen „onderling, alleen in het feit, dat zij allen bisschoppen „zijn van de ééne episcopale kerk". „Wil men zich daarvan „overtuigen, men behoeft slechts Cyprianus „De unitate „ecclesiae" te lezen." Aldus de Heer Rauwenhoff in de aangehaalde plaats.

Van hetgeen de Heer Rauwenhoff hier zegt, is in het werkje van den H. Cyprianus „de catholicae ecclesiae unitate" niets te vinden. De heilige Cyprianus is een Katholiek Bisschop, en de beschrijving van den hoogleeraar is geheel protestantsch; het is nog de eenigste eenheid, die bij de Protestanten te vinden is, *eene zekere uitwendige betrekking.*

„Die eenheid [bestaat] voor elke gemeente in de betrekking van al hare leden tot den éénen bisschop," zegt Rauwenhoff. Het is wel zeer onbepaald gezegd, *in de betrekking.* Welke is die betrekking, waarin bestaat zij? Het is zoo *algemeen* mogelijk genomen, om toch *zekere uitwendige eenheid* toe te laten. Een Protestantsch hoogleeraar kan geene andere eenheid denken; want er bestaat in zijne kerk noch eenheid van geloof, noch eenheid van liefde, noch eensgezindheid. De eenigste eenheid, die nog zigtbaar is, is ten hoogste *eene betrekking* van al de leden tot den éénen Dominé, bij wien zij te preek of ter kerk gaan, en dien zij onzen Dominé noemen. Een Katholiek Bisschop zal nooit zeggen, dat de eenheid bestaat in de *betrekking tot....* Maar in het geheele werkje van den H. Cyprianus is noch van *gemeente*, noch van *betrekking tot den éénen Bisschop* sprake, er wordt alleen gesproken van de *eenheid der Kerk.* De Heer Rauwenhoff zoude ons een groote dienst bewijzen, indien hij ons de plaats zelve wilde aanwijzen.

„De eenheid der kerk", zoo zoude de H. Cyprianus

verder leeren, „[bestaat] in de eenheid van al hare bis-„schoppen." En hieruit zouden wij moeten besluiten, dat de eenheid der Kerk verbroken was, als een of meerdere Bisschoppen niet met de andere één waren; want hij zegt uitdrukkelijk: AL *hare bisschoppen.* Maar de eenheid der Kerk, zegt de heilige Cyprianus, kan niet verbroken worden; want het is de *eenheid van God, het kleed des Heeren, de Kerk van Christus* C. VII. De Kerk is één, zegt ons de H. Cyprianus, omdat zij onder één Hoofd staat: „Christus bouwt op éénen [namelijk Petrus] zijne Kerk, „en ofschoon Hij na zijne verrijzenis aan alle Apostelen „eene gelijke magt [als aan Petrus] geeft en zegt: *Gelijk „de Vader Mij gezonden heeft, zoo zend ook Ik u, ontvangt „den heiligen Geest* enz., heeft Hij echter om de eenheid „te openbaren, den oorsprong dierzelfde *eenheid, als van „éénen aanvang nemende*, door zijn gezag beschikt. Voor-„zeker ook de overige Apostelen waren wat Petrus ge-„weest is, waren begiftigd met gelijke gemeenschap van „eer en magt, maar *het begin gaat uit van de eenheid*, opdat „de Kerk van Christus zich één zoude toonen." (C. III.)

Deze eenheid nu moeten vooral de Bisschoppen houden, omdat zij in de Kerk voorzitten. Niet de eenheid der Bisschoppen maakt de eenheid der Kerk, maar de eenheid der Kerk maakt de Bisschoppen één; zij geeft hun deel aan het ééne Episcopaat, hetwelk zij alleen door haar en van haar kunnen bezitten.

„De eenheid van al die bisschoppen onderling", zoo „gaat de Heer R. voort, „ligt alleen in het feit, dat zij „allen bisschoppen zijn van de ééne episcopale kerk."

Voorzeker is dat een zeer uitwendige eenheid, gelijk die in de Protestantsche kerk gevonden wordt; want waarin bestaat de eenheid der Dominés? ALLEEN in het feit, dat zij allen Dominés zijn van de Protestantsche

kerk. Wij noodigen alle moderne theologanten en hoogleeraren uit, om ons eene andere eenheid aan te wijzen.

Wij twijfelen geenszins aan de opregtheid van den hoogleeraar, als hij ons zegt: „de christelijke kerk is een katholiek denkbeeld," en dan laat volgen: de eenheid der Kerk bestaat hierin, *dat alle bisschoppen, bisschoppen zijn van de ééne episcopale kerk;* en ons vervolgens wil wijs maken, dat dit alles te lezen is in het werk van eenen heiligen en geleerden Bisschop, die als martelaar voor het geloof stierf, en niet minder om zijne groote geleerdheid en orthodoxie dan om zijne groote deugd in de heilige Katholieke Kerk door alle eeuwen vereerd wordt. Wij weten, en hier hebben wij weder het bewijs daarvan, hoever de verblinding der Protestantsche geleerden gaan kan.

De hoogleeraar is geheel te goeder trouw; hij heeft het werkje van den H. Cyprianus *niet* gelezen, en is misleid geworden door het *gezag* der mannen, welke hij geraadpleegd heeft. Hij is veel te gunstig gestemd voor de Katholieke Kerk, om haar eenig onregt aan te doen; hij noemt haar „een schoon samenhangend geheel", en weet zeker niet, welke lof in deze weinige woorden vervat is, en hoe daardoor zijne geheele theorie van *uitwendige eenheid* moet vervallen.

Lees het werkje van den H. Cyprianus, en gij zult zien, dat hij niets weet van *eene episcopale kerk.* De H. Cyprianus kent slechts ééne Kerk, de Kerk van Christus, welker eenheid vooral de Bisschoppen moeten houden, omdat zelfs het Episcopaat één is. Zoo één is de Kerk, dat zich hare eenheid in alles weerspiegelt. Doch die eenheid bestaat niet zonder Petrus, op wien alleen Christus zijne Kerk bouwde. Geen der Apostelen, geen der Bisschoppen, zelfs niet al de Apostelen, al de Bisschoppen,

zonder Petrus, drukken die eenheid uit, maar alleen in vereeniging met Petrus, van wien de eenheid aanvangt.

De Kerk, volgens den H. Cyprianus, is *de Kerk van Christus*, door Hem gesticht op den éénen Petrus; zij is de *bruid van Christus, het volk van Christus, het huis van God.*

Er is slechts ééne Kerk; zij kan niet verdeeld worden, omdat zij is het werk van God, van Christus; buiten haar is er geene zaligheid, geen deel aan de beloften en de belooning van Christus.

Die eenheid is zigtbaar in den éénen Petrus, op wien de Kerk gebouwd is; in het ééne Episcopaat, in het ééne geloof, in de eensgezindheid der liefde.

Die zich van haar laat scheiden, verliest alles; hij scheidt zich van Christus. Hij verliest het licht en het leven en de beloften van Christus. Hij is tegen Christus. Het gebed dergenen, die de eenheid verbreken, wordt niet verhoord; hun offer is niet aangenaam aan God. Door het martelaarschap wordt die smet niet afgewasschen; zij kunnen gedood, niet gekroond worden; want zij missen de liefde, en kunnen, wegens hunne oneenigheid, in het rijk der hemelen, waar de liefde altijd heerscht, niet komen. Zij noemen zich Christenen, maar bedriegen zich; Christus zal zeggen: *Ik ken u niet, gaat van Mij, gij die de ongeregtigheid doet.* Zij verwoesten het geloof, verwarren den vrede, verstrooijen de liefde en ontheiligen het Sakrament: hoe zouden zij nog in de eenheid kunnen blijven? *Zij verachten de overlevering Gods, zoeken vreemde leeringen, en voeren leerstoelen van menschelijke instelling in.*

Dat alles is te lezen in het werkje van den H. Cyprianus, en zal gemakkelijk te vinden ziju door ieder, die zich de moeite getroosten wil, om den heiligen Cyprianus

zelven te lezen. Verders verwijzen wij naar Möhler's *patrologie*, waar hij onder den titel van *leer van den heiligen Cyprianus* ons de grondgedachten van dien grooten en geleerden Bisschop beschrijft. En hiermede achten wij onze taak geëindigd.

Een wensch hebben we nog uit te drukken. De heer Rauwenhoff is aangesteld als hoogleeraar aan de Hoogeschool van Leiden, om het licht zijner *zuivere* en *volkomene* wetenschap voor allen te laten schijnen. Hoedanig dat licht is, hebben we door een voorbeeld aangetoond; en wij mogen dus vragen: hoe lang nog, gij moderne theologen, die „modern zijn wilt, in dezen zin, dat gij breekt „met alle kerk- en schriftgezag, als strijdig met de ei„schen der wetenschap," hoe lang nog zult gij het juk dragen, dat de Protestantsche wetenschap u heeft opgelegd? Ziet gij dan niet, dat zij die groote bronnen der ware wetenschap, *Kerk- en Schriftgezag* (ze zijn de hoogste, de diepste, de zekerste,) u doet verwerpen, opdat zij haar gezag daarvoor in de plaats kunne stellen en u haar juk opleggen? Kan zij alleen u zeggen, welk begrip een heilige Cyprianus heeft van de eenheid der Kerk? Is het u dan verboden uit eigen oogen te zien en zelf te onderzoeken?

Uwe hoogleeraren, vol Protestantsche verwaandheid, alsof zij de organen der wetenschap waren, deelden u eene eigengemaakte theorie van de Christelijke Kerk mede, en noemden dat „historische beteekenis" van het woord Kerk. En gij, op uw beurt hoogleeraar geworden, weet niets beters aan uwe studenten mede te deelen, die, op hunne beurt, dat heldere licht als *zuivere* en *volkomene* wetenschap onder de gemeente zullen verbreiden! Zoo blijft de duisternis op gezag alom heerschen, terwijl diezelfde wetenschap u leert, om *Kerk- en Schriftgezag* te verwerpen.

Werpt dus het juk af, dat uwe zoo gezonde en heldere Hollandsche geesten gekluisterd houdt; verwerpt ze niet, maar zoekt ze terug, die bronnen van zuivere en goddelijke waarheid en wetenschap; leest de heilige Schriften en de heilige Kerkvaders, niet om ze te verdraaijen, maar om in den geest, den heiligen Geest, die ze bezielt, in te dringen en, als gij het kunt, onder de hulp Gods, hare diepten te peilen.

Neen, daar in die heilige Schriften en in die Kerk is het niet duister; daar schijnt het goddelijke licht, waarvan de Profeet sprak: *Sta op, Jerusalem, en word verlicht; want uw licht komt, en de glorie des Heeren is boven u opgegaan. En zie, duisternis zal de aarde bedekken en donkerheid de volken; maar boven u gaat de Heer op, en zijne glorie zal in u verschijnen.*

Maar, helaas! wil uwe wetenschap dan in dat licht niet meer wandelen? Is het waar, dat gij niet meer behoort tot dat Jerusalem; dat de Heer niet over u is opgegaan, en zijne glorie in u niet schijnt? Of wandelt gij alleen in het licht, en wij allen in de duisternis?

Moge hetgeen wij geschreven hebben, eenige nevelen der dwaling verdrijven, en die afgedwaalde geesten voor het ware licht toegankelijk maken.

REGTZINNIGEN EN MODERNEN,

VERZOEND IN DEN

SCHOOT DER KATHOLIEKE KERK. [1]

Voor kleine twee jaren schreef de ZeerEerw. Heer Essink in zijn uitmuntend werkje: *Het Protestantisme eene slavernij des geestes:* „Wij zijn toeschouwers van den strijd, die „er tusschen het ongeloof en de Regtzinnigen gevoerd „wordt. Onze sympathie is natuurlijk voor de Regtzinni„gen, die met vroom geloof gehecht zijn aan sommige „leerstukken, door de voorouders uit de Katholieke Kerk „medegenomen; maar hoezeer wij onze sympathie aan de „Regtzinnigen schenken, wij voorspellen hun geen gunstig „einde; want regt en rede zijn tegen hen." En als ware hij bevreesd, dat men die laatste woorden in verkeerden zin zou opvatten, liet hij er ter nadere toelichting op volgen: „Ten einde alle misvatting te voorkomen, merke „men op: de ongeloovige rigting heeft geen regt om de „Christelijke waarheden te verwerpen, die in het Protes„tantisme waren overgebleven: zij moest deze waarheden „met zorg behouden, en de overige terugzoeken in den „schoot der Katholieke Kerk. Gemelde rigting heeft geen

[1] Door J. G. H. C. Essink, Pastoor te Oosterbeek. Rijzenburg, Petit en Co. 1866.

„ regt om voort te hollen op den weg, zoo verkeerdelijk door „de Hervormers ingeslagen. Zij handelt zeer onverstandig, „wanneer zij zich liever in den afgrond van het Heiden- „dom neerstort, dan terug te keeren naar de algemeene „moeder, de Katholieke Kerk. Zij behoeft ook niet ver „te zoeken om een spoorslag tot dien terugkeer te vinden. „Hare armoede aan geest- en hartverheffende waarheid moest „haar doen zuchten over de dwaling van het Protestan- „tisme, waarvan zij de laatste gevolgtrekking is."

Of de geleerde Schrijver bovenstaande woorden in het kernvol boekje, dat hij in het vorig jaar uitgaf, nader heeft willen ontwikkelen, zou ik, dunkt mij, wel met eenige zekerheid mogen bevestigen; maar dat ze op volkomen wijze den zakelijken inhoud wedergeven van het redenerend en toch gemoedelijk werkje, waarmeê hij onlangs de Katholieke literatuur verrijkt heeft, is bij mij, noch bij iemand, denk ik, die het gelezen heeft, aan den minsten twijfel onderhevig. Immers wat beoogt de ZeerEerw. Heer Essink met de uitgave van zijn, ook voor zoogenaamde liberale en denkende Katholieken, allernuttigst geschrift? Aan te toonen, dat Modernen zoowel als Regtzinnigen onredelijk handelen: de Regtzinnigen door een beginsel vast te houden, waarvan zij de naaste gevolgen verwerpen; de Modernen met datzelfde beginsel consequent door te voeren, zonder in te zien, dat dit beginsel even ongerijmd moet zijn, als de dwaze gevolgen, die men er uit trekt; aan te toonen, met andere woorden, dat de Regtzinnige aan zijn geloof de rede, de Moderne aan zijne rede alle godsdienstig geloof ten offer brengt, en dat daarom beide zich moeten verzoenen in de Katholieke Kerk, in welke redelijk gelooven en geloovig maar toch gezond redeneren zeer goed met elkander bestaanbaar is.

Met den verderen zakelijken inhoud van dit leerrijk pole-

miesch-apologetiesch boekje wensch ik den lezer meer uitvoerig bekend te maken, na er hem eerst met een enkel woord op te hebben gewezen, wat, naar het zoo even besproken doel, die inhoud dient te zijn.

Vóór alles moet bewezen worden, dat de Modernen echte, volbloed Protestanten zijn; want met de waarheid of valschheid van deze stelling staat of valt geheel zijn betoog tegen de twistende partijen. Verder moet het bewijs worden geleverd, dat alle Moderne dwalingen inderdaad uit Protestantsche beginselen voortvloeijen, en dat deze waarheid de Orthodoxen wel in het ongelijk stelt, maar den Modernen daarom nog niet het regt aan hunne zijde geeft. Ten laatste moet ook, om het even op welke wijze, aangetoond worden, dat Christelijk geloof en ware wetenschap elkaar op Katholiek terrein alles behalve uitsluiten. Met het opzetten dezer drie punten is echter niet gezegd, dat de Schrijver ze volgen, laatstaan ze in de orde, waarin ze gesteld zijn, volgen moet; veel minder nog is hiermee de wijze aangegeven, waarop hij ze dient uiteen te zetten; neen, ik heb er den lezer eenvoudig mee opmerkzaam willen maken, welke groote vraagstukken de Schrijver, in de orde en op de wijze, die hij goedvindt, behandelen moet, om het doel, dat hij zich voorstelde, niet mis te loopen. Na deze voorafspraak kan ik mijn verslag, mijn - ik hoop het - getrouw verslag terstond beginnen, onder de dubbele verzekering, dat ik de woorden van den Schrijver zelven zooveel mogelijk zal bezigen, en de op mij genomene taak slechts zelden zal behoeven te onderbreken tot het maken van de eene of andere weinig beteekenende aanmerking, tot het geven van den een of anderen onbeduidenden wenk.

Na eerst in een hoogst ordelijk voorwoord zijn goed regt

om zich in Protestantsche twisten te mengen gestaafd te hebben, en in een eerste hoofdstuk, dat zeer gereedelijk het slot van zijn voorwoord had kunnen uitmaken, zijn plan met den grond, waarop het rust, te hebben uiteengezet, bespreekt de Schrijver in een volgend hoofdstuk den regtmatigen eisch der Modernen, den eisch van vooruitgang en ontwikkeling.

Vooruitgang, de noodzakelijke wet van al wat leeft, en dus ook de wet van het hoogste leven, het leven des geestes, ware vooruitgang in de kennis des geloofs, vooruitgang, die ons de geopenbaarde waarheden in den rijkdom harer gevolgen, in den luister van hare onderlinge harmonie immer meer en beter doet kennen, immer meer en beter op het leven van maatschappij zoowel als van individu doet toepassen; die vooruitgang is mogelijk, is feit, ja is zelfs dure pligt in de Katholieke Kerk. In het Protestantisme daarentegen, dat het Christendom verminkt, is hij eene onmogelijkheid, „is hij de ontbinding des doods. „Men moet daar stilstaan met de Regtzinnigen om het „Christendom te behouden, of voortgaan met de Modernen „en het Christendom totaal verliezen." Te regt eischt dan de Moderne van den Regtzinnige, dat hij de wet van al wat leeft volge, en toont hij hem zijn ongelijk door hem te bewijzen, dat zijn geloof hem tot stilstaan noodzaakt. Maar met welk regt vordert de Moderne ook van de Katholieke Kerk vooruitgang, van de Kerk, in welke vooruitgang niet slechts feitelijk bestaat, maar bovendien verpligtend is opgelegd? Ziedaar den inhoud van het tweede hoofdstuk. Wij willen hier niet vragen, of orde en geleidelijk voortgaan met een later behandelen van dit onderwerp niet zouden gebaat zijn: de eenige aanmerking die wij ons veroorloven is deze, of Schrijver de grenzen van den waren vooruitgang wel genoegzaam heeft afgeba-

kend; vooral, of hij op het wezen van den valschen voor-uitgang wel genoeg gedrukt heeft.

In het derde hoofdstuk tot en met het zesde levert de Eerw. Heer Essink het bewijs, dat de Moderne rigting eene echt Protestantsche rigting is; ZEw. gaat hierin op volgende manier te werk. Was Luther Modern of Regtzinnig, vraagt hij. Zijn met degelijke citaten gestaafd antwoord is: Luther was Modern en Regtzinnig beide; Regtzinnig was hij feitelijk, Modern krachtens zijne beginselen; Modern was hij, omdat hij het wezen moest; Regtzinnig, omdat hij het tegen alle rede in zijn wilde. „Luther," zoo zegt de Schrijver, „was [feitelijk] geen Modern, maar in zijn hoofd „en hart bestond reeds de strijd tusschen Rede en verminkt „Christendom, dezelfde strijd, die thans Modernen en „Regtzinnigen verdeelt." Beide noemen zich dus met gelijk regt volgelingen van Luthers beginsel. „Beide staan op „denzelfden [Lutherschen] bodem, voor zoover zij – uit-„drukkelijk of stilzwijgend – erkennen, dat Geloof en „Rede niet te verzoenen zijn; dan eerst gaan zij uit el-„kander, wanneer het de vraag geldt, wat men te volgen „heeft, de Rede of het Geloof. De Modernen kiezen de „Rede, de Regtzinnigen *hun* geloof."

Hiermede had de Schrijver zich kunnen vergenoegen, want hij heeft het bewijs geleverd, dat de Modernen echte volgelingen van Luther zijn. Doch daar de zaak van het uiterst gewigt is, achtte hij het niet overbodig, haar door een nader bewijs te staven, door het bewijs dat Luther en de Modernen niet slechts in beginsel overeenkomen, maar ook in hunne manier van doen dezelfde gedragslijn volgen.

Het alleen-regtvaardigmakend geloof, hoofdwaarheid van het Protestantisme, bestaat in de vaste overtuiging van

den zondaar, dat, zoodra hij zulks slechts vast vertrouwt, God om Christus' wille hem zijne zonden niet toerekent. Hoe komt de zondige mensch tot dit geloovig vertrouwen? De H. Geest deelt hem die overtuiging mede, zeiden de Hervormers. Zij zeiden het, maar krachtens hun eigen woorden konden zij het niet ernstig meenen. Luther zelf immers vond het groote bewijs voor de waarheid zijner leer van het alleen-regtvaardigmakend geloof in den troost, dien zij voortbrengt: en welken troost zou het alleen-regtvaardigmakend geloof aanbrengen, als het eenig en alleen afhing van een *misschien zal de Geest komen en ook mij redden?* Bovendien, klaagt Luther niet, dat het hem zooveel moeite kostte om het blind vertrouwen, dat hij in genade was aangenomen, bij zich zelven op te wekken en te behouden? Leert hij zijne volgelingen niet, hoe zij het moeten aanleggen om tot dat vertrouwen te geraken? Spreekt hij niet over verzwakking en verlies van dit vertrouwen? Nu, hoe is dit alles te rijmen met de zielsovertuiging, dat het regtvaardigmakend geloof het werk is van den H. Geest alleen? Met geen mogelijkheid. Dit geloof is hem dan ook geen nederig aannemen van alles, wat de H. Geest hem in het hart zendt; neen, het is een gelooven aan de begeerten van zijn eigen hart, een gelooven aan zijn eigen *Ik*. Wat aangenaam is en troost, dat is hem waar en Evangeliesch, dat is hem de blijde boodschap. „Vindt hij een woord in de Schrift, dat hem „verschrikt of hinderlijk is, hij dwingt dat woord zich „naar zijne uitlegging te plooijen. Kan hij het woord „niet bezigen naar zijn wensch, en heeft hij den moed „niet om het te ontkennen, dan is het de duivel, die „hem kwelt met Christus' woorden. Vindt hij het doel„matig om, ten einde meer troost te vinden, de H. „Schrift aan te vullen, hij voegt er een woordje bij, en

„bij tegenbedenking geeft hij ten antwoord: zoo wil ik, zoo „beveel ik, mijn wil geldt voor wet. Wordt hij in de engte „gedreven door eene menigte Bijbelteksten, hij zet er zich „overheen, en noemt de Schrift een dienstknecht, die te „gehoorzamen heeft. Staat hem een geheele Brief in den „weg, dan noemt hij dezen Brief een stroo-brief, Jacobus „onwaardig."

Zoo deed Luther met zijn alleen-regtvaardigmakend geloof. Hoe handelen de Modernen? „Wij volgen Luther, „zoo spreken zij, en zoeken rust en troost voor ons hart. „Dáár slechts zien wij Gods woord, waar wij van troost „en verkwikking lezen. Wij kunnen geen vrede hebben „met hel en verwerping, geen genoegen scheppen in „lastige voorschriften; wij willen profeten, die ons blijde „dingen verkondigen. Wij raadplegen ons hart, en als „wij woorden en uitdrukkingen ontmoeten, die onze „zenuwen ontroeren en ons gemoed schokken, zeggen wij „rondborstig: zóó heeft Christus niet gesproken, zóó kon, „zóó mogt Hij niet spreken. Volgaarne willen wij er- „kennen, dat Luther de droeve hel, den zoendood en „menig andere onaangename zaak liet bestaan: de groote „man had ook zooveel te doen; daarenboven was hij een „kind van zijn tijd, en had hij met vele vooroordeelen te „kampen. Het is onze taak, Luthers werk voort te „zetten, en wij zijn overtuigd, dat hij tot de onzen zoude „behooren, indien hij onze tijdgenoot was."

Het bewijs is dan geleverd: de Modernen zijn ware volgelingen van Luthers beginselen. De Schrijver kan nu veilig gaan onderzoeken, of en met welk gevolg zij op die beginselen consequent voortredeneren; veilig gaan onderzoeken, of er voor den strijd, dien zij met de Regtzinnigen voeren, verzoening in de Katholieke Kerk te vinden is. Het antwoord echter op die verschillende vragen

geeft de Schrijver niet afzonderlijk; maar hij rigt zijne tien volgende hoofdstukken voor het meerendeel zóó in, dat hij ze begint met de Katholieke leer omtrent het punt in kwestie uiteen te zetten, en u door deze uiteenzetting zelve feitelijk te doen zien, hoe wonder goed gelooven en redeneren in den Katholiek zamengaan; terwijl hij ze verder vult en eindigt met zijne argumentatie tegen Modernen en Regtzinnigen. Die bewijsvoering is hoogst eenvoudig en helder. Eerst maakt zij het u duidelijk, dat de Modernen op het Protestantsch beginsel gevolgelijk voortredeneren, en dus tegenover de Regtzinnigen volkomen in het gelijk zijn; doch na op die wijze de regtzinnigen in het ongelijk gesteld te hebben, rigt hij zich gemeenlijk tot de Modernen, en zegt hij hun: Mijne Heeren, gij bewijst uwen Regtzinnigen broeders hun onregt op eene wijze, die hun alle redelijke tegenspraak onmogelijk maakt; maar hebt gij er wel op gelet, dat uwe bewijzen niets anders zijn dan zoogenaamde *argumenta ad hominem*, argumenten, waarmêe gij wel uwe Regtzinnige broeders tot zwijgen brengt, maar die slechts dan voor u bewijzen, als de beginselen, waarvan ze uitgaan, absoluut waar zijn? Nu, wat zijn de principen, waarop uwe bewijzen rusten? Valsche, dwaze, Luthersche beginselen, wier ongerijmdheid u in het oog moest springen om de ongerijmdheden, die er uit voortvloeijen, en om de dwaze pogingen, die gij moet aanwenden ten einde ze staande te houden. Is dus tegenover de Orthodoxen het gelijk aan uwen kant, absoluut hebt gij ongelijk; want hoe meer gevolgelijk gij op uwe valsche beginselen voortredeneert, des te grooter zijn uwe dwalingen.

Om den lezer te doen zien, dat de Schrijver inderdaad deze manier van doen volgt, heb ik slechts voort te gaan met de mededeeling mijner inhoudsopgave.

Gelooven, zegt hij in Hoofdstuk VII, is iets voor waar houden, omdat een geloofwaardig persoon het zegt; is een voor waar houden op getuigenis, op gezag van anderen. Dit gezagsgeloof is in het gewoon maatschappelijk leven volstrekt noodzakelijk, en hoeveel dwaasheden er ook met goed gevolg worden uitgekraamd, de dwaas moet nog komen, die beweren durft, dat gelooven aan een mensch bespottelijk is. Wat geen dwaas omtrent menschelijk geloof zou durven zeggen, dat beweert de Moderne Protestant omtrent het geloof aan 't woord van God. Hij beweert het, en helaas, krachtens zijne Protestantsche beginselen, met regt; want wat is het Protestantsche gelooven? Een voor waar houden der inspraken van zijn eigen hart. Het is zoo, naast dit geloof namen de eerste Hervormers nog een zeker gezagsgeloof aan, zij hechtten nog geloof aan eenige Christelijke waarheden, op gezag, zooals zij zeiden, van den Bijbel; doch zij zeiden dit integenspraak met zich zelven, en zeiden het dan ook niet opregt. Luther toch verdraaide, verminkte en vervalschte den Bijbel op eene wijze, waarop geen redelijk mensch met een gewoon boek zou durven omspringen, en mogen de andere Hervormers dit goddelijk boek al met meer eerbied behandeld hebben, de laatste grond, waarop zij er goddelijk gezag aan toekenden, was deze: *omdat* en *voor zoover* het hun voldeed. Niet de Bijbel had leergezag, maar zij zelven gaven gezag aan den Bijbel. Nu, waar gelooven een voor waar houden is der inspraken van zijn eigen hart, is Gods woord daar niet overbodig? En waar Gods woord overbodig is, moet het daar niet bespottelijk zijn te spreken van geloof aan dat woord? Vinden wij dan in het alleen-regtvaardigmakend geloof van het Protestantisme de verklaring, waarom alle Protestanten het leergezag van het levend woord der Kerk

zoo hardnekkig verwerpen; — hoe immers zou een gezag, „dat zich ongevraagd doet hooren, dat zijne woorden „herhaalt, verder aandringt en verklaart, dat niet zwijgen „wil, zoolang men zich niet onderworpen heeft," bestaanbaar zijn „met een geloof aan de begeerten van zijn hart „en de buitensporigheden van zijn geest?" — dat zelfde geloof verklaart ons, hoe de Modernen ook het geschreven woord van God verwerpen, en op der Orthodoxen bede om toch de Schrift te sparen onverbiddelijk ten antwoord geven: „Het ware Evangeliesch geloof is, volgens alle „Hervormers, het geloof aan zijn eigen hart; nu, wat „er in de Schrift staat, komt overeen of niet overeen „met dat geloof: komt het overeen, 't is overbodig; „komt het niet overeen, 't is schadelijk. In beide ge„vallen is het Gods woord niet; want God spreekt geen „nuttelooze, veel minder schadelijke taal." Tegen dit dilemma zullen de Regtzinnigen weinig anders dan eenige spitsvondigheden weten in te brengen; maar bewijst het daarom het absoluut gelijk der Modernen? Immers neen? Met regt, 't is waar, zien zij in, dat de stelling: de mensch heeft slechts te gelooven aan *zich zelven*, niet te rijmen is met het gezag van Gods woord; maar „is „het te verschoonen, dat zij Gods woord verwerpen om „het woord der Hervormers te behouden? Wie geeft hun „regt om zonder bewijs te beweren, dat God niet ge„sproken heeft? Wie geeft hun regt om, ten gevalle „van de vrijheid hunner luimen, kortaf te decreteren dat „God niet spreken mogt?

Dit zelfde onderwerp behandelt de Schrijver in Hoofdstuk XI op eenigzins andere wijze. Wij geven echter van dit hoofdstuk hier verslag, omdat het, naar ons oordeel, dáár den geregelden voortgang belemmert, maar hier volkomen op zijne plaats ware geweest. Beide dan, Regt-

zinnigen en Modernen, verwringen en dwingen den Bijbel; de eersten naar hun geloof, de laatsten naar hunne meeningen. En toch is er tusschen beider behandeling van den Bijbel een groot verschil. De Orthodoxe spreekt met den diepsten eerbied over den Bijbel; maar het Modern ongeloof profaneert de Schrift, en behandelt haar met eene onregtvaardigheid, die het jegens het minste geschiedkundig boek niet zou willen plegen: waarom? Omdat de Modernen consequent zijn, en de Protestansche beginselen hen nopen den Bijbel te vernietigen; want

a) krachtens die beginselen kan er geen innig verkeer bestaan tusschen God en mensch. Nu, de Bijbel is juist de geschiedenis van Gods wonen en verkeeren onder de menschen: moet dan iedere bladzijde van dit goddelijk boek den Protestant niet onuitstaanbaar zijn?

b) wonderen en Protestantisme daarenboven zijn met elkander niet te rijmen. Nu, in den Bijbel stoot men onophoudelijk op tal van wonderen, „ja, de wonderen „worden er uitdrukkelijk vermeld als bewijzen, dat de „Heer werkelijk gesproken heeft door den mond zijner „gezanten, en dat Hij onderwerping eischt aan het gezag, „'t welk Hij zijn' gezanten schonk": wien bevreemdt het dan, dat zij met alle kracht die wonderen trachten weg te cijferen, maar met die wonderen ook tevens de Schrifttuur, die ze vermeldt?

c) de Bijbel ten laatste is de bron van het Protestantisme; het Protestantisme is de Bijbel in toepassing. Wat dus feitelijk het wezen der Hervorming uitmaakt, moet men in theorie in den Bijbel vinden. Nu, wat is feitelijk de aard van 't Protestantisme? Veranderlijkheid, twist, verwarring: kan dan een consequent Protestant in deu Bijbel iets anders vinden dan gebrek aan overeenstemming, aan zamenhang, aan gezond verstand; iets

anders vinden dan zoovele titels om hem te verwerpen?

Hiermede is de woede uitgelegd, waarmeê de Modernen den Bijbel stuk voor stuk trachten te vernietigen; de wijze echter, waarop zij hierin te werk gaan, is er niet door aangegeven. Hoe gaan zij dan te werk? Als de Evangelisten *volmaakt* met elkander overeenstemmen, dan hebben zij met noodzakelijkheid òf elkander uitgeschreven, òf allen één oorspronkelijk schrift gevolgd, 't welk voor ons is verloren gegaan. Verhalen zij *dezelfde gebeurtenis* maar met *andere omstandigheden* of met *andere woorden*, „dan mag het den Modernen niet invallen, dat men een „feit uit verschillende gezigtspunten en met verschillende „nadere omstandigheden kan voorstellen, zonder de waar„heid in 't minste te kort te doen; neen, dan heet het: „hier is strijd en tegenspraak." Als de H. Joannes, die het laatste Evangelie schreef, gebeurtenissen voorbijgaat, die de andere Evangelisten vermelden, dan is het niet mogelijk, dat deze Evangelist ze juist hierom voorbijging, omdat een ander ze reeds geboekt had; neen, dan heet het: „Johannes heeft ze niet gekend of der vermelding „onwaardig geacht." Boekt hij daarentegen feiten of waarheden, die de andere Evangelisten voorbij gingen of niet zoo uitdrukkelijk behandelden, dan kan hij daarmeê niet bedoeld hebben, aan te vullen wat een ander achterwege liet; neen, dan heet het: „Johannes predikt een „geheel ander Christendom."

Gij ziet het, de Evangelisten konden het bijna niet zoo aanleggen, of zij streden tegen elkander. „Zij strijden, „als zij *hetzelfde* verhalen met *andere* omstandigheden en „woorden. Zij strijden, als zij twee *verschillende* feiten „verhalen met veel op elkander gelijkende omstandig„heden. Zij strijden, als zij schrijven; zij strijden ook, als „zij niet schrijven." Vanwaar dit inderdaad vreemd ver

schijnsel? Wel het was noodzakelijk dat zij het oneens waren, moeten de Modernen antwoorden; „want wij „vinden goed en bepalen, dat de Apostelen de voorgan„gers der Hervormers zijn geweest, en dat zij gedaan „hebben, gelijk de Hervormers deden." De Bijbel is immers de bron van het Protestantisme, de Apostelen zijn de voorgangers der Hervormers, de Hervormers zijn andere Apostelen? Welnu, geleken de Hervormers op de Apostelen, dan moeten toch ook de Apostelen het evenbeeld der twistende en verdeelde Hervormers geweest zijn, dan moeten Petrus, Paulus en Joannes met elkander getwist hebben, gelijk Luther, Calvijn en Zwingel zulks deden?

Worden op die wijze de Regtzinnigen door hunne Moderne broeders deerlijk in het naauw gebragt, dit neemt niet weg, dat de Modernen zelven, ten gevalle van dwaze beginselen, gruwelijk onregt aan de Schrift plegen. Het Protestantisme *moet* wel is waar tegenstrijdigheid in den Bijbel leggen; maar „welk belang geldt meer, het belang „der Hervorming of dat van Gods woord? In ieder geval, „onregt mag niet gepleegd worden, zelfs niet tegen de „gezanten Gods en de goddelijke openbaring!"

Verwerpen dan de Modernen alle leergezag, van Schriftuur zoowel als van Kerk, 't zal niemand bevreemden, dat zij van bepaalde *Leerstukken*, van eigenlijke dogma's niet het minste weten willen. Ja, dat zij ze haten, verwondert den Schrijver niet eens; want leerstukken zijn soms lastig, zegt hij; maar dat zij er meê lagchen en spotten, dit is hem, en te regt, onbegrijpelijk. Zij pretenderen immers wetenschappelijke mannen te zijn: kennen zij dan eenige wetenschap zonder beginselen, zonder dogma's? Neen, die kennen zij niet. In elke wetenschap willen en hebben zij vaste beginselen; alleen in de wetenschap des

geloofs willen en dulden zij er geen. Waarom dit? Omdat zij consequente Protestanten zijn, en een conseqnent Protestant in vaste dogma's niets kan zien dan hindernis en ballast. Ze zijn hem een *hindernis;* want een Protestant gelooft slechts aan zich zelven, aan de inspraken van zijn hart: nu, wat is grilliger, wat meer veranderlijk dan het hart van menschen? En dat lnimige hart zou zich kunnen vereenigen met vaste leerstukken, die door *ieder*, *altijd*, *onvoorwaardelijk* moeten aangenomen worden? „Neen", zegt het, indien het zich zelven gelijk blijft: „Neen, geen „leerstukken, want ze binden, op zijn minst genomen, tot „onveranderlijkheid, en ik hond van verandering." Ze zijn hem *ballast;* immers wie het meest als werkend optreedt, heeft, om niet willekeurig te worden, ook het meest behoefte aan vaste beginselen; maar ook omgekeerd, voor wien werken overbodig is, voor hen zijn beginsels overtollig: nu „volgens de Hervormers waren vrome *werken* overbo- „dig; derhalve, zeggen de Modernen, ook vrome *beginselen.* „De Regtzinnigen klagen, als men de vrome *werken* ver- „pligtend maakt; wij mogen, kunnen de Modernen zeg- „gen, niet minder klagen, als men vrome *leerstukken* en „*beginselen* voorschrijft. Die den *boom* niet wil, wat doet „hij met de *wortelen?* Die niet *handelen* wil en niet *han-* „*delen* kan, wat zal hij met *beginselen* aanvangen? Gij „behoeft God niet te *beminnen:* dan behoeft gij ook niet „*tot liefde opgewekt* te worden; gij behoeft God niet te „*dienen:* dan behoeft gij ook Gods *wil* en *wet* niet te „kennen; gij zoekt slechts troost: welnu, troost kunt gij „het gemakkelijkst zonder leerstukken vinden; want leer- „stukken binden en generen altijd, en wij willen den „Evangelischen troost zonder teugel genieten."

Na de Orthodoxen op die wijze door de Modernen te hebben in het naauw gebragt, mag de Schrijver, zonder

vrees voor tegenspraak, gerust besluiten: „Wij weten niet „wat ons meer verbaast, òf de Orthodoxe vroomheid, „die het verstand wurgt, om de eerste gevolgtrekkingen „van de beginselen der Hervorming niet te zien, òf de „koele driestheid, waarmee de Modernen de bespottelijk- „ste gevolgtrekkingen maken, zonder op het denkbeeld „te komen, dat de beginselen, waaruit zulke gevolg- „trekkingen kwamen, zelve bespottelijk moeten zijn".

De Modernen drijven dan den spot met elk bepaald godsdienstig leerstuk, omdat zij consequente Protestanten zijn. Eene nadere reden echter voor dien spot vinden zij in de tegen alle Rede strijdende en alle Rede doodende *Geheimen*, die immers, altijd volgens de Modernen, den aard dier leerstukken uitmaken.

Wat zijn de geheimen, waarvan hier sprake is? Godsdienstige waarheden, die wel ons begrip te boven gaan, maar die niet tegen ons verstand strijden; waarheden, wier *hoe* en *waarom* ons onbekend zijn, maar wier onderlingen zamenhang en toepasbaarheid op het leven wij kunnen inzien; waarheden, in één woord, die wij niet kunnen begrijpen, maar die wij als waarheden aannemen, omdat God ze ons openbaart. En waartoe dienen die geheimen? Om ons de waarheid, die ze bevatten, voor zoover God zulks noodig oordeelt, te doen kennen; om ons op te wekken tot edele gevoelens, heilige geestdrift en vrome werken; om ons in staat te stellen, had de Schrijver er gerust kunnen bijvoegen, tot het verwekken van een acte van geloof.

Die geheimen aan te nemen vinden de Modernen bespottelijk: waarom? Erkennen zij zelven dan geen geheimen? Zeer zeker. In de orde der natuur erkennen zij ze wel degelijk; ja, roem dragen zij er op, als zij in die orde nieuwe geheimen gevonden hebben: het is hun een bewijs,

dat zij vooruitgang maakten in de kennis der natuur. En toch, hoe consequent! in de bovennatuurlijke orde vinden zij het geloof aan geheimen bespottelijk: waarom? Omdat zij echte Protestanten zijn; omdat het Protestantisme zich evenmin met geheimen als met bepaalde leerstukken kan vereenigen; omdat zij met Luther bovennatuurlijke geheimen bovennatuurlijke dwaasheden noemen. Met regt zeggen zij dan ook aan de Orthodoxen, dat zij Menschwording, Zoendood enz. met alle vroomheid zullen aannemen, zoodra zij het ongeluk hebben van dwaas te worden. Maar hebben zij daarom het gelijk aan hunnen kant? In het minst niet. „Dat Luther de verhevene waarheden des Christen„doms en de diepe geheimen der goddelijke openbaring „in een vastenavondkleed gestoken heeft, geeft aan de „Modernen het regt niet om te spotten met de goddelijke „geheimen. Hoe dwazer Luther over Gods geheimen en „waarheden gesproken heeft, des te gemakkelijker kunnen „de Modernen inzien, dat Luther een dwaas was, die al „veel te lang is gevolgd."

De afkeer, dien de Modernen krachtens hunne Protestantsche beginselen jegens de geheimen koesteren, wordt geëvenaard, zoo niet overtroffen door den belagchelijken haat, dien zij *Wonderen* toedragen. Inderdaad, zij lijden aan wondervrees. Maar wat is dan een zoo gevreesd wonder? Een feit, dat door natuurlijke oorzaken niet kan worden voortgebragt, en daarom aan God moet worden toegeschreven. Met dergelijke wonderen spotten de Modernen: op welken grond? Op grond ten eerste dat wonderen tegen de wetten der natuur strijden; op grond ten andere dat wonderen, al grepen ze plaats, om onze ongenoegzame kennis van de geheime krachten en wetten der natuur, nooit als zoodanig door ons te erkennen zijn.

Wonderen strijden tegen de natuurwetten: tegen welke natuurwetten? Zeker, de natuurlijke loop van zaken brengt meê, dat het water, als het niet wordt tegengehouden, afwaarts vloeit; maar waar is de wet der natuur, die verbiedt, dat God kunne met zijn wil, wat de mensch vermag met een dam? En wat die onbewijsbaarheid der wonderen aangaat op grond der geheime natuurwetten: sedert wanneer is het noodig, dat men alle krachten en wetten der natuur moet kennen om over een of ander feit te kunnen oordeelen? Wat zijn dat voor *geheime* krachten der natuur, waarover gij u vermeet uit te maken, dat ze krachten der *natuur* zijn?

De twee opwerpingen bovendien sluiten elkander uit, vernietigen elkander. De eerste veronderstelt, dat gij bij ieder wonder, waarop men u wijst, de wet kunt aantoonen, waartegen het strijdt, en veronderstelt dus, dat gij bekend zijt met al de natuurwetten, waartegen een wonder zou kunnen strijden; de tweede, dat eenige dier wetten buiten het bereik van uwe kennis liggen: hoe is dit te rijmen? De Modernen zelven ten laatste vinden in beide moeijelijkheden zoo weinig afdoende kracht, dat zij, voor het een of ander Schriftuurlijk wonder staande, ze doodstil laten rusten, en zich het hoofd afpijnigen om het *feit* te kunnen loochenen.

Zonder reden dus vreezen de Modernen voor wonderen. Doch wat is oorzaak van deze redelooze vrees? Hun Protestantisme; want in het Protestantisme zijn wonderen doelloos en onuitstaanbaar tevens. *Doelloos;* immers waartoe zouden ze dienen in eenen toestand, in welken de mensch vreemd van God, God vreemd van den mensch blijft? *Onuitstaanbaar;* want waar God of zelf door wonderen spreekt, of zijne gezanten spreken doet, daar eischt Hij aandacht en onderwerping; daar is een leergezag,

't welk niemand mag afwijzen. Nu, leergezag staat in lijnregten strijd met het „geloof" van 't Protestantisme.

„Met regt zegt dan de Moderne tot den Regtzinnige: „wat doelloos is, is der eeuwige wijsheid onwaardig; „wonderen zijn doelloos: derhalve..."

Met regt zegt de Moderne: „die het Protestansch be„grip van geloof aanneemt, moet de wonderen, als daar„mede onbestaanbaar, verwerpen; de Regtzinnigen nemen „het Protestansch begrip van geloof aan: derhalve"...

Handelen daarom de Modernen redelijk met de wonderen te loochenen? Ja, als het redelijk is, vrijwillig een standpunt te kiezen, „waarop het redelijke onredelijk, de „waarheid valsch, de noodzakelijkheid onmogelijk schijnt," terwijl men zich bovendien nog allerlei dwaasheid moet getroosten om op dit standpunt staande te blijven.

Het Protestantisme, dat leeft van hersenschimmen en droombeelden, is dan onbestaanbaar met bindend gezag, met gebiedende leerstukken, met wondervolle feiten. Vandaar dat het wel den Idealen Christus, den Christus zooals ieder zich dien vormt in zijn eigen idée, den Christus die zich voegt naar ieders hoofd, zich rigt naar elke verandering, maar niet den Historischen Christus, den Christus van Schriftuur en Overlevering kan aannemen. Neen, het is geen weelde, die de Modernen den Historischen Christus verwerpen doet: zij loochenen Hem, omdat zij als consequente Protestanten geen vrede met Hem kunnen hebben. Die Christus is immers het hoogste leergezag, het diepste geheim, het grootste wonder: hoe zou Hij dan voegen in een geloof, dat krachtens zijne beginselen elk gezag, elk geheim, elk wonder verwerpen moet? Wel willen de Modernen naast hun denkbeeldigen Christus een Historischen aannemen, maar deze leent slechts zijn naam aan hun

Idealen Christus. De *Historische* Christus, zij kennen Hem eigenlijk niet; maar *de Christus*, o, van Hem weten zij meer dan alle Apostelen en Evangelisten te zamen. „Dat bevreemdt u; gij zegt: hoe is het mogelijk! Zij gin„gen immers niet met den Christus om, zij hebben Hem „nooit gezien, gesproken of gehoord! Vriend, gij vergist „u; niemand ging meer met den Christus der Modernen „om dan de Modernen; de Christus der Modernen is „buiten hen door niemand gekend; Hij is geboren en leeft „nog in huu hoofd; de Christus der Modernen is de „hersenschim der Modernen; Hij groeit en bloeit, Hij leeft „en sterft met hen. Als de Modernen u verhalen, wat zij geloofd „en gehoopt, gezocht en bewonderd, begeerd en gedroomd „hebben, dan hoort gij de taal van hun Christus, of, „zoo gij liever wilt, dan schilderen zij u hun Idealen „Christus." Het doet er bij de Modernen weinig aan af, of Christus inderdaad bestaan, en of hij veel of weinig gesproken en gedaan heeft. Zijn naam, zoo denken zij, heeft „eenmaal bij de groote kinderen een historiesch ge„zag: om nu onze gedachten, die wij voor waar, goed en „schoon houden, bij 't volk ingang te doen vinden, is „het van belang, alles op naam van Christus te brengen. „Wat de meer ontwikkelden aangaat, deze hebben min„der behoefte aan een vroom??? bedrog, en zullen ons „wel begrijpen." „Neen," zegt de Schrijver, „de Histo„rische Christus, dien de Modernen nog wel naast den „Idealen willen aannemen, is onze Christus niet; zulk „een Christus aan te nemen is ons Christus verwerpen." Wij Katholieken kennen slechts één Christus, den Historischen, ja ook omdat Hij waarlijk geleefd heeft, maar vooral omdat Hij, – God en mensch, middenpunt en hoeksteen der geschiedenis, – begin en einde, toekomst en verleden vereenigt. En dien Christus maken de Modernen

tot een onbeduidend wezen, tot een persoon, wiens naam alleen men kent, maar van wien men niets met zekerheid weet te zeggen! Alles verkondigt zijne liefde, zijne grootheid, zijne magt, en men durft beweren, met openhartigheid en zelfvoldoening beweren: wij kennen Hem niet! Welk eene dwaasheid! „Ligt er dan zooveel groots in „dat niet-kennen? Is het vooruitgang, Hem niet te ken„nen, die de troost en de hoop der eeuwen was?... Wij „kennen Hem niet! Mijn God, wie heeft er geweld ge„pleegd aan zoovele harten, die naar waarheid dorsten, „en toch met zooveel zelfvoldoening over hunne onwetend„heid spreken? Wie pleegde er geweld aan zoovele scherp„ziende geesten, zoodat zij niet zien wat ieder ziet, en „toch zonder smart hunne blindheid erkennen!" En het antwoord is: Het Protestantisme; want de ware Christus en Protestantisme zijn niet te vereenigen; en de Protestant, die niet terugkeert tot de moederkerk, moet òf met de Regtzinnigen zijne rede wurgen om dien Christus te behouden, òf met de Modernen op zijne beginselen voortredeneren en den Historischen Christus verwerpen. Een ieder toch die aanneemt, dat de Zoon van God mensch werd, komt onmiddellijk tot het besluit: die Godmensch is de Koning der geschiedenis: op Hem moeten alle geslachten gewezen worden, over Hem moeten Wet en Profeten getuigen. Als Hij niet zegt: „Ik ben de weg, de waarheid en het leven; Ik gaf u een voorbeeld, opdat gij zoudt doen, gelijk Ik gedaan heb; Mij is alle magt gegeven in hemel en op aarde," dan blijft Hij beneden zich zelven. Zijn rijk moet geen einde hebben, alle volken moeten Hem ten erfdeel zijn, tot het einde der wereld moet Hij met hen blijven. Wie dit ontkent, en Hem zoo doende onttroont, loochent in principe zijne Menschwording. Nu, het Protestantisme onttroont Hem; onttroont Hem

bij voorgeslacht, onttroont Hem bij tijdgenoot, onttroont Hem bij nakomelingschap. Het loochent dus de Menschwording, of moet haar ten minste loochenen.

1. Het onttroont Hem bij *Voorgeslacht*; want het rukt Hem los van de voorwereld, en stelt Hem in schrille tegenspraak met alles, wat God voor de Joden deed. De wet is geen opvoeder tot Christus; neen, zij maakte het onmogelijk, dat de Joden den Christus aannamen. „Moses en zijne wet wil ik niet hebben" zeide Luther, „want hij is de grootste vijand van Christus". En mogen de Protestanten dit dwaze woord van Luther al niet nazeggen, vast staat het bij hen, dat er onverzoenlijke vijandschap is tusschen Christus en Moses, Evangelie en Wet, Christen- en Jodendom: waarom anders toch maken Modernen en Regtzinnigen er der Katholieke Kerk steeds een verwijt van, dat deze in ceremoniën en feestdagen, in offer en priesterschap, in zigtbaarheid en gezag zooveel overeenkomst heeft met de Synagoog? Was Wet en Jodendom hun waarlijk eene goddelijke voorbereiding tot Christus, dan moesten zij immers juist in die gelijkheid een bewijs zien van den goddelijken oorsprong dier Kerk. Doch het Protestantisme moet wel volslagen vijandschap tusschen Wet en Evangelie aannemen, als het ten minste zich zelf niet veroordeelen wil. Het Protestantisme is immers het reine Evangelie. Welnu, dit reine Evangelie staat in lijnregten strijd met de Synagoog. De Synagoog was eene zigtbare Kerk; op zigtbare wijze trad men tot haar toe; zij had plegtigheden, offers, leergezag, priesterschap; en het Protestantisme heeft van dit alles niets. Als de Regtzinnigen dan zeggen: Christus is God en Mensch, antwoorden met regt de Modernen: „indien Hij God en „Mensch is, moet Hij de sluitsteen zijn, die het verledene „aan de toekomst bindt. Hij moet de Koning der geschie-

„denis zijn; het voorgeslacht moet op Hem gewezen wor-
„den, Hij moet het doel zijn van Wet en Profeten. Maar
„uw regtzinnige Christus komt op de wereld zonder voor-
„bereiding; Hij werkt daar niet om te voltooijen maar
„om af te breken en te verwoesten; er is geen band
„tusschen Hem en het voorgeslacht. Derhalve is Hij niet
„wat gij zegt: de Godmensch, de groote Koning."

In het vijftiende hoofdstuk, dat we nu ontleden gaan, zal de Schrijver ons aantoonen, dat den Historischen Christus, die ook op zijne tijdgenooten van aanmerkelijken invloed moest zijn, zelfs ook die invloed door het Protestantisme ontzegd wordt; we moeten hem echter opmerken, dat hij in de uitwerking van dit hoofdstuk eenigzins zwakker is; dat hij eenige zaken voorbijging, die zijne thesis uitmuntend zouden hebben bevestigd, en andere opnam, die, hoe waar, hoe schoon, hoe wetenswaardig ook, tot het bewijs van zijne stelling weinig afdeden. Vandaar dat wij aan ons verslag het een en ander, dat in zijn boekje gemist wordt, hebben toegevoegd, en ons in de noodzakelijkheid bevonden om schier alles onvermeld te laten, wat hij omtrent den invloed, dien het vleeschgeworden Woord ook op het verloste *ligchaam* uitoefende, zoo klaar en zoo volledig ontwikkelt. Wij kunnen ons die afwijking van den anders zoo ordelijken Schrijver niet beter uitleggen, dan door de zucht die hem bezielde om op alle mogelijke wijzen aan te toonen, dat ook die Katholieke waarheden, welke de Protestant loochent, zoo niet uit het geloof aan de Menschwording met noodzakelijkheid voortvloeijen, dan toch daarmeê zich allergemakkelijkst vereenigen. Die zucht doet hem uit het oog verliezen, dat de eenvoudige maar rijke ontwikkeling, die hij terneer schreef, *hier* niet op hare plaats was. Doch genoeg tot onze regtvaardiging, laat ons voortgaan.

2. Het Protestantisme onttroont Hem bij *Tijdgenoot*. Het Woord is vleesch geworden! Dit feit moet bovenal voor den tijdgenoot rijk zijn aan zóó vele en zóó groote gevolgen, dat geen menschentong ze verhalen, geen menschen verstand ze naar waarde schatten kan.

Het Woord is vleesch geworden, zegt dan ook de Katholiek; daarom geloof ik, dat zoowel de Geboorte als de Kruisdood van het menschgeworden Woord met tal van wonderen gepaard gingen; daarom geloof ik, dat de gelukkige Vrouw, die het Woord des Vaders ontving en baarde, de gezegende onder de vrouwen is, door alle geslachten om strijd zalig te prijzen; daarom geloof ik, dat Het ook het vleesch geheiligd heeft, en eene maagd tot moeder, een maagd tot voedstervader, een maagd tot boezemvriend kon hebben; daarom geloof ik, dat de gelukkige mannen, die met eigen oog zijn goddelijk voorbeeld zagen, door de navolging van dit voorbeeld ware Heiligen werden, mijne en aller menschen vereering overwaardig; daarom geloof ik, dat Het sprak, gelijk nog niemand gesproken had, dat Het sprak met onderwerpingeischend gezag; daarom eindelijk geloof ik, dat Het zijn gezag-eischend woord met menigte van wonderen staafde.

Ook de Regtzinnigen erkennen met ons de Menschwording van het Woord; maar zij hebben die belijdenis niet afgelegd, of zij haasten zich om ons te verzekeren, dat dit groote feit zelfs voor den tijdgenoot niets bijzonders heeft uitgewerkt. Van de gemelde wonderen, aan welke zij nog zeggen te gelooven, maar krachtens hunne beginselen niet gelooven kunnen, spreken zij liefst zoo min mogelijk: zij zijn er verlegen meê. En voor het overige, ja, het Woord is vleesch geworden; maar zijne Moeder was eene gewone vrouw: de Katholieken met hunne Mariadienst zijn menschenvergoders, die aan de eer van

Christus te kort doen; maar zijn Voedstervader en Maria waren gewone echtelieden: coelibaat en maagdelijk beleven van het huwelijk behooren tot de onmogelijkheden; maar zijne Apostelen en discipelen waren gewone, gebrekkige menschen: navolgen van Christus en streven naar heiligheid gaan de krachten zelfs van den verlosten en begenadigden mensch te boven; maar zijn woord was van niet meer gezag dan een gewoon menschenwoord: ieder mag er den zin aan geven, die de meeste bevrediging schenkt aan den wensch zijns harten.

Kunnen dan de Modernen niet met het volste regt tot hen zeggen: „Gij verzekert dat de Zoon Gods is menschge„worden: welnu, neemt dan ook alle gevolgen aan van „dat alles-overtreffend feit; belijdt dan ook dat Hij de „Koning der geschiedenis is, omgeven met al den luister „van den eenig-geboren Zoon Gods; wordt Katholiek, en „prijst van geslacht tot geslacht de Moeder zalig van zoo „groot een Koning; verheerlijkt en prijst zijne wonderen; „drijft niet langer den spot met het gezagsgeloof, 't welk „thans in zijn naam wordt gevraagd, want Hij zelf is de „eerste geweest om zulk een gezag te eischen; erkent de „heerlijkheid des vleesches, 't welk zoo naauw vereenigd „is met God; vestigt uwe blikken op zijn leven en zijne „daden, en twijfelt niet langer aan de mogelijkheid om „Hem in deugd en heerlijkheid, al is het in de verte, „na te volgen; met andere woorden: gij erkent het be„ginsel, het menschgeworden Woord, wilt dan ook niet „langer de gevolgen loochenen. Kunt gij daartoe niet beslui„ten, handelt dan gelijk wij: verwerpt het beginsel, verwerpt „den Historischen Christus," het vleeschgeworden Woord.

3. Het onttroont Hem bij *Nakomelingschap*. „Groote „geschiedkundige personen leven voort in hunne werken; „na eeuwen is hun invloed nog merkbaar." Hoe ontzet-

tend groot moet dan de invloed niet zijn van den menschgeworden Zoon Gods! Hij moet de Koning der eeuwen, de Koning der gansche geschiedenis zijn. Van Hem moet men kunnen zeggen: en zijn Rijk, zijn Leeraar-, zijn Priester-, zijn Koningschap zal geen einde hebben.

Dit woord is feit, zegt de Katholiek, in de Kerk, waarvan ik de eer heb lid te zijn. De waarheid, die *Hij* openbaarde, wordt *daar* met *zijn* gezag verkondigd; de genade, die *Hij* door leven en lijden verdiende, wordt *daar* door de Sakramenten, die *Hij* instelde, aan wie ze verlangt geschonken; de regtsmagt, die *Hij* op aarde uitoefende, leeft *daar* voort in den persoon van den H. Petrus, dien *Hij* met die magt bekleedde.

De Protestant daarentegen kent geene Kerk dan alleen de onzigtbare. En als hij, in het naauw gedreven, eindelijk begint in te zien, dat een *onzigtbaar* Rijk van een *zigtbaar* menschgeworden God toch eigenlijk eene niet vol te houden ongerijmdheid is, redt hij zich met de nog dwazer bewering, dat de Koning der geschiedenis geen Rijk, het vleeschgeworden Woord geene Kerk heeft *willen* stichten. Die ongerijmdheid strijdt wel tegen eene menigte Schriftuurteksten; maar de letter is geduldig, men kan haar dwingen, desnoods ook schrappen. „Wat men echter „niet kan? 't Is de noodzakelijke gevolgen ontduiken „van de Menschwording des Woords." Is het Woord vleesch geworden, dan heeft Het op *zigtbare* wijze zijn gezag uitgeoefend, op *zigtbare* wijze geleerd, op *zigtbare* wijze zijne genade uitgedeeld, op *zigtbare* wijze zijne voorschriften gegeven: dan was Het *zigtbaar* Koning: Nu wat is er overgebleven van dit zigtbaar Koningschap? „De „Bijbel alleen, de Bijbel zooals hij mishandeld, verscheurd „en uitgelegd wordt op duizend tegenstrijdige wijzen? „Waarlijk ellendig overblijfsel van zoo groot een begin!"

„Wat spreekt gij, kunnen de Modernen met het volste „regt tot de Regtzinnigen zeggen, wat spreekt gij van „het vleeschgeworden Woord als ware Het de Historische „Christus!" Gij noemt Hem Koning der geschiedenis, en laat er terstond op volgen, dat Hij zelfs den wil niet had om een Rijk te stichten? „Toont ons wat de Christus „heeft uitgevoerd, laat ons de sporen zien, die Hij „achterliet." Gij wijst op den Bijbel, „die buiten de „Katholieke Kerk evenveel twistenden wekt, als hij „lezers vindt"; op een gebouw, neen, op puinhoopen van verwarring en tegenspraak? En gij durft spreken van den Historischen Christus?

Gevoelde de Schrijver zelf, dat hij in de laatste hoofdstukken, die wij résumeerden, de Modernen niet zoo regtstreeks, niet zoo krachtig bestreed als de Regtzinnigen, en hebben wij ook aan dit besef de vijf volgende kapittels te danken? Zooveel is zeker, dat de vijf laatste nummers, die zijn onberispelijk schoon „Besluit" voorafgaan, eenig en alleen aan de regtstreeksche bestrijding der Modernen zijn toegewijd. In dien strijd zullen wij hem niet, gelijk wij tot nu toe deden, op den voet volgen; want alhoewel de zaken, waarover hij met hen redetwist, zich zeer gevoegelijk in eene eenheid laten zamenvatten, treedt hij nogtans, al wederleggende, in zoovele bijzonderheden, dat eene volledige en toch niet langwijlige analyse schier onmogelijk wordt. Wij vergenoegen ons met de opmerking, dat de Schrijver de Modernen hier op wetenschappelijk, niet op godsdienstig terrein bevecht, en dat hij hun met de hem eigene klaarheid aantoont:

1°. niet de Natuurkunde bragt de Modernen tot ongeloof, maar hun ongeloof bragt hen tot hunne inderdaad zonderlinge natuurkunde.

2°. Met al hun gesnoef op gezond verstand, vervallen de Modernen van tegenspraak tot tegenspraak, van dwaasheid tot dwaasheid, en weten zij het in godsdienstkennis niet verder te brengen dan tot twijfel en onzekerheid.

3°. Met al hun geroep van „*ervaring*" moeten de Modernen de Katholieke Kerk, het grootste feit, dat ooit bestond, nog altijd voor het eerst beschouwen met den *hartstogt der werkelijkheid*, nog altijd voor het eerst met ernst gaan bestuderen. Mogt de meer uitvoerige ontleding, die wij van de zestien eerste hoofdstukken gaven, den lezer ten spoorslag zijn om ook aan de laatste vijf, wier inhoud wij hem slechts met een enkel woord mededeelen, eenige oogenblikken zijn aandacht te schenken, dan zouden wij ons durven vleijen met de hoop, dat hij zal instemmen met ons oordeel: in zakelijkheid (netheid van vorm laat hier en daar wel iets te wenschen over) behoeven ze voor het beste dat hij schreef, niet onder te doen.

Of de Protestanten, hoe ook door den Schrijver uitgetart, zich zullen verwaardigen hem te antwoorden, dan wel of zij het gemakkelijker zullen vinden hem, gelijk zoo menig ander, „dood te zwijgen," kan ik evenmin uitmaken, als ik in de verste verte zou kunnen vermoeden, welk ook maar schijnbaar degelijk antwoord een Regtzinnige op zijn bondig boekje geven kan. Omtrent de Modernen, zoo zij tot een antwoord afdaalden, zou ik eene gissing durven wagen. Zij zullen den Schrijver onder het oog brengen, dat al die gevolgen, waarvan hij het onchristelijke tastbaar aantoont, zich wel met noodzakelijkheid uit het alleen-regtvaardigmakend geloof laten afleiden, en dus zonder inconsequentie door niemand kunnen geloochend worden, die het beginsel aanhangt; maar toch bij slot van rekening niets tegen hem bewijzen, die ook

dit godsdienstig beginsel met geheel zijne ziel verafschuwt. In den zin, waarin gij dit woord bezigt, zullen zij zeggen, zijn wij geen Protestanten: wij waren het met bewustzijn nimmer, wij worden het nooit. Neen, Rationalisten, volslagen Rationalisten zijn wij, en tot dat Rationalisme zijn wij niet door ons alleen-regtvaardigmakend geloof, maar door ons Rationalisme zijn wij tot de verwerping van alle godsdienstig geloof gekomen. Wilt gij ons dus bestrijden, bestrijd ons dan op dit ons standpunt: toont ons het onredelijke van het Rationalisme aan. En slaat gij ons in dien strijd, gelijk gij nu de Regtzinnigen hebt geslagen, dan worden wij, niet halfslachtige Orthodoxen, maar Katholieken, die alles gelooven wat de Kerk te gelooven voorstelt; want wij geven het u gaaf gewonnen: wie uit overtuiging geen Moderne kan blijven, moet met noodzakelijkheid Katholiek worden. In het Katholicisme alleen bestaat consequent geloof.

Maar bij dit of soortgelijk antwoord zullen zijne tegenstanders het niet laten; zij zullen den Schrijver ook wijzen op verscheidene gebreken in den vorm, op taal- en redekunstige fouten. De tamelijk onregelmatige punctuatie, de fouten tegen het geslacht en de wonderlijke spelling van sommige woorden (b. v. cat[h]echismus, anat[h]omisch) mogen zij op rekening van den drukker zetten: ongetwijfeld vallen zij den Schrijver zelven lastig over eenige alles behalve net en gemakkelijk gestelde volzinnen, over de eigenaardige manier, waarop hij, zeker niet ter bevordering van welluidendheid, in zamengestelde perioden den nazin, altijd weer op nieuw, met het subject begint, en over het anacolouthon, dat hij ons in den aanhef van Hoofdstuk XII te lezen geeft. „Elk voor zich" in plaats van „ieder afzonderlijk", „zich-" in plaats van „elkander verloochenen en tegenspreken", „*aan* iemand gelijken" kan

hij in een goed geschreven Hollandsch boek nooit hebben aangetroffen. „Overtuiging gewinnen", „iemand beleeren", „iemand iets tegenvoeren", „iemand opvorderen", „zich met iets verdragen" zijn uitdrukkingen, die bij onze Duitsche naburen tehuis behooren, maar in ons Vaderland nog geen burgerregt verkregen hebben. Dit, en wie weet wat al meer — want het oog eens tegenstanders ziet scherp — zullen zij den Eerw. Heer Essink ongetwijfeld voor de voeten werpen. Maar wat zij toch ook, vertrouw ik, in hem zullen weten te waarderen is dit: dat hem voor zijne heldere denkbeelden en edele gevoelens eene duidelijke, pittige, waardige taal ten dienste staat; is dit: dat hij zich beknopt en toch niet duister, breed en toch niet gezwollen, hevig en toch niet hartstogtelijk, krachtig en toch niet ruw, gemoedelijk en toch niet overdreven weet uit te drukken; is dit: dat zijn woord zich even gemakkelijk leent tot humor als tot pectus, tot fijne ironie als tot bijtend sarcasme, tot eenvoudig onderrigt als tot hooge bespiegeling; is dit, om alles in eens te zeggen, dat hij een boekje geschreven heeft, waarvan redeneren schering en inslag uitmaakt, en dat toch, zelfs door ongeletterden, met groot genoegen en het meeste nut wordt uitgelezen.

BRIEVEN VAN PAUSELIJKE ZOUAVEN.

VI.

Het is bekend, dat de Nederlandsche Zouaven door onzen H. Vader den Paus met veel onderscheiding behandeld worden: men denke slechts aan de zilveren medalje, die niet aan de Fransche Zouaven maar uitsluitend aan de Hollandsche gegeven wordt, en aan de vrijheid, die hun is toegestaan, om op elken dag der week en zoo dikwijls zij maar willen, bij den H. Vader te komen.

Menigeen, die de Zouaven niet onder de wapens heeft gezien, en niet weet, dat zij gedurende langen tijd de schrik zijn geweest van de roovers, zal misschien denken, dat zij die onderscheiding genieten, omdat zij uit het verre Noorden den H. Stoel ter hulp zijn gesneld, of omdat zij uitmunten door braafheid en godsvrucht. Deze redenen werken ongetwijfeld op Zijne Heiligheid; al degenen, die met onze Zouaven in aanraking zijn, en vooral de goedgezinde Italianen zien met bewondering naar die Zonen van het verre Noorden op; zoo lezen we in een brief uit

Rome, 2 *December* 1866.

Eenige weinigen uitgezonderd (en hoe kan dat anders?) is 't eenstemmige getuigenis van Kolonel, Kapteins (en vele Fransche onderofficieren en manschappen en Belgen betuigen hetzelfde ook), dat de Hollanders door braafheid en godsdienstig gedrag uitmunten. En bij de geestelijkheid en brave burgerij is daaromtrent maar ééne stem; zij onderscheiden de Hollanders wat goed van de Franschen en de Belgen.

Ook verscheidene Bisschoppen van den Kerkelijken Staat, die zien, dat de Zouaven een goed voorbeeld geven aan hunne onderhoorige geloovigen, verkondigen uitbundig hunnen lof; een klein voorbeeld.

Rome, 21 *Augustus* 1866.

Wederom van den Bisschop-Administrator van Subiaco eene zeer eervolle getuigenis over de Hollandsche Zouaven ontvangen.

Niet echter alleen omdat zij braaf zijn, en uit een ver afgelegen land komen, worden de Zouaven zoo hoog geacht, maar ook omdat zij goede soldaten zijn, ook omdat zij zich onderscheiden door dapperheid en stoutmoedigheid en door al de deugden, die in den waren krijgsman vereischt worden. We kunnen ons wederom beroepen op een brief uit Rome; hij is geschreven door een Hollander, die in Rome woont, en daar met regt het volste vertrouwen geniet.

Rome, 12 *November* 1866.

Ik heb den Minister van Oorlog, Generaal Kanzler, gesproken: hij *préfereert* de Hollanders boven al de overigen, en heeft mij gezegd, dat hij *van alle kanten* en *onder alle opzigten* de gunstigste getuigenissen over hen ontving.

Bovendien hebben we nog twee brieven, door den Luitenant-Kolonel der Zouaven geschreven aan een zijner vrienden in Holland; we vertalen letterlijk het Fransch.

Vellétri, 7 *Augustus* 1866.

De talrijke en dappere soldaten uit Holland hebben de kracht van ons bataljon verdubbeld. Ik acht mij gelukkig, u te kunnen zeggen, dat die jongelieden hun land eer aandoen. Het zijn uitstekende soldaten, goed onderworpen aan de tucht en snel gevat. Spoedig hebben zij de achting van hunne officieren verworven; want men heeft

hen op de proef gesteld door een allermoeijelijkst leven van patrouilles in de bergen, voor de veiligheid van het land; en zij hebben zich van hun pligt gekweten als oude soldaten.

Le Lt.-Colonel, Commandant le bataillon
des Zouaves Pontificaux,
ALLET.

In den tweeden brief drukt de Kolonel zijn verlangen uit, dat er maar gedurig meer Zouaven uit Holland komen mogen.

Vellétri, 29 *October* 1866.

Ik voor mij ben over de Hollandsche Zouaven best voldaan, en hun andere officieren evenzoo. Zij gedragen zich goed, zij zijn bevattelijk; het is eene uitgelezen schaar.

Ik kan U verzekeren, altijd zal ik met genoegen zien, dat er meer Hollandsche jongelingen bij mijn bataljon komen. Als zij Fransch kennen, zooveel te beter; kennen zij het niet, dan kunnen zij het zoeken te leeren; maar dit belet hen niet om goede Zouaven te zijn: zij zullen altijd goed ontvangen worden.

De Zouaven maken zelf op een toon, die alle vertrouwen inboezemt, eene vergelijking tusschen hun gevierd bataljon en sommige andere troepen van den Paus.

Vellétri, 20 *Julij* 1866.

Nu, Moeder, u zal wel denken: waarom schrijft hij, dat de *Lignaars* flaauwe soldaten zijn? Dat zal ik u uitleggen. Zij zijn met *honderdtwintig* man patrouille gaan maken, en zijn voor *twaalf* brigands (dat zijn roovers) de vlugt gaan nemen, en hebben hun kaptein dood laten schieten. Neen, dan zijn de Hollandsche jongens beter; wij zullen vechten, zoolang er nog een druppel bloed in ons ligchaam is; want het is immers alles voor het Geloof en voor den H. Vader!

Ditzelfde gevecht tusschen de Linietroepen en de roovers hebben we reeds vermeld (zie reeks III) in een

brief uit *Ceprano*: ook dààr werd met dezelfde verontwaardiging gesproken over de lafheid der *Lignaars*.

Uit een anderen brief zien we, dat de Zouaven met de daad getoond hebben, dapperder te zijn dan de Linietroepen.

Subiaco, 25 *Augustus* 1866.

Wij lagen in Procédi. Toen waren de Linietroepen, die allen inlanders zijn, *vijf en veertig* in getal, met een *dertigtal* brigands slaags geweest, en na een schot gedaan te hebben, kozen zij het hazenpad, die lafaards! en lieten twee Gendarmen, die bij hen waren, alleen voor het gelag staan; en zie, daar komen *twaalf* Zouaven aan, waaronder Vos uit Weesp ook was, en de *dertig* brigands gaan met den gezwinden pas den berg af, na de twee Gendarmen doodgeschoten te hebben.

Dezelfde Zouaaf gaat aldus voort:

Ik kon toch laatst mijn lagchen niet houden, toen ik uit „*de Tijd*", die wij van Pater Wilde ontvangen hadden, hoorde lezen, dat er in het Pruissische leger straffen waren uitgedeeld, omdat de soldaten na een marsch van *drie uren* niet mogten drinken, en daarom weigerden verder te gaan.

Wij hadden onder anderen laatst eene patrouille van circa *dertien uren* lang, door berg en dal, en gedurende al dien tijd vonden wij niets te drinken als twee tonnetjes, één wijn en één water, welke de burgers, voor wier veiligheid wij patrouille maakten en die te paard zaten, bij zich hadden; op dit drinken vielen wij als hongerige wolven, wijl wij met dertig man bijeen waren; wij waren wel niet met pak en zak, maar wij hadden toch karabijn, sabel, patroontasch en patronen bij ons, hetwelk te zamen dertig pond is.

Dus de Pruissische soldaten moesten bij ons niet dienen, want dan zouden zij wel van dorst sterven; doch genoeg hierover.

Betrekkelijk de dapperheid der Zouaven en de lafheid der inlandsche soldaten van den Paus herinneren we ons nog uit een brief, dien we gelezen, maar te vroeg aan de familie terugbezorgd hebben, het volgende geval.

De Zouaven, op patrouille zijnde, zagen boven in een boom een groot stuk vleesch; aanstonds werd het naar beneden gehaald, goed bevonden en om te bewaren in eene hut gebragt. Drie Hollandsche Zouaven en een inlandsch soldaat moesten er de wacht bij houden.

Daar zien zij, in de schemering, acht of tien roovers, twee aan twee marcherend, op de hut afkomen. De Hollanders zeiden: „nog niet schieten, ze zijn nog niet onder schot!"; maar de Italiaan, zeker denkende, dat vier tegen acht of tien geen partij was, en dat de roovers dus maar liever op een afstand moesten gehouden worden, schoot zoo spoedig hij maar kon.

De Hollanders waren woedend; twee van hen, de een van Texel en de ander van Gouda, vliegen de roovers achterop, en schieten nog in den donker; maar de roovers waren verdwenen: daar had de laffe Italiaan voor gezorgd.

Sedert half-December hebben, ter getrouwe naleving van de September-conventie, de laatste Fransche soldaten, of, zooals zij door de Zouaven genoemd worden, de laatste *Roodbroeken* Rome verlaten, en zijn de Zouaven de H. Stad binnengetrokken. Zij houden de wacht aan het Vatikaan, het verblijf van den Paus, en zijn de bezetting van het kasteel St. Angelo of den Engelenburg; deze burg en het Vatikaau hebben door een bomvrijen gang gemeenschap met elkander, en de Zouaven zijn dus de lijfwacht, de naaste verdedigers van Zijne Heiligheid: niemand tusschen hen en den geheiligden persoon van Pius IX!

Wij, als Nederlanders, zijn er fier op, dat deze eerepost, bij beschikking van den H. Vader zelven, aan onze jongelingen wordt toevertrouwd. „Menig moederhart", zeggen we met *„de Tijd"*, „dat geliefde zonen met tranen „van Christelijke offervaardigheid aan den Paus afstond,

„menig vaderhart, in het mannelijk besef van de gevaren, „die hunne zonen tarten, zal er warmer om kloppen. „Gewis zullen onze jeugdige strijders bewijs geven van „hun geloof en moed, en mogt, wat te vreezen is, een „nieuw Castelfidardo noodig zijn, dan zullen zij de helden „van de Lamoricière niet beschamen".

Dat deze verwachting gegrond is, blijkt uit hetgeen de Zouaven reeds gedaan hebben tegen de roovers, en uit al de brieven, die zij schrijven: met vreugde gaan zij het gevaar te gemoet.

Subiaco, 3 *November* 1866.

Is de H. Kerk vroeger bedreigd geweest, nog nimmer zooals tegenwoordig; want thans is het zeker, dat de Franschen voor goed Rome gaan verlaten, en dan zullen de Zouaven, die trouwe kinderen van Pius IX, met vreugdegejuich de Eeuwige Stad binnenrukken. Wat schaadt het ons, of wij door het revolutionnaire comité ter dood veroordeeld zijn of niet! Wat schaadt het ons, hier in Italië ons jeugdig leven te verliezen, als God ons maar de genade geeft, om een zaligen dood te sterven!

Zeker is het, dat de Garibaldisten op Rome zullen afkomen; zeker is het, dat er in Rome een oproer zal uitbarsten. Dan zullen wij strijden tot in den dood: ziedaar onze leus. Evenwel bevind ik mij liever te midden van het vijandelijk vuur op het slagveld, dan Rome's oproerige straten te moeten doortrekken, ieder oogenblik blootgesteld aan het gevaar van door verraad het leven te verliezen.

Tegen 15 December trekken een groot getal Pauselijke Gendarmen, het bataljon Zouaven (dat thans 2000 man sterk is, waaronder 1200 Hollanders en Belgen) en het Romeinsche legioen Rome binnen, en bloed, ja zeer veel bloed zal het kosten, eer Rome vermeesterd is.

Bid toch, en blijf onophoudelijk bidden, en bijzonder wanneer wij te Rome zullen zijn, voor de wakkere soldaten van Jesus Christus; bid voor hen, opdat zij met moed strijden, of met eer sterven mogen.

In andere brieven staan dezelfde gevoelens uitgedrukt; er is slechts eenig verschil in de woorden.

Cori, 4 *October* 1866.

Wij brengen onze dagen in vreugde door, in afwachting van de tijding, dat wij naar Rome moeten trekken, om daar met Gods hulp de revolutionnairen tot hun pligt te brengen; want, wees er zeker van, het eenige waarnaar de Zouaven verlangen, is om spoedig het geluk te hebben, hunne getrouwheid aan de Kerk en onzen goeden Vader Pius aan den dag te kunnen leggen.

Met genoegen denk ik nog aan het gelukkig oogenblik, toen ik verleden Donderdag tot Zijne Heiligheid toegelaten werd met, ik denk, nog negen en twintig andere kameraden, waaronder de twaalf jongelingen, die het laatst gekomen zijn, zich ook bevonden.

Mij dunkt, dat het onmogelijk is om, wanneer men het geluk heeft gehad van bij Z. H. geweest te zijn, om dan niet met liefde zijn leven voor dien goeden Vader veil te hebben. Hoe wordt er niet verlangd naar December, wanneer, zegt men, de Franschen uit Rome zullen trekken, en wij naar aller gedachten er heen gaan; want ik houd het er voor, dat Piëmont of eigenlijk de vrijmetselaars dan ook wel spoedig hunne heiligschennende handen naar het laatste overblijfsel der Staten van Zijne Heiligheid, naar Rome zelve uitsteken. Wij zijn, wel is waar, klein met onze magt in vergelijking van de vijanden der Kerk, maar het is toch God, die de overwinning geeft, en zijne Kerk niet verlaten zal.

Als de Zouaven over het naderend gevaar schrijven aan hunne Ouders, dan mengen de gevoelens van offervaardigheid en ouderliefde zich verwonderlijk dooreen; dan spreken zij met volle uitgestortheid des harten over hun verlangen om bloed en leven voor den Paus op te offeren, en bemerken te laat, dat zij, door zóó te schrijven, het teedere moederhart gevoelig treffen.

Vellétri, 1 *Julij* 1866.

Dierbare Moeder en Veelgeliefde Broeder!

Onze compagnie heeft zes maanden in de bergen gelegen; maar toen zijn wij weder naar Vellétri gegaan; hier zijn wij nu allen weer bij elkander. Wij zijn met muziek van het spoor afgehaald:

dit gebeurt iederen keer, als eene compagnie de bergen uitkomt of ingaat; dat was eene aangename binnenkomst.

Ik was blij, dat ik weer in Vellétri was; het is hier altijd pleizieriger met de kerk: wij hebben hier altijd een vasten geestelijke, vervolgens hebben we hier eene bibliotheek om te lezen, en dan het schoone muziek, daar wij alle weken meê naar de kerk gaan. Dierbare Moeder en Broeder, ik wou, dat u daar eens bij tegenwoordig was, als wij met zoovelen, allen te gelijk, nederknielen en ons geweer presenteren. Hoe schoon is het, een zoo grooten God te dienen! Neen, wij kunnen niet genoeg beseffen, hoe gelukkig hij is, die er zijn bloed voor mag storten.

Mogt het eenmaal gebeuren, Moederlief, dat ik er mijn bloed voor storten mag, gedenkt dan, Moeder en Broeder, dat ik het doe, om de Kerk van Jesus Christus te verdedigen, en om de vijanden van de heilige Kerk en van onze lieve Moeder Maria te beschamen en te vernederen: dat meen ik uit den grond van mijn hart. Het zou u zwaar vallen, lieve Moeder; maar denk dan aan de Moeder van Smarten onder het kruis: daar zult gij weder troost en sterkte vinden. Doch ik zou u bedroeven, lieve Moeder; maar het is nog zoo ver niet; vergeef het mij, als ik u bedroefd heb.

Het begin van den brief, dat op zichzelf reeds overschoon is, zal het bovenstaande nog beter laten gevoelen.

Ik was blij, dat ik weer een brief van u zag: het is zoo troostend, als ik zulke hartelijke brieven van u krijg.

Lieve Moeder, u schrijft mij, dat het zoo vreemd was, toen ik pas weg was: dat kan ik ook wel nagaan, dierbare Moeder! Daar ik nooit bij u vandaan, en altijd in huis geweest was, kan ik mij wel begrijpen, hoe vreemd of het u geweest is. Niet minder vreemd was het voor mij; maar ach, Moeder en Broeder, het is Gods wil geweest, en ik begeef mij toch ter rust, zonder u, dierbare Moeder en Broeder en Zusters, goeden nacht toegewenscht te hebben; dan stel ik u allen maar onder de bescherming van Jesus, Maria en Josef, en zoo leg ik mij met u en met de Heilige Familie ter rust.

Wat zegt gij, Lezer? Is dat geen echt godsdienstig gevoel, is dat geen hartelijke liefde van een kind voor zijne moeder, is dat geen blakende heldenmoed? Is ge-

voel en uitdrukking niet eenvoudig en tegelijk hoog verheven? Niet slechts Katholieke maar zelfs Protestantsche ouders zouden wenschen zulk een zoon te hebben; maar men toone ons, dat eene andere godsdienst dan de Katholieke in staat is, het hart met al zijne natuurlijke gevoelens zóó te zuiveren, te veredelen en te verheffen!

Brieven als de voorgaande zijn geen zeldzame uitzonderingen; we zouden er zeer vele, die in dezelfde stemming geschreven zijn, kunnen meêdeelen; nog een paar voorbeelden.

Geliefde Moeder, Broeders en Zusters!

Zooals het nu gaat met de revolutionnairen, dan kan het bij ons wel burgeroorlog worden; maar daarom niet getreurd, lieve Moeder, Broeders en Zusters! Indien het gebeurt, dan gaan wij, als het God behaagt, van het jaar in den slag: dus geen droefheid maar wel blijdschap. Ja, Moeder, graag bij u, maar veel liever sterven voor de Kerk van Jesus Christus; want Hij heeft veel meer geleden voor onze ziel, dan ik nog moet uitstaan voor de mijne en voor de uwe; want ik zet geen voetstap, of het is ook ten voordeele van u allen. Ja, mijn geliefde Vrienden, Moeder, Broeders en Zusters, ik vrees niets, zelfs den duivel niet, maar wel den God van het heelal; want hoe langer dat ik hier ben, hoe grooter liefde ik krijg voor onzen God en Zaligmaker.

Van de week ben ik afgeëxerseerd: dus nu ben ik klaar, om de vrijmaçons de neerlaag te geven, en om de Kerk Gods mede te ondersteunen.

Wat een geluk, lieve Moeder, dat ik hier ben aangeland; dus Moeder, Broeders en Zusters, bidt alle dagen voor mij; dan zal ik wel volstandig blijven. Ik bid ook alle dagen voor u allen.

O ja, lieve Zuster, ik hoop niet, dat gij een ander lid in het Broederschap opgenomen hebt; want ik ben daarin opgeschreven, en ik hoop het te volbrengen, zoolang als ik leef; zoo ik meen, heb ik op heden het Eerste Geheim; is het anders, schrijf het mij dan.

Nu, mijne geliefde Moeder, Broeders en Zusters, leeft maar gelukkig, en treurt niet om uwen Zoon en Broeder. Geef aan lieve

Zusje Maria een hartelijken kus van mij, en schrijft mij, of zij het Onze Vader al kent.

Dezelfde Zouaaf schrijft uit

Vellétri, 2 *October* 1866.

Geliefde Moeder, Broeders en Zusters!

Ik laat u weten, dat ik nog op dezelfde plaats ben, in het oude Vellétri; maar het staat vast, dat wij verplaatst worden; want zij zeggen, dat de Republiek zal uitbreken in Rome, en dan moeten wij tegen de burgerij vechten.

Het zou niet te wenschen wezen voor den H. Vader en voor de Kerk, maar voor de Zouaven wel; want die zouden het onkruid wel eens uit de tarwe zoeken willen; want, Moeder, geen mooijer daad dan voor de H. Kerk van onzen God en Zaligmaker te sterven.

Nu, geliefde Moeder, maar niet getreurd over mij, maar wees verheugd, gelijk ik ben. Ik ben niet verheugd, omdat ik in Italië ben, en zoowat alles zie; o neen; maar omdat ik Zouaaf ben, en de gunst heb gehad, om den zegen van den Plaatsbekleeder van onzen God en Zaligmaker te ontvangen, en zijne hand op mijn bloote haren te voelen; en nu, lieve Moeder, is het niets meer: nu wil ik veel liever vechten, dan bij u zijn; want reken daar maar op: na lijden komt verblijden!

Maar wat anders. Ik drink alle dagen een lekker fleschje wijn; maar, Broeder, als gij uit de modderschuit komt, dan zijt gij moe van het werk, en Moeder zegt niet: daar staat de flesch. En als wij een marsch moeten maken of gemaakt hebben, dan zeggen wij: kom, we zullen een fleschje wijn pakken en een stukje brood; maar hoor, het is ook altijd droog brood; want de boter en de kaas is bij ons heel duur, en die een beetje rooken wil, die verrookt net zijn heele traktement, en dan kunnen wij ook geen glaasje drinken. Nu, Moeder, Broeders, Zusters en Vrienden, houdt u allemaal maar goed, en hebt maar net zooveel droefheid als ik.

Welk een allerbeminnelijkst jongeling! Welk eene opgeruimde stemming in de grootste ontberingen! Wat goed is, wordt uitermate opgehemeld, en al het andere wordt vergeten, of daar wordt mede gelagchen. In een

vroegeren brief lezen we: „Ik heb het u niet geschreven, dat ik dertig dagen vrij van dienst ben geweest, omdat ik een zweer aan mijn regter voet had; maar nu zijn mijne voeten heel best." Het onaangename wordt eerst geschreven, als het voorbij is; en welk een vreugde bij het vooruitzigt van te kunnen vechten bij het uitbarsten van een oproer in Rome! „Het zou", zegt hij, „niet te wenschen wezen voor den H. Vader, maar voor de Zouaven wel." Ondertusschen toont hij voordurend de teederste belangstelling in de zaken van zijne familie, en moet hem geschreven worden, hoe het staat met de teelt en den prijs van karwei en mostertzaad, en of de radijzen al opwassen. Wordt het niet meer en meer overduidelijk, dat de Zonaven de bloem zijn der jongelingschap van Nederland?

Maar we zouden nog een ander voorbeeld aanvoeren.

Subiaco, 14 *Augustus* 1866.

Geliefde Ouders!

Met groote blijdschap ontving ik uwe letteren. Gij kunt u, geliefde Ouders, geen denkbeeld maken, hoe verheugd ik was, dat gij nog frisch en gezond zijt; ja, in waarheid, dat is voor een kinderlijk hart het aangenaamste nieuws; ja, lieve Ouders, de goede God zij daarvoor duizendmaal gedankt!

Thans verlang ik met ongeduld naar den vreugdevollen dag, waarop ik mijne Ouders en mijn dierbaar Vaderland mag terugzien; maar van den anderen kant kan ik mijne vreugde niet uitdrukken, als ik denk aan het groot geluk, dat mij, buiten zooveel andere jongelingen, te beurt is gevallen, van soldaat en strijder van Christus' Kerk te zijn, en een zoo waardigen Vorst te dienen, die in dezen ongelukkigen tijd zoo verguisd en door het slijk wordt gehaald; maar hoe meer de goddeloozen den Stedehouder van Christus verguizen, des te meer zullen wij Hem beminnen, en ons aan zijne zijde scharen; ja, wij zijn bereid, om ons bloed en leven te geven voor de groote zaak der Kerk en voor den Opperpriester; neen, wij vree-

zen geen staal of kruid; dat hebben onze broeders van 1860 getoond te Castelfidardo en binnen de muren van Ancona, onder den dapperen en onsterfelijken Generaal Lamoriciére. Daar hebben de Zouaven of Martelaars der Kerk voor het oog der wereld laten zien, met welken moed zij bezield waren. Zij waren een tegen tien, en daarenboven werden zij onverwachts aangevallen, en toch hebben zij nog 200 Piëmontesche soldaten en 20 officieren krijgsgevangen gemaakt; dit weet ik niet uit de beschrijving van den slag bij Castelfidardo, maar uit den mond der Zouaven van onze compagnie, die daar onder de slagtoffers zijn geweest, en die nog de likteekens dragen, en versierd zijn met het eereteeken op hunne borst, met het kruis van Petrus: geheel Europa is getuige, dat het Pauselijk leger niet overwonnen is, maar vermoord!

De overtuiging, dat weldra, onder welken vorm dan ook, een nieuw Castelfidardo volgen zal, is bij onze Zouaven sterk gevestigd; zij slaan een laatsten blik naar het dierbaar Vaderland, en nemen afscheid van hunne familie.

Terracina, 29 *October* 1866.

Zeergeliefde Ouders, Broeders en Zusters!

Na vier maanden zwervens zijn wij nu weder hier met de geheele compagnie bij elkander gekomen.

Terracina is zeer gevaarlijk gelegen, en voordeelig voor de brigands door de bergen, de bosschen en de zee. Ach ja, ik zeg: de Zee! Dat was mij een welkom gezigt; in maanden had ik geen slootje gezien, en nu in eens aan de Zee! Dit wekte verschillende herinneringen bij mij op; doch stil daarvan; het is alles voor de groote en heilige zaak.

Er zijn hier groote gebeurtenissen op handen; want in het begin van December trekken wij zeker naar Rome. Ach, kon ik u allen vóór dien tijd nog eens zien en omhelzen! Het valt zoo hard, zoover van elkander te zijn, en nu voornamelijk. Konde ik nog maar eens afscheid van u allen nemen; ik heb er zoo een aardig voorgevoel van; niet dat ik bang ben om te sterven; neen, onze dierbare en groote Pius heeft ons de zaligheid verzekerd, en het is mij aangenaam, voor Hem en voor ons waarachtig en eenig Geloof te ster-

ven; maar dat ik u allen nog eens gaarne zou omhelzen, dat is toch geen lafheid; moed hebben wij allen: dat zullen de Garibaldisten en revolutionnairen merken!

Is het niet schoon, niet overschoon, als bij zoovele Zouaven in een militaire borst nog zulk eene teedere liefde gloeit voor vader en moeder?

De volgende brief is echt origineel. De schrijver, een afstammeling onzer oude West-Friezen, kan zich maar niet begrijpen, dat er uit zijn dorp niet meer Zouaven komen; en waarom begrijpt hij dat niet? Omdat er spoedig gelegenheid zal zijn, om duchtig te vechten. Het is zeker, dat er zal gevochten worden, en daaruit besluit hij: „dus waarom niet meer jongelingen uit Lutjebroek!" Is die *dus* niet onbetaalbaar?

Verder werkt hij meesterlijk op het eergevoel van zijne dorpsgenooten, en prikkelt hen tot sarrens toe.

Ook het begin en het slot van den brief kunnen we moeijelijk achterwege laten.

Terracina (?), 19 *November* 1866.

Geliefde Moeder, Zuster en Broeders!

Ik herinner mij en meen wel te weten, alsdat in de maand November twee in huis jarig zijn, Moeder op den 25sten en Aaltje een dag of wat eerder. Nu, op het feest kan ik niet tegenwoordig zijn, maar ik wil mijn wensch toch ook bij dien van de anderen voegen; ik ben persoonlijk wel ver van Moeder, Zusters en Broeders verwijderd, maar met mijne gedachten somtijds niet, en ik hoop toch ook, alsdat wij nog eens gezamenlijk feest zullen houden met een goed glas brandewijn en een lange pijp goede Hollandsche tabak.

Gij hebt mij geschreven, alsdat het met de navrucht niet best is gegaan, dat spijtig is.

Gij hebt mij ook geschreven, alsdat N. en N. ook naar ons toe zijn gekomen: wij hebben van hen de komplimenten gehad te Veroli. Wij liggen nu nog vijftien uur van Vellétri af; dus het gaat

zoo gemakkelijk niet, om daar eens heen te loopen; want dat is zoowat twee dagen marcheren.

Ik kan mij niet begrijpen, alsdat er niet meer jongelingen uit Lutjebroek den moed hebben, om als strijders voor Pius en de Kerk op te treden. Wij gaan zeker, en misschien nog wel in deze maand, naar Rome; dus daar zal misschien wel wat te wachten zijn, hetzij met de revolutie of met Piëmont; maar het kan niet schelen, wat er gebeurt: wij zijn op alles voorbedacht. Onze geestelijken hebben het ons genoeg voorgehouden, en gezegd, alsdat het in het laatst van het jaar wel eens aan kan loopen, maar dat is alles niets; moeten wij sterven, als wij het maar winnen, en ik geloof, alsdat er vuil en dik gevochten zal worden. Het zal er zóó maar niet gaan: „Stap Rome maar binnen!" neen, daar zal veel aan mankeren, en voornamelijk nu wij andere geweren krijgen. Gij hebt het zeker wel gelezen in de krant; dan schieten wij vijf keer in den tijd van één minuut; dus dan zal het er nog eens doorgaan. Als wij dan in Rome zijn, zal het zoo gemakkelijk niet gaan, om er in te komen. Als God wil, dat zij het winnen, dan zal het veel bloed kosten; want overgeven geloof ik niet, dat onze Overheid doen zal.

Onze Oversten denken wel, binnen twee maanden aan den klop geweest te zullen hebben; dus die denken ook wel, dat het aan zal loopen. Dus waarom niet meer jongelingen uit Lutjebroek; dat zijn aldoor zulke mannen geweest. Venhuizen heeft er al drie in dienst, en daar zullen er zeker nog meer afkomen; en wij zijn met ons tweeën gegaan, en niemand, die den moed heeft, om ons te volgen. Het jonge volk bezit geen geestdrift meer, zooals een jaar of acht vroeger; als het toen met de Kerk zóó gestaan had als nu, dan waren er zeker veel meer afgekomen; zij hadden wel gezeid: „kom jongens, wij gaan allemaal naar Rome! wij zullen toonen, alsdat wij Lutjebroekers zijn! Wij zullen dien Piëmont leeren, wij zullen dien Garibaldi leeren!" Ja, dan zouden zij afgekomen zijn, maar zij hebben nu niet meer te pogchen op hunne dapperheid; maar hadden wij twee gezonde ligchamen, ze waren alle twee voor de Kerk en haar Opperhoofd; want waar kan je je leven beter voor ten offer brengen als voor de zaak, waar wij voor zijn opgetreden?

Eene particuliere correspondentie meldt ons: „Juist toen de brief in Lutjebroek kwam, waren er weder drie jongelingen van hier op weg naar Rome." De Zouaaf vervolgt:

„Ik geloof, dat zij thuis onrustig beginnen te zijn; ik las ten minste in mijn brief, dien ik ontvangen heb, alsdat gij al eene H. Mis hadt laten lezen, waar ik over in een lach schoot; ofschoon ik het niet misprijs, in het geheel niet: dat is toch nog een teeken, alsdat gij het wel met mij meent. Nu, wij zijn hier allemaal net zoo onrustig, alsdat wij onze soep halen; dus wij zijn al heel gerust.

Ik zal schrijven, als wij allemaal in Rome zijn, en als dat niet gebeurt, dan in 1867; maar ik hoop, van u eerder een brief te ontvangen. Als gij het adres op den brief doet, moet gij niet zetten: *de vierde* compagnie; want dat kunnen zij in Frankrijk niet lezen; maar alleen 4e compagnie, zóó verstaan zij het wel.

De Zouaven, die nog voortdurend van hier naar Rome gaan, doen voor hunne oudere broeders niet onder. Zij vertrekken met geestdrift; maar naauwelijks hebben zij het hemelsche gelaat van Pius IX gezien, of zij voelen zich gewijd tot Martelaren.

Vellétri, 24 *September* 1866.

Ik dank God elken dag, dat Hij mij toegelaten heeft tot het corps Zouaven; want gelukkig de jongeling, die Zouaaf wil en kan worden: een groot loon wacht hem reeds hier op aarde, en na dit leven in den Hemel.

Mijn loon hier op aarde heb ik reeds gedeeltelijk genoten; want ik heb het groote geluk en voorregt gehad, om den zoo vurig door mij beminden Pius te zien. Ja, ik heb Hem gezien, en zijne liefelijke stem gehoord; zijne zegenrijke hand heb ik in de mijne gehad, en zijn heiligen ring aan mijne onwaardige lippen mogen drukken. O, wat een gelukkig oogenblik was dat voor mij! Bovendien ontvingen wij allen een zilveren medalje van de Onbevlekte Ontvangenis en eene hartelijke toespraak, om immer het pad der deugd te bewandelen, en onzen wapenen geen oneer aan te doen. Toen zijn wij allen naar St. Pieter gegaan; daar hebben wij ons geloof vernieuwd, en trouw gezworen aan de zaak der Kerk.

Al wie de voorgaande brieven gelezen heeft, zal het met ons wel voor uitgemaakt en zeker houden, dat Ne-

derland zich beroemen kan op vele voortreffelijke jongelingen, een getal, veel grooter dan menigeen met ons in deze eeuw van ongeloof, dat zich v(ornamelijk op het bederf der jongelieden toelegt, zou vermoed hebben.

Maar brave zonen veronderstellen brave ouders; zonen, die Zouaaf worden, veronderstellen Vaders en Moeders, die gelooven aan het woord des Zaligmakers „wie zoon of dochter meer bemint dan Mij, is Mijner niet waardig"; en zulke Vaders en Moeders, het is gebleken, zijn er, Goddank! vele in Nederland.

En als nu de zonen, uit kracht van hun gelcof, zulk eene verrukkelijke taal voeren: wie zou dan niet wenschen te hooren, wat er gesproken is door een Vader of Moeder, voornamelijk toen zij hun beminden zoon voor de laatste, ja waarschijnlijk voor de laatste maal aan het hart drukten! Hoe verwonderlijk zullen soms de stemmen van geloof en moederlijke liefde door elkander zijn gegaan, en beurtelings hooger gesproken hebben, totdat eindelijk het geloof overwon, of zich te zamen met het moederhart uitstortte in een vloed van tranen, zooals ze het eerst geschreid zijn door de Moeder, die op den Calvarieberg haar goddelijken Zoon ten offer bragt!

Woorden, in zulke oogenblikken geuit, worden zelden opgeteekend, of bij het afscheidstooneel moet iemand tegenwoordig zijn, die buiten de familie staat, en zich dus minder door zijn gevoel laat medeslepen, maar die toch hart genoeg heeft, om het schoone te gevoelen van hetgeen er in woorden en in tranen gesproken wordt.

Een dergelijk geval is ter onzer kennis gekomen; een heer, die te Oudenbosch eene Moeder mogt hooren spreken over het vertrek van haren zoon naar het Pauselijk leger, schreef den volgenden dag aan zijnen vriend te Amsterdam.

„De Zouaaf N. werd door zijne Moeder aan den Moerdijk afgehaald, en verder begeleid naar Oudenbosch; veroorloof mij, u het een en ander mede te deelen; doch u de geheele toedragt der omstandigheden te beschrijven, is mij onmogelijk.

Ik ben verwonderd geweest over den moed en het geheele gedrag van deze Moeder; o, het is niet om te beschrijven!

Zij bleef des nachts in Oudenbosch logeren, om des anderen daags met al de jongelingen te vertrekken naar Antwerpen. Ik raadde haar af, om die reis te maken, ten eerste voor haar zelve, omdat haar het afscheid te Antwerpen soms harder zou vallen dan in mijne tegenwoordigheid, en vervolgens voor den jongeling, omdat hij zich, als hij afscheid had genomen van zijne Moeder, meer bij zijne makkers en reisgezellen zou kunnen aansluiten; maar er was niets aan te doen. Zij zeide mij: „Mijnheer, het is voor mij eene eer, om eens met zulke „jongelingen op reis te mogen zijn; welligt zal mij dat „genoegen nooit meer te beurt vallen: ik ga mede, al„thans zeker tot Antwerpen. Wees in allen gevalle ver„zekerd, Mijnheer, dat het met mijn volle genoegen is, „dat mijn zoon zich wil opofferen voor de zaak der regt„vaardigheid, en als er meer van mijne zonen de toe„stemming verlangen, ik zal ze hun dadelijk geven: waar„voor kan men zijne kinderen beter ten offer brengen dan „voor het regt der H. Kerk?"

Ik stond, gelijk gij wel denken kunt, al verslagen. Verder ging zij voort: „Eenige jaren geleden, Mijnheer, „had ik het genoegen, om tegenwoordig te zijn bij de „Eerste H. Mis, die door een mijner zonen werd opge„dragen, en dat was een onuitsprekelijk genoegen voor „mij en voor onze gansche familie; maar nu *deze* zich voor

„Zijne Heiligheid Pius IX wil opofferen, dat doet mij ook „veel genoegen, en nu wil ik getuige zijn van zijn goe- „den wil, zoover als het mij mogelijk is. Ziedaar, Mijn- „heer, de reden, waarom ik nu mêega tot Antwerpen; „en als er tijd genoeg is, dan ga ik mede tot Brussel, „en daar zal ik hem vaarwel zeggen. Intusschen bedank „ik u voor de goede zorg..." Hier wilde ik spreken; maar zij hernam: „Mag ik zoo vrij zijn, Mijnheer, om later, „als ik iets van mijn zoon verneem, het u mede te deelen?"

Wat dunkt u van dit geval? Wat zegt gij van zulk eene Moeder? Zoudt gij daar iets op kunnen antwoorden? Ik voor mij, ik had werk om mij zelven goed te houden.

Eindelijk naderde de trein, en allen stapten er in; ook de Moeder volgde haren zoon, en even kalm, even moedig als de negen Pauselijke Zouaven nam zij afscheid van mij. Bij het wegrijden werd ik nog gegroet door allen, ook door de Moeder.

Dit is eene kleinigheid uit de geschiedenis, die ik gisteren ondervonden heb; als ik eens meer tijd heb, hoop ik u nog meer er van te vertellen."

Meerdere woorden, door Moeders gesproken, kunnen we niet meêdeelen; maar wat de stemming betreft, waarin de Moeders waren bij het afscheidnemen van hare geliefde zonen, daarover lezen we het volgende in een brief uit

Vellétri, 19 *Mei* 1866.

... ik ben ook geweest in de gevangenis van Petrus. Toen heb ik nog eens goed gedacht, wat de Heiligen voor hunnen God over hadden; dus, Broeders en Zusters en Zwager, offert gij mij ook, met volle liefde, voor uwen God op; dat is te zeggen, dat gij met mijn weggaan naar den Pans tevreden moet zijn."

En dan volgen er een paar woorden, die ons de Moeder in eens teekenen als eene bewonderenswaardige en echt Christelijke Moeder:

„Van u, Moeder, weet ik het wel, gij hebt u best gehouden: ik ben er u dankbaar voor."

Wat zeggen deze woorden veel! Broeders en Zusters en zelfs de Zwager moet aangemaand worden tot offervaardigheid; maar de Moeder, zegt de zoon zelf, heeft zulks niet noodig: zou de Moeder, als zij zelve gesproken had, een krachtiger bewijs hebben kunnen geven voor de liefde, waarmede zij haren zoon afstond?

Het geslacht der Moeders, die hare zonen met liefde overgeven aan den marteldood, is in de Katholieke Kerk nooit uitgestorven; zulke Moeders zijn er tegenwoordig vele in Nederland, en hare zonen zijn op het oogenblik in Rome.

Dáár staan zij, onze edele Zouaven, als lijfwacht van den Paus; daar staan zij, met eenige honderdtallen, tegenover de honderdduizendtallen der revolutie!

Wat zal hun tegenwoordigheid, wat zal hun onverzaagde moed uitwerken?

Wij weten het niet; de Paus heeft voor de verdediging van zijn wereldlijk gebied gedaan wat Hij kon, en nu mag Hij het overige gerust aan God overlaten. God kan langs honderd wegen, die voor ons verborgen zijn, de redding aanvoeren; maar menschelijkerwijze gesproken, moeten de Zouaven, al verrigten zij wonderen van dapperheid, voor de overmagt bezwijken.

Dan was toch, zegt de ongeloovige, het edelst bloed van Nederland vruchteloos gestort!

Neen, duizendmaal neen! Al bezwijken de Zouaven, dan zegeviert toch de zaak, waarvoor zij gestreden hebben, dan zegeviert toch het Pausdom: dat gelooven we op het woord van Christus, dat weten we door de ondervinding van achttien eeuwen; het Pausschap zal de nieu-

we zegepraal der revolutie overleven, gelijk het nu nog leeft na den slag van Castelfidardo.

Moeten dan onze voortreffelijkste jongelingen maar meedoogenloos voor den Paus opgeofferd worden?

Meedoogenloos niet; al de Katholieken zouden hunne tranen mengen met die van Pius IX. Na den slag van Castelfidardo sprak de groote en teederhartige Paus:

„Ternaauwernood kunnen we onze tranen weerhouden „als we vernemen, hoeveel uitgelezen jongelingen bij deze „onregtvaardige en wreedaardige overrompeling bezweken „zijn. Bovendien zijn wij innig begaan met de droefheid, „waarvan hunne familiën overvloeijen. Konden we door „onze woorden de tranen dier familiën afdroogen! Toch „vertrouwen we, dat zij zich niet weinig vertroost zullen „gevoelen door de allerloffelijkste vermelding, die wij met „regt van hare vermoorde zonen en nabestaanden maken „om het schitterend voorbeeld van liefde voor den H. Stoel, „dat zij, tot hun onsterfelijken roem, aan de Christelijke „wereld gegeven hebben. En wij voelen ons opgebeurd „door de vaste hoop, dat zij allen, die voor de zaak der „Kerk een roemvollen dood gestorven zijn, komen zullen „tot die eeuwigheid van vrede en geluk, die we voor hen „van den algoeden God afgesmeekt hebbeu, en nooit zul„len ophouden af te smeeken." (1)

Als het meerendeel der Zouaven sneuvelt, zal dit, zegt de ongeloovige wereld, eene goede les wezen voor audere jongelingen, om niet zoo onbedacht dienst te gaan nemen bij den Paus.

Zij, die zóó spreken, begrijpen niets van de kracht, die werkt in het bloed der Martelaren; zij begrijpen niets van de vervoering, die eene edele ziel des te geweldiger mee-

1) Allocutie van 18 September 1860.

sleept, naarmate met de verdediging van eene groote zaak meer moeijelijkheden en gevaren verbonden zijn.

Wanneer zijn onze Nederlandsche jongelingen begonnen naar Rome te gaan?

Na den slag van Castelfidardo; toen de moorddadige kanonschoten, dáár gelost op de Zouaven uit andere landen, weerklonken hadden in Nederland.

Wanneer zijn zij bij groote scharen weggetrokken?

Toen de brieven der reeds dienende Zouaven een leven schilderden vol moeijelijken en ontberingen; toen de patrouilles, die allermoeijelijkste en allergevaarlijkste togten tegen de roovers gemaakt werden; toen menig Zouaaf bezweek aan ziekte of verraderlijk werd vermoord: die brieven zijn als brandende fakkels het land doorgegaan, en hebben overal het heilige vuur aangestookt.

Wanneer is de aandrang van nieuwe Zouaven het sterkst geworden?

Toen de tijding kwam, dat de Franschen uit Rome zouden gaan, en dat de Paus met zijne weinige verdedigers zou blootgesteld worden aan de overmagt der revolutie.

Wat mogen we uit dezen gang van zaken besluiten?

Dat de Paus, als Hij in later tijd weder wordt bestookt, altijd een groot getal moedige Zouaven zal zien opdagen uit Nederland. Onze plaats bij den H. Stoel hebben wij voor goed ingenomen.

VERSCHEIDENHEDEN.

ASYL STEENBEEK.

In 1857, toen het Asyl Steenbeek (eene Protestantsche inrigting, gelijk men weet, ter opneming en verbetering van gevallen vrouwen,) *tien* jaren onder „zwaren strijd", gelijk D^{r}. Heldring destijds berigtte, bestaan had, was het getal der daarin opgenomenen 274; hiervan waren:

gestorven.	18
gehuwd	39
goed gedragende	61
slecht	54
uit het oog verloren. . .	68
toen nog aldaar	34
	274

In Köhler's „*Nederlandsche Hervormde Kerk*" lazen we, dat de Protestanten binnen *acht* jaren tijds bij de *f* 200.000 aan dat Asyl hadden geofferd.

Het vorige jaar gaf *De Vereeniging* een kort verslag over den tegenwoordigen staat van dat Gesticht. In de algemeene vergadering van Bestuurders, Commissie-leden en Correspondenten, den 11^{en} Junij ll. op Steenbeek gehouden, werd mededeeling gedaan, dat het aantal der tot hiertoe in het Asyl opgenomen personen in 't geheel 636 beliep. Daarvan waren er:

overleden.	55
gehuwd	150
dienende	64
uit het oog verloren. . .	190
op verkeerde wegen . . .	138
in het werkhuis	1
te Veenhuizen.	3
nog op Steenbeek. . . .	35
	636

Verder vernemen we: „Van de uit het oog verlorenen komt nu en dan eene enkele opdagen, soms alsof de stem van het geweten ontwaakt was, om hoe laat dan ook hare dankzegging te betuigen; soms eene die hare blijdschap te kennen geeft dat ze gelukkig gehuwd is; wederom eene andere om het verlangen te kennen te geven nog eenmaal Steenbeek te mogen bezoeken, dat nu in de herinnering zooveel liefderijks gekregen heeft.

„Aangaande de gestorvenen is de herinnering ons steeds eene weemoedige, dat er zoo velen jeugdig ten grave dalen, die zich blijvend der zonde toewijdden. De schrikkelijke toestand, waarin sommige der gedwongene hospitalen voor deze ongelukkige verkeeren, is van dien aard, dat men schier niets ontzettenders kent."

VERSPREIDING VAN ONZEDELIJKE GESCHRIFTEN IN FRANKRIJK.

Voor de meer geletterde en beschaafde Franschen, zegt Mgr. Dupanloup, gaan de slechte beginselen en leeringen onder allerlei gedaante: in boeken, tijdschriften en groote dagbladen rond, en rigten onnagaanbare schade aan. Maar uit die boeken, tijdschriften en dagbladen gaan ze weder in tallooze in 't lichtgevingen van allerlei slag en formaat over: in almanakken, volksliedjes, romans van 2 of $2^1/_2$ stuiver, welke opzettelijk voor het volk geschreven en rondgevent worden. Uit een officiëel verslag der commissie van colportage aan den Minister van Binnenlandsche Zaken blijkt, „dat op de *negen* „*millioen* boeken, welke bij colportage aan het publiek van steden, „dorpen en het land verkocht zijn, er vóór 1862 *acht negenden*, dat is, „*acht millioen* boeken, meer of minder *onzedelijk* waren." En het zal er in dien tijd wel niet op verbeterd wezen. Daarenboven zijn er overal in de kleine steden, en zelfs in vlekken, zoogenaamde leeskabinetten, waar men tegen geringen prijs zoowel de onzedelijkste als de ongodsdienstigste boeken kan verkrijgen. Gedenken we hierbij, dat men thans bijna overal in Frankrijk van die kroeg-geleerden aantreft, die met een glas in de eene en een slecht blad in de andere hand, de goddelooze leeringen in de taal van het volk overbrengen: helaas! mogen we dan wel vragen, wat moet er, onder zulk een heilloozen invloed, van het geloof en de zedelijkheid in Frankrijk geworden!...

PROTESTANTEN IN IERLAND.

Ierland moet, met de armste bevolking in Europa, tegen den wil van vijf millioen Katholieken, eene Anglikaansche hiërarchie van twee aartsbisschoppen, tien bisschoppen en over de 2000 geestelijken voor naauwelijks 800,000 Protestanten onderhouden; terwijl de Katholieke Kerk met haar vijf millioen leden, en in 't bezit weleer van zoovele haar ontroofde goederen, schier geen enkelen penning ontvangt en uiterst arm is. Dat arme Ierland moet voor den eersten Anglikaanschen aartsbisschop 12,067 p. st., dat is, 144,804 gulden betalen, en voor den tweeden 7,768 p. st., dat is, 93,216 gulden. De Anglikaansche bisschop van Cloghen heeft een inkomen van 120,000, die van Derry 96,000, de geestelijkheid te zamen 8 millioen en 170,956 gulden; de paleizen, parken en het landbezit der geestelijkheid, ten bedrage van 6,692,247 *acres*, niet medegerekend.

Naar het berigt eener commissie waren er in 1837 in Ierland 90 Anglikaansche pastorijen, welke door elkaâr minder dan 20 Protestanten telden, 124 pastorijen met 20 tot 50 Protestanten, en 41 met geen enkelen Protestant. In 1849 verhaalde de Protestant Osborne den 10 Junij in het Lager Huis: dat er in eene gemeente, behalve het gezin van den predikant, één enkel Protestantsch huisgezin woonde; en toen eens die geestelijke voor zijn klein gehoor van den kansel zou prediken, vond hij er eene gans, die zich daar rustig een nest had bereid.

Dat uitgemergelde Ierland wordt dan ook meer en meer verlaten. Volgens een berigt van het parlement in Maart 1865, was het bedrag onbebouwd land in 1864 bij de 58,000 *acres* meer dan in 1863. Het aantal landverhuizers liep enkel in de eerste helft van 1864 tot 84,596 zielen, dat is 41,080 meer dan het jaar te voren.

De HoogEerwaardige heer

J. BRINKMAN.

Op den 24^{en} Januarij dezes jaars heeft *„De Katholiek"* een zijner oudste medearbeiders, het Maagdenhuis te Amsterdam zijn beminden herder, het Kathedrale Kapittel van Haarlem zijnen HoogEerwaardigen Proost, ons Bisdom een door allen vereerden priester verloren. Onder meer dan een opzigt zijn wij eene dankbare hulde aan zijne nagedachtenis verschuldigd.

JOANNES BRINKMAN, den 26^{en} Augustus 1794 te Purmerend geboren, toonde van jongs af eene bijzondere neiging en begaafdheid voor de studie en het geestelijke leven. Zijne keuze, gelijk men het van den jongeling verwachtte, vestigde zich al spoedig op den geestelijken staat, en, na zijne hoogere studiën met den besten uitslag in het seminarie te Warmond volbragt te hebben, werd hij, slechts even 23 jaren oud, op den 4^{en} September 1817 tot priester gewijd, en weinige dagen daarna tot kapellaan benoemd in hetzelfde Maagdenhuis te Amsterdam, waar hij, nagenoeg 50 jaren later, zijn werkzaam leven zoude voltrekken. Van de zeven jaren welke hij daar als kapellaan

verbleef, sprak hij altijd, en tot op zijnen hoogen ouderdom, met het innigste genoegen en de hartelijkste dankbaarheid. Hij was daar bij den beroemden Aartspriester Cramer, wiens priesterlijke deugden, geleerdheid, onvermoeide arbeidzaamheid en leerrijk verkeer hij niet genoeg wist te prijzen, en wiens voorbeeld blijkbaar van grooten invloed op zijnen jeugdigen medehelper in de herderlijke bediening is geweest. Zijne liefde tot studie, tot kennis vond er voldoening en voedsel; en geheel dat ordelijke, werkzame, godvruchtige leven was juist wat zijn hart verlangde.

Die lust tot studie, bepaaldelijk in de theologische wetenschappen, kwam hem bijzonder te stade bij zijne benoeming tot pastoor in de kleine, afgezonderde gemeente van Kwakel; de drie jaren, welke hij daar in hem behagelijke stilte sleet, bleven hem altijd eene zoete herinnering. In Maart 1827 werd hij naar een uitgebreider werkkring, naar Assendelft gezonden, maar wist ook daar nog, in de vijf jaren welke hij er doorbragt, een geruimen tijd voor de studie der H. Schrift, der dogmatiek, en vooral ook der moraal te vinden. Met zijne degelijke, veelomvattende kennissen, had hij nu eene veelzijdige ondervinding van vijftien jaren in stad en land gepaard: geen wonder, dat de geestelijke overheid hem voor een opengevallen leerstoel in het seminarie van Warmond bestemde, en den 1^en^ October 1832 tot professor in de moraal-theologie benoemde.

Gelijk in zijne herderlijke bediening, zoo won hij ook in deze betrekking, door zijne eenvoudigheid, goedhartigheid en beminnelijke deugd, de harten van allen. Hij had, durven we zeggen, én toen én in zijn gansche leven, met zijnen boezemvriend en vroegeren medekapellaan in 't Maagdenhuis, den goeden Siegfried, dit voorregt ge-

meen, dat allen die hem van nabij leerden kennen, hem ook hoogschatten en liefhadden. De Eerw. Brinkman had anders voor het uiterlijke niets bijzonder innemends; zijne voordragt, op preek- of leerstoel, kon wel zakelijk, maar niet zeer vloeijend heeten; streng voor zich zelven, toonde hij zich wel niet zoo streng voor anderen, maar rekkelijk van beginselen was hij volstrekt niet; en toch trok zijn gelijkmoedige, altijd opgeruimde persoon een ieder aan; gaarne bevond men zich in zijn gezelschap; gaarne won men zijnen raad in, waarop men zich dan ook veilig verliet; even dienstvaardig als opregt, werd hij de vraagbaak van velen, vooral van angstvallige zielen; had hij beslist, dan was men ook gerust. Geene moeite schrikte hem ooit af, om zelfs op verwijderde plaatsen een zoodanigen hem gevraagden troost te brengen. Hoe dikwerf zagen wij hem lastige en vervelende wegen afleggen, om den hem beschikbaren tijd aan dergelijke en andere liefdediensten op te offeren; en altijd even welgemoed en altijd even onvermoeid, keerde hij tot zijne vele werkzaamheden in het seminarie terug; want bij zijnen gewonen arbeid kweet hij zich in dien tijd van eene vereerende opdragt, hem door den Aartspriester Cramer gedaan: de uitgave namelijk van diens overwegingen op het Lijden onzes Zaligmakers. Hierover laat de Warmondsche hoogleeraar zich in het „Voorberigt" van dat werk aldus hooren:

„Dank hebbe de ijver van den onvergetelijken man, „wiens uiterste wil mij de gelegenheid aanbood, om het„geen begonnen was, met behulp der meestendeels aan„wezige bouwstoffen te voltrekken en het zaad, van den „kansel onder zijne onderhoorige gemeente reeds uitgewor„pen, ook na zijnen dood, door afzonderlijke overden„kingen, nog honderdvoudige vruchten te doen voortbren„gen. Althans, wat mij betreft, ik zoude spoedig aan

„deze godvruchtige bedoeling hebben beantwoord, indien „ook de menigvuldige bezigheden mijner geestelijke bedie„ning, zoo in mijne tegenwoordige als vorige betrekking, „mij niet dikwijls verhinderd hadden de onderhavige uit„gave te bespoedigen. Nu echter — welken arbeid het „mij ook gekost hebbe, dit werk bijeen te verzamelen, „dat is, hetzelve in den vorm te brengen, zooals het „ontworpen en ook begonnen was, het aanvullen van het „ontbrekende, het eenigermate kuischen eener schrijfwijze, „welke soms minder welgevallig schijnt, eindelijk, het „vermeerderen van het werk met de vier laatste over„wegingen, welke ik deels naar aanleiding van kundige „uitleggers en godvruchtige schrijvers, deels uit mijne „zwakke vermogens heb bijeenverzameld, ten einde de „lijdensgeschiedenis, door het vermelden der zoo belang„rijke gebeurtenissen na den dood des Verlossers, in haren „geheelen omvang te leveren, — ondanks dit alles, acht „ik het mij eene eer, tot die godvruchtige poging iets te „hebben mogen bijdragen, te meer, daar ik mij durve „verzekeren, dat met de meeste belangstelling zal ont„vangen worden een zoo belangrijk onderwerp, voortge„vloeid uit de pen van eenen man, die zoo door zijne „warme godvrucht, als door zijne diepe geleerdheid, een' „algemeenen roem heeft verworven".... Aan het einde van zijn voorberigt laat de hoogleeraar nog volgen: ... „en ik „verzoek mijne godvruchtige lezers, dat zij, naar den „geest van christelijke eenvoudigheid, welke die des „schrijvers" [wij mogen er bijvoegen: ook des Eerw. uit„gevers] „was, de schoone waarheid, die hen onderrigt, „ook onder een soms nederig hulsel, niet zullen mis„kennen." Die leerrijke „*Overwegingen*" op het Lijden onzes Heeren, LVIII in getal, zijn in 1839, met kerkelijke goedkeuring en aanbeveling van den toenmaligen Aarts-

priester B. J. Gerving, in twee deelen verschenen te 's Gravenhage, bij A. P. van Langenhuysen. De aanzienlijke oplage was na eenige jaren uitverkocht; de herhaalde aanvragen vorderden een tweeden druk, welke, zonder eenige verandering, in 1860 te Amsterdam, bij H. A. Winkelhagen, is uitgekomen.

Ruim elf jaren had professor Brinkman den leerstoel te Warmond bekleed, toen hij in zijn 50ste levensjaar, in 1844, aan de herderlijke bediening, eerst te Noordwijk, en, na een groot jaar, in het hem zoo dierbare Maagdenhuis te Amsterdam, werd teruggegeven. Eenigen tijd te voren was hij, in het seminarie, door Z. M. den Koning (Willem II) tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd; eene koninklijke onderscheiding, waarin zich allen ten zeerste verheugden; wat niet minder het geval was, toen hij, eenige jaren later, tot hooge kerkelijke waardigheden opklom.

Met de parochiale regeling te Amsterdam werd op den 31sten December 1856 de statie van O. L. V. Praesentatie in het Maagdenhuis opgeheven; Pastoor Brinkman werd nu Rector van dat gesticht, en bleef het, ruim 10 jaren, tot zijnen dood. Was hiermede zijn herderlijke werkkring meer beperkt, hoogere betrekkingen bragten hem welhaast nieuwen arbeid aan, terwijl hij zich buitendien, in zijne bekende dienstvaardigheid, aan velerlei werken van liefde had gewijd.

Bij de oprigting van het Kathedrale Kapittel van Haarlem, op den 23sten December 1858, werd ook de Eerw. Brinkman, wiens verdiensten de Bisschop van Haarlem, Z. G., van zeer nabij had leeren kennen, tot kanunnik benoemd, en dienzelfden dag door den HoogEerw. Proost E. S. van der Haagen geïnstalleerd.

Twee jaren later stelde Mgr. van Vree, in zijne laatste

ziekte, hem tot Vikaris-Generaal aan; en bij diens helaas! te vroeg overlijden op den 2^en^ Februarij 1861, verkoos het Kapittel hem tot *Vicarius capitularis*. De nieuwe Bisschop van Haarlem droeg hem te Rome tot *Proost* voor, ter vervanging van den in dien tusschentijd overleden HoogEerw. heer E. S. van der Haagen, en bij rescript der Congregatie *De propaganda fide*, van den 13^en^ October 1861, werd de Eerw. heer Brinkman tot *Proost* van het Kathedrale Kapittel van Haarlem benoemd. De woorden, in dat schrijven vervat, zijn eene te hooge en schoone lofspraak, om ze hier niet mede te deelen: „Onze Hei-„lige Vader Paus Pius IX heeft, na rijpe overweging der „voorafgegane onderzoekingen, tot de waardigheid van „Proost der Kathedrale Kerk van Haarlem, door den „dood van den Eerw. heer van der Haagen opengevallen, „goedgunstig benoemd den Eerw. heer Joannes Brinkman, „die zich bij het openstaan van den zetel als *Vicarius capitu-„laris* uitnemend van zijnen pligt heeft gekweten; die een „man is van voortreffelijke hoedanigheden, en zich voor „de Kerk van Haarlem zeer verdienstelijk heeft gemaakt."

Zijn altijd bereidvaardige, nooit verflaauwde ijver moge blijken uit hetgeen wij van zijne overige werkzaamheden zullen aanstippen; waarbij we reeds dadelijk moeten opmerken, dat hij in alles wat hij eenmaal op zich nam een voorbeeld was van ernstige behartiging en stipte naauwgezetheid. Mogen wij gerustelijk zeggen, dat hij met den apostel [1]) „alles voor allen" poogde te worden: bijzonder toch schonk hij zijne liefderijke zorgen aan diegenen welke ook de Heer met buitengewone liefde verwaardigde: aan de kinderen, de weezen, de armen, de uitverkoren bruiden van Christus, gelijk mede aan de zoovele hulpbehoevenden in onze Overzeesche Zendingen, vooral in West-Indië.

[1]) 1 Cor. IX, 22.

Bij zijne andere en vele werkzaamheden als boekenkeurder, als *examinator*, als medebeheerder van verschillende geestelijke fondsen, was hij jaren lang lid en ijverig bestuurder eener afdeeling der Vereeniging tot Weldadigheid van den Allerheiligsten Verlosser. Zijne minzame eenvoudigheid nam een ieder in, en gaf eene eigenaardige overredingskracht aan zijne opwekkingen en raadgevingen. Nog op zijn ziekbed toonde hij herhaaldelijk zijne belangstelling in die verdienstelijke Vereeniging, en bijzonder in de nieuwe armenschool, nog dit jaar door haar, tot een aandenken van haar 25-jarig bestaan, plegtig geopend.

Zoo ook heeft de R. K. armenschool voor jongens en meisjes, weleer door de zorgen der Eerw. Pastoors in Amsterdam opgerigt, in hem een waakzamen en werkzamen medebestuurder gehad tot den dag toe dat zij aan de St. Vincentius-Vereeniging is toevertrouwd; inmiddels bleef hij altijd een milde weldoener voor de St. Vincentius-armenscholen.

Hij was een trouw regent en verzorger voor het Gesticht van Liefdadigheid, waar in de eerste plaats hulpelooze weezen, die, als boven de jaren of van onwettige geboorte, in het Maagdenhuis niet kunnen opgenomen worden, een gelukkig toevlugtsoord vinden.

Wat hij als Rector voor zijne weezen in het Maagdenhuis was, dat verkondigen zij allen nog luide, die thans reeds in verschillende betrekkingen en standen in de maatschappij geplaatst zijn. Hij wist, altijd met behoud zijner waardigheid, geheel tot den kinderlijken leeftijd af te dalen; hij wist die weezen naar hare vatbaarheid en jaren te onderrigten, naar hare geaardheid te leiden en te vormen; hij was voor haar in den volsten zin een *vader* en beminde haar als zijne geestelijke kinderen. Hoe hij wederkeerig door de weezen bemind en vereerd werd: dit getuigde dat eenparige, vurige gebed bij zijne ziekte, die diepe,

innige droefheid bij zijn overlijden, die algemeene Communie en die stille, naauw te bedwingen smart bij zijne uitvaart en begrafenis, dat weenen en snikken, toen onze Hoogwaardige Bisschop haar na die treurige plegtigheid een vaderlijk woord van vertroosting toesprak; o die goede, opregte zielevriend blijft in hare dankbare harten leven en zijne nagedachtenis is en blijft bij allen in zegening.

En dit zal wel evenzeer geschieden bij die talrijke Liefdezusters, wier gewone of buitengewone biechtvader hij sedert eene reeks van jaren was, en die zooveel gelegenheid hadden, om in een geleerd priester, van dien eerbiedwekkenden leeftijd en zoo hooge waardigheden, eene ootmoedigheid, gelijkmoedigheid en onvermoeidheid, een geest van gebed en opoffering, eene onuitputtelijke liefde tot armen en weezen te bewonderen, waaraan zij zich voor haren schoonen roep en werkkring konden spiegelen, om altijd en in alles voor de haar toevertrouwden een levend toonbeeld te zijn, gelijk hij het voor haar en al de zijnen was. De zorg, waarmede de Zusters in het Maagdenhuis de kapel in plegtigen rouw hadden gehuld, was ons eene treffende uiting der haar bezielende gevoelens; uit dezelfde erkentelijkheid ongetwijfeld, is er later eene waardige uitvaart in het Gesticht van Liefdadigheid en in het Pius-Gesticht gehouden.

Velerlei bemoeijingen ook had de HoogEerwaardige priester in het belang onzer Overzeesche Zendingen; hij was o. a. penningmeester van het Broederschap van den H. Geest, en hield voortdurend briefwisseling met de Oversten dier Zendingen, vooral van Suriname en Curacao; zijn huis was altijd het gastvrij verblijf van hier verwijlende missionarissen. Op de eilanden dus ook zal men zijnen lof verhalen [1]). Hoe mild hij verder uit eigen

[1]) Verg. Is. XLII, 12.

middelen voor allerlei hulpbehoevenden was, mogen we en kunnen we niet vermelden: de zedige man deed in alle stilte goed; zijne linkerhand wist niet wat zijne regter deed; maar onze hemelsche Vader, die in het verborgen ziet [1]), weet wat hij al in den schoot van armen en ongelukkigen heeft uitgestort.

Die liefderijke offervaardigheid en onverdroten inspanning, tot zijne jongste ziekte toe voortgezet, en veel meer omvattend dan wij kunnen mededeelen, en geheel dat stichtende leven, het vond alles zijne hoogere kracht en bestendigheid in zijnen geest van gebed, in zijn trouw en innig verkeer met God. De zoo werkzame priester was tevens een man des gebeds: hij bad gaarne, bad veel en vurig: men moest dit wel onwillekeurig in hem opmerken. Met welk eene ingekeerdheid en vroom ontzag droeg hij altijd het H. Offer op, en hoe zou hij, bij zijn zoo levendig geloof, door zijn goddelijk Toonbeeld niet aanhoudend opgewekt en gesterkt zijn! Met welk eene godsvrucht woonde hij, indien hij kon, de H. Mis bij: nu nog weten geloovigen uit vroegere gemeenten met zekere geestdrift te vertellen, hoe stichtend hij als pastoor in de Mis van den kapellaan of eenig ander priester plagt te komen; en hoe men hem in den vroegen morgen meermalen had verrast, in alle ootmoedigheid voor het altaar in diepe aanbidding nedergeknield! Met gespannen aandacht bad hij de kerkelijke getijden, en met zooveel opmerkzaamheid, dat hij daarvan een aanmerkelijk gedeelte, zelfs uit de eigene gebeden en antiphonen, van buiten kende.

In dat voortdurende verkeer met den hemel en zijn kinderlijk vertrouwen op de H. Maagd, daar in het Maag-

---

[1]) Verg. Mt. VI, 3 v.

denhuis, ook om den titel der kapel: Maria's Opdragt in den tempel, bijzonder vereerd, putte hij ook in zijne ziekte die kalmte en geduldigheid, die algeheele en blijmoedige overgave aan Gods heiligen wil, waaraan zich zoo velen gesticht hebben. Welk eene vertroosting, ja, heilige vreugde was het dan voor hem, als hij zijnen Zaligmaker konde ontvangen! Maar ook, hoe dacht hij lang vooruit aan dat geluk; hoe bereidde hij er zich naar best vermogen toe voor; hoe streng was hij ook dan nog voor zich zelven. Toen eenigen tijd na zijne bediening de benaauwdheden een weinig waren geweken, wilde hij niet anders dan nuchter communiceren; en zoo wilde hij het nog kort vóór zijnen dood. In den nacht van den laatsten zaturdag op zondag, toen men hem zóó ver heen waande, dat er aan geen zondag meer te denken viel, begon hij even na twaalf uur, wanneer men hem te drinken bood, te zeggen: „Ik heb er geen behoefte aan!" en zoo dikwerf men het herhaalde, was het weder: „Ik heb aan niets behoefte!" Doch bij het aanbreken van den morgen, zeide hij: „'t Is zondag, ik wensch te communiceren, *ik ben „nog nuchter.*"

Gaarne hoorde hij op zijn ziekbed van medepriesters, ook van vroegere leerlingen, zooveel jonger dan hij, eenig woord van opwekking; dan merkte men uit zijne antwoorden wat er omging in zijne ziel. Wees men den zieke soms, tot zijne vertroosting, op zijn lang priesterlijk leven, geheel toch voor God besteed: hij sprak (uit den laatsten boetpsalm) al zuchtend: „*Non intres in ju-„dicium cum servo tuo: quia non justificabitur in conspectu „tuo omnis vivens.*" (Treed niet in het oordeel met uwen dienaar; want voor uw aanschijn zal geen levende regtvaardig bevonden worden.) [1] — Gewaagde men van zijne

[1] Ps. CXLII, 2.

reeds ontslapene vrienden: den Bisschop van Curium, Deken Siegfried, Pastoor Te Mey, die hem in den hemel wachtten: hij sloeg het oog naar omhoog en bad: *„Jesu „bone! quando stabo ad videndum Te?"* (Goede Jesus! wanneer zal ik daar staan om U te zien?) [1]) — Een ander keer zeide hij tot een voormalig leerling, die van verre kwam, met zijne gewone rustigheid: *„Tempus resolutionis „meae instat!"* (De tijd mijner ontbinding is nabij!) Zijn bezoeker meende, dat hij met den apostel wel mogt vervolgen: *„In reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam „reddet mihi Dominus in illa die justus judex."* (Voor 't overige is mij de kroon der geregtigheid weggelegd, welke de Heer, de regtvaardige regter, mij op dien dag geven zal.) „Ja!" was het nadrukkelijke wederwoord, „als men éérst zeggen kan: *Bonum certamen certavi!*".... (Ik heb den goeden strijd gestreden!) [2]) — Voor allen die hem in zijne ziekte bezochten, had hij altijd eenig hartelijk woord van dank, bijzonder als men beloofde, dat men voor hem zou bidden. „Doe dat, heer!" plagt hij dan te zeggen, „gebed heb ik véél noodig." Wie dagelijks met den zieke verkeerden, merkten op, dat hij meer aan zijn einde dacht, dan hij gewoonlijk wel liet blijken; en toen een priester hem, bij eene schijnbare beterschap, voorhield, dat hij slechts eenige oogenblikken kreeg tot nóg betere en nadere voorbereiding voor de eeuwigheid, antwoordde hij met de grootste dankbaarheid: „Goed, heer! gij spreekt de taal van uw hart."

In de laatste dagen, toen hij geheel buiten kennis scheen, bewaarde hij nog altijd den priesterlijken ernst; nooit ontsnapte hem een min waardig woord; in dien toestand

---

[1]) De imitatione Christi, L. III, Cap. XLVIII, 3.
[2]) Verg. II Tim. IV, 6, 8, 7.

hoorde men hem eens duidelijk zeggen: „Nu dat laatste! „nu nog dat allerlaatste!"... En dit allerlaatste, zijn ontslapen in den Heer, is welhaast gevolgd; en op dien dag zijner ontbinding, zal de regtvaardige Regter aan zijn trouwen dienaar wel de hem weggelegde kroon der geregtigheid hebben geschonken.

Bij zijne uitvaart en begrafenis, den 29ᵉⁿ Januarij, bleek het op nieuw, hoe algemeen de waardige overledene geacht en bemind was. Een groot aantal geestelijken, van alle kanten, en ook van verre, kwamen als onde vrienden of vereerders, als voormalige leerlingen of kapellaans, hulde brengen aan zijne dierbare nagedachtenis. Zijne Hoogwaardigheid de Bisschop van Haarlem, die hem in zijne ziekte zoo menigmaal bezocht en verblijd had, en wie er van het Kathedrale Kapittel en van de beide seminariën tegenwoordig konden zijn, woonden de waarlijk indrukwekkende plegtigheid bij; de lijkrede werd uitgesproken door een voormalig leerling en ambtgenoot in het seminarie, Mgr. Borret, die, naar zijne tekstwoorden: „Het rijk der hemelen is gelijk aan een verborgen schat" (Mt. XIII, 44), den ontslapenen priester, dáár in de open lijkkist vóór ons rustend, in al zijne verdienstelijkheid en beminnelijkheid voor onzen geest deed herleven. — De edele heeren Regenten van het Maagdenhuis, de Vereeniging tot Weldadigheid van den Allerheiligsten Verlosser, de heeren der Vereeniging van den H. Vincentius, die zich als dragers vereerd gevoelden, waren er allen op waardige wijze vertegenwoordigd; terwijl niet enkel de diepbewogen weezen des huizes, en de Liefdezusters, maar ook anderen, zoovelen er in de kapel plaats konden vinden, blijk gaven van hunne innigste hoogschatting en deelneming.

Het is naar waarheid opgemerkt: onder ons, geestelij-

ken, was geene eigenlijke droefenis; zóózeer was iedereen overtuigd, dat de beminde overledene, na zulk een voorbeeldig leven en lijden in zijne ziekte, reeds het loon zijner deugden zou ontvangen hebben. De een zeide: „Hij was in waarheid een *homo simplex et rectus, ac ti-*„*mens Deum, et recedens a malo*" (een eenvoudig en opregt man, die God vreesde en het kwaad vlugtte). [1]) — Een ander paste de lofspraak van den Heer over Nathanael op hem toe:... „*Vere Israelita, in quo dolus non est.*" (In waarheid een Israeliet, in wien geen bedrog is.) [2]) — Een derde sprak naar de woorden des apostels: „Wel „mogt hij, *de eenvoudigheid zelve*, getuigen, dat hij in „eenvoudigheid des harten en opregtheid Gods in deze „wereld verkeerd heeft" [3]). — Een ander voegde er aan toe: „Hij heeft den goeden strijd gestreden en *het* GELOOF „*bewaard*" [4]); en allen stemden het alles in, en erkenden weemoedig er bij: dat ons in dien 72-jarigen grijsaard iemand ontvallen was die bezwaarlijk zijne wedergade vindt, en geheel eene wereld van dierbare herinneringen met zich nam in het graf.

HIJ RUSTE IN VREDE.

---

[1]) Job I, 1. [2]) Joannes I, 47. [3]) II Cor. I, 12.
[4]) II Tim. IV, 7.

DE PROTESTEN DER VRIJMETSELAARS

TEGEN DE PAUSELIJKE ALLOCUTIE

OVER

DE VRIJMETSELARIJ.

Gelijk de Paus spreekt, spreekt niemand; zijn woord gaat naar de vier hoeken der wereld en laat niemand onverschillig. De een luistert met diepen kinderlijken eerbied, een ander met niet te verbergen angst, een derde met grimmige en dreigende woede; maar allen, ondanks het verschil hunner gemoedsstemming, willen, ja moeten hooren naar de taal van dien Opperpriester-Koning. Wij durven dan ook gerust verklaren, dat elke Pauselijke Allocutie, zoo zij algemeene belangen raakt, een gewigtig feit der geschiedenis is, en dat duizenden voortdurend het oog gerigt houden op het Vatikaan, waar de man zetelt, die ter geschikter uur en zonder aanzien van personen met onverschrokken moed de eeuwige beginselen van waarheid en regt predikt. Geen Paus echter neemt, ook onder dit opzigt, verhevener plaats in de geschiedenis der wereld in dan Pius IX. Op het uur zelve zijner verheffing sloeg Hij zijne oogen over de aarde, en mat de behoeften en peilde de geestelijke en stoffelijke wonden der menschheid en... daar klonk zijn vermanend, zijn dreigend, zijn veroordeelend woord, dat aan allen leerde,

wat goed en waar en regt is. Hij doemt de valsche wetenschap, Hij brandmerkt het despotisme der magtigste vorsten, Hij veroordeelt den revolutie-geest en het zedebederf der volken, en handhaaft en verdedigt de eeuwige waarheid, de reine zedeleer, het gezag en de vrijheid der door Christus gestichte Katholieke Kerk, wier Opperhoofd Hij is, en de ware beginselen, waarop geheel de menschelijke maatschappij steunen moet, of zij vergaat.

Niet ten onregte heeft men de regering van Pius IX het tijdperk der Allocutiën genoemd; want er moet getuigd worden, dat geen Paus in zulke moeijelijke omstandigheden met meer moed en meer majesteit gesproken heeft.

Geen wonder dan ook, dat de dwaling alle krachten inspant om de magt en den invloed van het Pauselijk woord te neutraliseren. Naauwelijks is dat woord gehoord, of in huurbare dagbladen en brochuren, in zoogenaamd wetenschappelijke maandschriften, tot zelfs in almanakken wordt daartegen geprotesteerd, nu eens met al de valschheid eener kwaadaardige ironie, dan met al de bitterheid eener veroordeelde dwaling, niet zelden op den toon der beleedigde onschuld. Men beklaagt of men vloekt dien onwetenden of vermetelen Paus!

Zoo zette de Pauselijke Allocutie van 27 September 1865 tegen de vrijmetselarij geheel de vrijmetselaars-wereld in beweging. Het vonnis luidde:

„Onder de veelvuldige kunstgrepen en listen, waarme-
„de de vijanden van het Christendom de Kerk van God
„durven aanvallen en, hoewel te vergeefs, zoeken omver
„te werpen, moet zonder twijfel geteld worden die booze
„(perversa) vereeniging van mannen, welke gewoonlijk de
„vrijmetselarij genoemd wordt, en welke, eerst in schuil-
„hoeken en in de duisternis bedwongen, thans tot ver-

„DERF DER GODSDIENST EN DER MENSCHELIJKE MAATSCHAPPIJ „in het licht is getreden."

De geheime zamenkomsten van de mannen dier secte, de vreeselijke eed tot bewaring van de geheimen der secte, de gedreigde gruwelijke straffen tegen de verbrekers van dien eed, de vermenging van menschen van elke godsdienst en elk geloof worden aangehaald ten bewijze van hun „goddeloos en misdadig" doel; want „die het kwaad doet, haat het licht."

Spoedig na die veroordeeling, waardoor elke goede trouw, die bij velen mogelijk gedacht werd, onmogelijk voor de toekomst zijn zou, worden van noordpool tot zuidpool de alarmklokken der B.·. geluid. Het was een afschuwelijk koor van een zoogenaamd humanistiesch concert! In dagbladen der secte, in maçonnieke weekbladen (no. 41. enz.), in Freemasons magazine (no. 328. enz.), in Freimaurer Zeitung (no. 41. enz.), in Die Bauhütte (no. 42. enz.), in vlugschriften werd er op ontzettende wijze gedeclameerd. Zelfs de Nederlandsche vrijmetselaars zwegen niet, en bij monde van B.·. J. J. F. Noordziek kwamen zij op ietwat zoetsappige [1]) wijze (de Nederlandsche vrijmetselaars zijn, zegt men, van nog al goedige natuur) tegen de Allocutie op. In het jaarboekje voor Nederlandsche vrijmetselaren van 5866 (1866), dat in Maart jl. (het maçonnieke nieuwjaar) verscheen, schreef genoemde B.·., als wij ons niet vergissen, de bibliothecaris der Tweede Kamer, eenige bladzijden over die Pauselijke daad. Dat jaarboekje is niet in ieders handen, vandaar onze nalezing met enkele opmerkingen.

B.·. N. levert eerst summariesch den inhoud der Allocutie, en verhaalt dan hoe aanstonds de maçonnieke organen,

[1]) Dit woord is sedert de beruchte Keuchenius-motie zelfs parlementair.

het Groot-Oosten, de loges van verschillende landen „na-„tuurlijkerwijze (!) den tegen de orde gerigten aanval hebben „afgeslagen (!)", en geeft eindelijk ook zijne waardering.

Wij hebben onder het lezen menigwerf gedacht: òf het huichelen is *de* ondeugd der vrijmetselaars, òf de Nederlandsche vrijmetselaar en de Z.·. A.·. B.·. N., die tot de groot-officieren behoort, ja groot-secretaris en groot-archivaris is, moet onnoozel genoeg zijn, om de dupe van de audere B.·. te wezen. Men oordeele.

Het afslaan van den Pauselijken aanval geschiedde vooral in België, het beloofde land der B.·. Wat vroeger de Indépendance ons meldde, verhaalt nog eens de almanak. Bij de onthulling van het standbeeld van wijlen B.·. *Verhaegen*, „in zijnen tijd het hoofd der liberale partij in Bel-„gië," (sic) heeft B.·. *van Schoor* zich beklaagd „over „het onlangs door den Paus uitgesproken vonnis over de „vrijmetselaren.... tegen lieden, die, gebruik makende „van een onbetwistbaar regt, verkiezen de rede tot eenig „rigtsnoer voor hun geweten te nemen; die verdraagzaam-„heid tot regel hebben, en tot leus het verheven voor-„schrift van Christus: „hebt elkander lief", en dat voor-„schrift opregt betrachten."

Merken wij in het voorbijgaan op, dat het voor een eerlijk Christelijk gemoed onverdragelijk is, als een ongeloovige van Schoor, die de valsche philanthropie der vrijmetselaars met de Christelijke liefde durft vergelijken, met schijnbaren ernst en eerbied den heiligen naam van den Verlosser noemt. Overigens leveren die weinige woorden genoegzamen grond voor het vonnis, dat Pius IX velde. Hoe gematigd toch, om welligt den argeloozen B.·., die nog ietwat aan geloof en godsdienst hecht, niet te stooten, die taal luiden mag, 't is kennelijk, dat het ongeloovig rationalisme hier verheerlijkt, en die hoogmoedige afdoling van

den menschelijken geest nog wel als het onbetwistbaar regt der vrijmetselaars geproclameerd wordt.

Dat wij niet dwalen in onze opvatting, bevestigt een openbaar schrijven aan den Paus door de vrijmetselaars van Antwerpen. Daarin wordt het indifferentisme, een gevolg vooral van het modern rationalisme, zoo brutaal mogelijk vooropgezet. „De vrijmetselarij," ... (B.·. Noordziek schrijven wij na) „staat boven alle godsdiensten en „boven alle stelsels van wijsbegeerte, omdat zij ze allen „aanneemt, voor zoover ze kunnen bijdragen, om den mensch „beter en gelukkiger te maken. Maar telkens wanneer „eene godsdienst deze maatschappelijke rol te buiten gaat „en zich voordoet als eene waarheid, waaraan de mensch„heid zich moet onderwerpen, en beweert iets anders te „zijn dan een werktuig tot vooruitgang, dat vatbaar is „om volmaakt te worden, dan is het pligt te verklaren, „dat die godsdienst zich buiten de menschheid plaatst en „het verstand ze moet verwerpen." Dat wil zeggen voor elkeen, die nog eenig bepaald begrip van godsdienst heeft, dat de vrijmetselarij geene godsdienst wil, het indifferentisme als systeem, of een vaag, sentimenteel humanisme voor alle godsdienst in de plaats stelt. Geen wonder dan ook, dat de vrijmetselaars, in België vooral, zelfs waarheden als het bestaan van God, de onsterfelijkheid der ziel, zonder welke toch wel geen godsdienst denkbaar is, als problemen houden, en de ontkenning daarvan aan den vrijmetselaar volkomen vrij verklaren. Voor weinige maanden (B.·. Noordziek had reeds zijn artikel geschreven) protesteerde de loge „La Constance", te Leuven, „éner„giquement contre l'atteinte portée par le Grand-Orient „aux principes de libre examen et de tolérance, qui sont „les bases de la maçonnerie belge", omdat het Brusselsch Groot-oosten bij de potsierlijke uitvaartviering van B.·.

Leopold, Koning der Belgen, op een der zaalornamenten had durven plaatsen het toch zeer verdachte opschrift. „l'âme emanée (?) de Dieu est immortelle." Voor eenige dagen streed de Indépendance, het bekende orgaan der vrijmetselaars, tegen de Echo du parlement, het orgaan van het Belgiesch Ministerie, die het atheïsme met welgevallen „un fruit de la liberté" (afschuwelijke vrijheid!) maar ook „une preuve d'ignorance" had genoemd, wijl men, zoo dit waar was, op de scholen, gelijk het Brusselsche blad die verlangt, later nog de „existence de la divinité" zou moeten onderwijzen. De onwetendheid, zoo beweert men verder, is het deel der „croyants." En Pius IX, zou de vrijmetselarij niet veroordeelen! Onderschrijft ook B.·. Noordziek dergelijke afschuwelijkheden?

Dat B.·. van Schoor durft beweren, dat de vrijmetselaars de „verdraagzaamheid tot regel hebben", bewijst slechts, dat die man een stalen voorhoofd draagt. Vooral wordt er eene buitengewone onbeschaamdheid gevraagd om dit in België aan Belgen te durven verklaren. Het is immers een onloochenbaar feit, dat het Belgiesch Goevernement geheel uit vrijmetselaars bestaat, en niet handelt dan naar aanwijziging van de „orde." En wat zegt ons de jongste geschiedenis van België? Dat het maçonniek Goevernement verdraagzaam is voor allen, die de Katholieke Kerk, gelijk zij zeggen, „in het slijk willen smoren", die hare leer, hare eeredienst, hare wetten, hare priesters durven hoonen, maar een stelselmatigen strijd voert tegen de vrijheid en regten der Katholieken, hun door de grondwet nog wel gewaarborgd. Of is het tergend bedrijf om wederregtelijk de Katholieke kerkhoven te ontheiligen, is de beurzenroof aan de universiteit van Leuven gepleegd tegen den uitdrukkelijken wil der schenkers, waar tegen zelfs een liberaal Ministerie van Nederland (met welk

gevolg?) geprotesteerd heeft, is de verkrachting van menig testament ten behoeve van Katholieke stichtingen door den vrijmetselaar Bara, den minister van Justitie, en de wegschenking daarvan aan door vrijmetselaars begunstigde instellingen, is de krijg tegen het bijzonder onderwijs, waar men nog de misdaad (volgens de Indépendance) pleegt om het bestaan van God te leeren, is de meest onregtvaardige begunstiging van het staats-onderwijs, is eindelijk de nog te verwachten wet sur le temporel du culte een bewijs van verdraagzaamheid? Foei, B.·. Noordziek, dat gij, aan wien die feiten niet onbekend zijn, die grove leugentaal zonder teregtwijzing liet.

Ook in Frankrijk, Duitschland, Zwitserland, Italië zijn „de gemoederen der vrijmetselaars zeer opgewonden geraakt" over de Allocutie van den Paus, en „hebben zich in woorden en geschriften lucht gegeven". B.·. Noordziek deelt ons omtrent die „luchtgeving" niets bijzonders mede. Opmerkelijk is de verklaring, afgelegd in de Provinciale Groot-Loge van Leicestershire. „In Engelaud hebben de vrijmetselaren zich de handelwijze van den Paus bijzonder aangetrokken."

De Paus had, en gelijk wij zagen niet zonder reden, de vrijmetselarij niet alleen een verderf der godsdienst maar ook een verderf der gansche menschelijke maatschappij genoemd; daartegenover verklaren de Engelsche vrijmetselaars, dat „geene vereeniging, geene broederschap „zich zoo weinig met politieke en godsdienstige verwik„kelingen ophield als de orde der vrijmetselaren". De orde heeft slechts een philanthropiesch doel, de vrijmetselaar is „de Samaritaan".

In hoever de vrijmetselaars zich met de godsdienst bemoeijen, zagen wij reeds; maar moet men niet, om te durven verzekeren, dat de orde zich zoo weinig inlaat

met politiek, de verregaande onbeschaamdheid van een Engelschman bezitten? Wat uitspraak in de nabijheid van het graf van Palmerston! Wat verloochening der geschiedenis, welke leert, dat er schier nergens eene politieke beweging was, waarin de vrijmetselarij niet de hand hield! Elders vergat men wel eens de vermaning van den vrijmetselaar Defrenne: „la durée de notre existence dépend de la conservation rigoureuse de nos secrets", en huldigde men de waarheid. Zoo vereenzelvigt Grisar, de redenaar van de Antwerpsche loge „La Persévérance", de vrijmetselarij met de groote politieke partij van onzen tijd, het liberalisme. „Le libéralisme sera *nous*; nous serons sa pensée, son âme, sa vie, nous serons *lui* enfin. Vóór hem had reeds de beruchte Verhaegen, de ziel der orde, en, zegt B.·. Noordziek wel wat onnadenkend, „het hoofd der liberale partij in België", verklaard bij de installatie der loge „Espérance" te Brussel: „si l'opinion libérale a triomphé en Belgique, c'est à la maconnerie quelle doit ce triomphe". Krachtiger nog wordt de Engelsche onwaarheid weersproken door den correspondent van het fransche blad „Le Temps." Erdan, volbloed democraat en vrijdenker, een hier niet te wantrouwen getuige, zegt: „En Italie, le vieux levier maçonnique mène „plus de choses qu'ailleurs. Il a fait, imposé des minis„tres. Il en fera, en imposera d'autres. Le vatican", voegt hij er bij, „aurait donc su ce qu'il faisait, quand, „il y a quelque temps, il parla de la franc- maçonnerie „à l'univers étonné".

Hoever de inmenging der vrijmetselarij in de politiek gaat, leert ons vooral eene circulaire van het Belgiesch Groot-Oosten van 1 Maart 1856. Wij citeren letterlijk. „Le Gr.·. O.·. décide que non seulement les ▭ ▭.·. ont „le *droit* mais le *devoir* de surveiller les actes de la

„vie publique de ceux de leurs membres *qu'elles ont fait*
„*entrer* daus les fonctions publiques, le devoir de deman-
„der des explications, etc.

„Un candidat-macon sera d'abord proposé par la □.·.
„dans le ressort de laquelle se fera l'élection, à l'adoption
„du G.·. Or.·. pour être ensuite *imposé* aux FF.·. de
„l'obédience.

„Dans l'élection, qu'elle soit nationale, provinciale
„ou municipale, il n'importe, l'agréation du G.·. Or.·.
„sera également nécessaire, également réservée.

„Chaque maçon *jurera* d'employer toute son influence
„pour faire réussir la candidature adoptée.

„L'élu de la maconnerie *sera astreint* à faire en □.·.
„une profession de foi dont acte sera dressé.

„Il sera invité à recourir aux lumières de cette □.·.
„ou du G.·. Or.·. dans les occurrences graves qui peuvent
„se présenter pendant la durée de son mandat.

„L'inexécution de ses engagements l'exposera *à des peines*
„*sévères*, même à l'exclusion de l'ordre; l'application de ces
„mesures de rigueur sera laissée à la discrétion du G.·. Or.·.

„Chaque □.·. pouvant juger utile de s'aider de la pu-
„blicité, devra se ménager des moyens d'insertion dans
„les journaux; mais le G.·. Or.·. se réserve de lui recom-
„mander ceux de ces journaux, *qui auront sa confiance*".

In België zal dan ook niemand ontkennen, dat de geheime magt, die alle magten, ja de kroon zelf beheerscht, niet anders is dan de vrijmetselarij; en dat zij de met geweld veroverde Staatsmagt gebruikt tegen de Katholieke Kerk, die haren verderfelijken invloed op de gansche maatschappij aauschouwt, en daarom haar veroordeelt. Waarom zou de vrijmetselarij elders een onschuldiger karakter hebben? Hare werkzaamheid moge hier en daar verschillen, hare strekking is overal dezelfde. Vertrouwen

we vooral, ondanks zijne beweringen, den Engelschen„ Samaritaan" niet! Is ook hier B.·. Noordziek dupe of....? [1])

„Deze voorbeelden zouden met andere vermeer„derd kunnen worden; maar de opgegevene", beweert B.·. N. „zijn voldoende om te bewijzen, dat de uitspraak „van den Paus niet lijdelijk is aangehoord, maar heftige „bestrijding heeft ondervonden". Ja, welke uitspraak van den Paus zal van de B.·. niet bestreden worden? Wij gelooven echter, dat de bewuste uitspraak door de medegedeelde openbaringen van het maconniek ongeloof gebillijkt, en zeker door maçonnieke leugentaal niet is wederlegd geworden.

Voordat B.·. Noordziek ons mededeelt, wat men in Nederland deed „om de eer der orde te handhaven", schrijft hij eenige regels, waaruit het maçonniek karakter door de poriën van het maconniek masker ons tegengrijnst. „Over het algemeen was, op enkele (sic) uitzonderingen „na, de toon in de onderscheidene geschriften en artikelen, „over dit onderwerp in het licht verschenen, niet bitter „noch beleedigend voor den Paus". Het kan zijn, de B.·. spreken alle talen naar de behoeften van het oogenblik, zelfs de tale Chanaäns. Maar zeer beleedigend voor den Paus zou het zijn, zoo hij door vrijmetselaars kon beleedigd worden, wat door B.·. N. geschreven werd. „Men acht „hem [den Paus] omtrent deze aangelegenheid verkeerde„lijk voorgelicht, [O, die onnoozele Paus! wij lazen onlangs, dat Hij carbonari geweest was; wie weet of B.·. Noordziek niet ergens vindt, dat Hij weleer vrijmetselaar was,] en

---

[1]) B.·. N. verhaalt in een noot, dat het Belgiesch Groot-Oosten in een zendbrief verklaarde, dat de vrijmetselaars Leopold II, den zoon van hun overleden broeder (!), zouden helpen België's onafhankelijkheid en vrije instellingen staande te houden, en vraagt: kunnen aldus vijanden der maatschappelijke orde handelen? Antw. handelen? neen; schrijven? ja.

„men gelooft dat hij voor den aandrang der Jesuiten ge-
„weken is, en niet dan schoorvoetende heeft toegegeven
„om aldus te handelen". Altoos die Jesuïeten. Waarlijk zij ontvangen van hunne vijanden de meeste eer. Wij, die geen Jesuïeten zijn, en toch tot hunne vrienden behooren, wij kennen niet en ontkennen ten stelligste, ook na de bevestiging van B.·. Noordziek, die magt der zoo gevreesde en niet te vreezen Jesuïeten. „In sommige streken was
„men zoo overtuigd, dat de Jesuiten in deze zaak hunnen
„invloed hadden doen gelden, dat zelfs velen, die niet
„tot onze orde behoorden, tegen de aanhangers der leer
„van Loyola ingenomen, zich openlijk aan de zijde
„der vrijmetselaren rangschikten". Wat huichelarij! Die gehate Loyola is een heilige der R. K. Kerk, en heeft nooit anders geleerd dan de leer dier Kerk, waarvan hij de nederige zoon was. Die „velen" (?) die „zich aan de zijde der vrijmetselaren rangschikten" handelden dus niet uit haat tegen den verhevenen heilige, Ignatius van Loyola, maar uit haat tegen de K. Kerk, en zulke lieden kunnen zeer gemakkelijk vrijmetselaars worden.

Geen Katholiek, waardig dien naam te dragen, al is hij geen Jesuïet en denkt hij het nooit te worden, of hij veroordeelt de vrijmetselarij, omdat hij het woord van den Paus gelooft: „de vrijmetselarij is een verderf der godsdienst en der menschelijke maatschappij."

B.·. Noordziek vervolgt: „Zoo werd te Berlijn eene
„vergadering van leeraren der hervormde eeredienst ge-
„honden, op welke vereeniging besloten werd de veroor-
„deelden (och!) te steunen, ten einde niet onder de magt
„der jesuiten te geraken". Nog eens, glorie aan die magtige Jesuïeten! Overigens wat consequentie: *tegen* de Jesuïeten, ERGO *voor* de vrijmetselaars! Het blijkt wel, de stap van een dominé tot de vrijmetselaars is niet moei-

jelijk te maken; alleen begrijpen wij niet, dat die toenadering zoo laat (?) komt; Pius IX toch was niet de eerste Paus, die de beruchte broederschap veroordeelde. Na die vrij onnoozele mededeeling vernemen wij ten slotte, dat „men in Nederland niet minder dan elders in de veroor„deeling nieuwe aanleiding vond om de eer der orde te „handhaven". Zonderling genoeg wordt ons echter niet verhaald, waar die handhaving in bestond; alleen wordt gezegd, dat men voornemens was om bij gelegenheid der „herdenking van het vijftigjarig bestuur van Prins Frederik der Nederlanden als Grootmeester-Nationaal der Orde" eens gloeijend feest te vieren, en daarmede zou het „ant„woord op het onoverdacht (?!) en vermetel (!) oordeel van „Pius IX gegeven, en de indruk, dien het in en buiten „de orde mogt hebben te weeg gebragt, ten eenemale uit„gewischt zijn". De feestviering heeft plaats gehad; of dat doel bereikt is, wordt betwijfeld. Er kan bij schuimende bekers heel wat plaats hebben, vooral als de al te bekende Z.·. A.·. B.·. Groot-Redenaar daar tegenwoordig is en het woord voert; maar B.·. Noordziek geloove ons: de indruk van eene Pauselijke veroordeeling, welke in staat was om geheel de vrijmetselaars-wereld in beweging te zetten, wordt niet uitgewischt door opgeblazene toasten, die naar truffels en champagne rieken.

Overigens, wij zijn wel geneigd aan te nemen, dat de Nederlandsche vrijmetselaren zoo kwaad niet zijn, en welligt een onbeteekenende rol vervullen; vandaar welligt is het waar, dat velen er geen bezwaar in zagen om in de orde te treden, en „deze zich op bijzondere wijze in de laatste „vijftig jaren heeft uitgebreid". [1]) Maar zeker is die vooronderstelde bloei onafhankelijk van de beginselen der

[1]) Ziet het er te 's Hertogenbosch in de loge „Edelmoedigheid" wel zoo rooskleurig uit?

orde, die, waren ze gekend, en werden ze hier gelijk elders in feiten aanschouwd, velen, zelfs onkatholieken, zouden afschrikken hun naam te leenen aan eene zoogenaamde en door den grooten Pius gebrandmerkte broederschap. Sommigen onder de Nederlandsche vrijmetselaren zijn dan ook weinig gesticht in de luchthartigheid hunner medebroeders, en niet lang geleden werd aan de vrijmetselaars van Nederland door een Amsterdamschen B.·., wien wij de eer niet willen aandoen van zijn naam in ons maandschrift te noemen, maar bekend is door zijne grimmige aanvallen tegen den beroemden Alban Stolz, verzaking van beginselen verweten. God geve het.

Nog eene opmerking en wij eindigen. In eene noot meldt B.·. Noordziek, hoe de Katholieke geestelijkheid in België, bij den dood van B.·. Leopold I, deelde in den rouw der Belgen, en verklaarde innig verknocht te zijn geweest aan den overleden Vorst. „Die handeling staat gelijk", zoo heet het, „met eene scherpe veroordeeling der Allocutie van den Paus". Het verwondert ons, dat dit argumentum ad hominem niet door den schrijver tegen de Nederlandsche geestelijkheid ten opzigte van Prins Frederik is opgezet. Hij weet toch zeker, dat de Nederlandsche geestelijkheid en de Nederlandsche Katholieken niet minder eerbied en liefde hebben voor onzen edelen Prins dan de Belgen hadden voor hun in vele opzigten waarlijk weinig eerbiedwaardigen Koning. Wil B.·. N. de verklaring? Van toepassing is: Matth. XXII, 21; XXIII, 2, 3; en daarmêe kan men de Vorsten eeren en de vrijmetselarij veroordeelen.

Overigens zal B.·. N. wel weten, dat een Vorst-vrijmetselaar òf dupe zijn kan, òf slim genoeg om de orde te gebruiken. Wie het eerste niet was, en het laatste niet wilde wezen, verbood in vroeger dagen de orde in zijne staten. Dat men dupe zijn kan, wist ook Pius IX,

die daarom de orde met zijn vonnis trof, zonder iemand met name te veroordeelen.

Wat is nu de uitkomst van onze nalezing? Dat, ondanks B.·. N. beweert, dat „natuurlijkerwijze de tegen de orde „gerigte aanval door de vrijmetselaars werd afgeslagen", het onbetwijfelbaar is, dat Pius IX in 1865 een monument heeft opgerigt, waarop voor de volgende eeuwen onuitwischbaar geschreven blijft:

De booze vereeniging der vrijmetselarij is de pest der godsdienst en der menschelijke maatschappij.

DE TAAK DES CHRISTENDOMS

IN BETREKKING

TOT DE MAATSCHAPPIJ.

(*Vervolg van* Dl. L, bl. 349.)

VI.

Bij het beschouwen van Gods onbegrijpelijke wijsheid, almagt en liefde, zich openbarende in het geheim der Menschwording van den Zoon Gods, is het moeijelijk te verklaren, hoe het daarbij iemand in de gedachte kan komen om te durven beweren, dat die Menschwording niets meer zoude bedoelen, dan ten voordeele van den individuelen mensch werkzaam te zijn. Wij weten, dat Gods liefde voor den mensch zoo groot is, dat de Zoon Gods, indien het noodig ware, zich voor de zaligheid van éénen mensch zou willen opofferen en voor ieder afzonderlijk doen en lijden, wat Hij voor allen gedaan en geleden heeft. Doch het betaamt geenszins den mensch de uitgebreide bestemming van de goddelijke daad te beperken en aan de werkingen van Gods almagt grenzen te stellen. Hoe! de mensch, die zonder maatschappij niet bestaat, noch zich ontwikkelen en voltooijen kan, zoude slechts als individueel wezen, dat is, als deel van het

geheel, van God afhangen, en als maatschappij van God onafhankelijk zijn? Hij zoude als individu de goddelijke wet moeten onderhouden en zich geheel daarnaar regelen, en als maatschappij zich om God of diens gebod niet behoeven te bekommeren, ja zelfs onderwerping kunnen vorderen, waar de door hem gemaakte maatschappelijke wet met de goddelijke in strijd is? En als dan door het opvolgen van zulke valsche theoriën de maatschappelijke orde is verstoord geworden, en de maatschappij, van God afgeweken, steeds meer in een afgrond van verwarring wegzinkt, en Gods reddende voorzienigheid afdaalt, om de maatschappij weder op te heffen en tot zich terug te voeren, dan zal de mensch die reddende hand kunnen afwijzen en zeggen: ik heb met U niets te maken, ik zal mij zelven redden?

De meening, dat Kerk en Staat moeten gescheiden worden, dat de maatschappij zich moet regelen en bewegen zonder acht te geven op de goddelijke wet, is niet slechts eene dwaze, maar eene goddelooze meening, dewijl zij in de verwijdering van God het geluk van den mensch zoekt. Wij hooren hier denzelfden Vader der leugentaal, die, even als in het paradijs aan onze stamouders, als bron van geluk aan den mensch voorspiegelt, wat slechts het uiterste van alle ellenden kan aanbrengen; en ons zou willen wijs maken, dat het opvolgen der goddelijke wet en der door God bepaalde orde een hinderpaal is voor de ontwikkeling en voltooijing van 's menschen geluk.

Voorzeker, de Staat is verpligt zich te scheiden van die sekten, die zich den naam van Kerk valschelijk aanmatigen en den Staat meer ten verderve voeren, naarmate haar invloed magtiger is. Doch die scheiding mag niet ten nadeele zijn van de ware Kerk, die, een oogenblik verdrongen, weldra hare heerschappij moet hernemen, om

als eene liefdevolle moeder hare teedere zorgen aan haar kind te wijden. Hier toont zich echter de boosheid der dwaling, die, als zij door een regtvaardig oordeel Gods het onregtmatig verworven bezit zich ziet ontnemen, liever den ondergang des Staats zoude zien, dan hem aan den heilzamen invloed der Kerk terug te geven. Gelijk de booze vrouw in Salomons regtsgeding roept zij uit: „het kind zij noch het mijne, noch het uwe, maar men verdeele het"; terwijl de ware moeder, tot in haar binnenste geroerd, zich met alle magt tegen de alle hoop vernietigende verdeeling verzet.

De Zoon van God is mensch geworden; Hij heeft het werk des heils tot eene duurzame en onvergankelijke instelling gemaakt, tegen welke noch aardsche, noch helsche magten iets zouden vermogen. Hij stichtte zijne Kerk, maakte haar tot die eenige, onafhankelijke, godmenschelijke maatschappij, die, boven alle maatschappijen verheven, allen zoude kunnen leeren, heiligen en regelen en, terwijl allen vergaan en veranderen, onvergankelijk en onveranderd door de eeuwen zoude voortduren.

In het plan der goddelijke Wijsheid, zoo duidelijk geopenbaard bij de schepping des menschen, vormt het menschelijk geslacht slechts ééne groote eenheid onder het onmiddelijk bestuur van God zelven. Aldus leert ons de geschiedenis van het paradijs, waar ons als in beginsel de geaardheid der toekomstige geschiedenis wordt aangeduid, gelijk de H. Apostel Paulus zoo diepzinnig aanmerkt, (Rom. v. 14.) *dat Adam een voorbeeld is van den Toekomstige*, qui est forma futuri.

Alles komt voort uit Adam; zelfs de vrouw, hem als gezellin gegeven, wordt uit eene zijner ribben gevormd, en het is God zelf, die alles doet, bestuurt en regelt, zich zelfs met de opvoeding en vorming des menschen belast, en in het gegeven verbod, bij

de uitgebreide geschonkene vrijheid, den mensch aan zijne afhankelijkheid herinnert.

Die groote eenheid van het menschelijk geslacht wordt ons ook verkondigd door de wet der liefde: liefde tot God, liefde tot den naaste, welker toepassing de voltooijing der zedelijke en maatschappelijke orde is. Terwijl deze tweevoudige liefde zoozeer ééne liefde is, dat de liefde tot den naaste zonder de liefde tot God niet bestaat; want, gelijk Joannes zegt (I. Joann. IV. 21.) *dit is Gods gebod, dat, die God bemint, ook zijnen broeder moet beminnen.*

De zonde kwam die groote eenheid verstoren; de scheiding tusschen God en den mensch bragt de scheiding tusschen de menschen voort. Reeds aanstonds is de verbreking van den zoo innigen liefdeband zigtbaar in de aanklagt, waardoor Adam de geheele schuld op Eva en zelfs op God, die hem de vrouw gaf, wilde overbrengen.

In Adam zijn wij allen slechts één geslacht, en die eenheid is zóó bovennatuurlijk, dat de zonde des stamvaders op al zijne nakomelingen overging, en wij wegens zijne zonde als kinderen van gramschap worden ontvangen en geboren. Doch juist door die groote eenheid was de verdeeldheid allervreeselijkst; de eigenliefde of hoogmoed nam de plaats in der goddelijke liefde en der naastenliefde, en het eigen belang werd 's menschen hoogste wet en regel. De streving naar eenheid werd door een beginsel van scheiding en verdeeling, van strijd en vijandschap vervangen, hetwelk de door God gewilde orde niet slechts verstoorde maar dreigde te vernietigen; *het begin van alle zonde immers is hoogmoed.*

Doch „God, die de volken hunne wegen gaan liet, gaf," gelijk Phillips zegt, (1) „aan het menschelijk ge-

(1) Kirchenrecht 2e Bd. bl. 348 en 349.

„slacht bij zijn verhuizing naar alle streken der aarde „het maatschappelijk beginsel van orde meê." En verder: „de Staat is een goddelijk genade-geschenk, aan het „dwalende menschelijk geslacht gegeven, om de geheele „oplossing en verscheuring tegen te houden, tot welke „het, zoo God zelf niet op aarde verschenen ware, on„herstelbaar had moeten vervallen. Want, zooals de hei„lige Irenaeus zoo treffend over dit onderwerp schrijft, „„in zijne verwijdering van God verwilderde de mensch „„zóózeer, dat hij zelfs den naasten bloedvriend voor „„eenen vijand aanzag en in iedere zondige drift, in moord „„en hebzucht zonder vrees volhardde. Daar dan de mensch „„de vreeze Gods niet kende, legde God hem de vrees „„voor de menschen op; zoodat de menschen, aan men„„schelijke magt onderworpen en aan menschelijke wet „„gebonden, toch eenigzins tot geregtigheid geraken, „„en uit vrees voor het hun dreigende zwaard zich „„wederkeerig matigen.... Tot welzijn der volken is „„dus het aardsche rijk door God en niet door den „„duivel ingesteld, die, als van den beginne, ook hierin „„loog, dat hij zeide, dat alle rijken hem gegeven wa„„ren; het is daarom ingesteld, opdat de menschen, het „„menschelijk gezag vreezende, niet gelijk de visschen „„elkander verslinden, maar door de wet de veelvuldige „„ongeregtigheid afwijzen."

Was dit maatschappelijk beginsel in staat om de verbrokene eenheid te herstellen, en de verdeeling, splitsing, ja verscheuring der eenheid tegen te houden?

De geheele geschiedenis met haren strijd, verdeeldheid, twisten en oorlogen is daar om ons het antwoord op deze vraag te geven. De vijandschap tusschen de verschillende volken, de geweldige overheersching van het eene volk door het andere, de slavernij van den mensch over-

al ingevoerd bewijzen ons hoe onnatuurlijk de toestand was, door de zonde des menschen voortgebragt.

Maar die oorspronkelijke eenheid moest toch hersteld worden, de scheiding mogt niet eeuwig duren, door dezelfde liefde moest God de menschen weder met zich en onder elkander vereenigen. Welnu, die hereeniging en herstelling geschiedt in en door de Christelijke Kerk.

De Christelijke Kerk bezit eene wonderbare eenheid. Hoewel zij verspreid is onder alle geslachten, stammen, volken en talen der aarde, is zij zoo één en eenig, dat zij genoemd wordt één schaapstal onder éénen herder, één ligchaam met één hoofd, één rijk, maar een rijk van God, over hetwelk God alleen en niemand anders heerschappij voert. Zoodat dan in waarheid de door de zonde verbrokene orde hersteld wordt in de Kerk, en de maatschappij der menschen volkomen tot God is teruggevoerd.

Die bestemming van het Christendom verkondigt ons de H. Joannes, als hij zegt (XI. 52), *dat Jesus zoude sterven, om de verstrooide kinderen Gods tot één te vergaderen.* Daarom gaf Christus aan allen, *die Hem*, het Woord Gods, *aannamen, de magt om kinderen Gods te worden, hun, die in zijnen naam gelooven; die niet uit bloed, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil eens mans, maar uit God geboren zijn* (aldaar I. 12 en 13). Die wonderbare, bovennatuurlijke eenheid, het werk der goddelijke genade, heeft Christus van zijnen Hemelschen Vader afgebeden, vóór Hij deze wereld verliet en den lijdensweg betrad: *Doch niet voor hen alleen vrage Ik, maar ook voor degenen, die door hun woord in Mij gelooven zullen, opdat zij allen één zijn: gelijk Gij, Vader! in Mij en Ik in U, dat ook zij in Ons één zijn, opdat de wereld geloove, dat Gij Mij gezonden hebt. En Ik heb hun de heerlijkheid gegeven, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij één zijn, gelijk Wij één*

zijn: Ik in hen, en Gij in Mij: opdat zij volmaakt tot één zijn; opdat de wereld erkenne, dat Gij Mij gezonden hebt, en hen hebt liefgehad, gelijk Gij Mij hebt liefgehad (JOAN. XVII. 21-23.)

Opdat die eenheid zoude blijven eene ware eenheid en eene algemeene eenheid, vestigde Christus zijne Kerk op den grondslag der liefde, welke alle onderscheid wegneemt, alle verwijdering opheft, en alle ongelijkheid gelijk maakt: *Een nieuw gebod geef Ik u: dat gij elkander liefhebt; dat, gelijk Ik u heb liefgehad, ook gij elkander liefhebt. Hieraan zullen allen erkennen, dat gij mijne leerlingen zijt, zoo gij liefde hebt tot elkander* (JOAN. XIII. 34, 35, XV. 12).

Diezelfde wonderbare eenheid, welke alle onderscheid van volk, van stand, van geslacht uitsluit, verkondigt de H. Apostel Paulus, als hij schrijft aan de Galatiërs (III. 26): *allen zijt gij zonen Gods door het geloof in Christus Jesus; want zoovelen gij in Christus gedoopt zijt, hebt gij Christus aangedaan. Er is noch Jood, noch Griek, er is noch slaaf, noch vrije, er is noch man, noch vrouw; want gij allen zijt één in Christus Jesus.*

Die wonderbare eenheid vernietigt de verdeeling en het onderscheid der natuur niet; zij maakt den Griek niet tot Jood, noch de vrouw tot man; maar zij vereenigt allen door den band der goddelijke liefde. Zoo ontstaat die geestelijke gemeenschap, die maatschappij met God den Vader en met zijnen Zoon Jesus Christus, die éénheid van hart en ziel, welke zich aanstonds bij de stichting der Kerk openbaarde (HAND. DER AP. IV. 32.) en welke toen reeds werkzaam was, om de bestaande ongelijkheid zooveel mogelijk weg te nemen; want *niemand zeide, dat iets van hetgeen hij bezat, zijn eigendom was, maar zij hadden alles gemeen.*

Voorzeker heeft het Christendom eene zeer groote taak in betrekking tot de maatschappij te vervullen, door de verdeeldheid, uit de zonde voortgekomen, weg te nemen, door alle menschen, alle volken, alle stammen, alle geslachten en alle talen in de eenheid des geloofs en der liefde te vereenigen, en het gansche menschelijk geslacht als eene groote eenheid onder de heerschappij van God terug te voeren.

Deze taak is uitsluitend de taak der Christelijke Kerk, en daarom is zij de ééne en eenige, en zal men haars gelijke te vergeefs zoeken. Geen staat, geen volk, geen mensch kan die wonderbaar ééne maatschappij stichten. „Jesus Christus", zegt Phillips (kirchenrecht. I. 60), is „Stichter der Kerk, geen godsdienst-stichter. Eene gods„dienst stichten, dat is, nieuwe leeringen over de be„trekking der menschen tot God opstellen, hebben velen „gedaan; Confutse, Zoroaster, Mohamet, Luther, Calvijn, „Zwingli waren godsdienst-stichters, maar geen Kerk„stichters; dat is, dat kon alleen zijn DE GODDELIJKE „HEILAND DER WERELD".

En waarom kan geen mensch noch menschelijke magt die Kerk stichten? Omdat niemand dan God die bovennatuurlijke eenheid kan verwezenlijken, en de mensch zich zonder God, door zijne eigene krachten tot die allerinnigste gemeenschap met God niet kan verheffen. Die wonderbare liefde, welke het gansche menschelijk geslacht tot één rijk onder één hoofd vereenigt, heeft haar oorsprong in de bovennatuurlijke goddelijke liefde, die niet uit de natuurlijke vermogens van den mensch ontstaat, maar in onze harten wordt uitgestort door den Heiligen Geest, die ons gegeven is. En opdat die Heilige Geest in ons kunne wonen en de goddelijke liefde uitstorten, moet eerst de hinderpaal der doodzonde, die ons van de god

delijke liefde berooft, verwijderd worden. Dat wegnemen der doodzonde, dat instorten der god lelijke genade is geen menschelijk, maar een goddelijk werk, waardoor die Kerk nog het onderscheidend kenteeken bezit, dat zij heilig is en heilig maakt.

Echter is die Kerk niet alleen goddelijk, zij is ook menschelijk; want door bemiddeling der *menschelijke natuur* worden aan de *menschen* de goddelijke gaven medegedeeld.

De Kerk is goddelijk; daarom zeide Christus: *mijn rijk is niet van deze wereld*, en noemt Hij haar het *rijk Gods*. Zij is Godmenschelijk; want de Zoon Gods, die de menschelijke natuur aannam, is haar Stichter en haar Hoofd. Hij kiest menschen tot zijne plaatsvervangers, als Hij, ten hemel opklimmende, als mensch de wereld verlaat; doch Hij zendt hun den goddelijken Geest, den Geest des Vaders en des Zoons, opdat zij met kracht van boven zouden vervuld zijn; en Hij zelf zal met hen zijn tot aan het einde der eeuwen. Dat wil zeggen: hun gezag is slechts plaatsvervangend; niet *zij* zijn het Hoofd der Kerk, maar Christus is en blijft het Hoofd, zigtbaar voor allen in dengene, dien Hij in zijn plaats aanstelde, en tot wien Hij zeide: *weid* MIJNE *lammeren, weid* MIJNE *schapen.*

Het woord der waarheid, dat verkondigd wordt, is niet het woord der menschen, maar het woord van God, het woord van Christus, het woord des geloofs, dat is, dat geloofd moet worden, omdat het goddelijke, van God geopenbaarde waarheid mededeelt; en die het mededeelen, spreken als gezanten van God, alsof God door hen vermaande. Doch dat goddelijk woord wordt in menschelijke woorden medegedeeld. *Op velerlei wijzen sprak weleer God tot de vaderen en de profeten, in den laatsten tijd sprak Hij tot ons in den Zoon, dien Hij tot erfgenaam van het*

heelal stelde, door wien Hij ook de eeuwen maakte. De wet is door Moses gegeven, maar genade en waarheid is ons door Jesus Christus geworden.

Ook de goederen, welke die maatschappij der Kerk mededeelt, zijn goddelijke goederen en gaven, die ons, omdat wij menschen zijn, geschonken worden door menschelijke bemiddeling. Door de afwassching met water in het Doopsel worden wij kinderen Gods en leden der goddelijke maatschappij; door de oplegging der handen en de heilige zalving in het heilig Vormsel wordt ons de Heilige Geest gegeven; door het woord der consecratie, door den priester gesproken, wordt in het heilig Sakrament des altaars Christus onder de gedaanten van brood en wijn tegenwoordig gesteld als offer en voedsel onzer zielen; door de woorden der absolutie in het Sakrament van boetvaardigheid wordt de zondaar ontbonden van de zonden, waardoor hij God beleedigde; en zoo deelt de H. Kerk ons in de zeven Sakramenten door zinnelijke teekenen de goddelijke gaven mede.

Die goddelijke gaven bezit de menschelijke maatschappij niet in zich, zij moet die van de Kerk ontvangen. Voorzeker vermag de Staat veel tot het tijdelijk welzijn der menschen, maar tot het geestelijk welzijn vermag hij niets; dat moet hij door de Kerk van Christus ontvangen. En toch, aan die geestelijke gaven van genade en waarheid heeft de maatschappij meer behoefte dan aan den overvloed van alle tijdelijke goederen, welke den mensch niet gelukkig kunnen maken.

En waartoe de maatschappij zonder en buiten Christus vervalt, leert ons de geschiedenis der volken vóór Christus en van diegene, welke het Christendom nog niet aannamen. Zij zijn gezeten, volgens de krachtige uitdrukking der H. Schrift, in de duisternis en de schaduwe des

doods, dat is: onwetendheid en zedebederf. Geen ander lot kunnen wij voorspellen aan iedere maatschappij, die zich van Christus afscheidt. Zij plaatst zich buiten het licht der waarheid, en verwijdert zich van de bron der genade, die heilig maakt. Door zich te scheiden van God, die een zuivere geest is en geestelijk maakt, gaat zij zich meer en meer in het doode stof verliezen. Doch wat nog erger is, die Staat wordt antichristelijk en gaat ten strijde tegen Christus' Kerk, want zegt de goddelijke Wijsheid: *die niet met Mij is, is tegen Mij; en die met Mij niet vergadert, verstrooit* (Matt. XII, 30). Die God verlaat, geraakt ouder den invloed van den boozen geest, die Vorst dezer wereld genoemd wordt, en zal zijne magt gebruiken, om de Kerk Gods te onderdrukken en te vervolgen. Zoo zien wij in onze dagen het anders onverklaarbare schouwspel, hoe de tijdelijke magt niet te vreden is met aardsche en tijdelijke belangen te regelen; maar zij, die volgens hare eigene getuigenis van deze aarde is, durft zich vermeten de hemelsche belangen te regelen, en aan Christus' Stedehouder hier op aarde lessen van wijsheid mede te deelen en Hem wetten voor te schrijven, waarnaar Hij zich zou te regelen hebben.

Doch ook hier heeft Christus gezorgd, dat die Kerk niet vernietigd worde. Hij heeft haar onvergankelijk gemaakt en op de onwankelbare steenrots gevestigd, opdat zij allen, die wankelen, zou kunnen bevestigen, en, opdat zij in het volbrengen van hare taak niet zoude belemmerd of gehinderd worden, haar de onafhankelijkheid van iedere magt op aarde gegeven.

Omdat de Christelijke Kerk eene taak in betrekking tot de maatschappij te vervullen had, moest zij van ieder Staatsgezag onafhankelijk zijn; zij moest haar eigen gezag, haar eigen wet, haar eigen goed bezitten. Toen Christus

zijne Kerk stichtte op aarde, was de tijdelijke magt Heidensch of Joodsch. Beiden waren Hem vijandig gezinb, beiden veroordeelden Hem ter dood, en trachtten in bloeidige vervolging zijne Kerk te vernietigen. Het was dus wel noodzakelijk, dat Hij die onafhankelijkheid der Kerk van alle aardsch gezag zijnen Apostelen diep inprentto. Christus heeft van niemand magt ontvangen dan van den Vader, en *gelijk de Vader Hem gezonden heeft, zoo zendt Hij ook zijne Apostelen;* met dezelfde magt, dezelfde onafhankelijkheid, dezelfde voorregten. Eer Hij hen zendt, herinnert Hij uitdrukkelijk, dat aan Hem alle magt is gegeven, en zij dus van Hem alleen en van niemand anders afhangen: *Mij is alle magt gegeven in den hemel en op aarde; gaat dus en onderwijst alle volken* enz. Het Kerkelijk gezag ontvangt zijne magt onmiddelijk van God door Christus, die door den Vader gezonden is. Het regelt zich niet naar den geest dezer wereld, maar naar den Geest van God, die, op den Pinksterdag afgedaald, altijd haar blijft bezielen en besturen. Die Heilige Geest alleen wordt geraadpleegd in hetgeen ten nutte der menschheid moet bepaald worden; niet de veranderlijke meening der menigte.

Zonder die onafhankelijkheid zou die Kerk met het vergankelijke en veranderende gezag, waaraan het zich verbonden had, reeds lang vergaan zijn. Daarom steunt zij ook niet op tijdelijk gezag of tijdelijke hulpmiddelen, ofschoon zij die tot haar bestaan noodig heeft. Zij steunt alleen op God, die magtig is haar in alles te helpen.

Tot meerdere verzekering van die onafhankelijkheid der Kerk heeft God haar tijdelijk gezag gegeven, en aan den Pans een vorstendom en eene vorstenkroon geschonken. [1]) Zijn rijk is echter niet van dien aard, dat Hij daardoor als tijdelijk vorst

[1]) Zie het *adres der te Rome vereenigde Bisschoppen aan den H. Vader.* Kath. dl. XLI, bl. 356.

invloed op de wereldgebeurtenissen oefenen kan; maar als Paus moet Hij een tijdelijk vorstendom hebben, om tegenover de andere vorsten onafhankelijk te zijn, en aldus zijn invloed als Opperhoofd der Kerk aan vorsten en volken te doen gevoelen. De vorsten, niet het volk, in verband met de revolutie en door haar gedreven, willen Hem dit vorstendom ontnemen, meenende Hem daardoor afhankelijk te zullen maken van hunne luimen en steeds veranderende meeningen. Maar het zal dan weer zijn als in de eerste tijden; de Paus, niets te vreezen en niets te verliezen hebbende, zal zich met des te meer kracht vertoonen, en van de hoogte van zijnen troon de dwalingen veroordeelen. Niet de Paus is het Hoofd der Kerk, Christus is het Hoofd, en de Paus zijn Plaatsbekleeder; en hoe meer behoefte de Paus heeft aan goddelijken bijstand, des te meer zal Christus dat woord tot waarheid maken; *Zie, Ik ben met u tot aan het einde der eeuwen.*

De waarheid, welke wij verkondigd hebben, dat de Kerk is eene eenige, godmenschelijke, onafhankelijke maatschappij, is, gelijk ieder Katholiek weet en iedere catechismus leert, een voor allen zigtbaar en waarneembaar feit. Zóó en niet anders bestaat de Christelijke Kerk sedert achttien eeuwen in de geschiedenis, en al het geschreeuw der dwaalleeraars en het geweld der openbare meening en de verleidelijke aandrang der vorsten is niet in staat iets daaraan te veranderen. Christus zou de Zoon Gods niet zijn, indien zijn goddelijk woord kon falen: *Gij zijt Petrus, en op deze steenrots zal Ik mijne Kerk bouwen, en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen.* Waar de helsche magten niets vermogen, is alle inspanning van den mensch overbodig.

Die waarheid leert ons reeds, niet slechts dat de Kerk eene taak te vervullen heeft, maar ook welke taak zij in betrekking tot de maatschappij te vervullen heeft.

De mensch, en ook de menschelijke maatschappij, begint ziju leven op aarde, en voltooit zijne bestemming in den hemel; want „wij hebben hier geen blijvende stad," gelijk de Apostel zegt, „maar zoeken de toekomende." (Hebr. XIII, 14). Die toekomende stad is de hemel, waar de menschelijke maatschappij hare voltooijing zal vinden in de volkomene onderwerping aan God, die alles in allen zijn zal. Joannes zag die heilige stad, dat nieuwe Jerusalem opgesierd, als eene bruid versierd is voor haren bruidegom: dat wil zeggen, als het huwelijksfeest van de vereeniging Gods met de menschen; want die heilige stad is eene levende stad of staat, uit heilige menschen bestaande, en van levende steenen opgetrokken. „En hij „hoorde eene stem van den troon af, die sprak: zie de „woontente Gods met de menschen; Hij zal bij hen wo„nen, en zij zullen zijn volk zijn, en God zelf met hen „zal hun God zijn. En God zal wegvegen alle tranen van „hunne oogen; de dood zal niet meer zijn, noch droef„heid, noch klagen, noch smart; want het eerste is heen„gegaan." Daar zullen de magtbekleeders der aarde niet meer onderscheiden zijn van hunne onderdanen, en welligt in velerlei opzigten achterstaan; want het eerste, d. i. het rijk dezer aarde is heengegaan en bestaat niet meer. De verdeeling van het eindige en het aardsche heeft opgehouden, en de ééne en eenige maatschappij wordt geheel door den éénen en eenigen God bestuurd.

Met alle zorgen voor het tijdelijk heil van den Staat is het eeuwige heil en de hemelsche bestemming der maatschappij nooit te bewerken.

Dat is de uitsluitende taak der Christelijke Kerk; en daarom zijn aan haar Hoofd, en aau Hem alleen, de sleutelen van het rijk der hemelen gegeven. Naar den hemel wijst zij den weg; zij bereidt voor en neemt op in de maat-

schappij met God, deelt hier reeds als onderpand der toekomst goddelijke gaven mede, en verdedigt tegen alle aardsche magt den toegang tot die heilige Kerk en tot de bronnen der genade.

Men behoeft niet te vreezen, dat de heilige Kerk deze hare bestemming ooit zal miskennen of verloochenen, en ooit zal terugkomen op hare veroordeeling van de valsche leer: *de Kerk moet van den Staat, de Staat van de Kerk gescheiden worden* (LV.); nooit zal de Kerk toegeven, dat men de maatschappij van God mag scheiden. Aan den invloed van God kan de Staat zich niet onttrekken. Wil hij Gods geboden niet onderhouden, noch zich naar de door God gestelde orde regelen, dan kunnen de gevolgen niet achterblijven. De Staat, door zijnen opstand tegen God van goddelijk licht en goddelijken zegen beroofd, zal te vreeselijker door God gestraft worden, naarmate hij meer de goddelijke geboden overtreedt. Zoo verkondigt onze heilige Vader Pius in zijne beroemde Encycliek *Quanta cura* van 8 December 1864, dat ten gevolge van „het „scheiden der godsdienst van de burgerlijke maatschappij „en van het verwerpen van de leer en het gezag der god„delijke openbaring, zelfs HET JUISTE BEGRIP VAN GEREG„TIGHEID EN MENSCHELIJK REGT VERDUISTERD EN VERLO„REN, EN STOFFELIJK GEWELD IN DE PLAATS VAN DE WARE „GEREGTIGHEID EN HET WETTIGE REGT GESTELD WORDT."

Wie is in staat te zeggen, welke verwarring het verlies van dat *juiste begrip* in alle betrekkingen der maatschappij, die vooral steunt op de geregtigheid, en de orde der geregtigheid moet toepassen, zal voortbrengen? Men is al aanstonds genoodzaakt om den zoo veranderlijken en wankelbaren *volkswil, door de openbare meening of op eenige andere wijze geopenbaard, tot hoogste staatswet te verklaren, onafhankelijk van alle goddelijk en menschelijk regt.* En als hoogste doel en

streving der menschelijke maatschappij stelt men *het verwerven en ophoopen van schatten en het dienen van de onverzadigbare begeerlijkheid en van eigen wellust en voordeel.*

Juist daarom is het Christendom in de wereld, om aan de maatschappij haren waren grondslag te hergeven; haar op te heffen uit het stof, waarin zij meer en meer wegzonk, en van de slavernij en overheersching der booze begeerlijkheid te verlossen. En door zich te scheiden van den Staat, zou de Kerk hare bestemming verloochenen en zich zelve vernietigen.

Hoe is dan zulk een noodlottige en verfoeijelijke leer mogelijk geworden te midden der Christelijke maatschappij, en hoe is de heerschappij van die leer te verklaren?

Die leer is een gevolg der dwaling, die de plaats der Kerk in de maatschappij heeft willen innemen, en aan welke de maatschappij in hare hoogste magten zich, uit strijd en vijandschap tegen de Kerk, verbonden heeft. De dwaling is noch één, noch godmenschelijk, noch onafhankelijk; als alle menschelijke zaken moet zij steun zoeken bij de hoogste menschelijke magt, den Staat. Zoolang nu de Staat voor zich voordeel ziet in de vereeniging, duurt de vrede voort; maar weldra blijkt het duidelijk, dat de dwaling slechts oorzaak is van twist en verdeeldheid; zij zelve bevordert de onverschilligheid voor de godsdienst, de liefde vergaat, en de scheiding wordt door de hoogste magt uitgesproken. Doch de dwaling heeft hare eigenschappen aan den Staat medegedeeld; want altijd, zelfs in de dwaling, blijft de godsdienst hoogste wet der dingen. Dezelfde verdeeldheid, dezelfde strijd der dwaling heerscht in den Staat, en dat zal zoolang duren, tot men in de ware orde de rust teruggevonden, en zich met de altijd onveranderlijk voortlevende Kerk verzoend heeft.

Er zijn er voorzeker die gelooven, dat de Kerk zich zal

onderwerpen aan den Staat, en afstand doen van hare onafhankelijkheid; wij voor ons hebben daaromtrent niet de minste vrees, al zoude men zelfs onzen heiligen Vader den Paus van zijn tijdelijk vorstendom berooven. Is dan eene ondervinding van drie eeuwen hier in ons kleine vaderland niet voldoende ter overtuiging? Wat heeft men hier niet gedaan, om de Katholieke Kerk te vernietigen en haar van allen invloed in Nederland te berooven? En zie haar na drie eeuwen van lijden en strijden! Even jeugdig en als met vernieuwde krachten herboren staat zij voor u. Onder al wat men kerkgenootschap noemt, verkeert zij alleen in een bloeijenden toestand. Hare Hiërarchie is hersteld, haar eerste provinciaal Concilie gehouden, om zich geheel naar de wetten der Kerk te regelen en in den echten Kerkelijken geest te hernieuwen, van welke, het is niet te verwonderen, in zulke moeijelijke tijden, als die wij hier zijn doorgeworsteld, wel eenigermate kan zijn afgeweken. In de eenheid harer Bisschoppen, met het ééne Opperhoofd innig verecnigd, gevoelt de Katholieke Kerk in Nederland zich sterker dan ooit te voren.

En die onsterfelijke Kerk zoude niets te doen hebben in betrekking tot de maatschappij! De vijanden der Kerk weten zeer goed, welke kracht daar zit en wat zij zoude kunnen, als zij zich met de politiek wilde inlaten. Doch de Staatsmagt behoeft niet te vreezen; de Kerk zal zich met de politiek niet bemoeijen, dit is geenszins hare roeping. Maar om de maatschappij, die van God is afgedwaald, tot God terug te brengen en haar voor den ondergang te bewaren, zal zij ook hier niet ophouden de altijd oude en altijd nieuwe waarheid te verkondigen, de dwalingen te veroordeelen en den waren weg ter zaligheid, de bron van het tijdelijk geluk, aan te wijzen. Het is immers eene uitspraak der goddelijke waarheid, dat *de gerechtigheid de*

volken verheft en groot maakt, en dat de zonde, dat is de opstand tegen- en de verwijdering van God, *ze ongelukkig maakt.* Zoo moge ieder dan, die het wel meent met het Vaderland, zich beijveren, om de zoo noodlottige dwaling der scheiding van Kerk en Staat te bestrijden en medewerken, dat ons Vaderland niet door goddeloosheid zich aan de regtvaardige straf des Hemels blootstelle.

(Wordt vervolgd.)

VERSCHEIDENHEDEN.

BREVE VAN Z. H. PIUS IX.

waarbij een aflaat van 50 *dagen verleend wordt aan allen, die het heilig kruisteeken maken met bijvoeging van de gebruikelijke woorden: In den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes. Amen.* [1])

„Ten volle zeker, dat het heilzaam geheim der Verlossing en de goddelijke genadekracht vervat zijn in het teeken van het kruis van O. H. Jesus Christus, maakten de geloovigen der eerste Kerk een zeer veelvuldig gebruik van dit teeken, zooals de oudste en uitstekendste gedenkstukken getuigen. En op dezelfde wijze vingen zij met dit teeken al hunne handelingen aan. „Bij iedere schrede, bij het binnengaan en bij het uitgaan, bij het ontsteken van het licht, bij het nuttigen van den maaltijd en bij het ter ruste gaan, bij alle werk dat wij verrigten, en op welke plaats wij ons bevinden, teekenen wij ons voorhoofd met het teeken des kruises", schreef Tertullianus.

Dit overwegende hebben Wij gemeend de godsvrucht der geloovigen jegens dit teeken van onze verlossing te moeten opwekken, door hun de hemelsche schatten der aflaten te openen, opdat zij de schoone voorbeelden der eerste Christenen navolgende, zich niet zouden schamen om herhaaldelijk, ook in het openbaar, zich te teekenen met het teeken des kruises, hetwelk als de standaard is van de krijgsknechten van Christus.

Daarom is het, dat Wij, vertrouwende op de barmhartigheid van den almagtigen God en op het gezag der H. H. Apostelen Petrus en Paulus, aan allen en een ieder van beiderlei geslacht, zoo dikwijls als zij, ten minste met een berouwvol hart en onder aanroeping van de Allerheiligste Drieëenheid, het kruisteeken zullen maken, *vijftig dagen* aflaat toestaan in den gebruikelijken vorm der Kerk voor de straf-

[1]) Reeds kortelijk vermeld in „*De Katholiek*", dl. XLVII bl. 350.

fen, welke hun opgelegd zouden zijn, of die zij om eene andere reden, welke ook, mogten verschuldigd zijn. Wij staan daarenboven genadiglijk in den Heer toe, dat deze aflaten kunnen toegevoegd worden, bij wijze van voorbede, aan de zielen der geloovigen, welke in de genade Gods uit deze wereld gescheiden zijn.

Gegeven te Rome, bij S^t. Pieter, onder den visscheraring, den 28^{en} Julij 1863, het achttiende van ons Pausschap."

Deze Breve van Zijne Heiligheid Pius IX vonden wij afgedrukt in eene kleine brochure, het vorige jaar te Rome bij Monaldi uitgegeven en aldaar zeer algemeen verspreid. Het zal niemand verwonderen, dat de kloekmoedige Pius, met kruis op kruis beladen, eene bijzonder teedere devotie koestert voor het heilig teeken van 's Heeren lijden; dat Hij, in dagen van ongeloof als de onze, de zwakken of die zich schamen, ter opwekking en bemoediging heenwijst naar het voorbeeld der eerste Christenen, welke in het kruis hunne kracht en in het lijden hunne glorie vonden; dat Hij in den verwoeden strijd tegen de Kerk en haar zigtbaar Opperhoofd de koninklijke banier des kruises omhoog heft met het vaste vertrouwen, dat ook Hij in dat teeken zal overwinnen. Aanstonds voelden wij ons aangespoord tot de mededeeling en overzetting van deze schoone Breve, ten einde de geloovigen van ons Vaderland bekend te maken met deze rijke bron van geestelijke gunsten en verdiensten, door den H. Vader geopend; en wij durven ons vleijen met het vooruitzigt, dat ieder lezer van dit Maandschrift, priester of leek, het zijne zal willen bijdragen om dit goede werk te helpen bevorderen. De hoogeerw. Kanunnik Trento heeft waarschijnlijk in deze Breve aanleiding gevonden, om op den feestdag van Kruisvinding voor eene zeer talrijke en hoogst aanzienlijke vergadering te spreken *Over den geest, waarmede het heilig kruisteeken moet gemaakt worden.* Hij deed het op zulk eene voortreffelijke wijze, dat wij ons niet kunnen weerhouden zijne eigene woorden, uit het Italiaansch vertaald, hier te laten volgen.

Zal iemand van u, mijne heeren, zich beleedigd achten, wanneer ik heden een onderwerp kies, hetwelk niet enkel eenvoudig is, maar zelfs aan dezen of genen onder ons al te kinderachtig kan toeschijnen? Wat konde mij op de gedachte brengen heden een woord van

onderrigting te spreken over — wie kan het denken? — over het maken van het teeken des heiligen kruises? Maar hoe, zal iemand zeggen, op eenen dag zoo plegtig, voor een gehoor gelijk het uwe, optreden met een onderwerp gelijk dit? Hebben wij dan nooit geweten, op wat manier wij dit heilig teeken moeten maken? En ontvingen wij dat onderrigt niet gedurende al de jaren, die er verloopen zijn van de dagen der eerste kindschheid af tot den jongelingsleeftijd toe? Waartoe dan hetzelfde onderrigt op nieuw noodig? Mijne heeren, de H. Augustinus heeft eene groote waarheid uitgesproken, toen hij zeide: „alle Christenen weten, hoe zij het heilig kruisteeken „moeten maken uitwendig en met de hand; maar aan de meesten „hunner is het onbekend, hoe het inwendig, dat is, met welken „geest het gemaakt moet worden. *Signari visibiliter sciunt, spiritualiter nesciunt.*" Al aanstonds begrijpt gij nu, over welk onderwerp ik heden tot u ga spreken: over den geest namelijk, waarmede wij het heilig kruisteeken steeds moeten maken. En indien ik, mijne heeren, dit onderwerp van deze zijde opvat, dan zult gij, vertrouw ik, welverre van u beleedigd te gevoelen, integendeel geheel instemmen met mijne gedachte, dat het niet een al te kinderachtig, maar een groot, een ernstig, een allergewigtigst onderwerp is; een onderwerp bijgevolg, volkomen in overeenstemming met de hooge plegtigheid van dezen feestdag; en wat meer is, geheel geëvenredigd aan de behoeften, zoo niet van allen, dan ten minste van velen onzer. Laat ons dan zonder toeven aanvangen en wel met dat allerheiligste kruisteeken, dat is, in den naam des Vaders, en des Zoons, en des H. Geestes. Amen.

Met welken geest — vragen wij — moet steeds het heilig kruisteeken gemaakt worden? Een godvruchtig schrijver, zeer ervaren in het geestelijk leven, antwoordde, toen deze vraag ook tot hem gerigt werd, het volgende:

ten eerste met een geest van aandacht;

ten tweede met een geest van navolging;

ten derde met een geest van gebed.

Drie punten, welke het van het hoogste belang is goed te beschouwen; en indien God u zijne genade geeft om die goed te begrijpen, zult gij in hunne behandeling niet alleen een zeer nuttig maar ook een zeer praktiesch onderrigt vinden.

MET EEN GEEST VAN AANDACHT op de eerste plaats: en deze woorden hebben eene dubbele beteekenis. Er wordt ten eerste mede

gezegd dat iemand, zoo dikwijls hij het heilig kruisteeken maakt, zijne aandacht ten volle moet schenken aan hetgeen hij doet; dat wil zeggen: dat hij het niet make als bij toeval en uitsluitend uit gewoonte. „Waarom, meent gij," zegt de H. Joannes Chrysostomus, „maakt deze en gene bij het opstaan des morgens, bij het „binnentreden eener kerk in den loop van den dag, bij het naar „bed gaan des avonds altijd het heilig kruisteeken? Louter omdat „zij de gewoonte hebben zulks te doen. Maar meent gij ook, dat „zij, zoo dikwijls zij het maken, zelven weten wat zij doen? Wie „weet, waar hun geest zich alsdan ophoudt? Uitwendig maken „zij het teeken maar hun geest dwaalt overal rond," zegt de Heilige. „*Signantur, sed mens pervagatur.*" Hun geest houdt zich misschien met alles bezig behalve met deze allerheiligste handeling, gelijk het maken van het heilig kruisteeken er eene is.

„Doch," zoo laat de Heilige volgen, „indien de geest niet denkt „aan hetgeen de hand verrigt, dan kan nimmer het heilig kruis„teeken goed gemaakt worden"; en de reden, zoo klaar als de dag, voegt hij er aanstonds bij. Dit heilig teeken bevat namelijk alles wat vereischt wordt om eene handeling tot eene godsdienstige handeling te verheffen; en elke godsdienstige handeling vordert ongetwijfeld, dat zij met godsvrucht (met devotie) verrigt worde. Welnu, wat men met godsvrucht verrigten wil, men doe het op de allereerste plaats met aandacht: *attente ac devote;* de attentie (de aandacht) eerst, dan de devotie (de godsvrucht.) Hieruit volgt, dat het heilig kruisteeken nimmer met godsvrucht kan gemaakt worden, zoo men het niet tevens met aandacht maakt. Maar in zulk geval is het dan ook nimmer eene godsdienstige handeling. Het is dan eene bloot stoffelijke, eene onbeduidende, eene nietswaardige handeling; eenvoudig eene uitwendige beweging van de hand, welke hier in dit geval nergens toe dient.

„En werd ten minste deze beweging zelve van de hand nog naar „behooren verrigt," zegt een andere heilige schrijver. Maar wanneer bij het maken van het heilig kruisteeken de geest van den mensch zich niet een weinig tot aandachtigheid stemt, niet denkt aan hetgeen de hand terzelfder tijd verrigt, dan maakt hij het niet alleen bloot uitwendig, maar meestal ook slecht daarenboven. Inderdaad, mijne heeren, het wekt medelijden en het moest algemeen afschuw verwekken, te zien met welke oneerbiedigheid, met welke onbetamelijkheid, — laat mij liever zeggen, — met welke onwel-

voegelijkheid dat heilig teeken, ik zeg niet, gemaakt, maar verminkt wordt. Eens vertoonde zich een jongeling in den biechtstoel om zijne biecht te spreken, en begon met juist zoo verminkt een kruisteeken maken. „Ach mijn zoon," zeide hem de biechtvader, „ik „meende dat gij waart gekomen om goed te biechten, maar tot „mijn leedwezen moet ik u zeggen, dat gij al een heel slecht be„gin maakt. Denkt gij, dat dit de manier is om het teeken van „het heilig kruis te maken? Het is zeer goed te zien, dat gij „niets begrijpt van de groote handeling, die gij verrigt. Maak dus „het kruisteeken op nieuw. Begin met het goed te maken, en dit „zal eene beste voorbereiding zijn, om vervolgens eene goede biecht „te spreken."

Het heilig kruisteeken te maken met een geest van aandacht, wil nog iets anders zeggen. Het wil niet alleen zeggen, dat men zijne aandacht moet schenken aan hetgeen men doet, maar ook aan hetgeen door het heilig kruisteeken wordt beteekend; aan hetgeen dit heilig teeken voorstelt: dat is, aan de geloofsgeheimen, welke het bevat.

En het bevat ten eerste — gij weet dit allen — de twee eerste geheimen van het geloof; de Éénheid (het zijn woorden, mijne heeren, die wij als kleine kinderen stamelden, maar die wij als Christenen vol eerbied en bevend uitspreken), de Éénheid en Drieëenheid van God, de Menschwording, het Lijden en den Dood van Jesus Christus, onzen Zaligmaker. Het bevat vervolgens eenige van de voornaamste artikelen van ons heilig geloof: bij voorbeeld, dat God ons eerste begin en ons laatste einde is; dat wij behoefte en altijd behoefte hebben aan zijne genade; dat die genade en die hulp ons op geene andere wijze kunnen toekomen tenzij door de verdiensten van het Lijden van Jesus Christus; dat wij derhalve alleen door zijne verdiensten de kwijtschelding onzer zonden kunnen verhopen; dat wij, evenals wij moeten sterven, zoo ook eenmaal zullen verrijzen uit den dood; dat Jesus Christus eenmaal zal wederkomen om te oordeelen; dat wij op dien grooten dag zullen gesteld worden òf ter linkerzijde met de verworpelingen, om veroordeeld te worden tot de hel, òf ter regterzijde met zijne uitverkorenen, om te zamen met Hem opgenomen te worden ten hemel. Al deze geloofswaarheden zijn vervat, herhaal ik, in het teeken des heiligen kruises. Het is wel niet noodig uit te leggen, op welke wijze zij er in vervat zijn, omdat dit reeds in de Christelijke Leering vol-

doende geschied is. Genoeg zij het, dat de Heilige Kerk deze geheimen en deze artikelen, welke als de allereerste en allerhoofdzakelijkste waarheden, als de grondslagen en de hoofdpunten van onze heilige godsdienst en van het geloof moeten beschouwd worden — „*capita fidei et religionis nostrae*" gelijk een Oudvader ze noemt; — genoeg, dat de Heilige Kerk in het teeken van het heilig kruis die allen in het kort heeft willen zamenvatten, die allen heeft willen vereenigen, die allen in één teeken aanschouwelijk heeft willen voorstellen.

Maar, zal men zeggen, is het dan noodig, dat men bij elk kruisteeken, wat men maakt, over al deze punten, een voor een, nadenkt? En hoe in één oogenblik zijne gedachten gevestigd op zoovele waarheden te gelijk? Neen, mijne heeren, dat is niet noodig; het is niet noodig, dat wij bij het maken van elk kruisteeken al die punten, een voor een, en op een en hetzelfde oogenblik overdenken. Maar wij hebben dan telkens eene goede gelegenheid om ons te herinneren, dat er punten, dat er waarheden zijn, waarover wij, zoo niet juist op dit oogenblik dan ten minste ter gelegener tijde, nu en dan hebben na te denken, indien wij waarlijk Christenen zijn. Ja, indien wij waarlijk Christenen zijn, moeten wij daarover nadenken; want hierin ligt de bron van alle geluk, van alle goed, zegt de H. Augustinus: „*principium omnis boni*": derhalve ook van het geluk, een goed Christen te zijn. In het heilig kruisteeken hebben wij bij gevolg een gemakkelijk middel om de herinnering aan die voorname waarheden in ons levend te houden, die vervolgens met aandacht te beschouwen en te overwegen, opdat wij zoover mogen komen, indien het mogelijk is, dat wij die altijd voor den geest hebben. *In his meditare.* Een schoon voorbeeld hiervan treffen wij aan in het leven van eenen edelman, die zich verpligt zag midden in de groote wereld te leven; (want in de wereld, zelfs in de groote wereld vindt men, Goddank, ook nog ware en goede Christenen.) Deze nu koesterde eene zeer groote devotie voor het heilig kruisteeken, en juist om deze reden, omdat het kruisteeken, gelijk hij zeide, een kort maar volledig begrip is van de voornaamste eeuwige waarheden; (dit was zijne manier om zich uit te drukken). Hij maakte dan ook dat heilig teeken nimmer, of telkens riep hij zich die eeuwige waarheden in het geheugen terug, juist zoo in het kort te zamen gevat. In het bijzonder echter vindt men verhaald, dat hij het eerste kruisteeken

hetwelk hij des morgens maakte bij het opstaan, altijd met eene bijzonder innige aandacht maakte, en gewoon was er altijd deze woorden van den Apostel bij te voegen: *in his meditare, overweeg dit*, en nogmaals herhaalde hij: *in his meditare, in his esto: overweeg dit, houd u hiermede bezig*; als wilde hij zich met die woorden steeds herinneren, dat deze groote eeuwige waarheden het voorwerp moesten zijn van zijn denken en overdenken gedurende al den tijd van zijn leven. Deze godvruchtige oefening nu bragt twee zeer heilzame gevolgen te weeg. En wel vooreerst, zij bevestigde in hem de heilige gewoonte om geregeld iederen dag eene korte overweging te houden over eene of andere van deze eeuwige waarheden. En dit maakte vervolgens, dat in den loop van den dag, ook te midden van al zijne bezigheden, die zelfde waarheden hem telkens voor den geest kwamen, al naar gelang van het werk dat hij verrigtte, van de gesprekken die hij voerde, van de personen met wie hij sprak. Bij ieder voorval en in elke omstandigheid werden die heilzame indrukken zeer gemakkelijk verlevendigd; en dan verwekte hij telkens eene of andere van die allerschoonste akten, van welke de H. Theresia zegt, dat zij wel is waar kort maar zeer kostbaar zijn: akten van geloof, van hoop, van liefde, van geduld, van boetvaardigheid, van onderwerping aan den goddelijken Wil, van onthechting aan de wereld en dergelijke. Aldus bleef dat eerste kruisteeken van iederen morgen diep in zijn hart gedrukt, en zette daar zijn vruchtbaren arbeid voort gedurende den ganschen dag tot den laten avond toe.

O, mijne heeren, indien wij heden slechts dit ééne mogten leeren: op die wijze, de eerste maal ten minste iederen dag, het heilig kruisteeken te maken! Dit zoude er oneindig veel toe bijdragen, om het ook al de andere keeren in den loop van den dag goed te maken; dat wil zeggen, het zonder veel moeite te maken *met een geest van aandacht*, hetgeen het punt is, dat wij ons hebben voorgesteld op de eerste plaats te behandelen.

MET EEN GEEST VAN NAVOLGING op de tweede plaats moet men zorgen het heilig kruisteeken te maken. En wat wil dit zeggen? Het wil zeggen, mijne heeren, dat men het steeds moet maken met een hart vol van eene innige liefde tot den gekruisten Jesus, zeggen de Heiligen: dat is, in de vereischte gesteltenis, met een wezenlijk verlangen, om aan Hem zoo volmaakt mogelijk gelijkvormig te worden, en derhalve Hem na te volgen.

Inderdaad, de Heilige Kerk heeft het heilig kruisteeken juist met dat oogmerk ingesteld: „opdat wij ter navolging opgewekt zouden „worden", zegt de H. Bonaventura, „*ut provocemur ad imitandum.*" En de H. Franciscus van Sales zeide op zijne beurt: het kruis en de Gekruiste behooren onafscheidelijk bij elkander; en gelijk men den Gekruiste niet kan denken zonder het kruis, zoo moest het ook niet mogelijk zijn, dat wij ooit het kruisteeken maakten, zonder ons iederen keer opgewekt te gevoelen, om ons op de navolging van den gekruisten Jesus toe te leggen. Voor dengene dan ook, die dezen geest van navolging, waarmede het kruisteeken wil gemaakt worden, in zich weet aan te kweeken, bestaat aan andere opwekking geen behoefte. Veeleer is het noodig, zegt de H. Augustinus, dat wij bedroefd zijn, omdat wij er misschien nimmer aan dachten het met dien geest te maken. Geve God, dat wij niet behooren onder het getal dergenen, die, hoe dikwijls zij ook het heilig kruisteeken maken, toch altijd voortgaan met den gekruisten Jesus te beleedigen; want zulke ontaarde Christenen zijn er, zegt de Heilige. Geen dag gaat er voorbij, of zij teekenen zich met dit heilig teeken, en toch houden zij niet op met zondigen, en toch bekeeren zij zich niet. „*Quotidie signant „se, sed a peccato non revocant se.*" Zoo gebeurde het eens, dat iemand bij het verlaten der kerk, waar hij den zegen ontvangen en herhaaldelijk het heilig kruisteeken gemaakt had, op weinige schreden afstands een gesprek aanknoopte met een ander. Spoedig geraakte hij met dezen in twist, en gewoon zijnde zich door drift te laten vervoeren, ontzag hij zich niet den aanbiddelijken Naam des Heeren door vloeken te onteeren. Gelukkig was zijn medgezel een braaf Christen, en konde zich niet weerhouden hem te zeggen: maar hoe, mijn vriend, is het mogelijk; zoo even hebt gij u geteekend met het teeken van het heilig kruis, en bijna op hetzelfde oogenblik durft gij eene godslastering uitspreken?

Maar zij dit ook van niemand onzer waar, kunnen wij dan ten minste van ons zelven getuigen, dat wij, na zoo dikwijls reeds het heilig kruisteeken gemaakt te hebben, begonnen zijn den gekruisten Jesus na te volgen? „Ach," riep de H. Augustinus weenende uit, „wanneer ik Hem aanschouw en dan mij zelven bezie, welk een „onderscheid tusschen Hem en mij; Christus arm, en ik rijk, of ten „minste vol verlangen om het te worden; Christus naakt, en ik „goed gekleed; Christus nederig, en ik hoovaardig; Christus zachtmoedig, en ik gramstorig; Christus verstorven, en ik zinnelijk.

„Wanneer ik dat overdenk," voegde hij er bij, „dan word ik be-„schaamd en bevreesd; dan begin ik tot mij zelven te zeggen: ik „teeken mij met dat heilige teeken? ik doe dit zooveel malen iederen „dag? Ik durf het wagen het heilig kruisteeken te maken, ik?... „ik, de vijand van het kruis van Jesus Christus: *inimicus crucis „Christi?*" Te vergeefs dus heb ik het gemaakt tot heden toe; want het doel, dat ik mij telkens moest voorstellen: de meerdere gelijkvormigheid met Christus, heb ik nog nimmer getracht te bereiken. „*Obsignatus, sed non in similitudinem Christi.*"

Eindelijk op de derde plaats moet men het heilig kruisteeken mamaken MET EEN GEEST VAN GEBED. En ook dit begrijpt men eveneens dadelijk, dat men er zich van bedienen moet juist als van een gebed, om van den Heer hulp te vragen in al onze behoeften. „Het zal" zegt een godvruchtig schrijver, „niet alleen een heilig maar ook een allerkrachtigst gebed zijn: allerkrachtigst in de gevaren, *efficacissima in periculis;* allerkrachtigst in de beproevingen, *in tribulatione;* allerkrachtigst bij al onze werken, *in omni opere.*"

„*In de gevaren.*" In deze wereld verkeeren wij altijd in duizende gevaren, zoowel naar de ziel als naar het ligchaam. En wat nu die gevaren naar het ligchaam betreft: het lijdt geen twijfel, of het heilig kruisteeken is een groot en krachtig behoedmiddel; alle Heiligen zeggen het eenparig. Ontelbaar zijn de voorbeelden, welke de geschiedenis ons hiervan aanbiedt; doch het *in hoc signo vinces* (in dit teeken zult gij overwinnen) van keizer Konstantijn is aan een ieder bekend. Aan hoevele gevaren is hij ontkomen en hoevele overwinningen heeft hij behaald, altijd met het enkele teeken van het heilig kruis? En wat vervolgens de gevaren naar de ziel aangaat: er zijn Heiligen die zoover gaan, dat zij aan het kruisteeken den naam toekennen van *eenig voorbehoedmiddel.* De H. Kerk geeft dan ook duidelijk te kennen, dat de duivel voor niets zoo bevreesd is als voor het heilig teeken van 's Heeren kruis: *ecce crucem Domini, fugite partes adversae* (ziedaar het kruis des Heeren; vlugt, gij die ons belaagt). En de H. Franciscus van Sales zeide eens tot eenen man van aanzienlijke geboorte, die een weinig stichtend leven leidde: indien gij eenige malen meer het kruisteeken maakt, maar het maakt, gelijk het behoort: dat is, met godsvrucht, met innig gevoel, met aandacht, met geloof; indien gij, herhaal ik, eenige malen meer het kruisteeken maakt, zult gij zeer veel zonden min-

der doen. De Heilige had in hem opgemerkt, dat hij niet onverschillig was voor het heilig kruisteeken, terwijl iets anders volstrekt geen indruk op hem maakte.

„*In de beproevingen.*" Beproevingen, mijne heeren, hebben wij allen, een ieder de onze; en indien wij ze niet hebben, moeten wij verwachten, dat ze zullen komen, zegt Salomon. Geef mij, zegt hij, den gelukkigsten mensch der wereld: heb slechts een weinig geduld, en ook voor hem zal de tijd van beproeving aanbreken. „*Veniet et tempus afflictionis.*" En hoe dikwijls zijn wij zelven ooggetuigen geweest van dergelijke geheel onvoorziene rampen? Deze of gene, wij herinneren het ons nog zeer goed, was langen tijd een krachtig jongeling, het sieraad van zijnen leeftijd; kostbaar ging hij gekleed, eer en aanzien vielen hem van alle zijden te beurt; al de gemakken en vreugden en vermaken des levens genoot hij in vollen overvloed. En ziet, op het onverwachts werd hij door eene ziekte overvallen of misschien tot de uiterste armoede gebragt; maar, om welke reden dan ook, door niemand werd hij langer ontzien of geëerd of aanbeden; ten laatste was hij van een elk verlaten. Hoevele anderen hadden er met rampen en tegenspoeden te kampen van allerlei aard; want, mijne heeren, kruisen komen over allen, en wat vroeger of later breekt voor een ieder *de tijd der beproeving aan, en komen de jaren, van welke men zegt: zij behagen mij niet. Veniet tempus afflictionis et appropinquabunt, anni, de quibus dicas: non mihi placent.*

Hoort wat de H. Hieronymus aan eene arme zieke schreef. „Ik begrijp", zoo schreef hij, „dat gij tegenwoordig een kruis en een groot kruis te dragen hebt: ik ben er zeker van, dat velen u een tal van vertroostingen zullen aangeboden hebben; maar sta mij toe, dat ook ik u een troostmiddel aanbied. Verligt uw kruis door dikwijls het heilig kruisteeken te maken. *Crebro signo crucis munias crucem tuam.* Ik kan u niet genoeg zeggen, hoeveel vertroosting u dit schenken zal; beproef het, en gij zult het ondervinden." En in de levensgeschiedenis van een anderen Heilige, die bijzonder een man des gebeds was, wordt ons verhaald, dat hij in zijn doodstrijd, toen hij niet meer spreken kon en geene verzuchting meer konde uiten, door teekenen te verstaan gaf, hoe groote vertroostingen hij ondervond, zoo dikwijls iemand hem met wijwater besproeide, terwijl hij zelf zich met het heilig kruisteeken teekende. Gedurende al den tijd dan ook, dat de laatste smarten des doods aanhielden,

hield hij niet op met zuchten en het maken van het heilig kruisteeken.

„*En bij ieder werk*" ten laatste. Tertullianus maakt eene opmerking naar aanleiding van het gebruik, om elke handeling in de heilige bediening altijd met het kruisteeken aan te vangen. Daarmede beginnen de Kerkelijke getijden, daarmede het offer der Mis, en daarmede gewoonlijk al de andere openbare handelingen der Kerk. En hij zegt, dat die heilige eerste Christenen daaruit geleerd hadden, om ook hunne werken, zoowel in het algemeen als in het bijzonder, met het kruisteeken te beginnen, en dat dit eene algemeen aangenome gewoonten was in die gelukkige dagen der eerste Kerk. „*Ad singulos actus signum crucis iterari consuevit.*" Men was gewoon bij ieder werk in het bijzonder het heilig kruisteeken te herhalen. Hetzelfde vinden wij ook later bij den H. Hieronymus in eene onderrigting, welke hij gaf aan eenige gezinnen te Rome. Ik beveel u dan, zeide hij, dat gij u de heilige gewoonte eigen maakt, om bij alle soort van werk altijd het heilig kruisteeken te laten voorafgaan. „*Ad omnem actum manus pingat crucem Domini.*" En vervolgens daalde hij tot in de kleinste bijzonderheden ten dien opzigte af. Bij voorbeeld zeide hij: staat gij op van uwe rustplaats: het eerste wat gij doet, zij het maken van het heilige kruisteeken. Moet gij uitgaan: maak het heilig kruisteeken, eer gij uw huis verlaat. Desgelijks wanneer gij u aan den maaltijd zet, of u op reis begeeft, of eenige zaak onderneemt; hetzij gij studeert of handenarbeid verrigt, hetzij gij schrijft of leest; kortom, wat gij ook begint: begin nooit iets zonder eerst het heilig kruisteeken te hebben gemaakt. „*Ad omnem actum manus pingat crucem Damini.*"

Ziedaar, mijne heeren, het weinige, dat ik u heb kunnen zeggen over het groote onderwerp, dat wij ons heden hadden voorgesteld te bespreken. Gewaardigt God zich dit weinige te zegenen in u en in mij, dan zullen wij, vertrouw ik, geen spijt gevoelen en nog veel minder ons schamen, dat wij een half uur besteed hebben om het heilig kruisteeken goed te leeren maken.

DE OUDSTE MARIA-MAAND. [1])

Ofschoon wij weinig ingenomen zijn met vertalingen van buitenlandsche gebedenboeken, omdat ze veelal voor onzen toestand minder geschikt zijn, moeten we voor het bovengenoemde werkje eene uitzondering maken: dit werkje toch neemt onder de menigvuldige Meimaand-oefeningen ter eere van de Allerheiligste Maagd eene eervolle plaats in. Na beknopt en duidelijk de wijze van overwegen, zooals ze door den H. Ignatius geleerd is, te hebben voorgesteld, geeft de Schrijver ons voor elken dag der maand eene korte overweging over eene der voornaamste gebeurtenissen uit het leven der H. Maagd; vóór elke overweging staat eene, op de H. Schriftuur, de H. Vaders of andere eerbiedwaardige schrijvers gegronde voorstelling dier gebeurtenis; aan het slot der overweging zijn bepaalde voornemens en eene kernachtige, meestal aan de H. Vaders ontleende spreuk opgegeven.

Rijk voorzeker is de inhoud van dit boekje, en het kan niet missen, of hij, die het in den geest en volgens de bedoeling des Eerw. Schrijvers gebruikt, zal in eerbied en kinderlijke liefde voor de Onbevlekte Moeder des Heeren toenemen, en dagelijks op den weg der Christelijke volmaaktheid vorderingen maken. Immers de blik, dien de Schrijver ons telkens, nadat wij het toonbeeld van volmaaktheid beschouwd hebben, op onze gebreken en overtredingen laat slaan, doet ons over onze fouten blozen, en wekt in ons een vurig verlangen op, om het gegeven voorbeeld zooveel mogelijk na te streven, terwijl de korte maar vurige verzuchtingen, in de overweging aangegeven, dit verlangen versterken. We kunnen als aanstonds verwijzen naar de eerste Overweging, in welke de Schrijver, na in het kort de voornaamste bewijzen voor de Onbevlekte Ontvangenis te hebben overwogen, op de krachtigste wijze den haat tegen de zonde in ons opwekt door de tegenstelling van de onschuld en heiligheid van Maria en onze eigene boosheid. In de XIX Meditatie, „Maria aan den voet van het kruis", doet hij ons niet alleen de onbegrijpelijke smarten van de lijdende Moedermaagd gevoelen, maar ontsteekt hij ook in ons eene kinderlijke

---

([1]) door een priester der Societeit van Jesus. Naar de tweede Fransche uitgave van den Eerw. Pater Blot. S. J. vertaald door een R. K. Priester. 's Hertogenbosch, Henri Bogaerts, opvolger van P. N. Verhoeven, Drukker en Boekhandelaar van Z. H. Paus Pius IX. 1866.

liefde voor JESUS' H. Moeder. Doch men moet het geheele werkje lezen en herlezen om zijne weldadige werking te gevoelen.

De vertaling is blijkbaar met veel zorg bewerkt, en over 't algemeen goed geslaagd. Wij vereenigen ons ten volle met den wensch, door den Vertaler in zijne korte voorrede geuit: „Moge ook door de lezing en overweging van dit boekje Maria vuriger worden bemind, Maria getrouwer gediend, Maria veelvuldiger worden aangeroepen."

VRIJMETSELARIANA.

I.

DE UITVAARTVIERING DER VRIJMETSELAARS BIJ DEN DOOD VAN LEOPOLD I, KONING DER BELGEN.

„De duur van ons bestaan hangt af van de strenge bewaring onzer geheimen," verklaarde onlangs een B.·. der beruchte orde. Wij betwijfelen het niet; de openbaarmaking van de daden der vrijmetselaars moet de orde eensdeels zóó afschuwelijk en anderdeels zóó bespottelijk maken, dat mannen van eenig gezond verstand en eenig geweten haar vlugten als „het verderf der godsdienst en der menschelijke maatschappij." Tegen publiciteit is de orde niet bestand: „Ceci tuera cela", zou Victor Hugo zeggen. Wij willen regt gaarne tot een spoedig afsterven van de orde medewerken, en van tijd tot tijd eenige mededeelingen aangaande de orde doen. Wij beginnen heden met het verhaal der potsierlijke uitvaartviering van B.·. Leopold I, koning der Belgen. Immers ook le ridicule tue. Wij vonden daarvan eene beschrijving in de Belgische „Patrie," wiens verdienstelijke hoofdredacteur zeer onlangs eene tweede uitgave leverde van zijn belangrijk werk „La franc-maconnerie soumise au grand jour de la publicité à l'aide de documents authentiques" [1]), welk boek wij als bron later zullen volgen. De „Patrie" merkt vooraf op: „nous prions nos lecteurs de croire que nous leur donnons un narré fidèle et exact de la cérémonie maçonnique." Het moet waar zijn, want eenige minder dwaze B.·. hebben zich bitter beklaagd over „le ridicule qui avait rejailli sur l' ordre."

Wij vertalen.

---

[1]) Tome I, chez Amaud Neut, rue du Gouvernement n°. 11 à Gand

„Zaturdag, 10 Februarij, ten zeven uur des avonds, (in vrijmetselaars-stijl: den 10en j.·. der 12 m.·. des jaars van het Ware Licht ten zeven u.·.) had er in het Groot-Oosten te Brussel eene belangrijke vergadering plaats. De H.·. E.·. B.·. Grootmeester-Nationaal Josef van Schoor, lid van den Senaat, nam het praesidium waar. De Groot-Opzieners stonden aan het hoofd hunner afdeelingen. B.·. Defré bezette den zetel der welsprekendheid, en moest de lofrede op Leopold I uitspreken. Hij had die onderscheiding waarschijnlijk te danken aan zijne vereering van Mazzini, den uitroeijer der koningen.

Na eenige woorden aan de B.·. gaf de Grootmeester bevel om de afgevaardigden der loges, die deel zouden nemen aan het maçonnieke Carnaval, binnen te leiden; de loges van Gend, Antwerpen, Luik, Namen, enz. waren vertegenwoordigd. Andere loges, minder verlangend om de verwachte aardigheden te genieten, hadden geschreven, dat zij platoniesch [met den geest en het hart] zich zouden aansluiten bij de verheerlijking van B.·. Leopold. Ook buitenlandsche loges waren vertegenwoordigd. [Zou ook Nederland zijne dwazen hebben afgezonden?]

Toen de Hooge Raad van België was binnengeleid, heette men allen welkom, en voegde er de verklaring bij, dat „de zwaarte der smart verligt wordt, als zij gezamenlijk wordt gedragen." d. i. hoe meer gekken, hoe minder er gelagchen wordt.

Daarna wordt de uitvaart-plegtigheid geopend, en de Grootmeester spreekt met diepen weemoed: *„Broeder, Eerste Groot-Opziener, hoe laat is het?"* En de Opziener antwoordt: *„het is het uur, waarop het einde is geworden het begin."* En de ondervrager zegt: *„Dit is de wet der natuur; zij is voor allen; zij is onverbiddelijk. Mijne Broeders, doen wij onzen pligt."*

Na dit woord begeven zich al de ridders van den troffel naar de „zaal van het graf."

Aldaar was een soort van praalgraf opgerigt, omgeven met de teekenen van den maçonnieken rouw. Het borstbeeld van den Koning was met treurfloers omhangen. Toen elk zijne plaats had ingenomen, riep de Grootmeester de vrijmetselaars tot den arbeid. Hij vroeg aan den Eersten Groot-Opziener, waar de waardige en dierbare B.·. Leopold was. Zij antwoorden slechts door teekenen van wanhoop. De H.·. E.·. B.·. Grootmeester begrijpt die stomme taal der diepste smart.

„*Hij, die zoo krachtig de vrijmetselarij steunde,*" riep hij uit, „*is niet in de loge*". Toen smeekte hij de opzieners om met hem den waardigen meester te gaan zoeken; en na eenige stappen regts en links ontmoetten zij elkander bij het treurige graf.

De Grootmeester sprak toen: „Mijne B.·., wij zochten den welbe„minden meester; wij wilden hem nieuwe leeringen vragen. Een „pas geopend graf vertoont zich aan onze blikken. Maar is alle „hoop vervlogen? Onze B.·., zou hij deze wereld verlaten hebben „voor altoos? Hij beminde onze stem; hij zal haar antwoorden, „zoo de minste levensvonk hem nog rest; vragen wij zijn graf, po„gen wij zijne asch te bezielen:

„BROEDER LEOPOLD, ANTWOORD ONS!"

De Eerste en Tweede Groot-Opziener herhaalden die sombere bede; maar de doode bleef stom. De Groot-Ceremoniemeester sprak: „*De meester bleef doof op de roepstem zijner broeders. De droevige werkelijkheid verschijnt ons; B.·. Leopold de Eerste is niet meer!*"

Die woorden werden opgevolgd door een geraas, als in *Robert de duivel* bij de oproeping van de geesten der vervloeking.

De Grootmeester spreekt: „Mijne Broeders, te vergeefs zoeken „we in het Oosten van dezen Tempel den meester, die ons met „zooveel welwillendheid zijne hooge bescherming schonk. Maar zijne „gedachtenis blijve onder ons leven. Ik leg op zijn graf deze kroon, „het symbool van de gevoelens, die ons bezielen. Zij is doorvloch„ten met die bloemen, die een beeld zijn der getrouwe vriendschap, „der eindelooze herinnering en van den eeuwigen rouw." En hij legde op het graf een krans van immortellen.

Na al die bespottelijkheden werd het woord gegeven aan B.·. Defré, die gedurende anderhalf uur als een ware beul zijn gehoor *doorzaagd* heeft. De aandacht was een oogenblik gespannen bij de mededeeling, dat de overleden Koning was geinitiëerd in een der voornaamste loges van Duitschland, dat hij de bestuurder was geweest van eene der afdeelingen der moeder-loge van Groot-Brittannië, dat hij, sedert 1832, zijne hooge bescherming aan de Belgische loge had geschonken; maar zeer spoedig was het $^{7}/_{8}$ gedeelte der hoorders ingesluimerd bij de redevoering van den leerling van Mazzini.

Vervolgens verscheen de Grootmeester wederom ten tooneele, en met deftig gebaar sprak hij: „Het leven van den mensch hier „beneden is slechts een doortogt. Aanschouwt deze korenaar: (hij „toont er eene) zij is gevallen onder de zeissen der maaijers: zóó

„valt de mensch onder de zeissen van den tijd. De aar is verdord. „(Hij wrijft de korrels los.) Alles is volbragt, maar alles is niet „vernietigd. Deze korrel, toevertrouwd aan de aarde, zal leven „met een nieuw leven. Niets gaat verloren voor den G.·. Bouw- „meester van de werelden. Broeders Groot-Opzieners, keeren wij „terug naar het graf van onzen meester. Gaan we in naam van het „G.. Oosten, dat hij zoozeer beminde en door wien hij zoozeer „bemind werd, hem een laatst en broederlijk vaarwel zeggen!"

Een drievoudig vaarwel wordt uitgesproken:

B.·. van Schoor roept uit: *„Mijne Broeders, de B.·. Leopold, de Eerste, is niet meer: weenen wij!"* En de Groot-Opzieners en de omstaanders herhalen: *„Weenen wij!"* B.·. van Schoor: *„Mijne Broeders, de B.·. Leopold, de Eerste, zal niet meer verschijnen in ons midden: zuchten wij!"* En de Groot-Opzieners antwoorden: *„Zuchten we! zuchten we!"*

B.·. van Schoor: *„Mijne Broeders, de ziel van onzen eerbiedwaardigen meester is teruggekeerd tot haar oorsprong: hopen wij!"* En driewerf werd het uitgekreten: *„hopen wij!"*

Nieuwe verandering van decoratie: het lijkscherm, dat „de zaal van het graf" scheidde van den „tempel der onsterfelijkheid" [stijl van de maçonnieke potsenmakers] werd weggeschoven, en zie, in een ander vertrek, schitterend van licht en te midden van planten en bloemen, stond het borstbeeld van den Koning, gebeeldhouwd door Geefs. De muziek vangt aan, en al de vrijmetselaren leggen een acacia-tak op het graf, en spoeden zich naar den „tempel der onsterfelijkheid."

Daar doet de opperpriester van Schoor eene aanroeping van den „Albestunrder der werelden, den grooten Bouwmeester van het Heelal", en de acteurs en actricen van het theater zingen eene Cantate: woorden van Marcel-Briol, muziek van Hansens. Men sprak nog een woord van dank tot de B.·. en het mac.·. Carnaval was geëindigd. Wij voegen er geen woord bij. „Le ridicule n'exige pas de commentaires; on l'expose, et justice est faite."

NIEUWE UITGAVE VAN DEN CODEX VATICANUS.

Nummer 50 van den „*Liter. Handweiser*" bevatte dit berigt: „Giesecke „& Devrient te Leipzig kondigen aan, dat bij hen spoedig zal ver„schijnen: NOVUM TESTAMENTUM VATICANUM. *Post Angeli Maji „aliorumque imperfectos labores ex ipso codice edidit* A. F. C. Ti„schendorf. 1000 afdrukken. 4°. $4^2/_5$ *Thlr.*" Ook zal bij hen een *Appendix* verschijnen, waarin dezelfde geleerde o. a. eenige bladzijden uit den *Codex Vaticanus* in denzelfden ouden lettervorm zoude wedergeven.

Niet lang daarna, Februarij jl., gaf „*De Vereeniging*" over die aangelegenheid dit te lezen: „Volgens één berigt zou de paus de eer „der uitgave van den codex vaticanus niet aan Dr. Tischendorf ge„gund, maar voor zich behouden hebben; volgens een ander berigt „zou het den geleerden paleograaf niet eens vergund geworden zijn „het manuscript te zien. Uit een door Dr. Tischendorf in een „duitsch blad geplaatsten brief blijkt integendeel, dat in spijt van „dien tegenstand van eenigen, hij den codex vaticanus genoeg „heeft kunnen bestuderen om er weldra een exemplaar van te kunnen „bezorgen dat de geheele wereld met dankbaarheid zal ontvangen."

De „*Handweiser*" komt later, in nummer 52, op zijne vorige mededeling terug, en geeft eene inlichting, welke wel het digtste bij de waarheid zal zijn en de verschillende berigten genoegzaam verklaart. „Te Rome", schrijft hij, „heeft men met onuitsprekelijke „verwondering gelezen, dat Tischendorf bezig is, met een *Novum „Testamentum Vaticanum* EX IPSO CODICE [naar het handschrift zelf] „uit te geven. Van hoogst geloofwaardige zijde wordt ons aller„bepaaldst verzekerd, dat Tischendorf den beroemden Codex, „ofschoon „„meer dan eens, toch in 't geheel slechts eenige uren in handen „„heeft gehad." Die korte tijd, meent men te regt, is zelfs voor een „zoo geleerd bijbelkenner en geoefend handschriftenlezer als Tischen„dorf, toch wel niet voldoende, om al de varianten naauwkeurig aan „te teekenen. Tegelijk wordt ons medegedeeld, dat zijn verzoek, om van „den *Codex Vaticanus* gebruik te maken, hoofdzakelijk daarom afgewe„zen is, wijl men er te Rome zelf eene nieuwe uitgave van onder „handen heeft. Hiervoor zal men dezelfde typen gebruiken, welke „Tischendorf voor zijne prachtuitgave van den *Codex Sinailicus* liet „gieten, daar beiden in den vorm van het letterschrift geheel over„eenkomen. Marietti, het tegenwoordige hoofd van de drukkerij der „Propagande, heeft die typen voor dat doel van Tischendorf gekocht."

HET PROTESTANTISME OP DE TENTOONSTELLING TE PARIJS.

Een aantal ijveraars willen bij de groote tentoonstelling, welke dit jaar te Parijs zal plaats hebben, vertoon maken met het Protestantisme. In het paleis zelf zal het „Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap", dat den Bijbel in 170 talen uitgeeft, „zijne glazenkast" hebben, waarin men, verhaalt „*de Vereeniging*", van nabij proeven zal kunnen zien van de H. Schrift in bijna al de talen die er op de wereld gesproken worden! Daarnaast zal het „Londensche Traktaatgenootschap", dat jaarlijks meer dan een millioen gulden voor populaire geschriften, illustratiën en opvoedkundige boeken besteedt, van zijne veelzijdige werkzaamheden doen blijken. Ook het „Fransche Bijbelgenootschap", het „Parijsche Traktaatgenootschap", het „Genootschap tot aanmoediging van het lager onderwijs", en nog andere, zullen, zonder zooveel werken te kunnen leveren, het bewijs geven, dat zij niet vergeefs arbeiden.

Daarbij is buiten het gebouw, in het ruime park dat het omgeeft, een zeer uitgestrekt terrein, niet ver van den ingang der tentoonstelling, gratis ter beschikking gesteld aan de „Protestantsche zendingen". Op dat terrein maakt men eene groote zaal of galerij gereed, die tot museum bestemd is van de merkwaardigste voorwerpen welke de zendinggenootschappen van Parijs, Londen, de Vereenigde Staten, Duitschland en Bazel zullen verschaffen. Naast dit museum zal men eene groote zaal maken voor Evangelische Conferentiën in onderscheidene talen, voor predikingen, lezingen, mededeelingen, verslagen, enz. Die zaal zal „de zaal der internationale conferentiën" heeten.

Dezelfde „*Vereeniging*" deelt het berigt mede, dat, bij gelegenheid van de tentoonstelling, alle Rabbijnen van Europa te Parijs zullen vergaderen, om een groot Sanhedrin te houden. Men zou het daar eens zien te worden: 1. over de opheffing der godsdienstige wetten die aan de Israëlieten het eten van zekere spijzen verbieden; 2. over de afschaffing der veelwijverij onder de Joden in Algiers, en van de ongelijke erfenisverdeeling tusschen mannelijke en vrouwelijke erfgenamen. De Fransche regering zou, zegt men, gaarne die hervorming in Algiers zien; daar bevinden zich 40.000 Joodsche familiën, welke niet aan alle bepalingen van het wetboek Napoleon onderworpen zijn.

SPROKKELINGEN.

DE KARRE-PREDIKER. — Een behoeftig karreman te Londen, Richard Wyeth geheeten, voelde zich op eens door den Geest aangegrepen, en wilde nu in deze dan in gene kerk prediken, maar werd overal in de rede gevallen en aan de deur gezet. Thans treedt hij deftig langs de straten voort, in 't zwart gekleed en met eene witte das om, gelijk een predikant in zijn zondagsgewaad. In de regterhand heeft hij een bijbel, in de linker een staak of vlaggestok, met een bordje er boven, waarop met groote letters te lezen staat:

„*Richard Wyeth, door God gezonden, vraagt dat men hem eene kerk „opene, om er Gods woord te doen hooren.*"

Zoo verzocht hij ook te Reading toegang tot eene godsdienstige vergadering, door den Bisschop van Oxford voorgezeten, maar werd er eveneens afgewezen. Hij posteerde zich toen bij de kerk, maar het mogt niet baten: de bisschop ging hem met zijn plakkaat minachtend voorbij. Lang nog welligt zal die nieuwe zendeling alle kansels voor zich gesloten zien en zich op zijne vrachtkar moeten behelpen, terwijl de bekende excentrieke Spurgeon zich in zijn „tabernakel" te Londen laat hooren, een gebouw, zoo ruim als de St. Paulus-kerk aldaar. Nog onlangs heeft eene rijke dame 20,000 p st. ter beschikking van dien gelukkiger predikant gesteld, waarvoor hij, naar men zegt, een weeshuis zal laten bouwen.

VERWARMDE KERKEN. — In een Schotschen roman laat de schrijver, G. Macdonald, zijn ideaal van een predikant in dezen geest spreken:

„Ik zorgde, dat de kerk tegen den zondag goed verwarmd was. Ik verschoon hen die dit niet doen, wijl eene warme temperatuur, naar zij zeggen, een vermoeiden kerkganger te eer doet inslapen. Alsof eene gezonde leer den geest kan ingaan, wanneer het ligchaam door de koude gefolterd wordt! De geestelijke moet er op bedacht wezen, dat zijne schapen zich in de kerk niet met hunne ligchamen hebben bezig te houden; zij hebben daar genoeg met hunne ziel te doen. Toen de Heer voor de menigte predikte, die Hem op den berg en in de woestijn volgde, deelde Hij onder haar niet enkel voedsel uit, door de vermenigvuldiging der brooden en visschen, maar deed haar ook gemakkelijk nederzitten op het gras. Eene der redenen die, naar mijne meening, het onderrigt in de kerken zoo onvruchtbaar maken, is dat ze schrikkelijk koud zijn *voor ligchaam en ziel* beide."

Intusschen is onlangs de kerk van Croydon in de omstreken van Londen geheel afgebrand; het was een der schoonste gedenkteekenen van de bouwkunde der XVe eeuw. Het ongeluk wordt daaraan toegeschreven, dat men het verwarmingstoestel te hard had gestookt. Zou dit ook eene zinrijke waarschuwing voor Britsche ijveraars kunnen zijn?

HET NUT

VAN DE

SCHRIFTEN DER H. TERESIA.

III.

(*Vervolg van* Dl. L, bl. 291.)

Het leven der H. Teresia was niet een der minst wondervolle heiligenlevens, en, daar zij dikwerf in hare schriften de geschiedenis geeft van hare eigene lotgevallen en ondervindingen en hieraan de toelichtingen en bewijzen voor hare deugdregelen en vermaningen ontleent, heeft zij zich in hare werken niet slechts als de volmaakte Christin, als de vurig liefhebbende kloostervrouw, maar ook als de van God met uitnemende wondergaven toegeruste en reeds op aarde tot eene soort van hemelsche gemeenschap met Hem opgenomene Heilige afgeschilderd.

Hare biechtvaders begrepen teregt, dat het voor menigen zielsbestuurder en ook voor vele anderen van het hoogste gewigt wezen kon, als zij deel kregen aan de

schatten van bovennatuurlijke wijsheid, welke Teresia door eigen ondervinding had verzameld, en zij ontving daarom den last, een uitvoerig verslag op te stellen van de gunsten, waarmede zij verheerlijkt was, en van de regelen, die zij in hare medewerking met zoodanige genadegaven volgde. Hoe pijnlijk ook de vervulling van dit gebod aan hare nederigheid viel, eene smart wier klaagtoonen wij telkens in hare werken vernemen, zij was te wijs of liever te ootmoedig om ook hierin niet aan hen te gehoorzamen, wier bevel zij voor het bevel van God zelven houden moest. Daarom ligt zij dan telkens den sluijer op, waaronder het geheim harer liefde anders meestal zou bedekt gebleven zijn, en geeft zij getrouwe rekenschap van de werkingen der goddelijke genade, die zich op eene geheel buitengewone wijze of alleen in het binnenste van haar hart, of ook in het ligchaam zelfs voor hare verbaasde ziel openbaarden.

En waar zij niet regtstreeks handelt over hetgeen zij zelve ondervond en doorleefde, daar bespreekt zij toch niet zelden soortgelijke verhevene en wonderbare toestanden. Wij merkten het reeds aan, de deugd, waartoe zij vooral aanspoort en die zij eigenlijk ten hoofdonderwerp harer onderrigtingen neemt, is de deugd van het gebed in al deszelfs volmaaktheid; doch hiermeê zeiden wij tegelijk, dat zij over vele wondervolle ondervindingen en handelingen schrijft.

Immers het inwendige gebed, in welks oefening de voornaamste akte van de deugd des gebeds bestaat, is volgens de leer der mystieke schrijvers tweevoudig; het is in zijne minst volmaakte soort het werk van den menschelijken geest zelven, die, wel is waar wordt bijgestaan door de gewone, tot alle bovennatuurlijke daden noodzakelijke, goddelijke genade, maar zich overigens door eigen arbeid

en inspanning en niet zelden met vermoeijenden strijd zooveel mogelijk aan het zinnelijke onttrekt om, in zich zelven gekeerd, in stilte met God te kunnen spreken over goddelijke dingen, en zich alzoo op te wekken tot warme, maar bovenal tot werkdadige liefde. Geen der anders gebruikelijke middelen om het verstand tot werkzaamheid te brengen en deszelfs werking te vestigen worden dan verzuimd: uiterlijke eenzaamheid en stilte, lezing, wèl berekende en aaneengeschakelde redeneringen, het uitspreken der gedachten in klanken: niets wordt door den biddende versmaad ten einde zich te beter uitsluitend met God bezig te houden. Teresia noemt dit het Gebed der Overweging.

Doch er is eene tweede soort van inwendig gebed; deze verheft zich hooger en wordt veel meer of zelfs geheel eene werking der genade, die de ziel ten sterkste aangrijpt, haar doordringt, in verrukking brengt, aan haar eigen wilsbestuur onttrekt, en zelfs op het zwakke ligchaam eene vergeestelijkende en verheerlijkende kracht uitoefent. Somtijds moet de ziel eenige medewerking geven, dan weder behoeft zij slechts niet te weêrstaan, of zou haar alle verzet zelfs onmogelijk zijn. [1])

Deze tweede verhevener en geheimvoller wijze van bidden heeft verschillende graden, naarmate de genadewerkingen in de ziel volmaakter zijn. Teresia brengt ze tot drie terug, zoodat zij in het geheel vier verschillende trappen in de oefening des inwendigen gebeds onderscheidt. Zij gebruikt eene zeer eenvoudige en tevens allerliefelijkste vergelijking om hare gedachten nader uiteen te zetten.

„Wie zich op het inwendige gebed wil toeleggen, moet

[1]) Men vergelijke *Rodriguez, Pratique de la perfection chrétienne* Tr. v, Ch. iv en *Via compendii ad Deum* van den Kardinaal Bona. Cap. ii.

„zich verbeelden, dat hij in een ondankbaren en met doornen „bedekten grond een tuin gaat aanleggen, welks schoon- „heid aan de oogen des Heeren moet behagen, die er „zelf met zijne goddelijke hand eerst het onkruid uitroeit, „en er goede kruiden voor in de plaats stelt. Nu, wij „onderstellen, dat dit geschied is, wanneer eene ziel het „besluit heeft gemaakt zich aan het inwendige gebed over „te geven, en zij er zich reeds in oefent. Thans is het „onze taak, als van goede hoveniers, om, met de hulp „van God, door onzen arbeid die planten te doen groeijen. „Wij moeten ze met de grootste zorg besproeijen; dan „zullen ze, ver van te verwelken, bloemen dragen, wier „aangename geur den goddelijken Meester zal aantrekken. „Hij zal die ziel, zijnen geliefden tuin, dikwerf bezoeken, „en er zijn welbehagen nemen temidden der deugden, „die er de geheimzinnige bloemen van zijn.

„Zien wij nu, hoe men al besproeijen kan, ten einde „te weten, wat ons te doen staat, hoeveel zwoegens „en welken tijd het ons moet kosten, en of het voordeel „de moeite zal overtreffen. Er zijn, dunkt mij, vier wij- „zen om eenen tuin te besproeijen: òf door het water uit „een put op te trekken, en dat is een harde arbeid; òf „door eene *noria*,[1]) met emmers voorzien en door een rad „gedreven, en zoo krijgt men, met minder vermoeijenis, „eene grootere hoeveelheid water; ik heb er zelve som- „tijds de proef van genomen. Of ook door het water eener „rivier of eener beek te laten komen; deze wijze is veel „beter dan de voorgaanden: de grond wordt dieper be- „vochtigd, men behoeft niet zoo dikwijls te besproeijen, „en de tuinier heeft veel minder moeite. Eindelijk de „vierde, en buiten vergelijking de beste wijze van allen,

[1]) Een in Spanje zeer gebruikelijk werktuig om water op te halen.

„is een overvloedige regen. Dan is het de Heer zelf die „besproeit, zonder de minste vermoeijenis van onzen kant. „Ik zal die vier wijzen om aan een tuin water te geven..... „op mijn onderwerp toepassen. Zoo zal ik er, dunkt mij, „toe komen, eenigzins een denkbeeld te geven van de „vier trappen des inwendigen gebeds, waartoe de Heer „zich in zijne goedheid gewaardigd heeft mijne ziel som- „wijlen te verheffen." (*Leven*, Hoofdst. XI.)

De toepassing van dit beeld op het gewone Gebed der Overweging is voor ieder zeer gemakkelijk; voor de drie volgende trappen zal eene korte zamenvatting van hetgeen Teresia ter uitwerking harer vergelijking met uitvoerigheid en zeldzamen gloed verhaalt, (*Leven*, Hoofdst. XIV — XXI) niet gansch overbodig zijn.

De tweede trap dan des gebeds is het Gebed van Rust. Dit is geenszins de vrucht eener moeijelijke en schier kunstmatige werking des verstands, hetwelk door het aandachtig beschouwen der waarheid den wil in beweging brengt. Zulk een arbeid is hier noch noodig noch nuttig. Wel moet de geest zich eenige oogenblikken inspannen om zijne oplettendheid van het aardsche af te trekken en op God te vestigen, en slechts in Hem alles te beschouwen; doch als de tuinier hier maar weinige ligte slagen met het rad doet, dan verspreiden de wateren zich spoedig door den geestelijken tuin; dan behoeft de ziel er slechts in toe te stemmen, dat God haar geheel inneme en vervulle, en zijne genade stort zich in haar uit, haar tot bovennatuurlijke kalmte en rust stemmende en tot reine hemelsche blijdschap. Verstand en geheugen komen den wil te hulp, opdat deze zich eene zoo verhevene genieting meer waardig make; hun medewerking is echter niet noodzakelijk; somtijds dwalen zij af en worden zij verstrooid, en blijft de wil zijn geluk toch evenzeer genieten. Ja, het kan ge-

beuren, dat de medewerking van verstand en geheugen voor deze vereeniging met God eene hindernis is. In dit gebed heeft de ziel zich alleen met rustigheid voor God te verootmoedigen en Hem om nieuwe weldaden voor zich zelve of voor anderen te smeeken. Heilige gemoedsbewegingen komen zonder veel moeite in haar op. Spoedig is zij zich ook helder bewust, dat het vuur, waarmede zij bemint, niet door haar zelve kan ontstoken wezen, maar dat God zelf eene vonk, die haar in vlammen zet, in haar binnenste heeft geworpen. De uitwerkselen van dit gebed zijn een groote zielevrede en geestelijke vertroosting met overvloedige tranen, maar vooral eene ware nederigheid, verachting van alle aardsche genietingen, eene kinderlijke vrees om aan God te mishagen, en eene liefde voor Hem, die vrij is van alle belangzucht. Kortom, deze genadegunst is het beginsel van alle goed: het is het jaargetijde, waarin de bloemen van den geheimzinnigen hof zich in hare praal gaan vertoonen; zij hebben maar eene windkoelte noodig om te ontluiken.

De derde trap is die van het Gebed van Vereeniging. Hier behoeft de tuinier het digtbij vlietende water slechts naar zijnen tuin af te leiden, en onze Heer helpt hem op eene wondervolle wijze, en neemt bijna de geheele taak op zich. De ziel smaakt hier onvergelijkelijk meer geluk dan tevoren. Zij is buiten zich zelve van vreugde, en zou hare blijdschap in lofzangen willen uitstorten; zij zou alle schepselen willen oproepen, om met hen een schooner offer van prijs en dank aan God te geven; en zoo innig is zij met het goddelijke voorwerp harer liefde vereenigd, dat het haar eene uiterste moeite zou kosten de gedachte aan Hem te verdrijven, en zelfs zou het buiten hare magt wezen zich daar geheel aan te onttrekken. Door diezelfde innige vereeniging behoeft zij zich niet, gelijk

in het Gebed van Rust, uit vrees van haar geluk te verstoren, van uitwendige verrigtingen te onthouden, maar zij kan vrijelijk als Martha met ligchamelijke liefdewerken, met lezen, met de gewone pligten van haren staat en dergelijke handelingen bezig zijn, en toch inwendig met Maria in dezelfde overweging der hemelsche dingen blijven rusten. Hoewel zonder eenige inspanning zijn verstand en wil gansch in eene verrukkelijke beschouwing der goddelijke grootheden verzonken; het geheugen en de verbeelding blijven vrij, en vestigen zich dikwerf in het geheel niet, en gaan dan onophoudelijk van het eene op het andere over, gelijk die lastige en onrustige nachtvlinders, welke maar heen en weêr fladderen zonder zich ergens neder te zetten.

Door een enkel dergelijk bezoek verandert God het aanschijn van den geheimzinnigen tuin, en stort Hij er het goddelijke water der genade overvloedig in uit. In één oogenblik verrijkt Hij de ziel met schatten, die zij met alle inspanning in geen twintig jaren had kunnen verzamelen. Dit gebed deelt aan de deugden eene nog veel hoogere kracht mede, dan die zij aan den vorigen graad ontleenden. Zonder te weten hoe, ziet de ziel zich geheel veranderd; hier vooral ontkiemt in haar een veel grooter en dieper ootmoed, dan zij tevoren bezat; ja, zelfs het ligchaam gevoelt ten levendigste en onmiskenbaar de mededeeling van het geluk en de heerlijkheid, die de ziel in vervoering zetten.

Het Gebed van Zielsverrukking is de vierde en hoogste trap. Nu geene de minste inspanning meer om het water der goddelijke genade te verkrijgen, maar als een overvloedige regen stort het zich vanzelf zonder mate in de bevoorregte ziel; ja, met zulk eene kracht grijpt de genade haar aan, dat zij er zich bijna nooit tegen verzetten kan,

en zich willens of onwillens aan de goddelijke werking moet overgeven. God sluit haar dan het oog voor alle dingen dezer wereld, en opent het, zonder hare medewerking, voor de waarheid. Zij deelt eenigzins in de aanschouwing der zaligen en ziet de goddelijke volmaaktheden met zulk eene klaarheid, dat zij door de onuitsprekelijke wonderen die zij beschouwt, verbaasd, ontzet, verrukt, aan zich zelve ontvoerd wordt. Zij voelt zich somwijlen geheel en ten naauwste met God vereenigd, al hare vermogens zijn meestal op Hem gevestigd, maar dikwerf toch is het alleen de wil, die zóó in Hem verzonken is. Echter niet altijd vervult haar een hemelsche troost; menigwerf is hare vreugd vermengd met de bitterste smart, of vindt zij zelfs niets dan smart: wanneer zij namelijk, aan het aardsche onttrokken, en het gevoel der tegenwoordigheid Gods missend, door het hevigste maar onvoldane verlangen naar Hem verteerd wordt.

Dit bovennatuurlijke gebed brengt altijd eigenaardige uitwerkselen in het ligchaam voort, dat er doorgaans magteloos, onbewegelijk en somwijlen voor korten tijd volstrekt gevoelloos onder is, en zulk eene ligtheid heeft, dat het zich wel boven de aarde verheft. Nu eens volgt afmatting, dan weder als eene geheele vernieuwing des ligchaams op deze wondervolle verrukkingen. Doch op het zieleleven werken zij onvergelijkelijk krachtiger; wie het niet ondervond, begrijpt niet, met welke gaven God eene ziel in die oogenblikken verrijkt. Zij kent de goddelijke waarheid zoo duidelijk, en ziet haar zoo voortdurend voor haren blik, dat zij al het overige als kinderspel beschouwt; zij heeft een leven van lijden, want wat kost het haar om van die heerlijke hoogten af te dalen tot de bezigheden en beslommeringen des gewonen levens! Hoe pijnigt het haar te zien, dat de zoo vurig beminde Meester door velen niet gekend en zelfs

gesmaad wordt! Maar elke beproeving, welke ook, draagt zij met heldenmoed. Zij maakt een verwonderlijken voortgang in alle deugden; binnen korten tijd klimt zij tot eene anders slechts voor zeer langdurigen toeleg bereikbare volmaaktheid op; bij het heldere licht van de zon der geregtigheid, dat haar bestraalt, ziet zij, hoe zwaar nog zelfs hare minste feilen zijn, en, zoo dikwerf medegevoerd door de kracht der genade, is zij doordrongen van het gevoel, dat zij niets is tegenover God; maar tevens vol van liefde en vertrouwen, vindt zij niets te moeijelijk om het voor Hem te willen en ook uit te voeren.

Door de beschrijving dezer drie zoo geheimvolle graden des gebeds is voor een vrij aanmerkelijk gedeelte de stof van Teresia's schriften aangegeven. Doch buiten dit wonderbare bevatten ze nog veel meer over andere wonderwerkingen, die met de hoogere gebedsgraden gewoonlijk tezamengaan. Die allernaauwste vereeniging met God bepaalt zich, zooals reeds uit het voorgaande bleek, niet tot de uren der overweging, maar heeft hare gevolgen in het geheele leven, dat er een gansch bovennatuurlijk leven door wordt. Hierom is Teresia niet zelden begunstigd met inwendige toespraken des goddelijken Verlossers, die haar op zulk eene wijze leerden, vermaanden, berispten, bemoedigden, dat zij wel genoodzaakt was er zijne stem in te erkennen. Nu eens weet zij door eene op verborgen wijze ingestorte kennis, dat Hij haar met zijne H. Menschheid vergezelt: dan weder ziet zij Hem in dezen of genen toestand van zijn aardsch leven voor hare oogen, en spreekt Hij haar toe, zooals Hij zich eens met zijne leerlingen onderhield. Op die wijze kent zij veel, dat voor anderen verborgen is; de toekomst ontsluijert zich voor haren blik, of zij ziet de geloofswaarheden met eene klaarheid, welke de diepstdenkende godgeleerde haar benijden

moet. Ook de Allerheiligste Maagd verschijnt haar in hemelschen glans; de H. Josef en andere Heiligen en Zaligen spreken haar toe. De zwarte verborgenheden der hel worden haar onthuld, en de aartsvijand plaagt haar somwijlen met zigtbare verschijningen.

Het moet worden opgemerkt, dat in verscheidene harer werken van dergelijke gezigten en wondervolle toestanden weinig of niet wordt gesproken; zoo komt b. v. in den *Weg der Volmaaktheid*, als wij ons goed herinneren, niets daarvan voor; maar elders, vooral in haar *Leven*, spreekt zij er herhaaldelijk van.

Wij hebben dit alles in het breede vooropgezet om beter te doen zien, hoe de vraag kan gesteld worden: of deze menigvuldige beschrijvingen van visioenen en andere wondervolle ondervindingen en gebeurtenissen de verbeelding van vele lezers niet te sterk zullen prikkelen, en hen welligt tot de uitspattingen eener valsche en zelfs bijgeloovige godsvrucht vervoeren. Inderdaad, deze moeijelijkheid heeft veel schijn voor zich, en zou, zoo ze niet kon worden opgeheven, dikwerf een ernstig bezwaar zijn tegen de aanbeveling van Teresia's schriften, ja zelfs eene dringende reden om de lezing er van te ontraden. Dit bewoog ons om deze vraag aan het begin van ons opstel ter bespreking voor te stellen.

Welligt meent iemand, dat er behalve dit gevaar nog een ander te vreezen is en evenzeer hier moet worden behandeld, namelijk dat het geloof van vele Katholieken door deze lektuur aan het wankelen zal komen of althans verzwakt worden. Wij bedoelen wel is waar met dit opstel vooral die bezwaren op te heffen, welke Katholieken tegen de lezing van de werken der H. Teresia zouden kunnen in 't midden brengen; en hierom hebben wij de pas voorgestelde bedenking nog niet aangegeven, want, naar

onze meening, bestaat er geen groote vrees, dat zij door ernstige Katholieken zal gemaakt worden; maar deze bladzijden komen ook onder het oog van Onkatholieken, en het is noch zonder nut noch buiten ons plan hun hier aan te toonen, dat de Katholieken over het algemeen sterk genoeg in hun geloof zijn en logiesch genoeg in het maken der gevolgtrekkingen, die zij er uit afleiden, om in Teresia's werken geene moeijelijkheden tegen hunne godsdienstige overtuiging maar versterking in hun geloof te vinden. Het is zeker van belang, de verkeerde denkbeelden, die men alligt over hunne stemming hieromtrent heeft opgevat, te bestrijden.

Aangaande Katholieken van weinig ontwikkeling en eenvoudig geloof zal wel niemand van ervaring het opgegeven bezwaar maken; integendeel, als er over hen iets gezegd wordt, dan zal het wezen, dat zij in het aannemen van dergelijke wonderverhalen zeer gemakkelijk en ligtvaardig en bijgeloovig zijn. Het verkeerde oordeel der Protestanten, dat wij nu gaan tegenspreken, zal slechts over hen loopen, die met den naam van beschaafde Katholieken plegen te worden aangeduid.

In waarheid, als we deze moesten beoordeelen, gelijk ze somwijlen werkelijk beoordeeld worden, dan kon hun de lezing van Teresia's werken niet sterk genoeg worden ontraden. Wat hier te lande door Protestanten over hen gedacht wordt, kan men lezen in de volgende woorden, door Prof. Fruin geschreven. Hij zegt, dat na den tijd van Voetius in de Roomsche landen de mirakelen zelve zoo goed als opgehouden hebben. Eene enkele maal hoort men er thans nog van, maar ze zijn zeldzaam, en, „in „plaats van de beschaafde Katholieken in hun geloof te „versterken, veroorzaken zij veeleer een gevoel van schaamte „en leiden zelfs tot ongeloof. Zeer juist is het wat Lecky

„[*History of the Rise and Influence of the Spirit of Ratio-*
„*nalism in Europe*] zegt: „zulke mirakelen worden door
„„beschaafde leeken als een ergernis, een steen des aan
„„stoots beschouwd. De meesten toonen er ongeloof en
„„minachting voor; sommigen trachten ze te verklaren
„„en weg te redeneeren; zeer enkelen slechts verdedigen
„„ze eenigermate. En men kan niet zeggen, dat dit on-
„„geloof weifelend is, en op naauwkeuriger berigten
„„wacht; integendeel het acht alle nader onderzoek over-
„„bodig; het is even ligtvaardig in het verwerpen, als
„„vroeger het geloof in het aannemen was. Het verhaal
„„wordt verworpen, niet omdat het niet behoorlijk ge-
„„waarborgd is, maar omdat het een wonder verhaalt." [1])

Deze verkeerde beoordeeling kan het doen bejammeren, dat de hooggeachte schrijver, die haar uitsprak, niet beter met de personen en schriften van beschaafde Katholieken bekend is. — Heeft hij dan onder hen volstrekt niemand kunnen aantreffen, die in de stemming was, door hem beschreven? Welligt eenigen. Maar is het de stemming van velen, en in het algemeen gesproken, van *de* beschaafde Katholieken? Lecky noemt slechts de leeken, en ook alleen over hen zal zelfs iemand als hij de moeijelijkheid, die we behandelen, in ernst kunnen opperen. Maar nu, wat denken dan beschaafde leeken werkelijk over mirakelen, die reeds tot de nieuwe geschiedenis gerekend worden?

Het is hier natuurlijk niet de vraag, of zij dit of dat mirakuleuse verhaal in het bijzonder voor waar houden; — het eene immers kan op zich zelf vrij aannemelijk klinken, het andere kan blijkbaar ongerijmd zijn; voor het eene kunnen onwraakbare getuigenissen zijn, het andere kan gansch onbewezen blijven; — maar hoedanig is in het

[1]) *Het Geloof aan wonderen*, door R. Fruin, in *de Gids*, April 1866.

algemeen hunne stemming? Zijn zij geneigd, aan verhalen van wondervolle gebeurtenissen, ook nog van de latere eeuwen des Christendoms, geloof te slaan, of om ze, zooveel maar mogelijk is, te verwerpen?

Verder vragen wij ook niet, of zij ze aannemen als onomstootelijke geloofswaarheden, maar slechts of zij er het geloof aan slaan, hetwelk zij aan ieder ander verhaal, dat historesch genoegzaam gestaafd is, schenken. Want de zekerheid, waarmede een Katholiek de door het onfeilbare leergezag der H. Kerk als dogma voorgestelde waarheden aanneemt, is eene geheel andere dan de zekerheid, welke hij op het menschelijke getuigenis vestigt. De eerste is het uitwerksel niet slechts zijner rede, maar ook der bovennatuurlijke genade; voor de andere heeft hij geene hoogere krachten noodig dan die van zijn natuurlijk verstand. De eerste is zóó vast, dat zij de mogelijkheid van dwaling omtrent het geloofde volstrekt uitsluit; de andere neemt die dikwerf bepaald aan. De eerste eindelijk kan hij zonder te zondigen niet afleggen, terwijl het aan zijne vrijheid is overgelaten de laatste te verwerpen. Al worden nu de wondervolle gebeurtenissen van Teresia's leven in de Bulla harer heiligverklaring en in den Brevier met lof vermeld; zelfs dergelijke door het kerkelijk gezag gedane vermeldingen of geschonkene goedkeuringen zeggen niets meer, dan dat het voor de geloovigen goed en nuttig is met zulke verhalen bekend gemaakt te worden, en dat men ze redelijkerwijze voor waar moet houden, hoewel het ieder vrijstaat ze te verwerpen, indien hij zich hierbij slechts van ligtvaardigheid en oneerbiedigheid onthoudt. [1])

[1]) Bijna met dezelfde woorden wordt dit geleerd door Paus Benedictus XIV (*De Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione* lib. III, cap. ultimo, 15): „Quaeres, quid dicendum de revela„tionibus privatis, a Sede Apostolica approbatis e. g. Beatae Hilde„gardis. Porro diximus praedictis revelationibus, etsi approbatis, non

Nu, voor zoover wij zelven geregtigd kunnen zijn over onze geloofsgenooten een oordeel uit te spreken, moeten wij opregt bekennen, dat het vlak tegenover dat van Prof. Fruin staan zou.

Men zal ons toegeven: beschaafde Katholieken, dezen naam werkelijk waardig, zijn nog niet zij, die alleen eenige welgemanierdheid of gemakkelijk verzamelde, maar dan ook slechts oppervlakkige kennissen en niet meer bezitten, en met een dun vernisje van beschaving pronken; als de zoodanigen niet meer eenvoudig gelooven en aan het redeneren willen gaan, het is waar, dan waaijen zij ook al eens mede met de tegenwoordige mode van wonderverloochening: het napraten van ongeloovige geleerdheden vleit hen, en ver zien zij niet. Doch onder beschaafde Katholieken zal men te verstaan hebben degenen, die, in waarheid naar hoofd en hart ontwikkeld, hebben geleerd na te denken en zich rekenschap te vragen en te geven van hetgeen zij ondervinden en weten en gelooven, hetzij ze zoo werden opgevoed in de wrijvingen van het praktische leven of in de stille en ernstige oefeningen der studie; maar bij deze leeken, zonder aarzelen zeggen wij het, vinden de wonderverhalen der Heiligen van vroegere en latere dagteekening eene welwillende oplettendheid, een onbevooroordeeld onderzoek, en in den regel een met volle bewustziju en op goede grondeu geschonken geloof; deze Katholieken verwerpen ze niet, omdat ze van mirakelen spreken, maar zij slaan er geloof aan, omdat de voldoende bewijzen geleverd worden, ja zij zijn veel meer geneigd zulke verhalen voor waar aan te nemen, dan ze kleurloos te ma-

„debere, nec posse a nobis adhiberi assensum Fidei Catholicae, sed „tantum fidei humanae, juxta regulas prudentiae, juxta quas prae„dictae revelationes sunt probabiles, et pie credibiles..... Ex quibus „sequitur posse aliquem, salva et integra Fide Catholica, assensum „revelationibus praedictis non praestare, et ab eis recedere, dum„modo id fiat cum debita modestia, non sine ratione et citra con„temptum." Zoo is ook de algemeene leer der Theologen.

ken of te verwerpen. Wij ontkennen niet, dat, voor eene halve eeuw omtrent, de tegenovergestelde geestesrigting onder de Katholieken scheen veld te winnen, maar thans is dat, God zij dank, geheel veranderd.

Het kost weinig moeite, dit met de namen van Katholieke tijdgenooten te staven, die niet slechts beschaafde leeken zijn, maar zich door hunne talenten zelfs vermaardheid of roem hebben verworven.

„Geeft de mystiek op, en de Heiligen verdwijnen voor „u; de wolk van getuigen, die hunne wonderwerkingen „betuigt, trekt als een rook weg; alle waarheid in de „kerkelijke overlevering wordt ondermijnd; alle historiesch „zekere grond is u dan onder de voeten weggetrokken.... „[Mystieke] feiten in verwonderlijke menigte werden in alle „tijden, in alle talen en in alle landen opgeschreven..... „Deze feiten zijn niet slechts geregtvaardigd; het blijkt „ook, dat ze zóó *moesten* gebeuren. Ze sluiten allen naauw „aan elkander en vullen elkander wederkeerig aan; ze „vormen in deze zamenvoeging bepaald en steeds voort„gaande geledingen, die zelven weder in eene dergelijke „betrekking als leden tot elkander staan; het eene vor„dert het andere, en, als ze zich allen ten laatste ontmoet „hebben, sluiten ze zich om hunne gronden en deze ten „laatste om een innigsten diepsten grond tezamen: zoodat „het geheel, zich zelf verdedigend, door de levendig er in „wonende waarheid iederen aanval het hoofd kan bieden. „Daarmede is aan het domme, onbeschaamde, brutale „loochenen der gebeurtenissen voor altijd een eind gemaakt."

Opener en krachtiger kan men wel niet zijn geloof aan de waarheid van wonderverhalen belijden, dan de groote J. Görres het door deze woorden doet in de voorrede zijner geniale *Christliche Mystik*, het meesterstuk dat hij juist tot eene streng wetenschappelijke verklaring en verdediging

van de tallooze wondergeschiedenissen der Heiligen geschreven heeft.

Naast hem kome hier zijn stadgenoot P. C. Brentano, wien door niemand de naam van eenen geleerde ontzegd wordt, en die zijn diepen eerbied voor de visioenen eener exstatische en gestigmatiseerde kloosterzuster van onzen tijd, Anna Catharina Emmerich, uitspreekt in zijn leven van onzen goddelijken Zaligmaker, dat hij volgens de haar gegeven openbaringen, uit haren mond opteekende.[1])

Dat de Graaf de Montalembert in zijne levensbeschrijving der H. Elisabeth van Hongarije [2]) met zorgzame getrouwheid een heiligenleven wedergaf, vol van allerlei mirakelen, is overbekend; wij halen het volgende uit de Inleiding aan, om zijne meening omtrent het besproken punt ten duidelijkste te laten zien: „De bovennatuurlijke „verschijnselen, zoo overvloedig in de heiligenlevens, zijn „door het geloof onder den naam van mirakelen geheiligd, „en door de wereldsche wijsheid onder den naam van „legenden, volksbijgeloovigheden, fabelachtige overleve„ringen geschandvlekt. Daar zijn er vele in de geschiedenis „van Elisabeth. Wij hebben ze met dezelfde angstvallige „naauwkeurigheid trachten weêr te geven, die wij aan „het overige van haar leven besteed hebben. De gedachte „alleen van ze achter te laten, of zelfs van ze te bewim„pelen, van ze met eene handige gematigdheid uit te „leggen, zou ons geërgerd hebben. Het zou in onze oogen „eene heiligschennis geweest zijn, als wij hetgeen we voor „waarheid houden, omsluijerden ten einde aan de trotsche „rede onzer eeuw te behagen; het zou eene schuldige

[1]) *Das Leben unseres Herrn und Heilandes Jesus Christus nach den Gesichten der gottseligen Anna Katharina Emmerich aufgeschrieben von Clemens Brentano.* Regensburg, Pustet. 1858.

[2]) Zoo in de Inleiding tot zijne *Histoire de Sainte Elisabeth de Hongrie.*

„onnaauwkeurigheid geweest zijn, want die mirakelen „worden door dezelfde schrijvers vermeld, door hetzelfde „gezag als al de andere gebeurtenissen van ons verhaal „bevestigd, ... het zou eindelijk eene huichelarij geweest „zijn, want wij komen er zonder omweg voor uit, *dat „wij met het beste geloof ter wereld al het wonderbaarste „aannemen, wat er ooit over Gods Heiligen in het algemeen „en over de H. Elisabeth in het bijzonder verhaald is.* „Wij hebben daarvoor zelfs geene overwinning op onze „zwakke rede behoeven te behalen; want niets schijnt ons „voor een Christen redelijker, eenvoudiger toe dan zich „met dankbaarheid voor de barmhartigheid des Heeren „neder te buigen, wanneer hij haar de natuurwetten, die „zij alleen schiep, ziet schorsen of wijzigen, om den „triomf te verzekeren en te verheerlijken van de veel „hoogere wetten der zedelijke en godsdienstige orde."

In Duitschland hebben twee bekeerlingen van naam, Daumer en de Pruisische Geheimregeringsraad Volk, in onderscheidene schriften het geloof aan de nog immer voortgaande bovennatuurlijke genadewerkingen zoeken te verlevendigen. De laatste gaf onder den welbekenden naam van Ludwig Clarus veel over de Mystiek uit, waarvan op de eerste plaats dient genoemd te worden zijne naauwkenrige en schoone vertaling van de werken der H. Teresia [1]), een heerlijk blijk zijner warme bewondering voor eene Heilige, die hem „eene leermeesteres des gebeds is, „welke met zekerheid en ondervinding weet berigt te ge„ven van den onuitsprekelijken genadestroom, die zich „van den troon Gods in eene tot Hem biddende ziel „uitstort." Hij wenscht vele Christelijke zielen voor de Heilige Teresia te winnen en haar toe te voeren; zijn

[1]) *Leben und Werke der H. Teresia.* Regensburg, Manz. 1855.

eenig oogmerk bij den moeijelijken arbeid der vertaling was: het aantal van de vrienden en vriendinnen der Heilige te vermeerderen; want gezondheid ten eeuwigen leven kan men uit hare schriften putten. Aldus in de opdragt zijner vertaling.

Onder het bewerken van dit opstel vernemen we, dat de Gravin Hahn-Hahn eene nieuwe vertaling van Teresia's werken gereed maakt [1]), en wij achten dit alweêr eene duidelijke getuigenis, niet slechts over de alreeds genoeg bekende stemming dezer schrijfster, maar ook over die der beschaafde lezers van het Katholieke Duitschland; als deze lektuur niet getrokken was, dan zou niet zoo spoedig na het verschijnen van Clarus' werkelijk schoone vertaling, eene tweede uitgave wenschelijk geacht worden.

Het geloof aan de zoogenaamde Zwarte Mystiek of de buitengewone werkingen des Satans onder de menschen, staat in een allernaauwst verband met dat aan de buitengewone genadewerkingen Gods in zijne Heiligen. De Katholiek, die het eene heeft, heeft ook het andere. En hierom kunnen wij uit de menigte van hen, welke in onzen tijd die duivelswerkingen van vroeger en van thans als werkelijk bestaande beschrijven en verklaren, zeker ook menigen beschaafden Katholieken leek aanvoeren, die ten sterkste geneigd is de mirakelen Gods in zijne Heiligen, juist omdat het mirakelen zijn, voor waar te erkennen; noemen we hier de Merville [2]) en den Advokaat Bizouard. [3])

Hoe is het in ons Nederland? Als er, onder meer an

---

[1]) Het eerste deel zal nog in den loop dezes jaars bij F. Kirchheim in Mainz uitkomen.

[2]) *Des Esprits et de leurs manifestations diverses.* Paris, Vraijet de Surcy, 1863.

[3]) *Des Rapports de l'Homme avec le Démon.* Paris, Gaume frères et J. Duprey, 1865.

deren, kan gewezen worden op eeneu H. J. C. van Nouhuys, [1]) of op iemand als de bewerker der heiligenlevens van Mgr. van der Haagen [2]) of op eenen J. A. Alberdingk Thijm, [3]) die onmiskenbaar in hunne schriften, of op eene vereeniging als die van den H. Vincentius van Paulo, wier bestuurders toch zeker in hetgeen op hunnen naam wordt uitgegeven, [4]) hun geloovig aannemen van de voortdurende wonderwerken Gods betuigen, dan zien wij dat Neêrlands uitstekende Katholieken hier niet ten achter staan bij de groote mannen uit den vreemde, die wij noemden.

Het bewijs is overvloedig geleverd; anders zou het ligt vallen hier nog meerdere getuigen ter bevestiging van ons oordeel te doen optreden. Hier volge echter nog eene enkele getuigenis, die wij niet willen voorbijgaan: — het is allerduidelijkst, hoe weinig thans de H. Stoel en de Katholieke Bisschoppen bevreesd ziju, dat zij het geloof der leeken door verhalen van bovennatuurlijke gebeurtenissen, zelfs nog uit den jongsten tijd, zullen schokken of verzwakken. Of heeft men ooit talrijker heiligverklaringen beleefd dan onder het Pontifikaat van onzen geliefden tegenwoordigen Paus? En toch geene Bulle van zalig- of heiligverklaring, die niet openlijk en zonder omwegen en als iets, dat bij de Heiligen in het geheel niet te verwonderen is, veelal zelfs een groot getal èn aan den Zalige of Heilige zelven èn aan anderen op zijne voorbede gewrochte wonderen vermeldt; men herinnere zich b. v.,

---

[1]) b. v. in *De Levens van Gods lieve Heiligen.* Amsterdam, C. L. van Langenhuijsen, 1853.

[2]) *Levensbeschrijving van Heilige Kerkvaders en Martelaren bewerkt door wijlen Mgr. E. S. van der Haagen.* Tweede herziene druk. 's Gravenhage, Gebr. J. en H. van Langenhuijsen, 1865.

[3]) b. v. in *de Bisdommen*, zie den *Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken*, 1854; in *de Heilige Linie*, 1858; bl. 136, 165, 169.

[4]) Wij bedoelen in den *St. Vincentius-Almanak.*

om van mystieke toestanden uit den lateren tijd te spreken, de canonisatie-bulle van den H. Michaël de Sanctis, uitgevaardigd op den Pinksterdag van 1862. Hierin nu ligt een allersterkst bewijs, dat in den regel de beschaafden zoo min als de onbeschaafden onder de Katholieken aan zulke vermeldingen aanstoot nemen; of zou misschien aan de Kerkelijke overheden de stemming der gemoederen onbekend zijn? Hunne beoordeeling vindt in de uitkomst hare bevestiging; want de heiligverklaringen met al hare er van onafscheidelijke wonderverhalen worden niet met onverschilligheid, maar allerwege met de hoogste belangstelling, met groote vreugde ontvangen, en zijn een van de krachtige middelen in de H. Kerk, om niet slechts de vereering der Heiligen te bevorderen, maar ook om het geloof aan de geopenbaarde waarheden te verlevendigen en te bevestigen.

Hebben dus de beschaafde Katholieken eene geloofsovertuiging, krachtig genoeg om ook hare meer verwijderde gevolgtrekkingen voor hen aannemelijk te maken, zoodat men hun zonder de besprokene vrees de wondervolle levensbeschrijvingen der Heiligen in de handen geven kan, allerminst kan die vrees opkomen ten opzigte der schriften van de H. Teresia, èn om de door haar verhaalde wondergebeurtenissen zelven, èn om de wijze, waarop zij ze mededeelt, en waarop zij hare eigene persoonlijkheid kennen doet. Want welken indruk maakt zij, de schrijfster zelve, op den lezer harer schriften? Is het eene ziekelijk godvruchtige, dweepende vrouw, die hem toespreekt en hem deelgenoot wil maken harer overdrevene denkbeelden en droomerijen, of is het eene bedaarde, verstandelijk voortgaande, naauwkeurige geschiedschrijfster, eene bezadigde, voorzigtige, wijze leermeesteres, wier woorden hij verneemt? Wordt hij alleen maar meêgesleept door haren

vurigen stijl, of ook bij nadere overweging telkens meer getroffen en overtuigd door de juistheid harer opmerkingen over hetgeen hij zelf naar zijnen eigen zielstoestand beoordeelen kan, en wij zeggen het gernst, door den kritischen geest, waarmede zij al wat maar eenigzins boven het gewone uitgaat, pleegt te beschouwen en te toetsen? Hij ontmoet bij haar de nederigste en beminnelijkste eenvoudigheid, den echten stempel der waarheid. Zulk eene schrijfster gelooft gij schier alleen op haar woord. Dan, welke edele taal, welke waardigheid in de wijze van voorstelling, welke grootheid van opvatting! Hoe is alles in overeenstemming met den ernst en den eerbied, waarmede hemelsche verlichtingeu en verschijningen moeten besproken worden! En wat zij er van verhaalt, is zoodanig, dat de ongeloovigste wel zal moeten erkennen: als iemand ooit hemelsche en bovennatuurlijke verheffingen van ligchaam of geest hebben kan, dan zullen ze zóó zijn, zooals Teresia ze beschrijft. Hare visioenen zijn liefelijk, maar tevens verheven en ontzagwekkend, en gewoonlijk niet slechts beantwoordende aan de eischen van het aesthetisch-schoone maar ook vol zalving en stichtende leering en opwekking.

Haar verhaal draagt zoo duidelijk het kenmerk der waarheid, dat de godgeleerden gewoon zijn hare beschrijvingen en regels als den keursteen te gebruiken, of het eene of andere buitengemeene feit in het leven van godvruchtige personen voor eene goddelijke werking in waarheid gelden moet of niet. En tot dit doel gaf de Kardinaal Bona in zijn hoog aangeschreven boek over de Onderscheiding der Geesten (*De Discretione Spirituum liber unus*) de teekenen, die de werkelijkheid der goddelijke tnsschenkomst bij Teresia's openbaringen waarborgen, op deze wijze aan: „Zij vreesde altijd de begoochelingen des duivels,

„en daarom heeft zij nooit om visioenen gevraagd of er naar „verlangd; ja, zij smeekte God veeleer, dat Hij haar langs „den gewonen weg zou geleiden, en wenschte alleen dit „dat de goddelijke wil in haar geschieden zou..... Zij „hoorde steeds van den geest, die haar verscheen, dat „zij met geleerde mannen in overleg moest treden, op- „dat zij soms niet al stilzwijgende zou bedrogen worden: „daarom onderwierp zij zich aan het onderzoek van uit- „stekende mannen, die toen in Spanje met lof van weten- „schap en heiligheid bloeiden, zooals Petrus van Alcan- „tara, Franciscus Borgia, Joannes van Avila, Balthasar „Alvarez, Dominicus Bannez en anderen waren. Haren „zielsbestuurders gehoorzaamde zij ten naauwgezetste, en „ging na de visioenen meer in liefde en ootmoed vooruit. „Het liefste sprak zij met hen, die minder geloovig en „meer vreesachtig waren; en beminde hen het meeste van „wie zij vervolgingen leed. In hare ziel was eene aller- „hoogste rust en blijheid, alle vertroosting der wereld te- „bovengaande: in haar een allervurigste ijver voor het „heil der zielen, allerreinste gedachten, eene groote op- „regtheid, een gloeijend verlangen naar volmaaktheid. Als „er in haar eenige onvolmaaktheid, als er eenig gebrek „was, dan werd zij er gewoonlijk altijd door Hem over „berispt, die haar inwendig toesprak. Haar is gezegd, dat „zij, iets goeds van God vragende, het ook ontwijfel- „baar zou verkrijgen: zij heeft veel gevraagd en het altijd „verkregen. Al wie met haar verkeerden, werden, tenzij hunne „slechte gesteltenis het belette, door haren omgang tot „zedigheid, tot godsvrucht, tot liefde voor God opgewekt. „De visioenen grepen meestal bij haar plaats na een lang „en vurig gebed of na de H. Communie, en ontstaken in „haar een allervurigst verlangen om voor God te lijden.... „In hare openbaringen en hetgeen er mede zamenging,

„hebben de geleerden nooit iets opgemerkt, dat van de „regels des geloofs en der Christelijke volmaaktheid af- „week: en er was niets in, wat berispt kon worden." (Hoofdst. XX, III.)

Hetgeen de Kardinaal hier kort opgeeft, dat merkt iedere oplettende lezer al spoedig overal in hare werken op.

Gaat dus een beschaafd Katholiek zich er mede bezig houden, dan ziet zijn geest in al die kenteekenen even zoovele beweegredenen om geloof te slaan aan de wonderfeiten, die hij vermeld vindt, en door deze aan te nemen vindt hij weder versterking voor zijn geloof aan de waarheden der H. Openbaring. Want hetgeen er in hare schriften wondervol is, verklaart en bevestigt hem al het wondervolle, dat hij aantreft in de onfeilbare verhalen der H. Schriftuur. De daar geboekstaafde mirakelen komen hem, als het ware, nader: hij ziet den verren afstand, die hem er van scheidt, afnemen, nu hij soortgelijke wonderverhalen, in dagteekening hem veel meer nabij, en door zulk eene geloofwaardige schrijfster, en op zulk een toon vermeld vindt; in deze wederbeelden ziet hij de mirakelen der H. Schrift afgespiegeld voor zich, en hij kan ze beter beschouwen, meer er van begrijpen, ze gemakkelijker aannemen, het grootsche en goddelijke, dat ze hebben, dieper gevoelen. Leest hij b. v. van Teresia's liefdeverrukkingen, wanneer hare ziel alle schepselen wil opvorderen om aan God een schoon offer van lofprijzing aan te bieden, dan treedt hem het beeld van den koninklijken profeet David alligt voor den geest, en hij begrijpt iets van de vervoering, die den heiligen psalmdichter, door Gods Geest bezield, op de gewijde harp zijne hymnen ter eere van God deed opzetten.

In Teresia's mirakuleuse toestanden kan men het als voelen en tasten, dat er eene hoogere, boven de natuur uitgaande orde in de wereld is getreden, die, eenmaal door

de duizenden mirakelen der H. Schrift gevestigd, niet uiterst onordelijk na den dood der Apostelen plotseling van wezen veranderd en gansch van mirakelen is ontbloot, maar zich nog tot in den lateren tijd toe door allerlei wonderwerkingen als bovennatuurlijk blijft kenmerken. Gij ziet de vervulling van de belofte des Heeren: „Die in „Mij gelooft, ook hij zal de werken doen, die Ik doe, „en hij zal grootere dan deze doen" (Joan. XIV, 12), en de waarheid dezer stoute profetie, zoo klaarblijkelijk getoond, doet u met des te gewilliger en vaster overtuiging luisteren naar andere woorden, die uit dienzelfden goddelijken mond kwamen. Gij ziet het deugdzame Christelijke leven reeds op deze aarde in alles overtreffende mate beloond en verheerlijkt, en zoo begrijpt gij er ligter iets van, hoe het niet bloot menschelijke handeling, maar vooral goddelijke genadewerking is, en hoe er eene eeuwige en onbegrijpelijk zalig makende vergelding aan toegezegd kan worden.

Zoo, dunkt ons, blijkt het dan genoeg, dat ook van Teresia's mystieke lessen en verhalen gelden zal, wat Montalembert in 't algemeen van de wonderverhalen der Heiligen schreef: „De minste kleine Roomsche legende „heeft meer harten voor die onsterfelijke waarheden (de „zegepraal van den geest over het stof, 's menschen „onschuldige overwinning over zijn ongeluk, en die „van de oorspronkelijke reinheid der natuur over hare „bedorvenheid) gewonnen dan al de verhandelingen „der wijsgeeren" [1]); en deze invloed is zóó sterk, dat zelfs ongeloovigen door de studie der Christelijke Mystiek tot het heilig geloof gebragt zijn. „Schrijver dezes", zegt Ludwig Clarus in eene zijner inleidingen [2]), „vroeger

[1]) *Histoire de Sainte Elisabeth de Hongrie. Introduction.*

[2]) *Die Grundzüge der Christlichen Mystik im Leben des H. Einsiedlers Antonius dargestellt.* Munster, 1858.

„een tegenstander der Kerk en opgevoed in het platste „rationalismus, dankt zijn ontwaken tot het geloof der „Kerk én aan het gevoelen van de Christelijkheid der „kunst én aan zijn bekend worden met de Christelijke „Mystiek."

Aldus zal ook nog in onzen wonderschuwen tijd het lezen van Teresia's werken voor veler geloof nuttig zijn.

(Slot in eene volgende Aflevering.)

Zullen wij weldra de lijkrede op het Protestantisme hebben uit te spreken?

Onwillekeurig kwam ons deze vraag op de lippen, nadat we kennis genomen hadden van het prospectus en vooral van de eerste artikelen van het nieuw uitgegeven *„Theologisch Tijdschrift."*

„De Katholiek" heeft zich sedert zijn ontstaan meermalen met het Protestantisme bezig gehouden. Zijn eerste jaargang werd al aanstonds geopend met een artikel over den *Toestand van het Protestantisme*, en daar werd ons gewezen op den inwendigen strijd, die in het Protestantisme heerscht, en waaruit niets dan vernietiging kon voorspeld worden. Voorzeker kon men toen nog niet verwachten, dat Protestantsche hoogleerarеu en predikanten zoo spoedig zouden komen aankondigen, dat het vernietigings-proces ten einde loopt, en het eigenlijke Protestantisme zich zal gaan oplossen en zijne geschiedenis sluiten.

In het eerste artikel van genoemd „Theologisch Tijdschrift" bespreekt Prof. L. W. E. Rauwenhoff de oplossing der Protestantsche Kerk in den Staat, en de heer C. P. Tiele in het tweede de oplossing der Protestantsche theologie in godsdienstwetenschap. Hetgeen echter niet zóó te verstaan is, dat deze oplossing nog moet beginnen; maar dat zij reeds begonnen is en op weg om voltrokken te worden.

Omtrent den overgang van theologie in godsdienstwetenschap verwijzen wij alleen naar de verschijning van dat „Theologisch Tijdschrift." Waar men „kerk- en schriftgezag" met de eischen zijner wetenschap strijdig oordeelt, zal men geene theologie maar ten hoogste godsdienstwetenschap kunnen te voorschijn brengen. Het is genoeg bekend, dat bij de Protestanten geen eigenlijke theologie meer bestaat; die wetenschap is uit de hooge sfeer, waarin zij heerschte, afgedaald, en is philosophie geworden, en wel eene zóó twijfelachtige, dat zij niets meer met zekerheid *weet*, maar ten hoogste meening, gevoelen, zienswijze, rigting kan genoemd worden.

Bij hetgeen de heer Rauwenhoff ons omtrent de Protestantsche Kerk verkondigt, zullen wij eenigzins langer verwijlen. Zijne getuigenis omtrent het vergaan der Protestantsche Kerk in den Staat mogen wij niet gering achten. Het is de getuigenis van een uitstekend Protestant, van een hoogleeraar van Protestantsche theologie, die om zijne uitstekende gaven en uitstekend Protestantsche wetenschap waardig bevonden is, om op de vorming der toekomstige leeraren van de Protestantsche Kerk den grootsten invloed te oefenen. En wat verkondigt hij ons? Dat de Kerk, die hij dient, vergaat en zich oplost; hij is daarvan zóó overtuigd, dat hijzelfs de vraag behandelt, of het niet raadzaam is, het gebouw der Kerk, dat op het invallen staat, bijtijds te verlaten (bl. 35).

In het artikel getiteld „De Kerk" gaat de hoogleeraar Rauwenhoff uit van eene theorie van Richard Rothe, volgens welke de Kerk eens „zal kunnen en zonder twijfel ook zal wegvallen" (bl. 5), en zich „moet oplossen in den Staat" (bl. 4). Dat dit gebeuren zal, meent ook de heer Rauwenhoff; maar hij wil onderzoeken, of deze oplossing „nog in een *verre* toekomst ligt; *aan het einde*

der geschiedkundige ontwikkeling van ons geslacht," gelijk Richard Rothe voor dertig jaren meende.

„Zou het waar zijn?" zoo vraagt hij. „Zou de voort-„duur der kerk, als afzonderlijke gemeenschap voor den „godsdienst, als zelfstandig lichaam in de maatschappij „zich uitstrekken tot aan het einde der geschiedkundige „ontwikkeling van ons geslacht?" En welk antwoord wij daarop te verwachten hebben, laat hij aanstonds doorschemeren in deze woorden: „Men zou althans aan de „openbare meening ten opzichte der kerk niet zeggen, „dat de vraag naar haar recht van bestaan eerst in een „onberekenbare toekomst actualiteit zou verkrijgen" (bl. 5).

Zeer teregt maakt de hoogleeraar onderscheid tusschen de Katholieke Kerk en de Protestantsche Kerken, en na zich op zijne wijze een begrip van de Katholieke Kerk gevormd te hebben, besluit hij daaruit aldus: „Wat deze „kerk aangaat heeft Rothe zeker niet te veel gezegd als „als hij hare oplossing in den Staat verschoof naar een tijd „ver buiten alle menschelijke berekening" (bl. 16). En uit deze getuigenis mogen wij het troostvolle besluit trekken, dat DE KERK van Christus (want er is er slechts ééne) zich in den Staat niet zal oplossen.

Met de Protestantsche Kerken is het echter geheel anders gesteld; zij vernietigen zich voortdurend en vergaan, om de heerschappij aan de eenige, ware en onvergankelijke Kerk terug te geven.

„Welk een verschil," zegt de hoogleeraar, „als men „hiermede" [met de Katholieke Kerk] „vergelijkt, wat er „van de oorspronkelijke protestantsche kerken geworden „is." De Katholieke Kerk is altijd dezelfde gebleven, de Protestantsche Kerken ziju altijd veranderd; dit zal hij aantoonen uit de verandering, welke de leer daar ondergaan heeft.

„Waar is de synode", vraagt hij, „die nu nog, als er „gevraagd wordt naar het wezen van de kerk die zij ver- „tegenwoordigt, eenvoudig naar hare confessie uit de „16de eeuw verwijzen zal? Het is eene overbekende ge- „schiedenis, hoe het is gegaan."

En hoe is het dan gegaan? „Het supranaturalisme waar- „op de kerk gebouwd was is allengs ondermijnd. Eerst „heeft men het gezag der geloofsbelijdenissen prijs moeten „geven. Men trok zich terug op het terrein der Schrift. „Toen werd men genoodzaakt een bedenkelijke onderschei- „ding tusschen H. Schrift en Woord Gods toe te laten. „Pro forma hield men nog aan de oude namen vast en „sprak van „geest en hoofdzaak", maar wachtte zich wel „nader te verklaren wat daaronder moest worden verstaan. „Als laatste extract bij die voortdurende distillatie van „de kerkleer zijn nu eindelijk eenige formulen overge- „bleven, die nog in de reglementen worden geduld en „worden onderteekend onder de openlijk erkende voor- „waarde, dat hare letter voor niemand bindende kracht „zal hebben, maar ieder ze geheel vrij opvat zoo als het „hem goeddunkt..." Het is duidelijk, voor Professor Rauwenhoff bestaat er geen Protestantsche Kerk meer met het „zuivere Woord Gods en de ware sacramenten." Uit al hetgeen hij daar gezegd heeft, is zijn besluit gemak- kelijk te verklaren: „met uitzondering van de afgescheï- „dene kerkgenootschappen [welke?] is onder de protes- „tanten het bestaan van verschillende kerken EEN ZUIVER „ADMINISTRATIEVE ZAAK. Kan men beter bewijs wenschen, „dat hetgeen de oude protestanten met hun kerk heb- „ben gewild, niet meer onder ons te vinden is, dat er, „in den waren zin van het woord, geen kerk meer bij „de protestanten bestaat?"

Maar wat is dan wel hetgeen zich tegenwoordig nog

Protestantsche Kerk noemt? Een vorm zonder inhoud; „de oude vormen", zegt hij, „zijn gebleven, de inhoud „is vervlogen" (bl. 16). Datzelfde vage denkbeeld van „een vorm zonder inhoud" wordt later herhaald: „Een „kerk", schrijft hij, „in den goeden historischen zin van „het woord, zulk eene als de onze ook vroeger is geweest, „hebben wij niet meer. Maar wij hebben daarvan de vor- „men over, als het ware het geraamte van het voormalig „lichaam" (bl. 21).

Niet alleen dat de Kerk in den goeden historischen zin niet meer bestaat, maar zelfs op het tegenwoordige standpunt kan zulk eene Kerk niet meer bestaan volgens den hoogleeraar Rauwenhoff. „In welken zin", vraagt hij, „kan er voor ons een kerk blijven bestaan?" En het antwoord is:

„Onmogelijk in den ouden, historischen zin, dat zij zou „wezen de goddelijke instelling die een objectieve waarheid „van God ter bewaring en ter verbreiding gekregen heeft, die „dus ook het eenig middel zou zijn om den mensch tot zijne „bestemming als zedelijk-godsdienstig wezen te brengen."

„Zulk een absoluut recht van bestaan kunnen wij [?] „aan de kerk niet toekennen" (bl. 24).

Hoe zulk een toestand voortgekomen is, ook dat zegt de hoogleeraar, en geeft, volgens Rothe, den diepsten grond daarvan aan.

„Mij komt het voor", zoo schrijft hij (bl. 25), „dat niet „door de pogingen van deze of gene, maar door den „natuurlijken gang van zaken, een samenstelling als die „wij thans in onze kerk vinden op den duur zal blijken „onhoudbaar te zijn."

„Ik wil het hier nog eens herhalen, dat het mijne „bedoeling niet is eenige maatregelen tot verscheuring „der kerk uit te lokken, maar dat ik van den natuur-

„lijken loop der dingen een ontbinding van het tegen-
„woordig kerkverband verwacht (bl. 35).

En welke is de diepe grond der oplossing van de Kerk? Want dat de Kerk zich zonde oplossen in den Staat, is slechts eene vrijwillige verblinding en een zekere troostgrond bij de diepe smart, welke zulke oplossing moet veroorzaken. Nooit kan de Staat Kerk, noch de Kerk Staat worden; alle pogingen, daartoe aangewend, moeten noodzakelijk mislukken; ten hoogste kan men streven naar eene Staatsgodsdienst en Staats- of nationale Kerk; doch deze is in het Christendom noodzakelijk afval van de waarheid en scheuring van de eenheid.

Welke is dan de diepe grond van de oplossing der Protestantsche Kerk of Kerken?

„Wanneer men de redenen", zegt Rauwenhoff, „door
„Rothe aangevoerd voor zijne verwachting eener toekom-
„stige oplossing der kerk in den Staat herleidt tot haar
„diepsten grond, vindt men als hoofdmotief, dat door de
„[Protestantsche] kerk het godsdienstig leven afgezonderd
„wordt van het algemeen menschelijke, het zedelijke dat
„in den Staat zijn natuurlijk organisme vindt. In die af-
„zondering verliest de godsdienst niet alleen veel van zijn
„invloed, maar worden hem zelven ook de levensvoorwaarden
„afgesneden. Losgerukt uit de betrekking tot al het overige
„waarin 's menschen aanleg zich openbaart, gekneld in
„een vorm, die aan zijn eigenlijk wezen niet voegt, wordt
„hij van zijn bloei en kracht beroofd. Wel te weten de
„godsdienst in de kerk" (bl. 17).

De diepste grond is dus deze: „dat de protestantsche
„kerk het godsdienstig leven heeft afgezonderd van het
„algemeen menschelijke, het zedelijke," dat niet in den *Staat* zijn natuurlijk organisme vindt, maar dat men, ten gevolge van die afzondering, wel aan den Staat heeft

moeten toewijzen en overlaten. De toepassing van dit beginsel *heeft den godsdienst vernietigd, hem zelven de levensvoorwaarden afgesneden* en *van zijn bloei en kracht beroofd.*

Dat is dan de rijpe vrucht, welke het zoozeer geprezene Protestantisme ons na drie eeuwen aanbiedt; het wilde de godsdienst zuiveren, en heeft die vernietigd.

De diepe grond, het hoofdmotief, dat ons hier verkondigd wordt als zoo vernietigend, is niets anders dan de toepassing van de echt Protestantsche alleen regtvaardigende geloofsakte op de maatschappelijke betrekking. Het Protestantisme heeft de godsdienst zóó uitsluitend tot werk van God gemaakt, dat er voor het algemeen menschelijke, het zedelijke geen plaats meer te vinden was, en de goede werken buiten de Kerk, de godsdienst en de zaligheid werden verbannen.

Het zal nuttig zijn, dat wij iets ter verduidelijking hier bijvoegen, opdat men des te beter begrijpe, van welk gewigt deze getuigenis is, en hoe, volgens de eigene getuigenis van geleerde Protestanten, het Protestantisme zich zelf vernietigd heeft en vernietigt, niet „door de „pogingen van deze of gene, maar door den natuurlijken „gang van zaken."

Dat de scheiding tusschen het godsdienstig en zedelijk leven niet een nieuw opgekomen beginsel, maar het echte door Luther geleerde Protestantisme is, heeft ons Möhler in zijne *Symbolik* § 25 duidelijk uiteengezet; wij halen hem bij voorkeur aan, omdat de hoogleeraar Rauwenhoff een groot gewigt aan Möhler's getuigenis schijnt toe te kennen.

„De zoo scherpe en onopgelost geblevene tegenstelling „tusschen Evangelie en Wet, leidde tot eene geheele „verlaging van de Wet, zoodat men alle verschil in de „leer der regtvaardigmaking tusschen de Katholieke Kerk „en het Protestantisme in het kort hiertoe kan terug-

„brengen, dat de eerste godsdienstigheid en zedelijkheid „als in zich één en hetzelfde en als beide gelijkelijk van „eeuwige waarde, het tweede echter ze als *wezenlijk ge-* „*scheiden* en de godsdienstigheid als van eeuwige, de ze- „delijkheid als slechts van tijdelijke waarde voorstelt.

„Op ontelbare plaatsen dringt Luther er op aan, om „beide momenten, het godsdienstige en het zedelijke, als „hemel en aarde, ja, indien het mogelijk ware, nog verder „uit elkander te houden; ze te onderscheiden als dag en „nacht, als zonneschijn en duisternis. Hij leert, dat men „in het geweten geenszins de zedewet moet laten indrin- „gen, in het bewustzijn van zijne verhouding tot God de „persoonlijke betrekking tot de zedewet niet opnemen, „en de zedewet in het algemeen slechts in den handel „en wandel van het dagelijksche en aardsche leven in „aanmerking nemen moet. Als bij hem de vraag oprees, „waarom dan toch de zedewet gegeven was, dan wist hij „niets anders te antwoorden dan „om den wereldschen „vrede", of „dat het God behaagd had eene zoodanige „regeling te geven, welker onderhouding Hem daarom „ook welgevallig was, omtrent evenals men over eene „bloot positieve wet zonde oordeelen.

„Dienvolgens wil hij het handhaven der zedewet aan den „Staat opgedragen hebben, en dit volstrekt niet tot eene „eigenlijke godsdienstige aangelegenheid laten worden."

„Doch wij moeten Luther's eigen woorden hooren, „die, zoo ergens, dan juist hier zich zelf het beste ver- „klaart. Hij zegt: „Men moet echter deze beide zóó onder- „„scheiden, dat gij het Evangelie geheel en al boven in „„den hemel zet, en de Wet hier beneden op aarde laat; „„dat gij de geregtigheid van het Evangelie eene hemelsche „„en goddelijke geregtigheid noemt, en de geregtigheid der „„Wet eene aardsche en menschelijke. En dat gij de ge-

„„regtigheid van het Evangelie zoo eigenlijk en vlijtig „„afzondert en onderscheidt van de geregtigheid der Wet, „„als onze Heer God eigenlijk en vlijtig den hemel afge- „„zonderd en gescheiden heeft van de aarde, het licht van „„de duisternis, den dag van den nacht. De geregtigheid „„van het Evangelie zij derhalve licht en dag, de gereg- „„tigheid der Wet echter zij duisternis en nacht, en God „„gave, dat wij ze nog verder van een konden scheiden."

„„Daarom, zoo dikwerf men handelt over het geloof, „„over de hemelsche geregtigheid, over het geweten enz., „„scheide men de Wet geheel daarvan af, en late die hier „„beneden op aarde blijven. Handelt men echter over de „„werken, zoo steek dan ook het licht aan, dat bij werken „„der wettelijke geregtigheid en bij den nacht behoort. „„Zoo zal de lieve zon en het heldere licht van het Evan- „„gelie en der genade bij dag, maar het licht der Wet „„bij nacht schijnen. En zóó moeten die twee din- „„gen in ons gemoed en ons hart ook van elkander ge- „„scheiden worden, dat het geweten, als het zijne zonde „„voelt en schrikt, aldus denke: nu zijt gij op aarde, „„daarom laat den luijen ezel daar arbeiden, dienen en zijnen „„opgelegden last voortdurend dragen. Dat is, laat het lig- „„chaam met zijne ledematen gedurig aan de Wet onder- „„worpen zijn. Maar als gij opstijgt in den hemel, laat „„dan den ezel met zijn last en zijne pakken maar hier „„beneden op aarde. Want het geweten moet met de Wet, „„met werken en aardsche geregtigheid in het geheel niets „„te doen hebben. Zoo blijft dan de ezel in het dal; maar „„het geweten stijgt met Isaäk den berg op, en weet in „„het geheel niets, noch van Wet noch van werken, maar „„zoekt en wacht alleen op de vergeving der zonden, en „„de zuivere geregtigheid, zooals zij ons in Christus aan- „„geboden en geschonken is."

„„Daarentegen moet men in het wereldsche bestuur de „„gehoorzaamheid aan de Wet op het allerstrengste vor„„deren en houden, en aldaar ook niets weten, noch van „„Evangelie, noch van geweten, noch van genade, verge„„ving der zonden, hemelsche geregtigheid, noch van Chris„„tus zelfs, maar men moet weten te spreken van Mozes, „„van de Wet en de werken. Opdat alzoo deze beide stukken, „„namelijk Wet en Evangelie, zoover mogelijk van elkan„„der gescheiden zijn, en ieder op zijn afzonderlijke plaats „„blijve, waar het behoort. De Wet blijve buiten den „„hemel, dat is, zij blijve buiten het hart en het geweten. „„Daarentegen blijve ook de vrijheid van het Evangelie „„buiten de wereld, dat is, buiten het ligchaam en zijne „„ledematen. Daarom als de Wet en de zonde in den he„„mel, dat is, in het geweten komen, moet men ze aan„„stonds er uit drijven; want het geweten moet van geen „„Wet of zonde, maar alleen van Christus weten. En om„„gekeerd, als de genade en vrijheid in de wereld komen, „„dat is, in het ligchaam, zal men ook tot deze zeggen: „„hoort, u past het niet in het zwijnenhok en in de mest„„putten van dit ligchamelijk leven te wandelen en te „„wonen, maar hierboven hoort gij in den hemel." [1])

„Luthers antwoord op de vraag, waartoe dan ook nu „nog de zedewet noodig is, vindt men in de volgende „plaats: „Waarom onderhoudt men ze dan [de Wet], „„indien zij niet regtvaardig maakt? Die geregtvaardigd „„zijn, onderhouden ze niet eigenlijk daarom, om daar„„door voor God geregtvaardigd te worden, hetgeen alleen „„door het geloof geschiedt, MAAR OM WILLE VAN DEN „„WERELDSCHEN VREDE, en omdat zij weten, dat zulke „„gehoorzaamheid aan God welgevallig en aangenaam is,

[1]) Auslegung des Br. an die Gal. S. 62.

„„en om een goed voorbeeld aan anderen ter betering „„te geven, opdat zij aan het Evangelie gelooven."

Wat Luther als beginsel gesteld heeft, dat men het godsdienstige en het zedelijke zoover mogelijk van elkander moet scheiden en gescheiden houden, en de handhaving der zedewet aan den Staat moet overlaten; dat zoo verderfelijk beginsel is niet slechts vroeger toegepast, maar wordt ook nu nog verkondigd; want het zedelijke vindt in den Staat zijn natuurlijk organisme, zegt de heer Rauwenhoff (bl. 17). En de gevolgen zijn niet uitgebleven: de „natuurlijke gang van zaken heeft den godsdienst in „die afzondering van zijn invloed beroofd, hem zelven de „levensvoorwaarden afgesneden en zijn bloei en kracht „ontnomen" (bl. 17), en de Kerk verwacht hare toekomstige oplossing in den geheel wereldschen Staat, waar men volgens Luther, niets moet weten „noch van Evangelie, „noch van geweten, noch van genade, vergeving der zon„den, hemelsche geregtigheid, noch zelfs van Christus".

Het Protestantisme wilde zóó uitsluitend godsdienst en Gods werk zijn, dat het al het aardsche, het algemeen menschelijke aan eene vreemde magt moest overlaten, en die vreemde magt is niets anders dan de Staat; het wilde zóó geheel in den hemel wonen, en zich buiten alle aardsche zorgen houden, dat de Staat „om des vredes wille" zich wel met zaken moest bemoeijen, die in geenen deele tot het Staatsgebied behooren; om slechts iets te noemen: de aanstelling en bezoldiging der hoogleeraren van de theologie, de bezoldiging der predikanten, hunner vrouwen en kinderen, het onderwijs, de armenverzorging, de gasthuizen, weeshuizen en alle verdere instellingen der Christelijke liefde enz. De heer Rauwenhoff zelf telt onder de nog overig gebleven *vormen* der Kerk, „wat niet het „minst beteekent, een vaste verhouding tot den Staat,

„waardoor de kerk van finantieële zorgen ontheven is" (bl. 22).

Zou de heer Rauwenhoff dit echt Protestantsch beginsel niet meer kennen? Zou hij niet weten, dat de feitelijke toestand en de verhouding van den Staat tot de Kerk slechts de toepassing van dat beginsel is?

Wij moeten er wel aan twijfelen, als hij (bl. 17) schrijft, „dat in het maatschappelijk leven [den Staat] reeds voor „een belangrijk gedeelte is overgegaan wat de kerk een„maal als haar recht en haar taak beschouwde. Als voor„beeld kan men noemen de toepassing van de beginselen „van den godsdienst op de verschillende maatschappelijke „behoeften.

Wat de Staat doet, heeft de *Protestantsche* Kerk, als zij haar beginsel getrouw wil blijven, nooit als haar regt en hare taak beschouwd, en de beginselen van den *Protestantschen* godsdienst zijn in het geheel niet toepasselijk op de verschillende maatschappelijke behoeften. „Als gij „ten hemel opstijgt," zegt Luther, „laat dan den ezel „met zijn last en zijne pakken hier beneden op aarde."

De Staat doet niets, dan wat hij als zijn regt en zijne taak te beschouwen heeft, altijd volgens het Protestantsch beginsel, „dat het zedelijke in den Staat zijn natuurlijk „organisme vindt." Ten gevolge van dat beginsel heeft de Staat „het onderwijs geseculariseerd; zich het lot „aangetrokken van de armen, de verwaarloosden, de ge„vallenen, de misdadigen en zich tot taak gesteld die „niet alleen te verzorgen, maar ook op te richten en te „verbeteren." Ten gevolge daarvan heeft de *buitenkerkelijke* of ongodsdienstige maatschappij „een studie gemaakt van „den zedelijken en stoffelijken toestand der lagere klassen „en met eindelooze verscheidenheid van middelen tracht „zij beschaving en zedelijkheid gelijktijdig met stoffelijk wel-

„varen onder de mindere standen te bevorderen" (bl. 18).

Zeer teregt merkt Rauwenhof aan, dat „hetgeen hier„toe van wege de kerk geschiedt niet zoo zeer haar werk „is, als dat van diegenen onder hare predikers, die aan „hun prediking en werkzaamheid in plaats van een *ker„kelijk* een *sociaal* karakter geven" (bl. 19).

In de Katholieke Kerk is het juist tegenovergesteld; zij weet zeer goed, dat zij eene taak in betrekking tot de maatschappij te vervullen heeft, en houdt niet op, al hare zorgen aan die taak te wijden. Wij behoeven daartoe slechts te verwijzen naar de acta van het Provinciaal Concilie van Utrecht van het jaar 1865. In den VI Titel, C. V. *Over de godvruchtige leeken-vereenigingen*, lezen wij:

„Daar alle geloovigen van Christus, in den geest van „eenheid vereenigd, hetzelfde geloovende, hetzelfde ho„pende, Gods glorie en 's naasten heil en behoud bemin„nende, erkennen, dat zij als tot ééne maatschappij en „familie behooren; zoo gevoelen zij daardoor zelf, dat zij „de bestemming hebben, om het goede gemeenschappelijk „te werken, en niet slechts hun eigen welzijn, maar het „gemeene welzijn met zorg te behartigen. Vooral worden „zij er toegeleid, om met de meeste vaardigheid allerlei „soort van werken van godsvrucht en barmhartigheid zoo„wel tot eigen heiliging, als tot nut der naasten te „oefenen, als zij onder elkander verbonden in eene vereeniging tezamen komen, waardoor de een den ander tot „opwekking en hulp kan zijn. Vereenigingen of broeder„schappen bloeiden met eene wonderbare vruchtbaarheid „ten allen tijde in de Kerk, en de geloovigen trokken „daarvan voortdurend overvloedige vruchten. Daarom ook „heeft onze heilige Moeder de Kerk dezelfde broeder„schappen, van de oudste tijden af, zeer goedwillig ont„vangen en begunstigd; de Bisschoppen der geheele wereld

„hebben ze ten hoogste aanbevolen; de Roomsche Opper-
„herders hebben ze met vele voorregten en aflaten ver-
„rijkt en gezorgd, dat ze volgens heilzame regelen bestuurd
„werden."

En deze vereenigingen en broederschappen hebben niet slechts de godsvrucht ten doel, maar ook ondersteuning van armen en zieken en de beoefening van andere godvruchtige werken en Christelijke deugden.

Ook mogen de bepalingen dezer broederschappen niet uitgevoerd worden, „tenzij ze eerst door den Bisschop onderzocht en goedgekeurd zijn; terwijl ze desniettemin in alles onderworpen blijven aan de besluiten, het toezigt en de verbetering van denzelfden Bisschop."

Waaruit duidelijk blijkt, dat al deze vereenigingen, welke ten gevolge van de veelvuldige maatschappelijke behoeften bestaan, inderdaad Kerkelijke instellingen zijn, en bijgevolg geheel van het Kerkelijk gezag afhankelijk. [1])

Overigens vinden wij bij den heer Rauwenhoff een duidelijk bewijs van de uiterste nietigheid, waartoe de invloed der Protestantsche Kerk, zelfs voor de *godsdienstige* vorming gedaald is.

„Niet zoo tastbaar", zegt hij (bl. 19), „als de feiten,
„die ik zoo even noemde, maar voor de zaak die ons
„bezig houdt althans van niet kleiner belang is een om-
„keering in het aandeel dat kerk en maatschappij hebben
„in de zedelijke en ook in de godsdienstige vorming der
„beschaafden." Laten wij die woorden „ook in de godsdienstige vorming" toch wel opmerken, en ons daarbij herinneren, wat wij boven uit Luther hebben aangehaald. En welk aandeel heeft dan die ongodsdienstige maat-

---

[1]) Men vergelijke nog Tit. VI., C. VI *De instellingen van liefdadigheid;* Tit. IX, C. V en VI *De lagere en hoogere scholen.*

schappij in de godsdienstige vorming der beschaafden? „Als wij ons rekenschap trachten te geven van de wijze „waarop onze tegenwoordige opvatting van het leven en „in het algemeen de mate van zedelijk-godsdienstige ont- „wikkeling waarin wij ons verheugen is tot stand gekomen, „vinden wij dan wel, dat wij het meeste daarvan aan de „kerk verschuldigd zijn? Is niet haar invloed onbeduidend „in vergelijking van hetgeen onze onkerkelijke lectuur „en ons verkeer in de samenleving daartoe hebben bijge- „bracht?"

En welke die onkerkelijke lectuur is, die zooveel invloed heeft op de godsdienstige vorming der beschaafde Protestanten, ook dat zegt de hoogleeraar Rauwenhoff: „met „hare onkerkelijke prediking in romans, tijdschriften en „dagbladen wekt zij [de maatschappij] het besef van plicht, „van zedelijke verantwoordelijkheid bij het volk op en uit „de ongewijde werkplaats van haar maatschappelijk leven „brengt zij de zegevierende wapenen tegen zelfzucht en „vooroordeel, volkszonde en volksellende voort. Als wij ons „goed bezinnen over den gang van onze eigene ontwikke- „ling, als wij ons trachten te herinneren, welke geschriften, „welke indrukken, welke ervaringen het zijn geweest, die „ons het meest hebben geleid tot die beginselen, waarnaar „wij meenen ons leven te moeten besturen; als wij ons „afvragen, hoe wij ook als zedelijk-godsdienstige menschen „geworden zijn, wat wij nu zijn; — wij zullen, althans „de meesten, moeten erkennen, dat niet de kerk, maar „het maatschappelijk leven de voornaamste kweekschool „voor ons geweest is" (bl. 20).

Zoodanig is dan volgens de getuigenis van onzen Protestantschen hoogleeraar de hopelooze toestand der Protestantsche Kerken: er is bij haar geen heil meer te vinden, zelfs niet voor de godsdienstige vorming, die toch wel tot

de eigenlijke taak der Kerk zal moeten behooren. Van den natuurlijken loop der dingen verwacht men eene ontbinding van het tegenwoordig Kerkverband. Wat er nog van bestaat, het zijn „oude vormen zonder inhoud," het is „het geraamte van het voormalig lichaam." Zoude het nog mogelijk zijn die oude vormen een nieuwen inhoud te geven, en dat geraamte met een nieuw leven te bezielen?

Er zoude nog veel te vragen en te zeggen zijn; maar wij willen het liever aan onze lezers overlaten te beslissen, in hoe verre, na hetgeen de hoogleeraar Rauwenhoff ons omtrent den tegenwoordigen toestand der Protestantsche Kerken gemeld heeft, onze aan het hoofd van dit artikel gestelde vraag vermetel te noemen is.

Het is zeer te hopen, dat de Protestanten en vooral de beschaafden onder hen deze ervaring niet ongebruikt zullen laten, en daaruit de zoo heilzame gevolgen trekken. Men hoort tegenwoordig zoo herhaaldelijk den wensch uiten naar geheele scheiding van Kerk en Staat. En dit behoeft ons niet te verwonderen; want geheele scheiding van Kerk en Staat is een echt Protestantsch beginsel; het is niet mogelijk ze verder van elkander te scheiden, dan Luther, gelijk wij boven zagen, gedaan heeft: de Kerk voor het hemelsche, de Staat voor het aardsche. Waartoe dat beginsel leidt, heeft de hoogleeraar Rauwenhoff ons gezegd, en ieder Protestant is in staat, de waarheid daarvan te toetsen. De Protestantsche Kerk is vernietigd. Indien zij nog bestond, zoude men niet kunnen spreken van hare *oplossing* in den Staat. Men begrijpt niet meer, welk nut zij nog zou kunnen stichten; zij is eer een hinderpaal dan een hulpmiddel, en, zegt Rauwenhoff, „sommigen onzer „herinneren zich te levendig hoeveel moeite het hun gekost „heeft van zekere *kerkelijke* voorstellingen los te komen" (bl. 19). De beschaafde Protestanten zoeken hunne stich-

ting niet meer in de Kerk, maar in romans, tijdschriften, dagbladen, en vinden daar overvloedige bevrediging voor hunne godsdienstige behoeften. De echt Protestantsche alleen regtvaardigende geloofsakte wordt welligt alleen bij de Orthodoxen nog geoefend; de meer beschaafden zien het onzinnige daarvan in, en verlangen naar eene Kerk, die den geheelen mensch omvangt, en de maatschappij niet van zich uitsluit.

God zij dank, die Kerk bestaat; die arke des behouds drijft op de wateren dezer wereld, onvergankelijk en geopend om iedereen op te nemen, die bij haar zijn behoud wil zoeken. De ondervinding komt weder bevestigen, dat de Katholieke Kerk, ook in den tegenwoordigen toestand der wereld, de eenig mogelijke en daarom de alleen zaligmakende is; buiten haar is er geen behoud. Moge die ondervinding velen tot nadenken brengen, en mogen zij de genadestem niet verachten, die uit die Kerk hun steeds toeroept: *Komt tot Mij, allen die vermoeid en beladen zijt, en Ik zal u verkwikken. Neemt mijn juk op u, en leert van Mij! want Ik ben zachtmoedig en nederig van harte; en gij zult rust vinden voor uwe zielen* (Matt. xi, 28 en 29).

BRIEVEN VAN PAUSELIJKE ZOUAVEN.

VII.

De Zouaven gaan voort, in hunne brieven niet enkel de belangwekkende bijzonderheden van hun krijgsmansleven mede te deelen, maar tevens, zonder het te bedoelen, hun eigen beeldtenis te teekenen. Dat beeld is in zijne schoonheid even indrukwekkend als beminnelijk. De Zouaaf toch heeft iets ernstigs en iets teeders: de diepe ernst van het geloof en de gevoelvolle teederheid der liefde wonen tezamen in zijn jeugdig hart. Hij is en blijft jongeling; maar de kracht van zijn geloof geeft hem de vastberadenheid en de onverschrokkenheid van den man, terwijl de liefde in hem den eenvoud, de onschuld en opregtheid bewaart van het kind. Bij het lezen zijner brieven houdt men dan ook telkens op om, van eerbied en bewondering vervuld, den edelen jongeling in stilte aan te staren; doch een oogenblik later zou men, niet zelden tot tranen bewogen, naar hem toesnellen, om — konde het zijn — tot op den bodem van dat hart te zien, waar zooveel schatten ongekend liggen verborgen.

Thans zijn zij allen te Rome, de enkelen uitgezonderd, die tot de beide compagniën, te Viterbo in garnizoen, behooren. Dat binnentrekken der H. Stad, dat gelegerd worden in den omtrek van 's Pausen verblijf, dat op post staan aan den ingang van het Vatikaan is natuurlijk de inhoud eener groote menigte van brieven. Wij beginnen er in deze nieuwe reeks eenige mede te deelen, maar

meenen, eer wij aanvangen, wel eene plaats te mogen geven aan de twee volgende, al zijn ze nog in het gebergte geschreven.

De zoon van een eenvoudig handwerksman schrijft uit

Collopardo, 19 *November* 1866.

Geliefde Ouders!

Ik heb uwen brief van 30 October ontvangen te Vico en raar opgekeken, toen ik er die pittige punten in tegenkwam; want alles had ik gedacht, maar op zoo een brief had ik in het geheel niet gerekend; nu ze kwamen mij drommels van pas. Den 23 October waren wij op détachement gegaan naar Casemare, — een marsch van drie uren — waar wij 15 à 20 dagen moesten blijven; doch op eens komt er bevel: men moet dadelijk naar Véroli. Daar komen wij 's avonds om 9 uur aan, mooi doornat, zoodat het water ons de pijpen uitliep, en ten 6 ure waren wij weer op weg naar Vico, alwaar ik uwen brief ontvangen heb. De afstand van Véroli naar Vico is zeven uren gaans, en dat met pak en zak, onder zwaren regen, gaat er maar aan staan. Nu behoef ik u niet te zeggen, wat men voelt, als men zoo'n pittig briefje krijgt. Want op dergelijke marschen lijden wij veel, voornamelijk als het regent; maar de Zouaven denken en zeggen altijd: *alles voor het geloof!* Dus, lieve Ouders en mijne Petekindertjes, ik blijf er u hartelijk dankbaar voor. Anna en Rica denken al zeer vroeg om peetoom, dien ze nog niet gezien hebben; maar ik ben er niet spijtig om, in 't minste niet; ze kunnen dat gerust herhalen, en ik hoop van mijnen kant nog in de gelegenheid te komen om u dat alles te vergelden. Op eene van de patrouilles zijn wij op den hoogsten berg van Italië geweest; hij is 6,000 voet hoog. Maar dat is iets om er tegenop te komen; is men eenmaal boven, dan zijn wij alles vergeten; *want wij konden vandaar Rome gedeeltelijk zien: dus dat deed onzen moed weder herleven.*

Hoe teekent de jeugdige schrijver met dezen enkelen trek zich zelven, zijne heldhaftige togtgenooten, iederen waren Zouaaf in de volle kracht van zijn levendig geloof. Zoude die enkele blik, uit de verte op *Rome* geslagen,

voor dien van vermoeijenis uitgeputten jongeling wel zooveel verkwikkends gehad hebben, indien hij het bijv. begroet had als de hoofdstad van het ééne Italië en niet als de hoofdstad der Katholieke wereld? Hij heeft, dunkt ons, in dat oogenblik gevoeld, wat de H. Chrysostomus zoo welsprekend weergeeft in de volgende woorden: „gelijk het lijchaam twee oogen heeft, zoo bezit Rome „twee schitterende gesternten in de ligchamen van de H. H. „Petrus en Paulus. De hemel verspreidt niet zulk een heldere glans, wanneer de zon in alle rigtingen hare stralen „schiet, als waarmede de stad der Romeinen door deze „beide sterren over de wereld schittert. Daarom bewonder „ik deze stad, niet om haren overvloed van goud, noch „om hare zuilen, maar om deze zuilen der Kerk."

Menschelijkerwijze moge de H. Stad niet te verdedigen zijn tegen een geregelden aanval of verraderlijken aanslag der Revolutie; naar het oordeel van den Zouaaf, die vol geloof al zijn vertrouwen op God stelt, is zij onneembaar. Een treffend bewijs voor die onwankelbare hoop levert het uittreksel van den volgenden brief:

Gij zult zeker wel gelezen hebben — aldus schrijft een Zouaaf aan zijnen vader — wat er te Viterbo met dat Fransche legioen gebeurd is: dat er al 130 gedeserteerd zijn, en er zijn er maar 1,200; dus dat zal gaauw gedund zijn, als zij zoo doorgaan. Op dat volk kan de Paus dus weinig staat maken; maar op de Zouaven, daar wordt op gesteund, want in Rome verwachten zij veel van ons. Nu, als het er op aankomt, dan zullen wij voor geen „doove neuten" blijven staan, maar dat volk laten zien, dat zij met Hollandsche jongens te doen hebben. En als ze mogen komen, dan zullen wij hen zeer deftig ontvangen, op eene manier, daar ze misschien vreemd van op zullen kijken. Met alles en alles heeft de Paus een groote tienduizend man onder de wapens, maar dat is minder. Als God met ons strijdt, laten ze dan maar komen; dan zullen wij nog wonderen doen, en dat zal Victor Emmanuel en Ga-

ribaldi wel ondervinden, of zij er aan gelooven of niet. Volgens het algemeen gevoelen zullen zij nu, dat zij Venetië hebben, ook wel gaauw de andere steden komen halen, en dan naar Rome; de Paus weg, de Kardinalen weg, de geheele geestelijke overheid weg. Dan kan Victor zijne intrede doen; maar hij is er nog met geen praatje in, *want zoolang als er nog een Zouaaf is, zoolang zal voor hem de poort digt blijven.* Maar, geliefde Ouders, laten wij God bidden en zijne H. Moeder, dat het zoover niet mag komen; dat God al hunne handelingen en voornemens moge verijdelen, waar geen twijfel aan bestaat; want de H. Kerk heeft nu wel veel te lijden; maar zij zal gaauw, en eerder als men misschien denkt, glorieus verrijzen ten spijt van al hare vijanden, die dan de wrekende hand van God zullen gevoelen. Victor Emmanuel heeft nu zijne intrede in Venetië gedaan, wie weet voor hoe korten tijd. Napoleon, hoor ik, is op zijn laatste touw, en het kan wel gebeuren, als dat touw breekt, dat Victor met het andere end op den grond gaat. God laat nu alles toe, maar als Hij zegt: tot hiertoe en niet verder, dan is het basta, en de een zal voor den ander niet meer kunnen, al hadden zij dan naaldgeweren, die honderd schoten in één minuut doen. Dus, geliefde Ouders, wij gaan naar Rome; wat ik daar zien zal, zal ik u schrijven, maar ik hoop het u toch ook nog eens mondelings te kunnen mededeelen.

Eindelijk brak de lang verbeide dag van het vertrek naar Rome aan. Voor den Zouaaf zal hij een der merkwaardigste dagen van zijn leven blijven; maar ook wij allen, die ons door deze uitgelezen keurbende vertegenwoordigd achten, hechten aan deze gebeurtenis te veel gewigt om niet zorgvuldig èn de omstandigheden, welke haar vergezelden, èn vooral de gevoelens, welke zij in zoo menig Zouavenhart opwekte, op deze bladzijden als in een gedenkboek te bewaren. Geven wij aan de Zouaven zelven het woord; een hunner schrijft aan zijne moeder:

Voorzeker wist gij al eerder dan ik, dat wij naar Rome zouden gaan, daar wij eerst den 7^{en} van deze maand [December] bevel van den Generaal kregen om te vertrekken. Wij vertrokken Zaturdag den 9^{den} dezer ten vier ure naar Vellétri, en kwamen er na een marsch van vier uren behouden aan. Vandaar per spoor naar Albano,

alwaar het grootste gedeelte van het bataljon bijeenkwam om des Maandags naar Rome te vertrekken. Gedurende dien anderhalven dag, dat ik te Albano was, heb ik er mij nog al geamuseerd, daar er veel schoons te zien is. Het is eene nog al groote stad met zeer schoone en fraaije gebouwen en kerken; de straten zijn er breed. In de onmiddelijke nabijheid der stad ligt Castel-Gandolfo, hetwelk door eene vreeselijk groote vallei er van gescheiden zoude zijn, zoo niet eene reusachtige brug het met Albano vereenigde. Deze brug is 10 minuten lang, en rust op twee boven elkander geplaatste rijen bogen van gezaagden steen. Men heeft te Gandolfo het Pauselijk zomerverblijf, dat alle beschrijving te bovengaat, en vele villa's van vorsten en prinsen. Nergens ook heb ik schooner landschappen gezien dan in deze streken.

Des Maandags vertrokken wij vroeg naar Marino, alwaar het bataljon voltallig werd, en vandaar naar Rome, waar wij des middags om 4 uur aankwamen. Op een uur afstands van de stad kwamen de meeste hoofdofficieren van het Pauselijk leger ons te gemoet, terwijl er vele burgers in rijtuigen langs den weg geschaard stonden. Er was zeer veel volk op de been, en op verscheidene plaatsen in de stad aan waaijen met de zakdoeken geen gebrek; vele huizen hadden ook de vlag uitgestoken. Naar ik vernomen heb, moeten de Italianen niet verwacht hebben, dat de Paus nog zooveel troepen had, daar Rome thans eene even groote bezetting heeft als in het laatste jaar onder de Franschen. Zij wisten wel, dat de Paus eenige Zouaven in de bergen had, maar zij dachten, niet meer dan 4 à 500 man, en nu kwamen er ruim 2,000 tegelijk binnen Rome. Zoowat midden in de stad kwam de Heilige Vader aanrijden, welke zijnen zegen gaf. Wij trokken naar het plein van St. Pieter, waar wij, niet bij toeval, maar plegtig dien zegen nog eens zouden ontvangen.

Wat ging er om in het edel hart van den Zouaaf, die zoo diep gevoelt, omdat hij zoo levendig gelooft? Wij vertrouwen, dat de volgende uittreksels een niet onbevredigend antwoord zullen geven aan den belangstellenden lezer, bij wien deze vraag opkwam.

„Wat thans gebeuren zal" — schrijft een hunner aan zijne betrekkingen — is God alleen bekend; maar wat er ook gebeuren moge, de Zouaven zijn thans meer dan ooit bereid, hun leven en hun

bloed ieder oogenblik voor Pius, ons aller Vader, ten beste te geven.

En een weinig verder:

Ik heb alles verlaten wat mij op aarde dierbaar was om den Stedehouder van Jesus Christus te beschermen, maar ik heb dan ook het overgroote geluk, uren lang *in de schaduw te mogen staan van den Paus*, als ik de wacht heb aan zijn paleis. O, lieve Ouders, die eenen zoon hebt onder het vaandel van het geloof, bidt voor uw kind. Al treft hem de dood door de hand der vijanden van Christus' Kerk, hij zal vallen; maar hij zal U niet vergeten, zelfs niet in het uur van zijnen dood; mijne stervende oogen zal ik nog heenwenden naar de zijde, waar mijne teergeliefde Ouders wonen. Ik stel al mijn vertrouwen op God, op Jesus en Maria. Ik zal als Zouaaf strijden; doch Jesus en Maria zullen strijden met ons. Met den kreet: *voor Jesus en Maria, voor Pius en de Kerk!* zal ik den vijand aantasten, en *sterven of overwinnen* zal mijne strijdleus zijn. Dat God de Kerk en ons allen behoede, en Pius IX zegeviere! Ziedaar de bede, den wensch, het streven en het doel van ons allen.

Den volgenden brief deelen wij in zijn geheel mede, omdat daarin kinderlijke liefde en Christelijke onthechting, teerhartige deelneming en mannelijke vastberadenheid zoo natuurlijk zamengaan, of zoo geleidelijk elkander afwisselen en opvolgen.

Rome, 17 *December* 1866.

Geliefde Vader, Broeders en Zusters!

In den besten welstand ontving ik op 14 December uwe geliefde letteren, en thans haast ik mij, zoo spoedig mogelijk u wederom te schrijven in de hoop, dat gij allen dezen in den besten welstand moogt ontvangen. Met leedwezen, geliefde Vader, vernam ik, dat gij thans wederom zoo aan het sukkelen zijt. Ach, dat de goede God u toch beterschap geve en uw lijden verzachte. Maar troost u, geliefde Vader, ieder heeft een kruis te dragen, de eene een ligt de andere een zwaarder; tracht zooveel mogelijk opgebeurd te zijn. O, ik zie, mij duukt, onze beste D. haren lieven Vader verzorgen. Konde ook ik iets voor u doen, ik zou het niet laten; maar mijn

pligt bindt mij thans aan een anderen Vader; een Vader, die de Stedehouder van Christus op aarde is; een Vader, die van alle kanten door vijanden omringd is, en slechts weinig kinderen te zijner verdediging heeft. Dezen brief, geliefde Vader, schrijf ik u uit Rome, en wel op een dag, dat ik de wacht heb op het plein van St Pieter aan het Vatikaan, waar dagelijks een kaptein, een luitenant, twee sergeants en vier korporaals benevens 40 à 50 man de wacht betrekken. Ja, eindelijk zijn de Zouaven te Rome; zij zijn *in* Rome, en er nu vooreerst *nog niet uit*. Den 10den December zijn wij Rome binnengetrokken en in verschillende kazernes ingedeeld. Al deze kazernes liggen als het ware in eenen cirkel rondom het Vatikaan. Slechts de eerste en tweede compagnie, tot welke laatste ik behoor, — te zamen 300 man sterk — liggen met 150 bekwame artilleristen in het fort Sint Angelo, welke post als een eerepost beschouwd wordt, en door Pius IX aan de eerste en tweede compagnie, als zijnde de beste compagniën, toevertrouwd is. Zij staan onder het bevel van de twee oudste kapteins, de heeren Dalbiouse en de Cesay. O, geliefde Vader, Broeders en Zusters, mijn hart klopte van vreugde, toen ik het fort binnentrad. Hier, dacht ik, zal ik strijden voor het geloof, en ik vroeg in stilte bij mij zelven aan God: zal ik hier welligt het geluk hebben, mijn bloed en mijn jeugdig leven ten offer te mogen brengen voor uwen Stedehouder op aarde, voor den grijzen, onvergelijkelijken Pius, den zoo wreed vervolgden Paus? Welaan, dat uw Heilige Wil geschiede, zooals het U, o mijn God, behaagt! Heden, Geliefden, met het oog op het Vatikaan, met het oog op het venster van Pius' slaapvertrek gerigt, herhaal ik die verzuchting, terwijl mijn hart van vreugde en verlangen klopt. Ja, in Sint Angelo zal ik strijden en misschien vallen, maar ik hoop, als er welligt geen enkele Zouaaf meer over blijft, dat de Pauselijke vlag nog boven de muren van het fort zal waaijen.

Zulke gevoelens krijgen eene geheel bijzondere waarde, wanneer zij voortkomen uit het hart van eenen, die eerst op lateren leeftijd den kostbaren schat des geloofs heeft ontvangen. Dit is het geval met den jeugdigen schrijver van den volgenden brief. In eenen vorigen had hij er bijzonder op aangedrongen, dat men hem door een aanhoudend gebed zoude ondersteunen, opdat hij toch niet mogt

wankelen. De nadruk, waarmede dit verzoek gedaan werd, had bij zijne moeder angst en twijfel doen ontstaan, of hij misschien wel zoo standvastig was, als hij zich te voren had getoond. Hij stelt haar hieromtrent gerust op de volgende wijze.

Rome, 26 *December* 1866.

Lieve Moeder en Tante!

Daar ik de pen opneem, om u, lieve Moeder en Tante, een lettertje te schrijven voor het laatst van het jaar en misschien voor altijd, zoo moet gij niet over mij treuren. Sterf ik in Rome, welnu daar ben ik immers voor gegaan, om mijn leven voor mijn heilig geloof en voor Zijne Heiligheid Pius IX te geven. Sterf ik, dan sterf ik als Zouaaf en als martelaar; dat heeft de Paus zelf tegen ons gezegd, en ook tevens dat wij zijne kinderen waren en zijn troost, en dat zijn wij ook allen, en daar verlaat Pius zich ook op. Dus, lieve Moeder en Tante, gij moet niet bang zijn, dat ik niet getrouw zal blijven; ik hoop niet, dat gij dat van mij denkt; ik zeg nogmaals, dat mijn laatste droppel bloed, dien ik in mijne aderen heb, voor mijn heilig geloof is. Dus dit is genoeg, niet waar, lieve Moeder en Tante?

En na een paar kleine bijzonderheden, ter mededeeling niet geschikt, vervolgt hij:

Lieve Moeder, als ik dan op post sta aan de St. Pieterskerk om den Heiligen Vader te bewaken, dan denk ik dikwijls bij mij zelven: nu moest er maar eens een komen; ik zou hem aan mijn bajonet gestoken hebben, eer ik hem er door liet Och, het doet mij zooveel genoegen om hier dienst te doen; wij hebben wel is waar niet veel tijd, omdat het niet rustig is; want alle dag heb ik wat te doen: dan de wacht optrekken, dan patrouille maken en zoo al voort; maar dat is niets, het is voor mijn heilig geloof. De goede God geeft mij kracht en sterkte om het te kunnen doen. Alles met geduld: zoo moet ook gij nu maar denken, lieve Moeder, dat uw zoon hier op aarde strijdt om eens bij God en de Heilige Moeder gekroond te worden. Daar vertrouw ik ook op tot in den dood.

Maar ach, bid voor mij, lieve Moeder! Gij hebt het altijd voor mij gedaan; doe het voor mij tot in den dood. Ik weet niet, waartoe ik komen kan; een mensch is zwak, en kan op zijn eigen kracht niet steunen; dus bid voor mij.

Tegen alle verwachting bleef het rustig in de H. Stad, en de verschillende feestdagen van den Kerstijd volgden elkander met hunne indrukwekkende plegtigheden zonder de minste stoornis op. Geen wonder, dat de Zouaven vooral zich verkwikten aan de stroomen van vreugde, welke de Katholieke Kerk in zulk eenen tijd in de harten harer trouwe kinderen overstort. Boeijend weten sommigen te verhalen, anderen met de levendigste kleuren te schilderen, wat oog en hart heeft getroffen. Ziehier een paar, wij hopen, goede voorbeelden.

Rome, 28 *December* 1866.

Beminde Ouders, Broeders en Zusters!

Met genoegen kan ik u mijne goede gezondheid en opgeruimdheid melden; en tevens dat het mij in de hoofdstad best voldoet; de dienst, hoewel druk, is toch niet zoo vermoeijend als in de bergen. Wij trekken hier dikwijls op wacht om de vele poorten, de hoofdgebouwen, eigendommen en stallen van Zijne Heiligheid voor alle schending te bewaren. Ook moet aan de properheid niets mankeeren; want onze Oversten zijn trotsch op hunne Zouaven, en de eene kaptein wil voor den ander niet onderdoen. Maar van de andere zijde hebben wij ook gemakken, die in de bergen niet zijn; want patrouille hebben wij om de heurt met de Gendarmen des nachts door de stad, waarbij dan nog wel eens een flesch wijn of kop koffij overschiet, en daarbij loopt men op goed geregelde straten, en op de bergen was het klimmen en dalen, soms met levensgevaar om van boven te tuimelen. Daarbij komt nog, dat men zijne vrije uren hier aangenaam kan doorbrengen; want er is hier altijd wat nieuws te zien. Vooral heb ik veel genoegen om de talrijke winkels der schilders te begluren; want die zijn hier onnoemelijk veel, en ruim voorzien van allerlei kunststukken: portretten, landschappen, watervallen, bruggen of kerken. En dan de straten vol menschen. De

een roept dit, de ander dat, zoodat men maar rond moet kijken om niet omver geloopen of overreden te worden, en tevens denk er om, gij zijt soldaat: vergeet niet de Oversten, die van alle kanten loopen en rijden, volgens hunnen rang te salueren, en ook de witte slopkousen om de voeten, dat daar niet op getrapt of dat ze bespat worden, want als de soldaat vuil is, heeft hij permissie om thuis te blijven.

In de heilige Kersdagen hebben wij veel schoons gezien van onze heilige godsdienst. Vooreerst de Pontifikale Mis, opgedragen aan het hoofdaltaar in de Sint Pieter door Zijne Heiligheid, geassisteerd en gevolgd door een tal van hooge geestelijken; onder de H. Mis liet eene prachtige muziek zich bij tusschenpoozen hooren. Dan in eene kerk op het Kapitool eene afgebeelde grot, waarin de geboorte van J. C. duidelijk werd voorgesteld: Josef, Maria en het goddelijk Kind in eene kribbe; daar achter de os en de ezel; iets verder de verschrikte herders, en nog verder de aankomst der Wijzen, en boven in de lucht de beelden der jubelende Engelen. Daarbij werd eene lange predikatie gehouden door twee kleine kinderen, een jongen en een meisje, naar welke een stoet van volk met aandacht stond te luisteren; jammer dat wij er weinig van konden verstaan.

Een jonge wakkere Fries heeft, zoo verklaart hij, op den eenen Oudejaars-avond meer genoten dan in een heel jaar van zijn vroeger leven. En wat maakte hem dien avond zoo gelukkig? Hij heeft den H. Vader zien uitrijden, door duizenden hooren toejuichen, op vier, vijf plaatsen — dank de vlugheid zijner voeten — neergeknield kunnen aanschouwen, bewonderen en beminnen. 's Pausen zegen is hem eene der schoonste gunsten, welke hij dat jaar van den goeden God ontving; geen jongeling ter wereld was dien avond gelukkiger dan hij. Ziehier enkele regelen uit zijnen brief.

Overal, waar de H. Vader zou doortrekken, aan alle huizen vlaggen; en toen Hij aan kwam rijden, was het een *Evviva Pio Nono* zonder end. Dat vlaggen gaat hier heel aardig toe. Uit alle vensters hangt wit of rood of geel geverwd katoen, zijde, damast of fluweel met mooije franjes en daar tusschen gekleurde lampions

en pekkransen of enkele kransen van gaslicht. De pleinen worden afgezet met troepen te voet, en de kruisstraten met dragonders te paard, om de duizenden wagens geregeld te doen doorrijden. Is de Pauselijke stoet in aantogt, dan komt een foerier te paard in galop vooruit; de garde noble te paard verschijnt, gevolgd door de Pauselijke koets met vier paarden; de menigte knielt neder; de klokken worden geluid; de muziek speelt; de mannen roepen duizendmaal *evviva*, de vrouwen wuiven met hare zakdoeken; 't is alles vreugde.

Wij sluiten ditmaal met de mededeeling van eenen brief, niet door eenen Zouaaf, maar door eenen heer uit de provincie Noord-Braband aan zijnen vriend te Amsterdam geschreven. De geachte schrijver had het geluk, een boerenzoon de omstandigheden van zijn vertrek als Zouaaf en het afscheid van zijne hoogbejaarde moeder te hooren verhalen. Hij teekende het volgende op en schreef:

Gisteren is bij mij geweest een jongeling, genaamd N. uit N. Nadat ik hem de noodige inlichtingen gegeven had, vroeg ik, wat hem bewoog dien stap te doen, en hij antwoordde mij:

Reeds meer dan een jaar heb ik er over nagedacht. Dag en nacht verlangde ik, een oogenblik te mogen aantreffen om het aan mijne goede Moeder te kunnen zeggen: doch ik durfde het haar niet bekend maken uit vrees haar misschien verdriet aan te doen. Sedert dien tijd heb ik vuriger gebeden om mijne roeping te mogen kennen, en eindelijk heeft de goede God uitkomst gegeven. Toen wij op een avond met ons huisgezin bij elkander zaten, en Moeder uit een boek over den Paus en de Zouaven hoorde lezen, geraakte zij als in verrukking. „Wel", zeide zij, „mogt ik het geluk eens „hebben, dat iemand van u drïen dat zou willen worden; dat „zou een vreugde voor mij zijn. Ik zou mij geen oogenblik be„denken om mijne toestemming te geven; want ik was de geluk„kigste moeder van de heele wereld."

U kunt begrijpen, mijnheer, wat er in mij omging. Ik stond op, nam Moeder bij de hand, en vroeg:

„Moeder, meent u dat?

„— Ja, mijn kind, dat meen ik uit den grond van mijn hart.

„— Welnu, dan zal uw en mijn zoolang gekoesterd verlangen met Gods hulp vervuld worden.

„— Maar, mijn beste jongen, zult *gij* mij dat genoegen doen?

„— Ja, Moeder.

„— Hoe of waaraan hebben wij dat voorregt verdiend?

„— Wel, Moeder, meer dan een jaar heb ik op deze gelegen-„heid gewacht, om n mijn verlangen kenbaar te maken, doch uit „vrees u te bedroeven, heb ik het tot nog toe verborgen gehouden.

„— Mijn kind, wat een geluk voor mij! Wie had ooit gedacht „of durven denken, dat ik die gunst nog van den goeden God „waardig zou zijn. Komaan, er nu maar spoedig werk van „gemaakt; hoe eerder hoe beter; mijn leven begint nu weer op „nieuw."

Daarop heeft mijn broeder aan u geschreven, en het gunstige antwoord was een tweede geluk zoowel voor Moeder als voor mij. De familie werd onderrigt en deelde in onze vreugde.

Eindelijk kwam de avond voor het vertrek; wij hielden feest, en Moeder, *hoewel 72 jaren oud*, was als op nieuw jong.

Gisteren morgen om 4 uur ben ik van huis vertrokken. Het was te vroeg voor moeder om op te staan. Ik ging bij haar aan het bed om afscheid te nemen. Zij rigtte zich op en zeide:

„Komaan, mijn beste jongen, geef mij het wijwater, en kniel „neder". Toen ik dit deed, gaf zij mij het heilig kruisteeken op mijn voorhoofd en vervolgde:

„De goede God, die ons tot heden toe gezegend heeft, zegene u ook „in uwe onderneming. Dat Hij u voor de kleinste zonde of de minste „ongetrouwheid beware; maar als het er op aankomt, om voor „het geloof en de heilige Kerk te strijden, zorg dan om voorop „te staan; doe dan uw best en spaar u zelven niet, maar toon u „dapper. Ik offer u met vreugde en met liefde op aan Hem, van „wien ik u ontvangen heb. Vaarwel, leef vrolijk en opgeruimd, „en denk aan Moeder, aan uwe Broeders en Zusters, als gij het „geluk zult hebben, den zegen van den H. Vader te ontvangen."

O mulier, magna est fides tua!
O vrouw, groot is uw geloof!

Sanctissimi Domini nostri Pii
DIVINA PROVIDENTIA PAPAE IX.
ALLOCUTIO
habita in Consistorio Secreto die XXIX Octobris MDCCCLXVI.

VENERABILES FRATRES!

Luctuosum et nunquam satis deploraudum catholicae Ecclesiae in Poloniae Regno ac Russiarum Imperio statum cum summo animi Nostri moerore lamentari cogimur, Venerabiles Fratres. Optime cognoscitis, Nos vel ab ipso supremi Nostri Pontificatus exordio summopere cupientes afflictis ibi sanctissimae nostrae religionis rebus ac spirituali illorum fidelium bono consulere, omnia suscepisse consilia, atque etiam cum Serenissimo ac Potentissimo Russiarum Imperatore et Poloniae Rege Illustri iuiisse Conventionem. Sed irritae fuere Nostrae omnes sollicitudines. Namque non solum illa Conventio maxima ex parte haud fuit executioni mandata, ac omnino despecti gravissimi illi omnes Articuli, qui juxta promissiones ad optatum exitum erant adducendi, verum etiam magis quotidie conculcata fuere pacta ac promissa, ab ipsis Russiarum Imperatoribus ac Poloniae Regibus facta, et bellum, a Russico Gubernio rei catholicae jamdiu indictum, majorem in modum asperrimis hisce temporibus fuit conflatum ad catholicam fidem in illis regionibus funditus evertendam. Nihil autem valuerunt Nostrae expostulationes, per Nostrum Cardinalem a publicis negotiis factae apud illud Gubernium, nihil Nostrae Litterae, ad ipsum Serenissimum Principem scriptae, quibus nullum fuit datum responsum 1). Atque hic omittimus denuo percensere numerando ea omnia, quae in Nostra Encyclica Epistola, ad Venerabiles Fratres Sacrorum Poloniae et Russiarum Imperii Antistites data typisque edita, vehementer deploravimus 2). Idem enim

1) Lit. 22 April. 1863.
2) Epist. Encycl. die 30 Julii 1864.

Gubernium, majore in dies insectatione catholicam oppugnans Ecclesiam, semper impedivit, quominus Chelmensis Episcopus, tres et amplius abhinc annos a Nobis renunciatus, episcopalem posset consecrationem accipere. Postquam vero Venerabilem Fratrem Sigismundum Varsaviensem Archiepiscopum, a suo grege divulsum, in longinquas amandavit regiones, ei severissime interdicta omni cum suae Dioecesis fidelibus communicatione, Dilectum quoque Filium Paulum Rzewuski illius Vicarium Generalem et Suffraganeum Episcopum Prusensem in partibus Infidelium a nobis electum, et nunquam ob impedimenta ab ipso Gubernio allata consecratum, militari manu comprehensum in exilium ejecit. Atque id propterea, quia idem Vicarius de Ecclesiasticis negotiis Rescripta, a Nobis motu proprio data, ad alios Poloniae Ordinarios perferenda curabat.

Vix autem eodem Vicario Generali in exilium pulso, non dubitavit civilis Varsaviae Praeses Metropolitani Templi Varsaviensis Canonicos ad se vocare, eisque praecipere, ut, nulla interposita mora, Vicarium Capitularem a se propositum eligerent, quibus injustis mandatis iidem Canonici merito et cum eorum laude obstiterunt, cum potissimum praesto essent alii, qui ab Archiepiscopo Varsaviensi ad Vicarii Generalis munus obeundum fuerant destinati, quoties commemoratus Dilectus Filius Paulus Rzewuski fuisset expulsus, quemadmodum infeliciter evenit. Wilnensis autem Episcopus, a sua Dioecesi abreptus, jamdiu in exilio misere vivit, quin ullo modo episcopale suum munus exercere, et gregis sibi commissi bono consulere possit.

Insuper, Venerabiles Fratres, promulgata ab eodem Gubernio sunt decreta, quibus catholica Ecclesia ejusque auctoritas, leges ac disciplina conculcantur. Namque hisce decretis omnia pene Regularium utriusque sexus Ordinum Coenobia de medio sublata fuere, atque omnia cujusque Regularis Ordinis bona publico aerario adjudicata, et paucissimae Religiosae Familiae, quae adhuc supersunt, a suorum Summorum Moderatorum regimine abstractae, et Ordinariorum jurisdictioni subjectae, et universus catholicus Clerus, tum in Polonia tum in Russiarum Imperio, omnibus suis bonis, vel ad Episcopos vel ad Canonicorum Collegia, vel ad paroecias, vel ad ecclesiastica beneficia, vel ad quaelibet alia pia et religiosa instituta pertinentibus, spoliatur, et eorumdem bonorum redditus publici aeris alieni administrationi committuntur. Atque eisdem decretis contra ecclesiasticas leges, contra supremam hujus Sanctae Sedis auctoritatem et omnia jura statuitur nova catholici Cleri dispositio, nova in omnibus Dioecesibus cujus-

que Canonicorum Collegii existendi ratio, nova paroeciarum divisio, et Capitula Collegialium Ecclesiarum abolentur, et Episcoporum plane destruitur auctoritas, cum ipsi sine Gubernii consensu nullum parochum, nullum parochiarum administratorem aut vicarium eligere possint. Ejusdem autem Gubernii decreto Cameneciensis catholica Dioecesis, suppressa ac proprio adempta pastori, cum Luceoriensis et Zitomeriensis Dioeccesium administratione fuit conjuncta. Legitimi Sandomirensis et Cracoviensis praesertim Dioeccesium parochi ad Gubernii arbitrium de una ad aliam parochiam traducti, de proprio gradu deturbati, aliique in eorum locum suffecti. Plocensis vero Dioeceseos Seminarii aedes confiscatae fuere, et illius Episcopus Clericos Alumnos in coenobium olim Franciscalis Ordinis extra civitatis moenia transferre coactus, omnibus ecclesiasticis viris commeatus denegatus, ne ultra mille passuum spatium a propria residentia discedere, et inter se communicare possint.

Illorum autem fidelium cum hac Apostolica Sede communicatio a Russico Gubernio tanta severitate est interdicta ac omnino sublata, ut Nos maximo animi Nostri dolore haud amplius ullo modo possimus pro supremi Nostri Apostolici ministerii officio dilectam illam Dominici gregis partem juvare, ejusque spiritualibus indigentiis opem auxiliumque ferre. Atque utinam ne veri sint tristes nuncii, qui nuper ad Nos pervenerunt, designatum nempe Chelmensem Episcopum et Cathedralis illius Templi Canonicos majore ex parte ab eodem Gubernio in ignotas regiones fuisse amandatos. Nihil vero dicimus de assiduis cujusque generis insidiis, artibus et conatibus, quibus idem Gubernium catholicae Ecclesiae filios ab ejus sinu abripere, eosque ad funestissimum schisma totis viribus pertrahere nititur, nihil de carceris, exilii aliisque poenis, quibus Episcopi sacrique Ecclesiae Ministri Religiosique Viri et catholici fideles, suae religioni firmiter adhaerentes et Ecclesiae jura propugnantes, misere subjiciuntur. Quae omnia manifestius apparent ex accurata rerum omnium expositione, quam opportunis documentis munitam ac typis editam Vobis quamprimum tradendam jussimus. Atque ita universus catholicus orbis agnoscet, quam diuturnum sit bellum, a Russico Gubernio sanctissimae nostrae religioni illatum, ut ipsa in Poloniae Regno et Russiarum imperio penitus deleatur.

Haud ignoramus, ex funestissima et omnino damnanda rebellione idem Gubernium arripuisse occasionem ad tam dira contra catholicam Ecclesiam suscipienda consilia, dum rebellionis rei debitis modis co-

hiberi et puniri poterant, quin Ecclesiae tam grave bellum inferretur. Atque ita Deo placuisset, ut nemo ex Ecclesiae potissimum Ministris se perniciosissimis fatalis hujusmodi perturbationis motibus immiscuisset. Nos quidem nunc denuo, nti alias, rebellionem summopere damnamus et reprobamus, omnesque fideles ac praesertim ecclesiasticos viros monemus et exhortamur, ut impia rebellionis principia ex animo abhorreant, detestentur, ac snblimioribus potestatibus subditi sint, illisque fideliter obediant in iis omnibus, quae Dei ejusque sanctae Ecclesiae legibus minime adversantur.

In tanto autem dolore non leve Nobis affert solatium eximia illorum catholicorum virtus et constantia, qui licet tantopere divexati, tamen, Deo adjuvante, in catholicae religionis professione stabiles et immoti permanent, et malunt asperrima quaeque perpeti, quam ab eadem sanctissima religione atque ab hac Apostolica Sede deficere.

Interim vero Dei ejusque Ecclesiae et religionis causam, Nobis divinitus commissam, strenue tuentes, partesque Nostras Apostolica libertate explentes, in hoc amplissimo Vestro consessu Pontificiam Nostram attollimus vocem, et omnia decreta et acta, a Russico Gubernio in religionis, Ecclesiae et hujus Apostolicae Sedis jurium detrimentum edita ac patrata, summopere damnamus, reprobamus, et omnino irrita ac nulla esse declaramus.

Verum sperare volumus fore, ut Serenissimus ac Potentissimus Russiarum Imperator et Poloniae Rex Illustris serio considerans, catholicam religionem ejusque salutarem doctrinam firmissimum esse Imperiorum Regnorumque fundamentum, ac temporariae quoque populorum tranquillitati et felicitati maxime conducere, velit pro sua humanitate et animi celsitudine justissimis Nostris votis ac postulationibus annuere, ac suprema sua auctoritate efficere, nt in vastissimi sui Imperii regionibus catholica Ecclesia ejusque cultores a tot calamitatibus respirent, et jamdiu exoptatam assequantur pacem et liberum suae religionis exercitium.

Ne desinamus autem, Venerabiles Fratres, assiduis fervidisque precibus divitem in misericordia Deum in humilitate et contritione cordis nostri orare et obsecrare, ut propitius respiciat super haereditatem suam, et exsurgat in adjutorium populi sui, et catholicam Ecclesiam, tot undique jactatam procellis, tot afflictam periculis, tot divexatam calamitatibus, divina Sua dextera protegat, adjuvet, defendat, eique optatissimam pacem ac triumphum concedat.

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX

gehouden in het geheim Consistorie van 29 October 1866.

[OVER POLEN.]

EERWAARDIGE BROEDERS!

De nood dwingt Ons, Eerwaardige Broeders, met diepe zielsdroefheid te weeklagen over den treurigen en nooit genoeg te bejammeren staat der Katholieke Kerk in het Koningrijk Polen en het Keizerrijk Rusland. Het is u overbekend, dat Wij. die reeds in den eersten aanvang van ons Opperpriesterschap vurig verlangden den droeven toestand van onze heilige godsdienst daar te verhelpen en te zorgen voor het geestelijk welzijn dier geloovigen, alle mogelijke maatregelen genomen, ja zelfs met den Doorluchtigen en Magtigen Keizer van Rusland en den Beroemden Koning van Polen eene Overeenkomst hebben aangegaan. Doch vruchteloos waren al onze zorgen. Want niet alleen is die Overeenkomst voor het grootste gedeelte niet uitgevoerd, en zijn al die gewigtige Artikelen, die overeenkomstig de beloften tot de gewenschte uitvoering hadden moeten komen, volslagen veracht geworden, maar bovendien werden de verdragen en beloften, door de Keizers van Rusland en Koningen van Polen zelven gedaan, dagelijks meer met voeten getreden, en is de oorlog, door het Russiesch Goevernement reeds sedert lang aan het Katholicismus verklaard, in de laatste gruwzame tijden nog heviger aangestookt, ten einde het Katholiek geloof in die streken tot den grond toe te slechten. Onze bezwaren, bij dit Goevernement ingediend door onzen Kardinaal, den Secretaris van Staat, hebben niets uitgewerkt; niets ook onze aan den Doorluchtigen Vorst zelven geschreven Brief, waarop niet het minste antwoord is gegeven. Wij laten hier na, nogmaals op te tellen al datgene, waarover Wij Ons in onze ook door den druk verspreide Encycliek, gerigt tot onze

Eerwaardige Broeders, de Hoofden der godsdienst in het Rijk van Polen en Rusland, met nadruk beklaagd hebben. Want hetzelfde Goevernement, dat de Katholieke Kerk met dagelijks heviger vervolging bestrijdt, heeft steeds belet, dat de reeds sedert drie en meer jaren door Ons benoemde Bisschop van Chelm de Bisschopswijding kon ontvangen. En na onzen Eerwaarden Broeder Sigismund, Aartsbisschop van Warschau, van zijne kudde afgescheurd en, onder het strengst verbod van met de geloovigen van zijn Diocees eenige gemeenschap te houden, naar afgelegene oorden verbannen te hebben, nam het ook onzen geliefden zoon Paulus Rzewuski, diens Vicaris Generaal, dien Wij tot Suffragaan-Bisschop van Bursa in het land der ongeloovigen verkozen hadden, doch die door de beletselen, welke het Goevernement zelf stelde, daartoe nooit gewijd werd, gewapenderhand gevangen, en verdreef hem in ballingschap, en zulks alleen hierom, omdat die Vicaris de Rescripten omtrent Kerkelijke aangelegenheden, door Ons uit eigen beweging uitgevaardigd, aan de andere Ordinarissen van Polen liet bezorgen.

Naauwelijks echter was die Vicaris Generaal in ballingschap verdreven, of de burgelijke Stedehouder van Warschau aarzelde niet om de Kanunniken van de Warschausche Metropolitaankerk tot zich te roepen en hun te gelasten, dat zij den Kapitulaar Vicaris, dien hij voorstelde, zonder eenig verwijl moesten kiezen. Doch aan deze onregtvaardige bevelen hebben die Kanunniken teregt en tot hun lof weerstaan, vooral daar er anderen aanwezig waren, die de Aartsbisschop van Warschau tot het waarnemen van het Vicaris-Generaalschap had aangewezen voor het geval, dat onze bovengemelde beminde zoon Paulus Rzewuski mogt verbannen worden, gelijk helaas gebeurd is. De Bisschop van Wilna verder is van zijn Diocees afgescheurd, en leeft reeds geruimen tijd op jammerlijke wijze in ballingschap, zonder dat het hem mogelijk is op eenige manier zijn Bisschoppelijk ambt uit te oefenen, en te zorgen voor het welzijn der hem toevertrouwde kudde.

Bovendien, Eerwaardige Broeders, heeft hetzelfde Goevernement decreten uitgevaardigd, door welke de Katholieke Kerk, haar gezag, wetten en tucht vertreden worden. Bij die decreten immers zijn schier alle kloosters der Reguliere Orden van beiderlei kunne opgeheven, en alle goederen, van welke Regulière Orde ook, aan de schatkist toegekend; ook de enkele nog overige Religieuse Vereenigingen aan het bestuur van hare eigene Opperhoofden onttrokken en onder-

worpen aan de jurisdictie der Bisschoppen; wordt bovendien de geheele Katholieke geestelijkheid, in Polen zoowel als in het Keizerrijk Rusland, beroofd van al hare goederen, om het even of deze aan Bisschoppen, aan collegiën van Kanunniken, aan parochiën, aan Kerkelijke beneficiën of aan welke andere vrome en godsdienstige instellingen ook toebehooren, terwijl de inkomsten dierzelfde goederen aan het bestuur der staatsschuld worden toevertrouwd. Ook wordt door diezelfde decreten, tegen de Kerkelijke wetten, tegen het Oppergezag van dezen Heiligen Stoel en tegen alle regten in, eene nieuwe indeeling der Katholieke geestelijkheid, eene nieuwe wijze van bestaan voor elk Kanunniken-collegie in alle Diocesen, eene nieuwe verdeeling der parochiën vastgesteld, en worden niet slechts de Kapittels en Collegiaalkerken afgeschaft, maar ook het gezag en de vrijheid der Bisschoppen volslagen vernietigd, daar dezen zonder de toestemming van het Goevernement geen enkelen pastoor, geen enkelen bestuurder der parochiën of vicarius kunnen kiezen. Verder is krachtens het decreet van hetzelfde Goevernement het Katholiek Diocees Kamenetz opgeheven, aan zijn eigen herder ontnomen en verbonden met het bestuur der Bisdommen Lucko en Schitomir. Wettige pastoors, vooral der Diocesen Sandomir en Cracau werden naar de willekeur van het Goevernement van de eene parochie naar de andere verplaatst, van de waardigheid, die hun toekwam, ontzet, terwijl anderen in hunne plaats aangesteld werden. Van het Diocees Plock werd het Seminarie verbeurd verklaard, de Bisschop gedwongen om de kweekelingen voor den geestelijken stand naar het voormalig Franciscanen-klooster buiten de stadsmuren over te brengen, aan alle geestelijken het verlof geweigerd om zich verder dan duizend schreden afstands van hunne residentie te verwijderen en met elkander te mogen omgaan.

En de gemeenschap dier geloovigen met dezen Apostolischen Stoel is door het Russiesch Goevernement zoo gestreng verboden en volslagen vernietigd, dat Wij, tot onze overgroote zielesmart, niet meer in de mogelijkheid verkeeren om, gelijk de pligt van ons Apostoliesch Opperambt zulks meebrengt, op eenige wijze dit beminde deel van 's Heeren kudde te verzorgen, en aan die geloovigen in hun geestelijke behoeften hulp en bijstand te verleenen. Ach, mogten de treurige berigten, die onlangs tot Ons kwamen, onwaar zijn, dat namelijk de benoemde Bisschop van Chelm en het meerendeel van de Kanunniken dier Kathedrale kerk door hetzelfde Goevernement naar on-

bekende oorden waren verwijderd. Over de lagen, kunstgrepen en maatregelen van allerlei aard, waarmede datzelfde Goevernement met alle geweld de zonen der Katholieke Kerk van haren boezem poogt af te rukken en mee te slepen tot de noodlottige scheuring, zeggen wij niets; niets ook over kerker, ballingschap en andere straffen, aan welke de Bisschoppen met hunne brave priesters en Ordesgeestelijken en de Katholieke geloovigen, die aan hunne godsdienst innig gehecht zijn en de regten der Kerk verdedigen, op jammerlijke wijze ten prooi staan. Dit alles toch blijkt duidelijker uit het naauwkeurig verhaal van al die feiten, dat gedrukt en voorzien van de passende bewijsstukken op ons bevel zoo spoedig mogelijk u zal ter hand gesteld worden. Zoo zal de geheele Katholieke wereld erkennen, hoe langdurig de oorlog is, dien het Russiesch Goevernement onze heilige godsdienst heeft aangedaan, om haar in het Koningrijk Polen en het Keizerrijk Rusland volslagen te verdelgen.

Het is Ons niet onbekend, dat ditzelfde Goevernement in den heilloozen en volstrekt te veroordeelen opstand de gelegenheid heeft weten te vinden om zulke wreede maatregelen tegen de Katholieke Kerk te nemen, terwijl de schuldigen aan den opstand op behoorlijke wijze hadden kunnen bedwongen en gestraft worden, zonder dat de Kerk zulk een vreeselijke oorlog werd aangedaan. Hadde het God mogen behagen, dat niemand vooral der bedienaren van de Kerk zich in de verderfelijke woelingen van dien heilloozen opstand gemengd had. Wij voor Ons veroordeelen en verwerpen nu andermaal, gelijk vroeger, het oproer ten sterkste, en waarschuwen en vermanen alle geloovigen en bij voorkeur alle geestelijken, dat zij de goddelooze beginselen van oproer met geheel hunne ziel verafschuwen en verfoeijen, aan de hoogere magten onderdanig zijn en haar getrouw gehoorzamen in alles, dat niet strijdt tegen de wetten van God en van zijne heilige Kerk.

Geen geringe leniging echter in zoo groote smart brengt Ons de uitstekende moed en standvastigheid van die Katholieken aan, die, hoe zwaar ook geteisterd, met Gods hulp pal en onverwogen blijven in de belijdenis van de Katholieke godsdienst, en liever al wat wreed is verduren, dan van ditzelfde heilig geloof en van dezen Apostolischen Stoel af te vallen.

De zaak van God en van zijne Kerk en godsdienst, die Ons van Godswege is toevertrouwd, inmiddels met kloeken moed verdedigend

en onzen pligt met Apostolische vrijheid vervullend, verheffen Wij in deze uwe doorluchtige vergadering onze Opperpriesterlijke stem, en veroordeelen en verfoeijen Wij ten sterkste, en verklaren Wij voor volstrekt ongeldig en nietig alle besluiten en daden, die het Russiesch Goevernement tot schade der godsdienst, der Kerk en der regten van dezen Apostolischen Stoel uitgevaardigd en verrigt heeft.

Doch Wij willen hopen, dat de Doorluchtige en Magtige Keizer van Rusland en Beroemde Koning van Polen, ernstig overwegend dat de Katholieke godsdienst met hare heilzame leer de hechtste grondslag van Keizer- en Koningrijken is, en in hooge mate leidt ook tot de tijdelijke rust en welvaart der volken, overeenkomstig zijne menschelijkheid en grootmoedigheid aan onze billijke wenschen en vorderingen zal gelieven te voldoen en door zijn oppergezag te bewerken, dat in de oorden van zijn uitgestrekt Rijk de Katholieke Kerk en hare vereerders van zooveel rampen verademen, en den lang gewenschten vrede met de vrije uitoefening hunner godsdienst verkrijgen.

Laat ons echter niet ophouden, Eerwaardige Broeders, in ootmoed en verbrijzeling onzes harten God, die rijk is in barmhartigheid, met aanhoudende en vurige gebeden te bidden en te smeeken, dat Hij genadig op zijn erfdeel nederzie, opsta ter hulp van zijn volk, en de Katholieke Kerk, die allerwege door zoovele stormen heen en weer geslingerd, zoovele gevaren bedreigd, zoovele rampen geteisterd wordt, met zijne goddelijke regterhand bescherme, bijsta, verdedige, en haar den zoo gewenschten vrede en zegepraal verleene.

VERSCHEIDENHEID.

ANTWOORD OP EENE ZONDERLINGE VRAAG VAN Ds. J. H. GUNNING Jr.

Het is bekend, dat de hervormers, in zake van godsdienst, alle menschelijke bemiddeling verwierpen, en dat zij meenden hunne Kerk op de H. Schrift of het Woord Gods gevestigd te hebben. Geen mensch, als tusschenpersoon, maar God zelf onmiddelijk door zijn Woord zoude die Kerk besturen. Het is ook bekend, tot welke gevolgen de Modernen gekomen zijn, die, uit kracht van het beginsel der hervorming, zelfs het gezag van het geschreven Woord Gods hebben verworpen. Dr Gunning, in zijne *zestien stellingen betrekkelijk het stemrecht der Gemeente*, zoekt het verworpene gezag weder terug. „Wij missen", zoo luidt de 8ste stelling, „de rechte besturing der Kerk. Er behoort een gezag „te zijn *boven* de leeraars, en dat niet slechts van de onpersoonlijke „waarheid, maar van *personen*, daartoe door God geroepen en aan „gewezen."

Indien het den heer Gunning ernst is met zijne vraag, kunnen wij hem teregtwijzen. Dat persoonlijk, door God geroepen en aangewezen gezag bestaat, en bestaat ook aan het hoofd der Kerk, namelijk der Katholieke, die ook hierdoor weder toont, dat zij de eenige ware is. En daar God niet ten tweede male doet, wat Hij eens goed gedaan heeft, zoo zal de heer Gunning, indien hij niet Katholiek wil worden, te vergeefs zoeken en te vergeefs wachten. In de hervormde Kerk is geen persoonlijk gezag mogelijk; en indien de heer Gunning teregt oordeelt, dat de Kerk van Christus op *personen* gegrond is en gegrond moet zijn, blijft hem niets anders over dan terug te keeren tot de Katholieke Kerk.

OVER DE OPENBARE STRAFFEN VAN VROEGEREN TIJD.

De middeleeuwen, door hare zuster de negentiende eeuw van zooveel kwaads beschuldigd, worden ook gezegd zeer barbaarsch, ja onmenschelijk in hare straffen te zijn geweest.

— „En", zoo vraagt de hedendaagsche philanthroop met eene deftige verontwaardiging, „en worden zij daarvan ten onregte beschuldigd? Ga naar het grijze Haarlem, en als gij daar op het stadhuis de prachtige en rijke verzameling van kunstvoortbrengselen der Haarlemsche schilderschool hebt bewonderd, vraag dan eens de kamer van oudheden te mogen intreden. Gij zult daar nog wel het een en ander merkwaardigs uit de Roomsche tijden aantreffen, en eindelijk in eene soort van kelder afdalen, geheel gevuld met straf- en foltertuigen uit de middeleeuwen. Wat zegt, wat gevoelt gij bij het aanschouwen van die pijnbanken, radbraakkruisen, geeselpalen en geeseltonnen, gijseltafels of blokken en alles wat daarbij behoort?"

— Voorzeker, die kelder bevat vreeselijke dingen. Maar ge moogt wat middeleeuwsch is, niet volgens uwe he-

dendaagsche begrippen beoordeelen. De gansche wereld, beken het eerlijk, is veranderd: veel van hetgeen nu als wreed en onmenschelijk wordt uitgekreten, was toen geheel volgens den geest des tijds, ja zelfs dienstig en nuttig; maar, waarom zoudt ge het ook niet eerlijk bekennen? maar ook veel van wat toen goed en heilig heette, wordt thans verworpen en geloochend. Of werd toen niet veel als groote misdaad ten strengste gestraft, wat in onze dagen straffeloos toegelaten, ja zelfs bij de wet wordt geregeld?

— „Maar dat bewijst toch", houdt de philanthroop vol, „voor de wreedheid van die dagen. Daar hebt ge een ton, waarin de ligte vrouwen gegeeseld werden. Men gruwt er van!"

— Ik beken het, diezelfde geeselton levert een groot en schitterend bewijs, maar voor geheel iets anders dan voor de barbaarschheid van dien tijd. Zij bewijst de meerdere zedelijkheid, de hoogere deugd van de eeuwen, waarin zij gebruikt werd, en dus *kon* gebruikt worden.

De vrouw, die hare waarde zoozeer vergat, dat zij tot den laagsten trap der zedeloosheid afdaalde, en van de schandelijkste der zonden eene broodwinning maakte, zij werd veroordeeld, om in die ton te staan op eene vuilniskar, en alzoo door de stad gereden te worden, soms onder het ontvangen van eenige geeselslagen op de hoeken der voornaamste straten. Noem die straf onteerend en onmenschelijk: zij werd ook toegepast alleen op haar, die zelve alle eergevoel had afgelegd en beneden de waarde van mensch was gedaald. Zij, die zich zelve als vuil heeft weggeworpen, mag zij niet op de vuilniskar staan? En zij, die haar ontuchtig ligchaam heeft misbruikt om geld te verdienen en anderen tot val te brengen, mag zij niet in dat zondig ligchaam gestraft worden?

Eene vrouw, die een „heymelick bordeel" hield, werd in Zeeland veroordeeld: „geuangen te blyven tot sondage „naestcommende, ende alsdan in heure clederen sonder „huyck voor de processie te gaen, met een wasse keersse „van een half pont in haere handt, ende de processie omme „gheweest hebbende, sal de selue keersse brenghen ende „stellen voor theylig Sacrament, ende wordt daer na ghebannen uten eylande van Walcheren op haer slinker ooge." [1])

Zekere Pieter Henrixsen werd om overspel gevonnisd: „te dragen de houten huycke rondom de stadt deur de „strate zoe de processie costumelick es te gaen, ende dat „noch vut sonderlinge gracie." [2])

Ik heet ze gelukkig de tijden, die zulke vonnissen *kunnen* vellen! Zij liggen ver buiten het bereik van onze eeuw; want die zonde is niet meer te straffen.

— „Maar de doodstraf dan?"

— Daar is reeds zooveel voor en tegen de doodstraf geschreven, dat wij gerust de aanbieding van het beloofde wetsontwerp kunnen afwachten, om te zien welke zin of onzin van het geschrevene in ons vaderland de overwinning zal behalen. 't Is intusschen wel opmerkelijk, dat de gansche wereld, beschaafde en onbeschaafde, bijna zes duizend jaren lang gemeend heeft, dat de doodstraf geoorloofd, nuttig, ja zelfs noodzakelijk is, en dat men nu eerst tot de wetenschap is gekomen, dat zij volstrekt niet mag bestaan.

— „De straf moet de strekking hebben den schuldige te verbeteren", zoo gaat de onverbeterlijke voort, „en daartoe kan zij door een doodvonnis nooit komen."

— Hier worden twee stellingen uitgesproken: vooreerst,

---

[1]) *Register van 's Heeren Saecken.* Let. A. Stedel. Arch. Veere.

[2]) Aldaar. Die „sonderlinge gracie" werd gegeven om de passieweek.

dat de straf tot verbetering moet strekken; en vervolgens, dat de doodstraf nooit tot die verbetering leidt. Beide willen wij iets breedvoeriger bespreken.

De straf moet zeer zeker tot verbetering strekken van den schuldige; maar dit is niet haar eerste, veel minder haar eenig doeleinde.

Beschouwt gij haar in verhouding tot de maatschappij, dan is zij in de eerste plaats *vindicatief*; eene wraak der maatschappij over de storing, door het misdrijf in de openbare orde gebragt. Iedere openbare misdaad is eene storing der openbare orde, welke niet kan plaats grijpen, zonder dat de geheele maatschappij daarbij lijdt. Dat mag de maatschappij niet ongestraft laten, dat moet zij wreken, wil zij niet tot wanorde vervallen, en allengs ten gronde gaan. Zij moet daarenboven hare leden beschermen, hun goed regt handhaven en dit, waar het geschonden is, zoowel als hare eigene orde, zooveel mogelijk herstellen. De straf moet dus ook *reparatief* zijn.

Neemt gij haar in verhouding tot den schuldige, dan is zij *correctief*, en dient om hem zijn misdrijf te doen beseffen, gevoelen, betreuren en zooveel doenlijk uitwisschen; met één woord: om hem te verbeteren.

En eindelijk, in verhouding tot iederen mensch in het bijzonder, moet de straf ook ten afschrik zijn voor anderen, opdat deze zich wachten voor het kwaad, ook uit vrees voor straf, en zich te gereeder tot naleving der wet gedrongen gevoelen. Zij is dus ten laatste ook *coërcitief* en *preservatief*.

Onze philanthropische eeuw houdt bij het bestraffen hare blikken alleen op den schuldige gevestigd, en bekommert zich volstrekt niet om de beleedigde maatschappij noch om den zwakken medebroeder. De vroegere eeuwen daarentegen wisten de opgegeven doeleinden der straf wonderlijk goed te vereenigen en te bereiken: het eerste,

door de gestrengheid harer regtspraak en het herstellen van de ergernis, door het misdrijf gegeven; het tweede, door den schuldige naar den God van regtvaardigheid en barmhartigheid te verwijzen, hem tot eene godsdienstige boetpleging te noodzaken, en eindelijk door hem eene zeer geëigende straf op te leggen, die vaak in treffende overeenstemming was met het bedreven kwaad; het laatste bereikten zij door de openbaarheid zoowel van hare regtspleging als van hare strafoefening. Wij kunnen er treffende voorbeelden van leveren.

Een jongeling van aanzienlijken huize had zijne ouders grovelijk beleedigd en in drift de hand tegen zijn vader opgeheven; daarom werd hij veroordeeld: „te vallen op „zyn knyen ende bidden God almachtig ende der justitie „ende mynen heere van Beueren ofte zynen stadthouder „om vergiffenis, ende daernaer zynen vaeder ende moeder „om ghelycke vergiffenisse." Vervolgens moest hij vóór den avond zich op reis bevinden naar Vlissingen, om aldaar met het eerste getijde over te varen, en onmiddelijk naar Parijs te vertrekken; „aldaer hy hem poogen sal te soeken „om dienen by een coopman van eere den tyt van twee „jaeren. Ende jndien tselve doet ende teynde die ij jaeren „goede certificatie brengt van zyne continuele residentie „binnen Parys ende by eenen man (nootsaecke utgesteken) „zoe sal hy alsdan geabsolueert wesen van deser instantie."

Eene vrouw, die haar gebuur grootelijks had belasterd, werd verwezen: „te bidden Godt ende justitie ende par„tye om vergiffenisse; voorts te gaen een beevaert bar„voets in de polder tot onser liever Vrouwe [1]), ende of-

[1]) Eene kapel met een mirakeleus beeld in het dorp O. L. Vrouwepolder, op ongeveer een uur afstands van Veere. Het wapen van den tegenwoordigen Vrouwepolder voert nog het beeld der H. Maagd met het goddelijke Kind op den arm.

„feren daer een keersse van een half pont was, ende brin-
„gen goed bescheed van gheweest te hebben, ende ghel-
„den tot behouf van den Heere de boete van L. 3: ende
„twee keerssen voor 't heylich Sacrament, elck van twee
„pont."

Schipper Dominicus van Rotterdam leidde een losbandig leven, at op Vrijdag en Zaturdag vleesch, en zocht ook anderen tot het schenden der Kerkelijke geboden over te halen. „Om dier mesdaet wille, soe wordt hy gecondemp-
„neert tot aenschouwen ende exempel van allen mensschen
„gheset te worden voor den Stadthuyse alhier op een
„schauot vanden clocke xj tot half xij[e] toe, daer hy be-
„hangen sal staen om syn lyf met een pampier, daer
„jnne gheschildert sullen wesen hammen, worsten, speck
„ende diergelycke."

Daar Mayken Ommeloops zich uitgaf voor eene waarzegster, en in 't geheim zich bezig hield met „diergelycke
„wygelerye, twelck directelick es contrariter tegens tcriste
„geloove", zoo werd zij veroordeeld om des Zondags in de parochiekerk te komen „jn haer lynwaet, bervoets,
„behangen met te myssen[1]), scharen ende diergelycke
„jnstrumenten, daer zy de voorz. wygelerye mede bedre-
„uen heeft", en dan voor de processie uit te gaan met een brandende kaars in de hand; vervolgens in de kapel van het H. Sakrament op de knieën liggende de H. Mis te hooren, en daarna de stad en de heerlijkheid voor den tijd van tien jaren te verlaten.

In de vierschaar op het oude stadhuis te Veere hangen aan den breeden schoorsteen drie metalen handen, waarop dezelfde naam staat gegraveerd. Vraagt ge naar hare afkomst en beteekenis? Zekere Geertsen Braembos, schrijn-

[1]) Messen.

werker van beroep, had zich feitelijk verzet tegen een stadsbode, die een vonnis kwam ten uitvoer leggen. Tot straf daarvoor moest hij verschijnen „in open vierscharen „blootshoofds", voor den baljuw, in beide handen dragende een brandende waskaars van twee pond, waaraan „een metaele vuyst ende met zynen naem daerop" hing. Dan zal hij bloothoofds door den officier naar de kerk worden geleid, om aldaar op beide knieën neder te vallen voor het Allerheiligste Sakrament, „ende aldaer deselve „tortsen laeten staen ten dienste van den heyl gen Sa- „cramente." Weder naar de vierschaar teruggekeerd, zal hij daar de twee metalen vuisten ophangen, „biddende „God almachtig ende der justicie om vergiffenisse", en binnen zes weken gieten een derde metalen „vuyst met „een metaele bylken daer inne, doende daer op sculperen „zyn naem, ende dien doen hangen hier in der vierscharen „openbaerlyck ten aenziene van eenen yegelyken tot een „eeuwige memorie."

Een schipper, die zich oneerbiedig had uitgelaten over de regering der stad, en daardoor de rust der burgers in gevaar gebragt, werd gezonden in „beevaert ten heyligen „bloede binnen de stede van Brugge, ende aldaer offeren „een keersse van een half pont was"; moest twee duizend steenen leveren voor de bestrating der stad, „ende gel- „den hier voor 't crycifix hier inde vierscharen twee wasse „kaerssen elcke van een half pont was."

Zoo ook een sleeper, die in verzet was gekomen tegen „der ghilde ordonnantie", werd veroordeeld „te ruymen „de stede ende heerlicheyt, ende sal gaen ter beevaert „tot onser Vrouwe tot Aerdenburgh in Vlaenderen, en „offeren daer een keersse van een half pondt was, en „hooren de naeste hoochmesse."

Jan Ingelsen, die een Engelschman in 't aangezigt

geslagen had, werd veroordeeld om God, de justitie en den beleedigden persoon om vergiffenis te vragen; vervolgens barvoets naar West-Kapelle te trekken, om aldaar de voorspraak van den H. Willebrordus in te roepen, en een kaars van twee pond voor het Allerheiligste te offeren.

Een bootsgezel, Jan Willemsen van Rotterdam, niet verzekerd zijnde, dat zijne echtgenoot, die hij verlaten had, was overleden, trouwde eene tweede. Tijdens dit tweede huwelijk bleek het, dat de eerste vrouw nog leefde; maar Jan Willemsen bleef „by dese leste genouch „jn derisie vanden heyleghen Sacramente des huwelicx, „dwelck nyet te tollereren en staet." Hij werd daarom veroordeeld „op morgen gestelt te wordden op een sca- „uot voorden stadthuyse alhier met twee spinrocken „tusschen zijn armen ouer eynde gebonden, daermede hy „sal staen opt selue scauot een vre lanck jn exemple van „andren." [1])

En wilt ge nog een vonnis van zeer oude dagteekening? Ik heb hier voor mij liggen een „zoen" tusschen twee familiën, uitgesproken door Hendrik van Borsselen, den 2^en^ April van het jaar 1391. Daarin komt voor:

„Inden eersten es Gods wille ende ons zegghen, dat beyden partyen verlyet ende goede vrunden sullen wesen, een eewelicke, vaste ende gestade zoene sal wesen tusschen beyde partyen, vrunden, maghen ende helpers."

Ten tweede: zij zullen elkander vergiffenis vragen en geven.

In de derde plaats zal de eene partij „Gode teeren „ende den heilighen drien Coninghen" een bedevaart doen naar Keulen, tot straf „voer al zulcke smarte ende lee-

[1]) Getrokken uit *Register Crimineel*, lett. A, B en C, en uit het reeds aangehaalde *Register van 's Heeren Saecken*. Stedelijk Archief van Veere.

„licheyt als hi ghedaen heeft" ten opzigte van zijne tegenpartij; terwijl deze laatste ook ter bedevaart zal trekken „toet onser vrouwen te Vlissinghen in die stoppelmeet „tusschen dit ende tsinxen, ende daer of goed betoech „bringhen van den prochypape dat hiset ghedaen heeft."

Wat mag onze eeuw hier tegenover stellen? Gevangenis, weder gevangenis, altijd gevangenis. Voor alle misdrijven immer dezelfde straf: zóóveel jaren, maanden of dagen gevangen te zitten. Men maakt onderscheid tusschen een crimineel en een correctioneel gevangenhuis; doch dat onderscheid bestaat niet in het wezen der straf zelve; het is er als een idee aan gehecht, om in de opvatting der menschen iets meer of minder eerloos aan eene gevangenisstraf te verbinden. Die zijn vader of zijn kind vermoord heeft, wordt veroordeeld tot gevangenisstraf; en die vergeten heeft zijn half-onsjes gewigt te laten ijken, en daarvoor de tien gulden boete niet kan betalen, moet ook de gevangenis intreden. Van „God almachtig ende der justicie om vergiffenisse te bidden" kan natuurlijk geen sprake meer zijn. Wat bemoeit de regter zich met de zaken van God? En de beleedigde maatschappij *wreken*? Foei, welk een woord in onze beschaafde eeuw! Ook de persoon, die op onregtvaardige wijze beleedigd of benadeeld is, gaat den regter minder aan: hij moge zich zelven voldoening of schadeloosstelling verschaffen. Alleen de schuldige beteekent iets in 's regters oog; hij moet gestraft worden, omdat de geschreven letter der wet dat gebiedt; maar die straf mag geen ander doel hebben dan te verbeteren. Dus nooit doodstraf, nooit ligchaamskastijding, nooit verbanning, nooit openbare teregtstelling; altijd gevangenis.

Maar is die gevangenisstraf dan inderdaad het groote middel tot verbetering? Wij vragen hier niet, of verwij-

dering uit de wereld, of het moeten leven in een huis van orde en tucht in volstrekte gehoorzaamheid, of het gewend worden aan arbeid, regel en matigheid, niet heilzaam en verbeterend kunnen werken op den schuldige: daaraan twijfelt niemand, mits men niet in zulk een huis alles toelate, behalve God en godsdienst. Maar de vraag is, of de hedendaagsche gevangenissen dan inderdaad de boosdoeners en misdadigers bekeeren en hervormen tot brave en nuttige leden der maatschappij.

Hoe is het gesteld met het innerlijke leven eener criminele gevangenis? 't Is en blijft in ons Vaderland altijd een vreemd en noodlottig verschijnsel, dat men liever te Leeuwarden zit dan in eene kolonie van weldadigheid, en zelfs eene misdaad begaat, om de kolonie te mogen ruilen voor de criminele gevangenis.

Wat de correctiehuizen aangaat, die volgens hun naam vooral ter verbetering dienen: in sommige opzigten hebben de gevangenen het daar te goed, in andere te slecht. Wat huisvesting, arbeid, rust en voeding betreft, is hun lot veelal beter dan dat van den braven en oppassenden soldaat. Maar wat de zedelijke verbetering aangaat: — 't is misschien niet ten onregte, dat men het *correctie* wel eens in *corruptie* hoort veranderen. Daar wordt in zulk huis bijna niets gedaan om den gevallene op te heffen en hem zijne waarde als mensch te doen gevoelen. Den geheelen dag staat hij onder het opzigt van bewaarders, van menschen, die na vele jaren in militaire dienst te hebben doorgebragt, eindelijk met dit postje worden beloond, om te kunnen trouwen. Maar al te vaak brengen dezen, met hun zucht naar orde en properheid, ook de ruwheid en norschheid mede, die den soldatenstand zoo dikwijls eigen zijn. De gevangene hoort dan ook in den regel geen vriendelijke of opwekkende woorden, maar

een barsch bevel en onnoemelijk veel snaauwen. Het is hem door het reglement verboden te vloeken: maar als hij tot zijn pligt wordt vermaand, meestal met een krachtigen vloek, waarom zal hij dan niet terugvloeken? Hij mag geen onzedelijke taal voeren: maar treed eens eene werkzaal binnen; dertig of soms meer zitten op kleine houten bankjes naast elkander, en spreken onophoudelijk onder het gesnor van hun spinnewiel. Op het woord van den bewaarder of wie hij wezen moge: „in orde", zullen allen zwijgen, misschien ook hun spinnewiel tegenhouden en zelfs opstaan, om in eerbiedige stilte u aan te staren; maar dat is vertooning. Gij hebt de deur nog niet achter u gesloten, of de tongen zijn met de spinnewielen weder in beweging. Nu zit daar een arme man, die 's winters, uit wezenlijk gebrek en omdat vrouw en kinderen om brood schreiden, een weinig gestolen heeft, naast een losbandige, die door de bedorvenheid van zijn hart is gekomen tot de misdaad, waarvoor hij hier boeten moet. Deze laatste spreekt *zijne* taal, dat is, die van goddeloosheid en zedeloosheid: wat nu moet die ongelukkige doen? Spreekt hij niet mede, neemt hij geen genoegen in hetgeen gezegd of verhaald wordt, dan is bespotting zijn deel, en wordt hij tot in het diepste zijner ziel gegriefd. Laat hij zich daarentegen verleiden om dat gesprek te deelen, of om door mede te doen de spotternijen te ontgaan, dan wordt hij bedorven en leert begrippen en verlangens kennen, die nooit in zijne ziel waren opgekomen. Niet allen, die de gevangenispoort binnengaan, zijn bedorven of zedelijk slecht; daar zullen er onder zijn, die voor een oogenblik zwak waren, en als het ware door de misdaad verrast zijn. Deze nu komen in aanraking met slechte, bedorven wezens, die niet bekeerd *willen* worden, die in de gevangenis reeds de zon-

den beramen, waaraan zij zich later willen schuldig maken. Het gevolg hiervan is, dat zij, die niet bedorven zijn, òf allengs verleid en bedorven worden, òf het heimwee — eene vreeselijke ziekte — krijgen en sterven, òf in een voortdurend martelaarschap leven. Daarbij komt, dat de bewaarders, die vrouw en kinderen hebben te onderhouden en hunne woning in de stad huren, niet te ruim bezoldigd worden: zou het nu wonder zijn, als er wel eens onder gevonden werden, die er gaarne, al is het dan ook van de gevangenen, die zij bewaken, nog eene kleinigheid bij verdienen, door b. v. slechte boeken en zedelooze romans uit eene bibliotheek mede te brengen? In de vrije uren des winters of bij slecht weder worden die boeken gelezen, veelal overluid, omdat de huur door meerderen gezamelijk wordt betaald. Wees nu braaf, zuiver en vol goede voornemens om u te verbeteren: gij moet er bij zijn en blijven want gij moogt de zaal niet verlaten; gij moet het hooren en blijven aanhooren; en zoo gij niet mede juicht en schatert, dan zal uw hart bloeden bij 't geen men u aandoet. Sommige correctiehuizen, zegt men, zijn zelve voorzien van eene bibliotheek, waarin slechte boeken genoeg voorkomen. Als eens een bewaarder aan den gevangene, die op het magazijn werkzaam is, gebiedt te zorgen, dat hij hem in stilte het een of ander uit het magazijn overreikt, wat moet de ongelukkige dan doen? Met misbruik te maken van het vertrouwen, dat hem geschonken is, en het huis te bestelen, maakt hij zich den vriend des bewaarders; weigert hij den diefstal, dan weet men hem wel spoedig te vinden, en hem zijne weigering duur te doen betalen. Den bewaarder verklagen, kan hij niet, want hij wordt niet geloofd en heeft geen bewijs; en zoo kan hij, die nooit gestolen heeft, een dief worden. Wij veronderstellen hier

niet te veel: de geschiedenis van het gevangenwezen moet meermalen, helaas! de waarheid bewezen hebben van het spreekwoord, dat onder de gevangenen leeft: „de kleine dieven zitten er in, maar de groote loopen er om heen."

Van andere zedelooze dingen zullen we liever zwijgen, maar ook de woeker wordt daar op ongeloofelijk breede schaal geoefend. De eene gevangene leent den andere geld, ten minste altijd tegen 10 pct., maar meestal tegen rente, die iedere week verdubbelt, vooral als men zilvergeld heeft weten binnen te smokkelen.

Ik weet niet, welke heilzame uitkomsten de maatschappij tot zedelijke verbetering van de gevangenen tegenwoordig mag verkrijgen; in vroeger dagen zag men nooit eenige vrucht van haren arbeid.

„Maar de leeraars der godsdienst dan?"

— Ik kan niet begrijpen, dat een modern predikant veel tot verbetering kan aanbrengen met zijne natuurkundige verklaringen en bloot menschelijke zedekunde, die ten laatste begrepen ligt in dit eene gebod: „Zorg „uit de handen der politie te blijven." En ook de ijverigste geestelijke, zal hij niet dagelijks ondervinden, dat het goede zaad, hetwelk hij uitstrooit, in de bedorvene aarde eener gevangenis niet wil zwellen en ontkiemen, en dat het vaak met heiligschennige hand wordt opgedolven en weggeworpen? Bekeering en verbetering in de gevangenis zijn uiterst zeldzaam; maar menigeen gaat er onbedorven binneu, om niet dan volstrekt bedorven er weder uit te komen. Alleen het ziekbed was voor velen het eenige zekere middel ten heil; en men dankte vaak den God van barmhartigheid, die het in een sterfbed had doen verkeeren. Maar ook wanneer hij op de stervenssponde ligt uitgestrekt, is de gevangene niet vrij in het werk zijner bekeering, in zijne voorbereiding tot den overgang

naar de eeuwigheid: vroeger ten minste was het hem, hetzij door de wet hetzij door eene verordening van de beambten der gevangenis verboden van godsdienst te veranderen, en die als Jood op de registers stond opgeschreven, mogt niet als Christen sterven.

De cellulaire gevangenis heeft uit haren aard de boven vermelde gebreken niet, maar kan slechts voor korten tijd worden toegepast, wil men den veroordeelde niet krankzinnig maken, of als een menschenhater of onanist aan de maatschappij teruggeven.

Wat rest er nu van de zoo hooggeroemde verbeterende kracht onzer hedendaagsche straffen? In de vroegere eeuwen werd het in het vonnis uitdrukkelijk vermeld, als de veroordeelde zijn *Pater noster*, zijn *Ave Maria* of zijn *Credo* niet kende, en hem geboden die ten spoedigste te leeren. Men hield de schuldigen niet in gevangenissen, maar verbande ze naargelang van het misdrijf voor korteren of langeren tijd uit de plaats, de stad, de heerlijkheid of het graafschap: hun bleef dus de gelegenheid geopend, om zich elders neder te zetten, waar men niets of zeer weinig van hunne veroordeeling wist, om daar een beter leven te beginnen, en door arbeid en vlijt een middel van bestaan te zoeken. Zij bleven ook met vrouw en kinderen vereenigd, en vonden daar een prikkel te meer in, om op te passen, en zich te wachten voor het kwaad, welks harde straf zij ondervonden. Vrouw en kroost behielden man en vader, en daarin hun kostwinner; terwijl zij tegenwoordig door de gevangenschap des mans vaak aan de bitterste armoede en ellende worden prijsgegeven. Vroeger kostte de misdaad aan den Staat geen geld; in onzen tijd moet de Staat den misdadiger onderhouden, en draagt aan de armbesturen de verzorging op der ongelukkige betrekkingen.

En nu de doodstraf? Ook zij voldeed geheel aan de opgegeven vereischten. Immers dat zij wrekend en afschrikwekkend was, zal wel geen betoog behoeven; maar zij was daarenboven bij uitnemendheid, meer dan eenige andere straf, verbeterend, heilzaam, gelukkig voor den schuldige. Zoodra een doodvonnis was uitgesproken, — hetgeen volstrekt niet zoo dikwijls noch zoo ligt gebeurde, als men voorgeeft —, werd de ongelukkige naar het kruisbeeld gewezen, dat aan den hoogen schoorsteen hing tusschen twee brandende waskaarsen, en bij Hem, die voor ons leed en stierf, vermaand zich tot een zaligen dood voor te bereiden. Daarmede was men echter niet tevreden. De regering ontbood ten haren koste een geestelijke, meestal een kloosterling, aan wien de veroordeelde werd toevertrouwd. Deze bleef hem gestadig bij, om met hem te bidden en over God en zijne oneindige barmhartigheid, over dood, oordeel, eeuwigheid en hemel te spreken; deze beweende met hem zijne zonden, en verloste zijne ziel van de banden des kwaads. Dagelijks droeg hij op het stedehuis of, zoo daar de gelegenheid ontbrak, in de parochiekerk het onbloedig offer op, dat om vergeving smeekt en vergeving schenkt; en op den laatsten ochtend, dan zegende hij den rampzalige met het H. Sakrament en toonde hem het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt; dan deed hij hem nederknielen voor de goddelijke offerspijze, en versterkte zijne ziel met het brood des eeuwigen levens, opdat hij, met zijn Verlosser in het hart, vol vertrouwen zou opgaan tot den hemelschen Regter. Ook in de laatste ure verlaat hij hem niet, maar ondersteunt zijne waggelende schreden bij het beklimmen van 't schavot; hij wijst hem den hemel, waar de engelen in vreugde zijn over den bekeerden zondaar, die het getal der zaligen gaat vergrooten; hij biedt hem het kruis aan, om

voor het laatst het beeld te kussen van Hem, dien hij aanstonds zal aanschouwen; en dan omhelst en kust hij hem nog eens als het geliefde kind, dat hij in tranen en gebeden voor den hemel heeft gebaard, en stijgt nokkend af, om aan den voet des altaars de ziel des gestorvenen Gode aan te bevelen.

Die nog gelooft aan God, aan hemel en hel, zal mij toegeven, dat zulk een doodstraf heilvol, ja dikwijls het groote en eenige middel is, om een verstokten booswicht de genade van bekeering te doen aannemen. Waarom wil men toch de doodstraf verboden en verbannen hebben? Niet uit menschenliefde, zooals men anderen en misschien ook zich zelven wil diets maken; maar omdat men daartoe gevolgelijk gedwongen wordt door de verloochening van God. Wanneer er een God bestaat, die de Schepper en Heer is van alles wat het aanzijn heeft, dan is Hij ook de Heer van leven en dood, en kan Hij de magt over leven en dood aan anderen mededeelen; maar wanneer er alleen natuur bestaat, die alles voortbrengt, onderhoudt en weder vernietigt, — de natuur is stom — dan bezit niemand die magt, dan zij alleen, en is alleen aan haar het regt behouden, menschen voort te brengen en te dooden. Ziedaar de hoogste reden van al dat geroep en verzet tegen de doodstraf: — het ongeloof onzer eeuw.

Ofschoon de middeleeuwen geen uitgewerkt wetboek van strafvordering of strafregt bezaten, mogen zij toch niet van willekeur beschuldigd worden. Op vele overtredingen waren bepaalde straffen vastgesteld, en waar dit het geval niet was, gaf de baljuw of schout eene straf aan, die, zooals wij gezien hebben, dikwerf zeer geëigend was, en waarbij ook het belang der gemeente werd in 't oog gehouden. Had de stad behoefte aan straatklinkers:

zoodra eene overtreding gevoegelijk daarmede gestraft kon worden, werd een zeker getal tot boete opgelegd; waren de gewijde waskaarsen bij het kruisbeeld in de vierschaar ten einde gebrand: een schuldige werd al spoedig tot de boete van nieuwe toortsen verwezen. Doch ook hierin hing de beschuldigde niet af van de willekeur van één persoon; want de baljuw of schout oefende zijne magt niet uit eigen hoofde, veel minder nog uit kracht van een uitdrukkelijken wil der „buren" van het ambacht of der „poorters" van de stad. Neen, hoe naijverig onze voorzaten zich ook toonden op hunne vrijheid, het gezag was naar Duitsche zede en volgens Christelijk beginsel *zelfstandig*, geboren als het is tegelijk *met*, doch niet *uit* het volk. Wie bevoegd was om „van den hoogsten", dat is: over leven en dood te rigten, die was de „Heer"; die had, naar de oudste herkomste van ons volk, het hoogste, het soeverein gezag; en daarin lag alle regtsdwang, ook de lagere opgesloten. Zoo verre het land zich uitstrekte, werd er in alle vierscharen — lagere zoowel als middelbare en hoogere — regt gedaan „van wege den Heer"; en die Heer was in de hooge heerlijkheden de Titularis, en overal elders de Graaf van Holland en Zeeland.

In sommige landen buiten ons graafschap, zooals in de meeste Fransche provinciën, was de baljuw en ook de ambachtsheer of zijn schout gewoon alleen teregt te zitten, zonder dat de gemeente daarin veel werd gekend of geraadpleegd; waar dit echter bij ons plaats greep, was het een overgenomen misbruik en geen regt. Waar schependommen ingesteld waren, nam de baljuw of schout het openbaar ministerie waar, droeg de beschuldiging voor, en deed den eisch; doch burgemeesters, schepenen en raad spraken het vonnis uit. Zoo werden dus de schul-

digen in Kennenerland en in Zeeland, dat zoo naauw met Hollaud verbonden was, „by aenleggen, conclusie „ende maninge van mynen Heere den bailliu, by vonnesse „van burghmeesters ende scepenen gecondempneert". Waar nog geen schependom was, stonden den schout vijf, zeven of soms negen gezworenen ter zijde, die gekozen waren door den schout zelven of ook wel door de „buren" of ingezetenen; en bij iedere regtbank, zelfs bij de lagere op de dorpen, waren ten minste twee „taelmannen" of „voorspraken", door den Graaf of van zijuentwege aangesteld. De man, die door de regtbank in het ongelijk was gesteld, had het regt om 't geslagen vonnis te „schelden", ja, den regters voor de volle vierschaar in het aangezigt te zeggen, dat zij een kwaad en een onregtvaardig vonnis gewezeu hadden. Dan konden de schepenen of gezworenen „ten hove vaeren" om het vonnis in te brengen bij de hooge vierschaar, en daar voor baljuw en „mannen" de uitspraak te verdedigen. Werden zij „ver„wonnen in rechte", dan vervielen zij in de boete jegens den appellant; maar werd hun vonnis goedgekeurd, dan werd ook de in 't ongelijk gestelde in de boete verwezen jegens de „oordeelwijzers" [1]).

Waar het hooge regt werd bedeeld en het straf- of halszaken gold, was het hoogste regt altijd bij den Heer, die ook gracie kon verleenen. Maar zelfs de regtbank deed gracie aan den schuldige, wanneer daarvoor slechts eenige termen bestonden. Werd het Kersfeest gevierd, of herdacht men in de Goede Week het bitter lijden van den Godmensch, of zou het plegtige „ommeghanck" zijn, of was er een nieuwe Heer door den Graaf bevestigd,

---

[1]) Zie hierover breedvoerig Mr. H. A. A. van Berkel, *Dietsche warande*, eerste jaargang.

dan mogt de beschuldigde een ligter vonnis verhopen „vut „sonderlinge gracie overmits den heylegen tijt".

't Was een regt, dat althans in de volksovertuiging bestond en ook door het hoogste gezag meermalen werd erkend of ten minste geëerbiedigd, dat eene „ongerepte" maagd een ter dood veroordeelden misdadiger kon bevrijden, als zij hem tot haren bruidegom nam [1]). Aldus werd, volgens het verhaal van den Heer Alberdingk Thijm, Dirck Dircxen Bommer door de dochter van den edelen Gaspar Turck aan een wissen dood ontrukt; en de stadsrekeningen van Veere uit het jaar 1489 vermelden een dergelijk geval.

Een jonkman had twist gekregen met eene buurvrouw, en, in drift ontvlamd, haar het mes, dat hij toevallig in zijne hand droeg, in 't lijf gestoken. De vrouw stierf aan de bekomene wonde, en de misdadiger werd veroordeeld gestraft te worden „midt den swairde om „dies wille, dat hy een vrouken doet stac. Meester Willem „den hangeman tot Middelborgh" werd ontboden om „te rechtene"; „Floir stheeren knape die tmes haelde „ende weder drouch" stond aan den voet van 't schavot, en „die vander weth" reden met „twee waegens tot den „gerechte om de executie te doen doene". De markt was gevuld met poorters en dorpers, met mannen en vrouwen en kinderen, zoodat de drie schutterijen ternaauwernood eenige ruimte omtrent het stedehuis konden behouden. De vensters, ja zelfs de daken der huizen waren vol nieuwsgierigen; want daar was een onbestemd, een verward gerucht onder het volk verspreid, dat eene maagd hem wilde bevrijden. De veroordeelde echter droeg daar geen

---

[1]) Mr. J. de Wind, *Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt.*

kennis van, en zat, meer dood dan levend, op de zwarte kar, die langzaam en hobbelend de markt opdrong. Aan zijne zijde zat „Heer ende Meester Boudin van Nispen, „den priester die zijn biecht hoorde", en door „Heyman Gilliz metten schuyte vut dat cloester" was gehaald; hij zat daar met eene weenende en biddende ziel; want ofschoon hij de oogen meermalen dankend ten hemel sloeg, om de groote genade, den rampzalige zoo overvloedig geschonken, hij kon zijn ongelukkigen togtgenoot niet aanzien zonder spijt te gevoelen, dat het dezen voortaan niet meer zou vergund zijn om te leven, zooals hij nu ging sterven. Aller blikken bleven strak gevestigd naar den opgang van de markt, waar het hoofd van den veroordeelde boven allen uitstak, en bij iederen schok van de doodenkar op en neder slingerde, alsof hem de kracht ontbrak, om het langer te dragen, en hij den hals reeds gewillig bood, om door een bloedigen dood zijne misdaad uit te wisschen. Daar is men eindelijk het roode schavot genaderd, en de priester, met een bestorven gelaat en zelf deelende in den angst van het oogenblik, steunt hem onder den arm, en fluistert hem in 't oor van Jacobs ladder, die ten hemel leidt.

't Is of dat woord den veroordeelde nieuwe kracht ingeeft; want moedig stapt hij tot midden op 't schavot, valt op beide knieën neder voor het zand, dat daar opgehoopt ligt, neemt daarvan een handvol, en strooit het ten boete-teeken over zijn hoofd. Dan steekt hij de beide handen omhoog en roept schreijend uit: „Ik heb den dood verdiend! Heere Jesus wees mijner zondige ziel genadig!" Een schok wordt gevoeld in de zielen van allen, die er de stomme getuigen van zijn, en 't is of hun hart voor een oogenblik het bloed terughoudt en de aderen doet krimpen. Angstig ziet men naar omhoog, waar de

scherpregter den hals van zijn slagtoffer heeft ontbloot, zich de mouwen opstroopt en het kruisteeken maakt, alvorens het breede zwaard aan te grijpen; de priester omhelst zijn voor God herboren zoon, en vraagt hem zijne voorbede, wanneer hij het zalig rijk met zijnen Verlosser zal deelen; nog één oogenblik — men ziet, men gevoelt het — en..... Maar daar ijlt eene jonge maagd de strafplaats op, de kleederen gescheurd en de haarvlecht losgewoeld door het dringen, bevende van ontzetting en hijgende van haast; zij legt hare hand op den schouder van den geblinddoekten jongeling, verheft zich fier in al hare lengte en roept met luide en vaste stem: „Ik neem hem tot mijn bruidegom: God en de justitie zij ons beide genadig!"

Doch dat laatste woord werd niet eens vernomen; want een luide kreet van vreugde ging als een ratelende donder van de markt op; men drukte elkaâr de hand, ieder omhelsde zijn nevenman, en zong en jubelde der moedige maagd ter eere. Die van de wet schreven ijlings op hun rol van executiën: „ende als hy opt schauot was, so „wert hy by een maecht verbeden om hem te trouwen, „ende mijn Heere dede gracie", en gingen „tot Symon „Damissen" om met „stheeren knapen, hangeman ende „toellieden" een feestelijken dag te vieren.

Alleen „meester Willem den hangeman" deelde niet in de algemeene vreugde; want die van de wet wilden hem korten in zijn loon, omdat het doodregt niet voltrokken was. Het kwam tot hooge woorden; maar eindelijk gaf men toe: „alsoe hy secht recht te hebben tot „den heelen somme te weten xvj sch. gelyc of hy de „man gerecht hadde".

Zeg mij: zoudt gij de middeleeuwen niet kunnen liefhebben ook om hare straffen?

TOELICHTING

VAN EENIGE

ZONDERLINGE MEENINGEN.

De hoogleeraar A. KUENEN.

Onder de tot nu door ons vermelde verkondigers van zonderlinge meeningen had de hoogleeraar der Leidsche hoogeschool A. Kuenen zijne plaats nog niet gevonden, toen „de Katholiek", in het November-nummer van het vorige jaar, door eene aanhaling uit zijn werkje: *Het goed recht der modernen* ons kwam herinneren, dat wij den hoogleeraar die eer wel mogten gunnen.

„Wij hebben het voorregt", zoo luidt de boven aangeduide tekst, „niet gebonden te zijn aan eenige oude „liturgie. In de leiding van de godsdienstoefeningen en „van de kerkelijke plechtigheden is de prediker vrij. Wan„neer wij onze armoede in dit opzicht met den rijkdom „b. v. van de Engelsche Kerk vergelijken, dan zouden „wij in verzoeking komen om te klagen. Toch is het „beter eenig aesthetisch genot te derven, dan het te koopen „ten koste van de vrijheid, die wij niet missen kunnen".

Deze tekst wijst ons weder op eene der zonderlingste meeningen, die wij bij de Protestanten, vooral bij Protes-

tantsche hoogleeraren, gewoon zijn te vinden: vrij te zijn, zich vrij te denken, zich vrij te noemen, door niets gebonden te zijn, ziedaar iets waarmede zij dweepen, waarin zij zich verlustigen en troost meenen te vinden bij al de pijnlijke smart des twijfels, bij al de ontberingen, waaraan zij zich tengevolge van hunne *armoede*, ik meen *geestelijke*, moeten onderwerpen. Vroeger immers hebben wij vernomen, hoe de hoogleeraren Doedes en Rauwenhoff elkander verweten, dat zij in hunne wetenschap niet vrij, maar gebonden waren, zoowel de Orthodoxen als de Modernen.

Of dat inderdaad een voorregt is, *niet gebonden te zijn aan eenige oude liturgie*, heeft, onzes inziens, de schrijver van het artikel in het November-nummer duidelijk uiteen gezet. Echter heeft hij niet onderzocht, wat er wel aan is van dat *niet gebonden* zijn, van die hooggeprezene vrijheid in de liturgie; en wij voor ons achten het niet overbodig, deze zonderlinge meening van den hoogleeraar wat nader toe te lichten.

Vooreerst dan zegt de hoogleeraar „niet gebonden te „zijn aan eenige oude liturgie"; en wij verzoeken de aandacht voor dat woordje *oude*; hetwelk ons aanleiding geeft tot vele vragen, die wij echter niet allen zullen mededeelen.

Zou de hoogleeraar ons niet duidelijker van zijne vrijheid overtuigd hebben, indien hij eenvoudig geschreven had, „niet gebonden te zijn aan eenige liturgie"? Nu ten minste wekt dat woordje *oude* het vermoeden op, dat hij wel gebonden is door eene *nieuwe*, maar niet door eenige *oude* liturgie. Immers de Protestantsche liturgie is nieuw, in vergelijking van de Katholieke, die zeer oud is. En wij kunnen niet gelooven, dat het Protestantisme reeds zoo in verval is, dat het geene liturgie meer heeft; dat de

prediker Kueuen in de Hervormde gemeente zonder liturgie kan optreden, en vooral niet dat diezelfde gemeente hem volledige vrijheid zoude laten, om de liturgie zóó te regelen, als hij het zoude goedvinden. Nu is het voor het *gebonden zijn* al vrij onverschillig, of de kluisters oud of nieuw zijn, indien die kluisters, gelijk hier verondersteld schijnt te worden, ons van onze vrijheid berooven.

Wel is waar geeft de volgende zin eenige nadere verklaring van dat *niet gebonden* zijn: „in de *leiding* van de „godsdienstoefeningen en van de kerkelijke plechtigheden „is de prediker vrij"; waardoor het niet gebonden zijn aan eenige oude liturgie op eene bijzondere wijze tot de *leiding* beperkt wordt. Doch dat algemeene woord „*leiding*" laat de mate van vrijheid, waarover de prediker mag beschikken, in een zeer onbestemd en nevelachtig duister.

De volgende zin maakt de vrijheid, waarover de prediker mag beschikken, nog raadselachtiger: „wanneer wij „onze armoede in dit opzicht met den rijkdom b. v. van „de Engelsche Kerk vergelijken, dan zouden wij in ver„zoeking komen om te klagen".

De hoogleeraar is *niet gebonden, hij is vrij*; en toch zou hij in verzoeking komen om te klagen over zijne armoede in dit opzigt. Zou hij inderdaad door *armoede* gebonden zijn? Is de rijkdom in dit opzigt voor hem eene onmogelijkheid, en troost hij zich daarom met de gedachte: ik ben vrij?

Zoo zal b. v. een ambachtsman, die, omdat hij niet naar den zin van zijn meester wil werken, broodsgebrek heeft, en zijne armoede vergelijkt met den overvloed zijner medeknechten, zich met de gedachte: ik ben niet gebonden, ik ben vrij, kunnen troosten, als hij in verzoeking komt om over zijn lot te klagen.

De volgende zin immers heeft veel van een „ga weg Satan"; hij luidt: „toch is het beter eenig aesthetisch „genot te derven, dan het te koopen ten koste van de „vrijheid, die wij niet missen kunnen"; en die zij toch zouden moeten missen, indien zij hunne „armoede in dit opzicht" met den rijkdom b. v. van de Engelsche, en zeker nog meer van de Katholieke Kerk verwisselden.

Zou de heer Kuenen ons ook weten te zeggen, sedert wanneer en waardoor de rijkdom in de liturgie ons van onze vrijheid berooft? Wij meenen, dat door de armoede iemands vrijheid zeer beperkt wordt, al ware het slechts in de afwisseling en verandering der plegtigheden. Altijd datzelfde eentoonige en dikwerf wanluidende gezang, altijd diezelfde preek: het is wel aanleiding om, bij het zien van eens anders rijkdom, in verzoeking te geraken om te klagen. Maar „het is beter eenig aesthetisch ge„not te derven, dan het te koopen ten koste van de „vrijheid, die wij niet missen kunnen".

Ook het aesthetiesch genot zal ons dus van onze vrijheid berooven, en de hoogleeraar zal dit gaarne derven, om niet gebonden te zijn door eenige *oude* liturgie.

Is hij dan niet gebonden? Voorzeker door eene *nieuwe*, die arm is, die gebrek heeft aan aesthetiesch genot, die hem in verzoeking brengt om te klagen, maar aan welke nieuwe hij (zonderlinge meening!) de voorkeur geeft boven alle andere, omdat hij dat genot zou moeten koopen ten koste van de *vrijheid*, die hij niet missen kan.

Ziedaar wel een zonderling voorregt, hetwelk wij gaarne den hoogleeraar Kuenen willen gunnen.

Wij verheugen ons in het voorregt, gebonden te zijn aan eene *oude* liturgie, die er op ingerigt is, om al onze redelijke verlangens te voldoen, zonder ons onze vrijheid te ontnemen; waarheidsgevoel, schoonheidsgevoel, zede-

lijk gevoel, godsdienstig gevoel vinden in die *oude* liturgie overvloedige gelegenheid en middelen ter bevrediging.

De Katholieke Kerk, overeenkomstig haar katholiek of algemeen karakter, streeft in hare liturgie naar *algemeene* of, zooals men zegt, algemeen menschelijke, zuiver menschelijke vormen; vormen, die, ofschoon bepaald, de zuivere, ware uitdrukking geven voor iedere godsdienstige handeling, en de geheele godsdienst uitdrukken voor alle tijden, alle standen, alle graden van volmaaktheid. Ik geloof, dat de Katholieke Kerk die liturgie bezit, en wij daarom door hare liturgische handeling zoo tevreden en voldaan zijn, dat er niets is, wat ons zoozeer stoort als een liturg, die de door de Kerk voorgeschreven vormen verwaarloost, om de zijne daarvoor in de plaats te stellen.

Het is bekend, dat niets zoo stichtend is voor eene gemeente als een priester, die alle rubrieken met stiptheid onderhoudt en niets verandert aan de voorschriften omtrent gewaad, handeling, gezang, houding enz.; want in die liturgie is alles voorgeschreven; en wij zijn overtuigd, dat zelfs de geleerdste geen beteren vorm zou kunnen uitvinden. De heer Kuenen, die het voorregt bezit van „niet gebonden te zijn aan eenige *oude* liturgie", mist als Protestantsch prediker de vrijheid, om eene liturgie te volgen, zoo volmaakt als de Katholieke; ja, bij al zijne vrijheid is hij noch zijne geheele Kerk in staat, er eene uit te denken, die in de verste verte op de Katholieke liturgie zou gelijken. Hij bekent zijne armoede en onzen rijkdom in dat opzigt. Maar al kon hij er eene uitdenken: zou de Hervormde gemeente hem de vrijheid geven om die in te voeren? Is het in die gemeente reeds zoover gekomen, dat men zonder tegenspraak, naar willekeur van den prediker, de godsdienstoefeningen en kerkelijke plegtigheden laat regelen? En daar de vrijheid van den

prediker wel de vrijheid aller gemeenteleden zal zijn, (het is immers *Protestantsche* vrijheid) is er moeijelijk eene grootere verwarring uit te denken, dan die welke ontstaan zou, indien ieder Protestantsch gemeentelid van zijne vrijheid in de keuze van liturgie bij de godsdienstoefeningen gebruik maakte, gelijk men nu gebruik maakt van de vrijheid om in de waarheid en de leer zijne eigene meening te hebben.

Doch wat houden wij ons nog langer bezig met die zonderlinge vrijheid van gebonden te moeten blijven aan eene zoo arme en onaesthetische liturgie als de Protestantsche van de Nederlandsche Hervormde Kerk; weet de heer Kuenen dan niet, dat hij alleen waarlijk vrij is, die de orde wil en volgt, en dat zóó gebonden te zijn door de wanorde, dat men er uit wil en niet uit kan, het uiterste der onvrijheid is?

De heer Kuenen immers getuigt, niet gebonden te zijn; daarbij kent hij iets beters en verlangt hij iets beters dan zijne armoede, doch aan dat betere mag hij niet denken, want hij zoude het moeten *koopen* (?) ten koste van *de vrijheid, die hij niet kan missen.* Helaas, zoozeer is men gebonden aan de Protestantsche vrijheid!

Uit het voorgaande mogen wij wel besluiten, dat wij bij den hoogleeraar niet te vergeefs naar zonderlinge meeningen zullen zoeken.

Een veel belangrijker onderwerp dan de liturgie heeft in het werkje van den hoogleeraar Kuenen: *Het goed recht der modernen* onze aandacht getrokken, namelijk de strijd der Modernen tegen het supranaturalisme. Die strijd behoort tot het innige wezen der Moderne rigting, gelijk de Eerwaarde Heer Essink teregt zegt: „wij noemen „Moderne Rigting elke protestantsche rigting, die de

„bovennatuurlijke openbaring en dien ten gevolge ook de „H. Drievuldigheid, de Menschwording, den Zoendood en „de goddelijke ingeving der Schrift loochent" [1]). Al de beginselen der Modernen leiden tot de ontkenning der bovennatuurlijke orde, en wat wij reeds aanhaalden, kan tot verklaring dienen. De Modernen willen geheel vrij, absoluut vrij zijn, hetgeen in hunnen zin niets anders kan beteekenen dan onafhankelijk te zijn van alle hoegenaamd gezag boven hen. Aan het feit, dat de natuur, de mensch, de menschelijke maatschappij ten laatste afhankelijk zijn van de hoogste oorzaak, door welke alles bestaat, namelijk van God, is niets te veranderen; dat feit dus moeten zij bestrijden, en daardoor reeds voeren zij strijd tegen God. Maar ik geloof niet, dat er iets is, waardoor die natuur, die mensch, die menschelijke maatschappij meer aan hunne afhankelijkheid van God herinnerd worden dan door de bovennatuurlijke, de supranaturele orde. Immers tot die orde wordt de mensch verheven door Gods vrije goedheid; de mensch kan door zijne natuurlijke krachten en vermogens er niet toe komen; slechts als *geschenk*, als *gave*, als *genade Gods* kan en moet hij die vrij aannemen. Zoo worden de Modernen door hun valsch beginsel van menschelijke vrijheid er wel toe gebragt, om het bestaan der bovennatuurlijke orde te loochenen en te bestrijden.

Men zou verwachten, dat zij, die zich zoo vrij wanen en absolute vrijheid als het hoogste goed beschouwen, aan de hoogste Oorzaak, God, wel de hoogste mate van vrijheid zouden toekennen. Doch juist het omgekeerde geschiedt. Terwijl de Modernen zelfs door geen goddelijk gezag gebonden zijn, is God zelf wel gebonden door de natuur en de wetten, die God zelf gemaakt en gescha-

[1]) *Regtzinnigen en Modernen verzoend in den schoot der Katholieke Kerk*, door J. G. H. C. Essink, Pastoor te Oosterbeek.

pen heeft. Terwijl zij zich zelven de vrijheid toekennen, om de door God gevestigde orde naar eigen willekeur en meening omver te werpen, te veranderen, weder op te bouwen, ontzeggen zij aan God de vrijheid, om de door God geschapene natuur tot eene hoogere orde te verheffen, of om in en door en aan die natuur iets te doen, wat die natuur uit zich zelve niet kan, of om door zijne inwerking datgene voort te brengen, waartoe de geschapene natuur middelen behoeft, en zoovele andere dingen, die tot de bovennatuurlijke orde behooren, en, naar het zeggen der Modernen, onmogelijk zijn.

Het zou niet ongepast zijn hier eens uiteen te zetten, wat wij Katholieken verstaan door bovennatuurlijke orde; want dat men daarvan een zeer verkeerd begrip heeft, kan hieruit genoeg blijken, dat men profetie en wonder met de bestaande orde in strijd acht. Kortheidshalve verwijzen wij naar het werk van C. Schrader S. J. *de triplici ordine naturali, praeternaturali et supernaturali commentarius*, Vindobonae MDCCCLXIV. Wij lezen op bl. 44, dat bovennatuurlijk op tweederlei wijze kan genomen worden: „1. oneigenlijk, voor hetgeen eenige, niet iedere geschapene natuur tebovengaat; 2. eigenlijk, voor hetgeen „iedere geschapene natuur tebovengaat. En volgens „de laatste wijze is de genade bovennatuurlijk. Maar „hieruit blijkt duidelijk de reden, waarom het woord bovennatuurlijk met goddelijk en hemelsch verwisseld wordt, „bovennatuurlijke gave wordt beschreven als hetgeen in „waarheid en eigenlijk goddelijk en hemelsch is".

Die bovennatuurlijke, die goddelijke orde en werking in de natuur wordt door de Modernen bestreden en geloochend. De heer Kuenen doet dit op zijne, d. i. zonderlinge wijze.

Het supranaturalisme, dat is: de leer, volgens welke

de goddelijke Goedheid de menschelijke natuur tot de bovennatuurlijke orde heeft willen verheffen, is volgens den heer Kuenen slechts eene gedachte, eene meening, waaraan geene werkelijkheid beantwoordt; iets wat de menschen hebben uitgevonden, zonder dat daarvoor in de bestaande orde eenige grond te vinden is. Immers hij schrijft (bl. 28): „indien hun [onzer landgenooten] supra„naturalisme in de eeuwen, die achter ons liggen, steeds „meer is ingekrompen, wat reden hebben wij dan om te „gelooven, dat het laatste overblijfsel daarvan stand zal „houden?"

Wij zullen thans niet twisten, in hoeverre een denkbeeld zonder daaraan beantwoordende werkelijkheid mogelijk is; doch we merken op, dat het bovennatuurlijke, volgens Katholieke leer, is eene in de wereld gevestigde orde; niet een enkel feit, maar eene orde, eene reeks van feiten, die met elkander in het naauwste verband staan, als zijnde zij tot hetzelfde doel geordend. Zulk eene orde moet voor een ieder, die zien wil, zigtbaar zijn. De mensch kan het bestaan van die orde loochenen, maar ze niet vernietigen; hij kan die in een zekeren zin wegdenken, maar niet zich aan haren invloed onttrekken. Is het niet iets zonderlings, als de hoogleeraar Kuenen ons zegt, dat dit supranaturalisme steeds meer *inkrimpt* en *geen stand zal houden?* Het eenige, wat wij tot verontschuldiging kunnen aanhalen is, dat hij zeer goed inziet, dat het door het Protestantisme geleerde supranaturalisme valsch is, en daarom niet slechts geen stand zal houden, maar niet bestaat, en inderdaad slechts eene meening, eene gedachte zonder werkelijkheid is.

Dat het echter hier te doen is om de vernietiging van het ware supranaturalisme, blijkt daaruit, dat reeds de Hervormers met de verwerping daarvan zijn voorgegaan,

en de kinderen dier Hervormers dus wel verpligt zijn hun voetspoor te volgen. „De hervormers", zoo schrijft de hoogleeraar (bl. 33 en 34), „erkennen allen zonder on-„derscheid den bovennatuurlijken oorsprong van de Israë-„litische en Christelijke godsdienst. Doch terwijl zij het „in hunne dagen gangbare supranaturalisme voor een deel „accepteeren, verwerpen zij daarvan het andere deel." En opdat men hem niet zoude misverstaan, voegt de hoogleeraar er deze duidelijke woorden bij: „NIET IN DE AAN-„NEMING, MAAR IN DE VERWERPING LIGT HUNNE WELTHIS-„TORISCHE BETEEKENIS." Hetwelk met andere woorden zooveel beteekent als: de Hervormers zijn begonnen met Gods werking in de natuur te beperken; wij Modernen moeten die geheel uitsluiten.

Bijgevolg mag de Hervorming niet meer uitgegeven worden voor het *werk van God*; zij is niets meer dan een menschenwerk, en daarom schrijft de hoogleeraar deze gewigtige bekentenis: „de Protestanten hebben hunne belijde-„nissen nooit uitgegeven voor eene proclamatie van de eeu-„wig geldende waarheid." Die eeuwig geldende waarheid immers is de onveranderlijke God, die van zich zelven getuigt: *Ik ben, die ben*; die, terwijl alles verandert, altijd dezelfde blijft.

Hoeveel Modernen zijn er nog, die aan eene eeuwig geldende waarheid gelooven? Wij herinneren ons hier, wat D^r^. Reville in zijn werkje: *Ons geloof en ons regt* schreef tegen Pierson, den ultra-Moderne: „de theorie, „die ik bestrijd zou, in praktijk gebragt, er toe moeten „voeren, dat alle Protestanten, die nog aan God *zouden „willen* gelooven, in massa terugkeerden in den schoot „van onze moeder de Apostolische, Roomsch-Katholieke „Kerk; het kleine hoopje van zelfstandige denkers, die „er dan nog overbleven, kon zich vermaken om over

„aesthetiek en humanisme te praten, terwijl hunne vrouwen „en dochters naar de biecht waren... Een van beide dus ATHE„ïST of KAPUCIJN: geen andere keus blijft ons over" (bl. 38).

Bij zulke zonderlinge meening omtrent de bovennatuurlijke orde, alsof die orde niets anders ware dan een voortbrengsel van 's menschen gedachte, is het geenszins te verwonderen, dat de hoogleeraar Kuenen zich het verdwijnen van het supranaturalisme als zeer gemakkelijk voorstelt. In de eeuwen, die achter ons liggen, zoo schrijft hij, is het supranaturalisme van onze landgenooten steeds meer ingekrompen, en daarom kan hij niet gelooven, „dat het „laatste overblijfsel daarvan stand zal houden. Reeds is de „erkenning van den onverbrekelijken samenhang tusschen „oorzaak en gevolg overal binnengedrongen; dagelijks „wordt zij meer algemeen; MOET zij niet bij den één „vroeger bij den anderen later het geloof aan de boven„natuurlijke openbaring ten val brengen?" (bl. 28).

Het eene denkbeeld dus (de erkenning van enz.) zal het andere denkbeeld ten val brengen.

In dezen laatsten zin echter vinden wij twee zonderlinge meeningen, die wel eenige toelichting vorderen.

Vooreerst wisten wij niet, dat de erkenning van den onverbrekelijken zamenhang tusschen oorzaak en gevolg (het beginsel van causaliteit) nog niet overal binnengedrongen was; dat beginsel, zoo oud als de wereld, hetwelk Mozes reeds in het eerste vers van het boek der Schepping deed schrijven: *in den beginne schiep God hemel en aarde*; waardoor Mozes ons de oorzaak, God, van het gevolg of uitwerksel, hemel en aarde, aankondigde. Zou het Protestantsch beginsel zoo verderfelijk op den geest gewerkt hebben, dat men onder de Protestanten inderdaad dat grondbeginsel der menschelijke rede niet meer of niet overal erkent?

Wij kunnen den hoogleeraar verzekeren, dat de Katholieken het beginsel van causaliteit overal erkennen; dat zij dat beginsel zelfs ten bewijze van de bovennatuurlijke orde aanhalen, en zich moeijelijk een gevolg of uitwerksel zonder daaraan geëvenredigde oorzaak kunnen voorstellen. Zij zijn daaraan zoo gewoon, dat zij geen gevolg, geen uitwerksel kunnen zien, zonder naar de oorzaak te vragen. Wij willen een enkel voorbeeld aanhalen. Het zoo lezenswaardige werkje van Pastoor Essink geeft op bl. 72 het volgende te lezen: „Ziehier onze eenvoudige „redenering: geen gevolg zonder oorzaak; zien wij nu „een gevolg, een uitwerksel, waarvoor geen natuurlijke „oorzaak aanwezig is, dan moeten wij eene andere oor„zaak, eene bovennatuurlijke aannemen." En onze hoogleeraar van de philosophie heeft ons zoozeer geleerd naar de oorzaak te zoeken, dat hij de philosophie definiëerde als *de wetenschap der hoogste oorzaken*, en wij kunnen verzekeren, dat het echte, zuiver Katholieke philosophie was.

Uit hetgeen wij hier zeggen, blijkt genoegzaam, hoe zonderling ons de meening moet voorkomen, die van de erkenning van den onverbrekelijken zamenhang tusschen oorzaak en gevolg den val van het geloof aan bovennatuurlijke openbaring verwacht.

Indien die oorzaak dat gevolg MOET voortbrengen, gelijk de hoogleeraar zegt, dan ware de Katholieke Kerk reeds lang ten gronde gegaan. De Katholieke Kerk is niet *eene* bovennatuurlijke orde, zij is *de* bovennatuurlijke orde, want die orde is één en eenig; zij is het ligchaam van Christus, den mensch geworden Zoon Gods; zij wordt bezield door den heiligen Geest van God, den derden Persoon der H. Drievuldigheid; zij is de maatschappij der menschen met God den Vader, door God den Zoon, in God den H. Geest. Wat zij leert, heeft zij,

volgens den Katechismus, uit de openbaring Gods: dus gelooft zij aan bovennatuurlijke openbaring. Ook erkent zij den onverbrekelijken zamenhang tusschen oorzaak en gevolg, en toch is zij niet ten val gebragt. Zij staat na achttien eeuwen even jeugdig, even krachtig, met even veel luister en majesteit als op den dag, waarop zij uit Gods hand voortkwam.

Heeft de hoogleeraar dan niets gezien? Voorzeker, hij verkondigt ons de vernietiging van het Protestantisme; hij ziet, hij gevoelt, dat de erkenning van het causaliteitsbeginsel het ten val *moet* brengen.

Het Protestantisme is supranaturalisme, maar een door en door valsch supranaturalisme. Men zoekt daar niet de vereeniging met God, welke mogelijk is, maar de vereenzelviging met God, welke onmogelijk is; men zoekt daar niet *declachtig* te worden aan de goddelijke natuur, gelijk de H. Petrus het noemt, maar *één* te zijn met God, God zelf te zijn. De mensch, volmaakt uit Gods hand voortgekomen, is, volgens Protestantsche leer, door de zonde zoo absoluut boos geworden, dat hij niet meer goed kan worden, dat zelfs de goddelijke almagt hem niet meer goed kan maken. De zonde wordt, volgens dezelfde leer, niet vernietigd, maar bedekt, en blijft zelfs in den door het geloof geregtvaardigde voortbestaan. Niet de liefde maakt regtvaardig, maar alleen het geloof [1]), waardoor men God als het ware grijpt, en zoo één met Hem wordt. Zoo kon de mensch in het goede te doen nooit oorzaak zijn of worden; God alleen werkte de zaligheid van den mensch, zonder dat de mensch iets daartoe konde doen. De mensch kan geen goede, geen verdienstelijke werken doen, niet heilig worden, zelfs niet door de genade en de

[1]) Men zie de Katholiek". Dl XXXI, *Luthers alleen regtvaardigende geloofsakte.*

verdiensten van Christus. Deze leer is niets anders dan de ontkenning van het beginsel van causaliteit: God is oorzaak, maar zonder iets uit te werken, en in den mensch en door den mensch wordt iets gewerkt, waarvan de mensch zelf geen oorzaak zijn mag.

Is het dus te verwonderen, dat „de erkenning van den „samenhang tusschen oorzaak en gevolg" het Protestantsch geloof aan bovennatuurlijke openbaring ten val brengt? En waar anders kan die erkenning dagelijks meer algemeen worden, dan waar men begonnen is dien zamenhang te loochenen, en nu de rede hare regten begint te doen gelden, wel genoodzaakt wordt het valsche supranaturalisme te verwerpen?

Nogtans het geloof aan goddelijke openbaring is, ten bewijze diene de Katholieke Kerk, zeer goed met de erkenning van het causaliteitsbeginsel te vereenigen. Doch de dwaling schijnt zich niet te kunnen matigen. Men is begonnen met God tot *eenigste* oorzaak te verklaren en de causaliteit der eindige natuur uit te sluiten; en nu wil men de causaliteit der eindige natuur zoo hoog verheffen, dat er voor de werking der hoogste oorzaak geen plaats meer te vinden is.

Indien het den heer Kuenen inderdaad ernst is met de erkenning en toepassing van het beginsel, den onverbrekelijken zamenhang tusschen oorzaak en gevolg, verwachten wij daarvan geen de minste schade voor zijn geloof aan de bovennatuurlijke openbaring, zoo hij ten minste nog in het bezit van dat geloof is. Het causaliteitsbeginsel leert ons immers, dat wij voor ieder gevolg of uitwerksel eene geëvenredigde oorzaak te zoeken hebben; en er is niet aan te twijfelen, dat wij in de bestaande orde gevolgen en uitwerkselen aantreffen, voor welke geen natuurlijke oorzaak kan gevonden worden.

Er worden geloofd en verkondigd waarheden, die de menschelijke rede tebovengaan;

Er bestaan in de geschiedenis feiten, die door geen natuurkrachten kunnen voortgebragt worden;

Er bestaat eene maatschappij, welke die waarheden en feiten aanneemt, toepast, ontwikkelt; en die, krachtens deze waarheden en feiten, eene duurzaamheid, eene uitbreiding, eene kracht van werking, eene eenheid, eene deugd, in één woord, eene volkomenheid bezit, waarbij geene andere maatschappij kan vergeleken worden.

Ziedaar zigtbare feiten, die alle eene hoogere dan natuurlijke oorzaak veronderstellen, en ieder, wien het ernst is om het causaliteitsbeginsel toe te passen, naar die hoogere oorzaak zullen heenwijzen.

Welligt zal de heer Kuenen ons tegenwerpen en zeggen: „die waarheden zijn ongerijmdheden, die feiten zijn onmogelijkheden; ik geloof noch aan bovennatuurlijke waarheden of geheimen, noch aan bovennatuurlijke feiten of wonderen." Zou de heer Kuenen ons ook uit zijn causaliteitsbeginsel willen verklaren en de oorzaak aanwijzen, waardoor en waarom de grootste geesten van alle eeuwen, zelfs van de negentiende, die ongerijmdheden hebben aangenomen als de hoogste waarheden, als eene bovennatuurlijke verlichting, en die onmogelijke feiten als goddelijke openbaring; en vooral hoe eene maatschappij, levende van die waarheid en steunende op die feiten, reeds achttien eeuwen voortbestaat, en alle andere maatschappijen, welke die waarheden en feiten niet aannemen, overleeft? Voorzeker, daar moet wel een hooger, een magtiger oorzaak dan de natuur werkzaam zijn.

Wij zouden nog verder kunnen gaan, en vragen: hoe komt de heer Kuenen aan die uitdrukking: *geloof aan de bovennatuurlijke openbaring?* Immers alle volken hebben

aan de bovennatuurlijke openbaring geloofd, zelfs de Hervormers, volgens de getuigenis van den hoogleeraar, al voegt hij er bij: „niet in de aanneming maar in de verwerping „ligt hunne welthistorische beteekenis." Heeft de heer Kuenen ook hier zijn causaliteitsbeginsel toegepast? Het baat immers niet te zeggen: ik erken geen hoogere oorzaak dan de natuur, indien het causaliteitsbeginsel ons dwingt, eene hoogere oorzaak te zoeken. De heer Kuenen schrijft, en het is zijne overtuiging: „de erkenning „van den onverbrekelijken samenhang tusschen oorzaak „en gevolg MOET het geloof aan de bovennatuurlijke openbaring ten val brengen." Wij integendeel zeggen: de erkenning en toepassing van het causaliteitsbeginsel op de bestaande orde dwingt ons de bovennatuurlijke openbaring aan te nemen. Wij laten het gaarne aan het gezond verstand van den heer Kuenen over om te beslissen, wie hier gelijk heeft; maar kunnen ons moeijelijk voorstellen, dat het *causaliteits*beginsel juist zou moeten leiden tot uitsluiting van de goddelijke oorzaak.

EEN BLIK OP DEN TOESTAND

DER

RUSSISCHE STAATSKERK. [1]

Het is niet gemakkelijk, een wissen blik te werpen op den innerlijken toestand der Schismatieke Kerk, waarvan de Keizer van het magtige Russische Rijk de Paus is. De grenzen staan open voor den reiziger, die de puinhoopen van het Kremlin wil bezoeken, of over de nieuwe hoofdstad van den nieuwerwetschen Paus-Keizer een nieuwsgierig oog wil laten gaan; velen kunnen misschien kennis nemen van het kunstig raderwerk der bureaucratie onder het alvermogend bestuur van den despoot; zij mogen welligt een of ander tuighuis binnentreden, en de vernielingswerktuigen van den autocraat vergelijken met den verbazenden vooruitgang, dien onze moderne philanthropie of de toegepaste beginselen van het moderne staatsregt gemaakt hebben op het gebied van omverha-

[1]) De werken, waarvan we hier den hoofdinhoud geven, zijn: *Description du clergé de campagne, par un pope russe; Le Ruskol*, eene anonyme brochure; *La vérité sur la Russie*, door den Prins Dolgoroukow; *Persécutions et souffrances de l'Église catholique en Russie*, door een Russischen Staatsraad.

len en van vernietigen; zoo de vreemdeling zich op hooge geboorte, aanzienlijke schatten of een weidschen naam beroemen kan, gelukt het hem misschien in de voorname kringen te worden ingeleid, en daar getuige te zijn van de weelderigheid en wuftheid der Russische aristocratie; de kunstschatten, de bibliotheken, de universiteitsgebouwen zullen voor hem open staan. — Maar het bureau van den Schismatieken Paus is een met zeven zegels gesloten boek, en geen oningewijde mag daarin een oogslag werpen; de draden van het even kunstig als listig gesponnen weefsel, dat alle leden der Kerk omsluit, de machine, hare deelen en derzelver zamenvoeging, de geheime veeren en het raderwerk, de kracht die alles in beweging brengt, en de beweging die veroorzaakt wordt, dit alles wordt zorgvuldig geheim gehouden. De Russische diplomatie en het militaire despotisme trekken als het ware eene lijn om de grenzen, opdat het geweld of de misdaad niet ter kennis van Europa kome. Het weinige, dat in weerwil hunner pogingen doordringt, wordt ontkend of zoo mogelijk vergoelijkt; aan de dagbladen is het regt van schrijven over alles wat het Goevernement in minachting kan brengen, ontzegd; over geschriften heerscht de strengste censuur en geene straf is te zwaar voor den overmoedigen overtreder. Wilt ge een bewijs? De Prins Dolgoroukow had, eenige jaren geleden, een werk uitgegeven over de voornaamste familiën van Rusland, en was onvoorzigtig, neen, waarheidslievend genoeg geweest, om de keizerlijke familie, onder het rapport van anciënniteit, niet op de eerste plaats te stellen. Zijne straf was verbanning naar Siberië. Een onschuldig keukenboek werd verboden, omdat de woorden *Volnoi Douck.* (marie-bad) ook vrijdenker beteekenen.

Om iets te weten van het inwendige der Russische

Staatskerk, moet men nu hier, dan daar een enkel woord of feit opvangen; of een werk lezen van iemand, die zijn vaderland verlaten heeft om in den vreemde de vrijheid van spreken, hem op vaderlandschen bodem geweigerd, te vinden; of den smartkreet hooren van een ongelukkige, die zuchtende onder den ijzeren scepter van zijn nieuwerwetschen Paus, voor zijn verkropt hart lucht zoekt door een geschrift zonder naam uit te geven in een vreemd rijk.

Er bestaat dan ook meer dan eene reden om die misgeboorte van menschelijken hoogmoed met den sluijer der geheimhouding voor een ietwat nieuwsgierigen blik te verbergen. De vorm, het leven, de uitingen van het kunstmatig maar kwijnend leven boezemen afschrik in, of wekken ten minste medelijden op evenals de stuiptrekkingen van een stervende. Alles wordt daar geregeld naar de grillen en luimen van een mensch, die, zonder daartoe zending of volmagt ontvangen te hebben, over het heiligdom des gewetens wil heerschen; overal ontwaart men simonie onder de geestelijkheid en huichelarij onder de mannen van het Kerk-regime. Een ieder die zich niet door een zekeren uiterlijken glans laat verblinden, en een enkelen blik werpt op die onnatuurlijke maatschappij, moet dan ook een groot verschil waarnemen tusschen haar en de Katholieke Kerk.

Neem de ware Kerk in hare moeijelijkste tijdperken, als zij in haar innerlijk leven bestookt wordt, de takken van dien wijd uitgebreiden boom schijnen te verdorren en het loof dreigt af te vallen: de stam blijft echter ongedeerd, en het beletsel, dat het vruchtbaar sap verhindert zich aan alle vertakkingen mede te deelen, is niet weggenomen, of de verdorde takken herleven, het verflenste loof wordt wederom groen, en bladeren en vruchten verschijnen in hunne bekoorlijke schoonheid. Geheel anders

is het gesteld met de Schismatieke gemeenten, die zich van den eenigen stam, de Katholieke Kerk, hebben afgescheiden. Zij mogen een tijd lang de kiem des doods, die aan haar leven knaagt, kunnen verbergen: eens, als de tijden der beproeving aanbreken, is geen menschelijke hulp in staat, het met veel moeite gerekte leven te behouden; zij vervallen, kwijnen weg en sterven den dood der uitputting, omdat geen goddelijke kracht ze schraagt. De rots, in het midden van eene onstuimige zee onwrikbaar staande, is het symbool der ware Kerk; het colossusbeeld van Nabuchodonosor, met voeten van klei, is het symbool van elke Schismatieke gemeente.

De Paus-Keizer heeft eene geestelijkheid gewild, die tegenover de eischen van het absolute gezag nooit het „non possumus" durfde uiten, en die poging is geslaagd: de woorden der H. Schrift: „men moet eer aan God dan aan de menschen gehoorzamen" zijn eene misdaad geworden. Maar het droevig gevolg van dien toestand? Het geweten, geknield voor den troon van den alvermogenden Caesar, kan zich uit die verlaging niet opheffen, kan aan de eischen der driften geen gebiedend woord doen hooren, noch de verdediger der zedelijkheid of der regtvaardigheid wezen; het heeft zijn veerkracht verloren, en mist voortaan allen invloed. De geestelijkheid, zoo verlaagd en onteerd, verheft te vergeefs hare stem, en wordt met haar eigen wapenen bestreden: de hoeksteen is verbrijzeld, en het puin, al kan het dienen voor eene ellendige hut, zal voor het optrekken van een hecht gebouw nutteloos zijn.

Een ander euvel, dat de Russische Kerk ondermijnt, is de dubbelzinnigheid, veinzerij, leugentaal, die, uitgaande van het hoofd en in al de ledematen medepligtigen vindende, voor het oog van Europa de gruwelen van het

afschuwelijkste despotisme wil verbergen en het vertoonen in de gedaante van een regtvaardig en vaderlijk bestuur. „Wat zal Europa zeggen!" waren de eerste woorden, die Alexander I, daags na den moord aan Paulus I gepleegd, tot zijn eersten Minister zeide; en deze woorden zijn nog voortdurend de grondtoon der Russische staatkunde tegenover het buitenland. De houding van een liberaal moet, het koste wat het wil, aangenomen worden, en de schijn van vooruitgang bewaard blijven; maar of gebrek aan goede trouw daarvan het noodzakelijk gevolg is, of zulk eene handelwijze den naam verdient van zamenspanning, gesmeed om de geheele wereld een doek voor de oogen te binden, daarop schijnt niemand acht te slaan. Zoo slechts de niet-Russen geen aanstoot kunnen nemen aan deze of gene Ukase, dan is het genoeg; het is van geen belang, of het graf van binnen vol is van vuil en ongedierte, mits het uitwendig versierd en opgesmukt zij. Bij herhaling hebben de beheerschers van Rusland het hof van Rome bedrogen, en geveinsd de verbrokene eenheid te willen herstellen. Toen op het einde der 16e eeuw de Polen het Keizerrijk dreigden te vernietigen, werden beurtelings de Paus en de Keizer van Duitschland, door beloften van de eenheid te zullen herstellen, overgehaald om als bemiddelaars bij de overwinnende Polen op te treden. Dezelfde beloften werden vernieuwd, toen het vooruitzigt bestond, dat Constantinopel de hoofdstad eener provincie van het Russische Rijk zou worden; maar zoodra dat gevaar geweken en die hoop vernietigd was, waren ook die beloften van een oogenblik vergeten. Peter de Groote redetwistte met de doctoren van de Sorbonne, met de Kardinalen te Rome, maar niet om tot de eenheid te geraken: alleen om zich te doen bewonderen, hoogstens om iets te leeren. De wulpsche Catharina liet

door de Fransche philosophen in Europa hoog ophalen van hare beschaving en menschlievendheid, maar teekende op hetzelfde oogenblik de bevelen, die aan Nero's tijden herinneren. Keizer Nicolaas beroofde de geestelijkheid van hare goederen, ontnam aan de Katholieke godsdienst hare tempels en instellingen, en gaf toch, bijna te gelijkertijd, eene Ukase uit, waarbij hij den bouw eener Katholieke kerk in Moskou beval. Had Paus Gregorius XVI ongelijk, toen Hij in zijne Allocutie van 22 Julij 1842 de Russische staatkunde met den naam bestempelde van „voorvaderlijk bedrog" (avita fraus)? Ligchamelijke straffen zijn afgeschaft, doch dit verhindert niet, dat meer dan een als slagtoffer eener barbaarsche wreedheid bezwijkt. Ook de doodstraf zou niet meer bestaan, maar onder die wettelijke bepaling is het doodmartelen met den knoet niet begrepen. En wat is er geworden van de zoo schoon klinkende ontwerpen van verdraagzaamheid jegens de Katholieken? Men meent te droomen, als men de volgende woorden van eene naamlooze brochure leest: „Een ieder weet, dat in Rusland sedert meer dan hon„derd en vijftig jaren de martelingen en ligchamelijke „straffen als middel ter bekeering [tot het Russiesch „Schisma] in onbruik zijn geraakt, en dat men misschien „nergens eenig Goevernement zulk eene groote verdraag„zaamheid jegens elke godsdienst ziet in acht nemen." [1]) Maar zien dan die schrijvers het nog altijd bloedend Polen niet voor hunnen geest oprijzen? Het is onnoodig terug te gaan tot de bloedademende edicten van Catharina tegen de geuniëerden; er zijn genoeg bewijzen van latere dagteekening. Men herinnere zich slechts het schrikbewind van Keizer Nicolaas en de vervolging, door

[1]) *Le Ruskol* p. 106.

den tegenwoordigen Keizer uitgeschreven, en tot op den dag van heden voortgezet. Hunne edicten tegen de Katholieken vormen eene rijke verzameling, den apostaat Juliaan waardig. In 1833 verscheen eene Ukaze, die bepaalde, „dat alle familiën, die onder Catharina en hare „heilige [?] opvolgers, Paulus I en Alexander I, den La„tijnschen ritus hadden aangenomen, beschouwd werden „tot de Russische, Orthodoxe [Schismatieke] Kerk te be„hooren." In 1835 verscheen in de omstreken van Witebsk eene commissie, vergezeld van eene bende soldaten, maakte zich meester van de kerk en beval, in naam des Keizers, aan alle inwoners de heerschende godsdienst aan te nemen. Zij weigerden, en werden wreedaardig mishandeld. Velen stierven onder de martelingen, anderen redden zich op een bevroren vijver. De soldaten vervolgen hen en eischen dat zij zich zullen overgeven, maar ontvangen dit schoone antwoord: „Wij willen liever sterven „dan de godsdienst onzer vaderen te verlaten." Nu breken de soldaten van alle kanten het ijs los, en de martelaren storten in de diepte; eenigen redden zich met zwemmen, maar twee en twintig komen om. In hetzelfde jaar werd dit werk in dezelfde streken herhaald en stierven er velen onder den stok of den sabel der soldaten. En toch dit alles was slechts de voorbode van eene nog grooter vervolging, die in 1839 begon, en, het mag zonder overdrijven gezegd worden, tot op onzen tijd voortduurt. De marteling en de dood van de nonnen van Minsk is genoegzaam bekend en te gruwzaam om ze hier te herhalen; en hierin heeft men een maatstaf voor hetgeen de Katholieken onder den scepter van een Russischen Paus-Keizer te lijden hebben. De laatste jaren zijn op bedroevende wijze rijk aan feiten, die de tijden van een Diocletiaan in herinnering brengen. Het aangehaalde

kan volstaan om het feit toe te lichten, dat „misschien „geen Goevernement zoo vrijzinnig en verdraagzaam je „gens de Katholieken is als het Russische." De wegen, naar het rijk bevolkte Siberië voerende en meer dan verscheidene malen met het bloed der martelaren bevochtigd, de mijnen van Nertchinsk, waar duizende slagtoffers van de „travaux forcés" bezweken, zijn de treurige bewijzen voor dat luid verkondigd axioma.

Maar hoe zou het ook anders kunnen zijn? De tak, van den boom afgesneden, moet verdorren, ten laatste sterven. En wat anders is de Russische Kerk? Eenmaal, het is reeds eeuwen geleden, werd de eerbiedwaardige stem van den Paus van Rome ook in het gebied van de grootvorstin Olga en van haar kleinzoon Wladamir met ontzag gehoord. Toen was de Paus de verdediger van het geloof, van de zedeleer, van de Kerkelijke tucht, de handhaver van de regten der Kerk, een steun voor de zwakken en vervolgden, een Vader voor al de Russen. Doch nu is Hij verworpen, zijne stem wordt veracht, zijne vaderlijke bezorgdheid van de hand gewezen, en in zijne plaats is een andere Paus getreden, die geen kruis vertoont, maar met het zwaard, met den knoet, met Siberië dreigt. En wat hebben de Russen met die verandering gewonnen? Is hunne vrijheid uitgebreid, hunne zedelijke waarde gestegen, of hunne onafhankelijkheid meer gewaarborgd? Is het juk der dwaling ligter dan dat der waarheid, en de slavernij van het despotisme minder drukkend dan de onderdanigheid aan den Paus van Rome? Voor eenigen tijd ontmoette een Katholiek Bisschop, die zijn Diocees bezocht, een Schismatieken Bisschop, en weldra liep hun gesprek over hun beider betrekking tot den Paus-Keizer. „Tegenover de eischen „van het Goevernement", sprak de laatstgenoemde, „zijn

„wij beiden te beklagen; maar wij nog meer dan de „Katholieken. Als die eischen een zekere grens bereikt „hebben, kunt gij zeggen: „het is voor ons onmogelijk „op dat punt toe te geven: wij zijn afhankelijk van den „Paus, tot Hem moet men zich wenden"; en zóó vindt „gij in den Paus een verdediger en een steun. Wij daar„entegen, wat kunnen wij antwoorden? Waar kunnen „wij een steun vinden? Wij moeten altijd toegeven." En zoo sprekende, weende de ongelukkige Bisschop. Ziehier nog een ander voorbeeld. De Russische Kerk bezat gedurende het bestaan van het Patriarchaat nog eene schaduw van onafhankelijkheid; maar het was slechts schijn, geen waarheid. En toch dit weinige was nog een schrikbeeld voor hem, die geene magt buiten zich erkende en in alles als oppermagtig gebieder wilde heerschen. Peter de Groote vergaderde in zijn paleis de Bisschoppen des Rijks en kondigde hun aan, dat het Patriarchaat opgeheven was. Twee of drie prelaten meenden, in zeer nederige bewoordingen, hunne bedenkingen in het midden te mogen brengen en te vragen, dat de van oude tijden af bestaande Patriarchale waardigheid zou behouden blijven. „Wat," riep de Keizer, zijn dolk trekkende en woedend uit: „gij wilt een Patriarch? Ziehier, ik ben uw Patri„arch." Nog afschuwelijker heeft dat verlagend despotisme zich vertoond, nog eerbiedwaardiger regten met voeten getreden: ook de heiligheid van het geheim der Biecht, ook de heiligheid des Huwelijks is geschonden. Krachtens eene wet zijn de biechtvaders verpligt om alles, wat voor de veiligheid van den Staat van belang zou kunnen zijn, te openbaren. Zoo ooit verzet tegen eene wet niet alleen geoorloofd maar zelfs streng verpligtend is, dan voorzeker zouden in dit geval de priesters, en vooral de Bisschoppen de heiligheid van het hun toevertrouwde geheim,

de onschendbaarheid van hetgeen tusschen biechtvader en biechteling gefluisterd wordt, al ware het ten koste van hun leven, moeten verdedigen tegen de tyrannieke en heiligschennige bepalingen van een overmoedig despoot. Zij hadden slechts hunne blikken naar Praag te wenden, en de relieken van den H. Joannes Nepomucenus zouden hun eene krachtige aansporing geweest zijn om onverschrokken den Czaar onder de oogen te zien en met heldenmoed het Biecht-geheim te verdedigen. Maar Joannes Nepomucenus was Katholiek, en stierf voor zijn pligt; zij daarentegen zijn Schismatieken, en wijken voor eene bedreiging. De wet is aangenomen en..... wordt zij nageleefd? Wij schrikken er voor terug om het antwoord te geven; maar òf die wet moet vergeten zijn, òf de Russische Kerk heeft het Sakrament der Biecht feitelijk uit haar geloofs-formulier geschrapt. Voor ongeveer veertig jaren bekroop den Grootvorst de lust om zijne wettige vrouw weg te zenden en eene andere te huwen. De geheele zaak werd voor de Synode gebragt. Zij gaf toe, en had nog de onbeschaamdheid om hare verfoeijelijke uitspraak te staven met den eerbiedwaardigen naam van den H. Basilius; de Heilige gaf wel geen canon voor een dergelijk geval; maar de Synode vervalschte den tekst, en een ieder was voldaan.

Het woord van den grooten O'Connell is vol waarheid, en schetst met kracht al het onbezonnene en het dwaze, dat er gelegen is in het gedrag van een volk, hetwelk zich van den H. Stoel afscheurt onder voorwendsel van vrijheid en onafhankelijkheid. Op zekeren dag hoorde hij zich het woord „paap" toevoegen. Hij keert zich dadelijk om en hem, die zich deze aardigheid veroorloofd had, aansprekende zeide hij: „Onnoozele bloed! gij wilt „mij uitschelden; welnu, ik ben een paap; maar hadt gij

„een weinig gezond verstand, gij zoudt begrijpen, dat het „in godsdienstzaken beter is afhankelijk te zijn van den „tiaar dan van eene kroon, van den staf dan van den sabel, „van den toog dan van den rok." Duidelijker en tevens juister kon de vergelijking tusschen de leden der Katholieke Kerk en de onderhoorigen van een valschen Paus niet worden aangegeven. Van den eenen kant is het licht der waarheid, die den blik verruimt en in de kinderlijke onderwerping aan een wettig gezag de ware vrijheid leert beminnen; bij den Paus, „bij hem is licht en leven, „Is kracht, die eeuwen tart, is wijsheid, die den geest „Zijn sluiers afrukt en den matten blik geneest." [1]) Maar ginds, in die gemeenten, welker begin reeds de kiem des doodsverraadt en een treurig einde voorspelt? Het is de tastbare duisternis van de afdwalingen eener overmoedige rede, de heerschappij van een magtige, wiens woord voor wet, wiens bevel voor goddelijk gebod moet doorgaan, het despotisme van een heerschzuchtig hart, de grillen van een oogenblik, gesteund door bedreiging met marteling en dood. Hier vrijheid, ginds slavernij; hier liefde, ginds vrees; hier de zoete en zalvende titel van Paus of Vader, ginds de afschrikkende benaming van despoot of autocraat.

Plegtige en leerrijke vermaning, vooral in onzen tijd! Er wordt gesproken van nationale kerken, van scheuring van Rome; men wil geen eenheid, en verzet zich tegen een gezag, dat zijn oorsprong heeft van den Menschgeworden ééniggeboren Zoon Gods, en reeds meer dan achttien eeuwen als goddelijk erkend en geëerbiedigd is. Schromelijke verwarring en vernederende slavernij zijn de treurige gevolgen. Rusland, in stoffelijke magt misschien

[1]) Het overschoone gedicht: *de Paus*. Amsterdam, C. L. van Langenhuyzen. 1866.

sterk, maar in zedelijke waarde diep gezonken, is daarvan het welsprekend bewijs. In dezelfde Grieksche Kerk streed de H. Chrysostomus tegen den overmoed van eene bedorvene prinses; hij was verlaten van eenigen zijner medebroeders en als een speelbal geworden van Eudoxia; maar hij overwon, al was het ten koste van zijn leven. Hij bezweek onder de hem aangedane martelingen, maar redde de vrijheid van spreken, de heiligheid der zedeleer en de onafhankelijkheid van den Patriarchalen Stoel, terwijl zijne vervolgers door den Paus gestraft werden, en Keizer Theodosius, om de schuld zijner ouders uit te wisschen, eer bewees aan de overblijfselen van den vervolgden Bisschop. Later toen de heilige Patriarch Ignatius, waardige opvolger van den grooten Chrysostomus, een even harden strijd te voeren had tegen den ellendigen Bardas, verzaakte hij noch zijn pligt noch de regten van den Patriarchalen Zetel. Onverschrokken stond hij pal tegenover den trots van het ruw geweld en de bedreiging van het zwaard; zijn pligt was hem te heilig om een enkele schrede achteruit te gaan, en daarvoor was hij bereid verguizing, afzetting, ballingschap, alles te verdragen. Maar in die tijden was de Grieksche Kerk nog Katholiek, nog vereenigd met het middenpunt der waarheid; en zij deelde in het leven, dat Christus, door zijn lijden en sterven, voor zijne ware Kerk heeft verworven. Toen was zij bestand tegen het zwaard van een woedend soldaat; eene hoogere kracht bezielde haar en maakte haar sterk om nooit, voor welke bedreigingen ook, hare regten op te geven of haar pligt te verzaken. Schoon vervolgd, bleef zij toch vrij, en kon haar hoofd fier verheffen, omdat zij voor niets week. En nu? Die levensstroom is afgesneden, en de anders zoo bloeijende armen zijn verdroogd. De Russische Kerk is afgevallen van de ware eenheid, en zij is krachteloos; zij heeft vrijwillig de

bron, die haar voortdurend een nieuw leven toevoerde, verstopt, en zij kwijnt; zij heeft gebroken met den Paus, en is van hare hoogte neergestort, en ligt als eene verachte slavin aan de voeten van eenen despoot. Wel zingt zij nog in haar officie van den H. Leo, dat „hij het hoofd „der Orthodoxe Kerk van Christus is, het oog en de „hechte grondslag van het geloof, de eenheid van het „collégie der Bisschoppen, de zekere regel van de leer, „de bezitter van den Primaatszetel des H. Petrus, schitterend „van de deugden en van den ijver diens Apostels, de zuil „van de Orthodoxe Kerk van Christus, de eerbiedwaardige „opvolger van Petrus, begiftigd met zijn Primaat en met „het vuur van zijn ijver"; maar die woorden zijn in haren mond een leugen geworden, en hare handelwijze weerspreekt hetgeen zij anderen nog laat zingen. Neen, de Paus is haar hoofd niet meer: zij heeft hem verworpen; de eenheid bestaat voor haar niet meer: zij heeft die verbroken, en tot straf is zij geketend aan den wil van een mensch, die geen zending noch magt bezit om het heilig gebied des gewetens te betreden.

Maar toch moet zij van haar bestaan getuigenis afleggen; het is immers eene wet der natuur dat alles wat leeft ook de uitingen van zijn leven vertoont. En helaas! welk bewijs geeft de Russische Kerk van haar kwijnend leven? Haar leven is het vervolgen van allen, die niet met haar in gelijke vernedering deelen; de hartstogten worden opgewekt en aangevuurd tot eene woedende vervolgzucht tegen de Katholieken; Staatsbeambten en Generaals worden herschapen in verachtelijke beulen, en wie nieuwe martelingen of lage kunstgrepen uitvindt om de Katholieken van hun voorvaderlijk geloof te doen afvallen, staat het hoogste in de gunst zijns meesters aangeschreven; popen, die volgens hun karakter boden des vredes en niet

des bloeds, mannen van liefde en niet van haat moesten zijn, worden tot dienstvaardige handlangers van een vervolgziek despotisme verlaagd, en voeren gewapende benden tegen weerlooze Christenen aan.

Het is overbodig feiten aan te halen: de gebeurtenissen der laatste jaren liggen een ieder nog te versch in het geheugen. De Pauselijke Allocutie overigens, in het geheim Consistorie van 29 October 1866 uitgesproken en de onlangs verschenen „met bewijzen gestaafde Uiteen„zetting der voortdurende zorg van Paus Pius IX om de „rampen, welke de Katholieke Kerk in het gebied van „Rusland en Polen lijdt, te herstellen", deze stukken zijn eene genoegzame aanvulling van hetgeen wij in deze vlugtige schets moeten voorbijgaan.

Wij eindigen liever, met de woorden van den grooten Pius, waarmede Hij genoemde Allocutie besloot, over te schrijven: „Laat ons niet ophouden, Eerwaardige „Broeders, in ootmoed en verbrijzeling onzes harten, God, „die rijk is in barmhartigheid, met aanhoudende en vurige „gebeden te bidden en te smeeken, dat Hij genadig op „zijn erfdeel nederzie, opsta ter hulp van zijn volk, „en de Katholieke Kerk, die allerwege door zoovele „stormen heen en weer geslingerd, zoovele gevaren be„dreigd, zoovele rampen geteisterd wordt, met zijne god„delijke regterhand bescherme, bijsta, verdedige en haar „den zoo gewenschten vrede en zegepraal verleene."

Sanctissimi Domini nostri Pii

DIVINA PROVIDENTIA PAPAE IX.

ALLOCUTIO

habita in Consistorio Secreto die XXIX Octobris MDCCCLXVI.

VENERABILES FRATRES!

Non semel, Venerabiles Fratres, afflictas iamdiu in Italia sanctissimae nostrae religionis res gravissimasque Nobis et Apostolicae Sedi a Subalpino Gubernio illatas iniurias, tum Nostris Litteris in lucem editis, tum variis Allocutionibus in hoc amplissimo Vestro consessu habitis, pro Nostri Apostolici muneris officio deploravimus, ac vel facile intelligitis quanto in dies conficiamur moerore, cum videamus, idem Gubernium maiore quotidie impetu catholicam Ecclesiam, salutares eius leges sacrosque ministros indesinenter impetere. Etenim proh dolor! Sacrorum Antistites et integerrimi utriusque Cleri viri et alii honestissimi catholici cives, nulla religionis, iustitiae, ac vel ipsius humanitatis ratione habita, ab ipso Gubernio magis in dies vel in exilium eiecti, vel in carcerem detrusi, vel ad coactum domicilium damnati, indignis quibusque modis vexati, Dioeceses cum maximo animarum damno suis orbatae pastoribus, Virgines Deo sacrae a propriis Monasteriis expulsae et ad mendicitatem redactae, Dei Templa violata, episcopalia Clericorum Seminaria clausa, miserae iuventutis institutio christianae disciplinae erepta, erroris et iniquitatis magistris commissa, et Ecclesiae patrimonium usurpatum ac distractum.

Cum autem Gubernium idem, ecclesiasticis despectis censuris, ac iustissimis Nostris et Venerabilium Fratrum Sacrorum in Italia Antistitum reclamationibus plane spretis, plures constituerit leges, catholicae Ecclesiae eiusque doctrinae iuribusque maxime adversas, et iccirco a Nobis damnatas, non dubitavit quoque de civili, uti ap-

pellant, matrimonio legem ferre, quae non solum catholicae doctrinae, verum etiam civilis societatis bono summopere adversatur. Hac enim lege matrimonii Sacramenti dignitas et sanctitas proculcatur, eiusque institutio evertitur, ac turpissimus fovetur concubinatus. Namque inter fideles matrimonium esse non potest, quin uno eodemque tempore sit Sacramentum, ideoque ad Ecclesiae potestatem omnino spectat ea omnia decernere, quae ad matrimonii Sacramentum possunt pertinere.

Atque etiam idem Gubernium, manifeste laedens publicae Consiliorum Evangelicorum professionis statum, qui in Ecclesia Dei semper viguit et vigebit, planeque contemnens maxima beneficia Regularium Ordinum, qui, a Sanctis viris fundati et ab Apostolica Sede probati, tot gloriosis laboribus ac piis utilibusque operibus de christiana, civili ac litteraria republica optime sunt meriti, minime reformidavit legem sancire, qua in omnibus regionibus sibi subiectis omnes utriusque sexus Religiosas Familias suppressit, earumque omnia et alia multa Ecclesiae bona sibi usurpavit, ac dividenda constituit. Antequam vero in possessionem Venetae Provinciae pedem poneret, ad illas quoque regiones eadem decreta et easdem leges extendere non dubitavit, et Conventionem, a Nobis cum carissimo in Christo Filio Nostro Francisco Iosepho Austriae Imperatore initam, ibi penitus delendam, ac nullam vim nullumque robur habere contra omnes leges et iura decrevit.

Itaque iuxta gravissimum Nostri apostolici ministerii officium in hoc nobilissimo Vestro conventu iterum pro Religione, pro Ecclesia sacrisque eius legibus, pro huius Petri Cathedrae iuribus et auctoritate Pontificiam Nostram vocem attollimus, et omnia et singula, quae sive in his sive in aliis rebus ad Ecclesiam eiusque iura pertinentibus contra ipsam Ecclesiam et illius iura ac leges a Subalpino Gubernio et ab inferioribus quibuscumque Magistratibus decreta, gesta et attentata sunt, vehementissime querimur et reprobamus. Ac decreta ipsa cum omnibus inde sequutis Auctoritate Nostra Apostolica abrogamus, ac nullius prorsus roboris et valoris fuisse et fore declaramus. Ipsi autem illorum auctores, qui christiano nomine gloriantur, meminerint ac serio considerent, se misere incidisse in censuras poenasque spirituales, quas Apostolicae Constitutiones et Oecumenicorum Consiliorum Decreta in Ecclesiae iurium invasores ipso facto incurreudas infligunt.

Nostis autem, Venerabiles Fratres, quomodo quidam homines

callidi Nobis obiiciant, et ad eorum arbitrium perperam interpretentur Benedictionem, quam Italiae impertivimus, ubi nullis certe Nostris meritis, sed inscrutabili Dei iudicio ad hanc Apostolicam Sedem evecti veniae pacisque verba pro Nostra in Pontificiae Ditionis populos caritate sponte emisimus. Equidem Nos, de universi Dominici gregis bono veraque felicitate vehementer solliciti, tunc Italiae bene precantes, a Deo humiliter impenseque efflagitavimus, ut eam ab impendentibus malis liberaret, utque pretiosissimum catholicae fidei donum in Italia maiorem in modum vigeret, ac morum honestas, iustitia, caritas omnesque christianae virtutes quotidie magis efflorescerent.

Atque etiam nunc haud omittimus ferventissimas Deo semper adhibere preces, ut catholicos Italiae populos eripiat a tot ac tantis omnis generis calamitatibus, quibus Italiae moderatorum et multiformis persecutionis opera misere opprimuntur ac divexantur. In primis vero clementissimum Dominum exoramus, ut eosdem Italiae populos caelesti sua ope adiuvet et roboret, quo in divina sua fide et religione stabiles et immoti permaneant, et christiana fortitudine tot adversa ac plane tristia ferre ac tolerare possint.

Desipiunt vero qui ex hoc inferunt et exposcere non desinunt, ut Nos, per apertissimam injustitiam pluribus Pontificiae Nostrae Ditionis provinciis iam spoliati, civilem Nostrum et Apostolicae huius Sedis principatum eiuremus. Quisque certe videt, quam iniusta et quam perniciosa Ecclesiae sit huiusmodi petitio. Singulari enim Divinae Providentiae consilio, veluti alias innuimus, factum est, ut, Romano Imperio everso et in plura regna diversasque ditiones diviso, Romanus Pontifex in tanta Regnorum varietate ac praesenti humanae societatis statu civilem suum principatum haberet, quo nulli unquam civili potestati subiectus omni libertate supremam suam auctoritatem iurisdictionemque, in universam Ecclesiam sibi a Christo Domino divinitus collatam, exerceat; ac fideles ipsius Pontificis decretis, monitis, mandatis plena conscientiae tranquillitate et fiducia obsequantur, acquiescant, quin unquam vel leviter suspicari queant, ipsius Pontificis acta alicuius Principis civilisque potestatis voluntati et impulsui esse ullo modo obnoxia. Nos itaque civilem Principatum, divino Providentiae consilio in bonum universalis Ecclesiae constitutum, non solum renunciare haud possumus, verum etiam omnia ipsius civilis Principatus iura debemus strenue tueri ac defendere, et sacrilegam Sanctae Sedis provinciarum usurpationem vehementer

expostulare, veluti saepe expostulavimus, et hac quoque occasione etiam atque etiam expostulamus et reclamamus. Omnes autem agnoscunt, quanto studio sacrorum catholici orbis Antistites civilem Nostrum et huius Apostolicae Sedis principatum tum voce tum scriptis progugnaverint, ac declaraverint, eumdem principatum, in praesenti potissimum rerum mundanarum conditione, necessarium omnino esse ad plenam Romani Pontificis in universo catholico grege pascendo libertatem tuendam et vindicandam, quae cum totius Ecclesiae libertate est plane coniuncta.

Neque huiusmodi homines verentur clamitare, Nos debere cum Italia, scilicet cum nostrae religionis hostibus, qui Italiam se constituere iactant, in gratiam redire. Sed quomodo Nos, qui sanctissimae religionis salutarisque doctrinae ac virtutis iustitiaeque assertores et vindices constituti omnium salutem procurare debemus, cum iis convenire unquam possumus, qui, sanam non sustinentes doctrinam et a veritate auditum avertentes, a Nobis fugiunt, ac ne illis quidem Nostris desideriis et postulationibus obsequi voluerunt, quae eo spectabant, ut tot in Italia Dioeceses, pastorali orbatae solatio et praesidio, suos haberent Episcopos?

Utinam vero ii omnes, qui Ecclesiam, Nos et hanc Apostolicam Sedem tam vehementer oppugnant, oculos animumque in veritatem iustitiamque intendentes, aliquando illuminentur et resipiscant, ac in se reversi, et animarum suarum bono consulentes salutari poenitentia adducti ad Nos venire contendant. Nihil certe Nobis gratius esse posset, quam Evangelici Patris more et exemplo illis occurrere eosque complecti, summopere in Domino gaudentes, quod filii mortui erant et revixerunt, perierant et inventi sunt. Ac tunc plane perspicerent, quantum augusta nostra religio, virtutum omnium fecunda parens et altrix ac vitiorum expultrix, tum privatae cuiusque tum publicae omnium felicitati conducat. Ubi enim ipsa religio eiusque salutaris dominatur doctrina, ibi necesse est, ut morum honestas, integritas, pax, iustitia, caritas et omnes virtutes vigeant, nec populi illis gravissimis divexentur malis, quibus misere opprimuntur, ubi eadem religio eiusque doctrina despicitur et conculcatur.

Iam vero ex luctuosissimis factis, raptim dolenterque commemoratis, atque ex tristissimis quotidianis in Italia eventis omnes vel facile videre et coniicere possunt, quibus quantisque haec Apostolica Sedis sit obiecta periculis, et quomodo acerbissimis rebel-

lionis minis, incredulorum odiis et inimicorum Crucis Christi iris exposita. Furiales undique voces continenter personant, quibus acerrimi hostes clamare non cessant, hanc urbem Romam funestissimae huius Italicae perturbationis ac rebellionis participem, immo caput esse debere. At dives in misericordia Deus haec impia inimicorum hominum consilia ac desideria omnipotenti sua virtute disperdat, et nunquam permittat, ut alma haec Urbs Nobis carissima, ubi maximo ac plane singulari suo beneficio Petri Cathedram collocavit, quae inexpugnabile est divinae suae fidei religionisque fundamentum, ad calamitosissimum illum redeat statum, a sancto Praedecessore Nostro Magno Leone tam graphice expressum [1]), cum primum Beatissimus Apostolorum Princeps eamdem hanc urbem, tunc mundi Dominam, est ingressus.

Nos quidem, etiamsi omni fere humana ope destituti, tamen officii Nostri probe memores et omnipotentis Dei auxilio omnino fidentes, parati sumus cum ipsius discrimine vitae Ecclesiae causam, Nobis a Christo Domino divinitus commissam, impavide propugnare et, si oportuerit, eam adire regionem, ubi meliore, quo fieri possit, modo supremum Nostrum Apostolicum ministerium exercere valeamus.

Cum autem in tam horribili procella unicum ac validissimum praesidium sit oratio, iccirco omnibus Venerabilibus Fratribus totius catholici orbis sacrorum Antistitibus, universo catholico Clero et cunctis Sanctae Matris Ecclesiae filiis, qui tot splendida erga Nos amoris et observantiae testimonia exhibere, et gravissimis Nostris et huius Sanctae Sedis angustiis opitulari nunquam destiterunt, etiam atque etiam inculcamus, ut omni fide, spe et caritate orationes et obsecrationes Deo semper offerant ad Ecclesiae hostes expugnandos, illosque ad salutis semitas revocandos. „*Magna enim*, ut Chryso„stomi verbis utamur, *arma sunt preces, magna securitas, magnus „thesaurus, magnus portus, tutissimus locus, modo sobrii et vigiles „Dominum adeamus, mente nostra undique collecta, inimicoque nostrae „salutis nullo aditu permisso*" [2]). In tantis autem, quibus opprimimur, laboribus non mediocri certe utimur consolatione probe agnoscentes, Deum, quando Ecclesia sua humanis destituitur auxiliis, mira operari prodigia, quae suam omnipotentiam divinamque dexteram evidentissime manifestant, planeque confirmant, inferi portas

[1]) S. Leo Serm. 82. al. 80. in Natal. Apostolor. Petri et Pauli.

[2]) S. Joan. Chrysost. Homil. 30. in cap. 11. Genesis.

nullo unquam tempore praevalituras adversus Ecclesiam, quae proinde, de suis hostibus semper triumphans, immobilis stabit usque ad consummationem saeculi. Verum summopere dolendum, quod certum non sit, hanc vel illam nationem pretiosissimum divinae nostrae fidei religionisque thesaurum semper esse servaturam. Et quidem multi existunt populi, qui olim fidei depositum morumque disciplinam fideliter custodiebant, nunc heu! ab ea divulsi sunt petra, cui Ecclesiae aedificium innititur, et ab eo seiuncti, cui potestas tradita confirmandi fratres ac pascendi agnos et oves, atque inter se dissidentes et errorum tenebris obruti in maximo salutis suae discrimine versantur. Atque hic haud possumus, quin pro Nostri muneris ratione omnes Summos Principes aliosque populorum Moderatores vehementer in Domino obtestemur, ut aliquando intelligant ac sedulo considerent gravissimum, quo tenentur, officium curandi, ut in populis religionis amor cultusque augeatur, ac totis viribus impediendi, quominus in eisdem populis fidei lumen extinguatur. Vae autem illis Dominantibus, qui obliviscentes se esse Ministros Dei in bonum, praestare id neglexerint, cum possint ac debeant; et ipsi vehementer paveant et contremiscant, quando sua praesertim opera pretiosissimum destruunt thesaurum fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Namque ante tribunal Christi durissimum subeuntes iudicium videbunt, quam horrendum sit incidere in manus Dei viventis ac severissimam eius experiri iustitiam.

Denique dubitare non possumus, quin Vos, Venerabiles Fratres, Nostrorum laborum testes ac participes, pro eximia et perspecta vestra religione, pietate ac singulari rei catholicae studio, una cum Nobis et universa Ecclesia velitis fervidas coniungere preces, et clementissimum misericordiarum Patrem assidue obsecrare, ut per merita Unigeniti Filii sui Domini Nostri Iesu Christi misereatur Italiae ac totius Europae et universi orbis, et divina sua omnipotentia efficiat, ut, omnibus profligatis erroribus ac perturbationibus, Ecclesia sua sancta ubique terrarum omni libertate ac pace fruatur, et humana societas a tantis, quibus iactatur, malis liberetur, omnesque populi occurrant in unitatem fidei et agnitionis Filii eius, ambulantes per semitas Domini et in omni bono opere fructificantes.

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX

gehouden in het geheim Consistorie van 29 October 1866.

[OVER ITALIE.]

EERWAARDIGE BROEDERS!

Herhaalde malen, Eerwaardige Broeders, hebben Wij, overeenkomstig den pligt van ons Apostoliesch ambt, zoowel bij onze in het licht gegeven Brieven als bij verschillende Allocutiën, die Wij in deze uwe doorluchtige vergadering hielden, over den droeven toestand, waarin onze heilige godsdienst sedert langen tijd in Italië verkeert, en over de grievende onregtvaardigheden, die ons en den Apostolischen Stoel door het Subalpijnsch Goevernement zijn aangedaan, luide klagten aangeheven, en gij beseft het dan ook ligtelijk, hoe groote smart ons dagelijks verteert op het zien, dat ditzelfde Goevernement zonder ophouden de Katholieke Kerk, hare heilzame wetten en heilige bedienaars met eene iederen dag grootere woede aanvalt. Immers, o smart! zonder op godsdienst, op regtvaardigheid, ja op menschelijk gevoel de minste acht te slaan, worden door het Goevernement zelf, iederen dag in grooter getal, Bisschoppen, onbesproken reguliere en seculiere geestelijken en eerzame Katholieke burgers 't zij in ballingschap gedreven, 't zij tot gedwongen huisverblijf veroordeeld en op alle mogelijke onwaardige wijzen mishandeld; Diocesen worden tot groote schade der zielen van hunne herders beroofd; aan God gewijde maagden uit haar eigen kloosters verjaagd en tot den bedelstaf gebragt; kerkgebouwen ontheiligd, Bisschoppelijke Seminariën gesloten, de opleiding der rampzalige jeugd aan de Christelijke opvoeding ontrukt, maar aan leermeesters

van dwaling en ondeugd toevertrouwd, en het erfgoed der Kerk overweldigd en vaneengescheurd.

En toen ditzelfde Goevernement, met verachting der Kerkelijke Censuren en met volslagen versmading der billijke bezwaren, die Wij en onze Eerwaardige Broeders de Bisschoppen van Italië daar tegen indienden, verscheidene wetten verordende, die der Kerk, hare leer en regten allervijandigst waren en daarom door Ons veroordeeld zijn, aarzelde het niet, ook nog omtrent het zoogenaamde burgerlijk Huwelijk eene wet uit te vaardigen, die niet slechts tegen de Katholieke leer, maar ook tegen het welzijn der burgerlijke maatschappij in hooge mate strijdt. Door die wet immers wordt de waardigheid en heiligheid van het Sakrament des Huwelijks vertreden, deszelfs instelling omvergehaald en het schandelijkst concubinaat bevorderd. Want tusschen geloovigen kan het Huwelijk niet bestaan, zonder dat het op hetzelfde oogenblik Sakrament is, en behoort het alzoo tot de magt der Kerk al datgene vast te stellen, wat tot het Sakrament des Huwelijks in betrekking kan staan.

Met blijkbare krenking van den staat, die de Evangelische Raden in het openbaar naleeft, — een staat die in Gods Kerk ten allen tijde bloeide en bloeijen zal, — en met volslagen verachting van de groote weldaden der reguliere Orden, die, gesticht door heilige mannen en goedgekeurd door den Apostolischen Stoel, zich door zooveel roemrijken arbeid en zoovele godvruchtige en nuttige werken jegens de christelijke, de burgerlijke en de letterkundige maatschappij zoo verdienstelijk hebben gemaakt, heeft bovendien hetzelfde Goevernement in 't minst niet gehuiverd eene wet te bekrachtigen, waarbij het in al zijne onderhoorige landstreken alle godsdienstige vereenigingen van beiderlei kunne ophief, zich hare en vele andere Kerkelijke goederen toeëigende, en dezer verdeeling bepaalde.

En voordat het nog den voet in 't bezit der provincie Venetië zette, aarzelde het niet, diezelfde dekreten en diezelfde wetten ook tot die streken uit te strekken, en tegen alle wet en regt in te bepalen, dat de Overeenkomst, die Wij met onzen dierbaren Zoon in Christus Frans Josef Keizer van Oostenrijk hadden aangegaan, aldaar geheel vernietigd moest worden en niet de minste kracht, niet de minste waarde had.

Daarom verheffen Wij, overeenkomstig den strengen pligt van ons Apostoliesch Ambt, in deze uwe achtbare vergadering nog-

maals onze Opperherderlijke stem voor de godsdienst, voor de Kerk met hare heilige wetten, voor de regten en 't gezag van dezen Stoel van Petrus, en spreken Wij luide onze klagten en afkeuring uit over alles in het algemeen en in 't hijzonder, dat hetzij in deze, hetzij in andere aangelegenheden, die de Kerk en hare regten betreffen, door het Subalpijnsch Goevernement en zijne ondergeschikte Overheden, om het even wie, tegen de Kerk en hare regten en wetten besloten, gedaan en vijandelijk beproefd is. En de dekreten zelve met al, wat er uit gevolgd is, doen Wij krachtens ons Apostoliesch gezag te niet en verklaren, dat ze van niet de minste kracht en waarde geweest zijn of zullen zijn. Zij echter, die ze vervaardigd hebben en nog op den naam van Christen roemen, mogen zich herinneren en ernstig overwegen, dat zij op jammerlijke wijze gevallen zijn in de Censuren en geestelijke straffen, welke de aanranders van de regten der Kerk, volgens de bepaling der Apostolische constitutiën en de besluiten der algemeene Kerkvergaderingen, door het feit alleen beloopen.

Ook weet gij het, Eerwaardige Broeders, hoe eenige sluwe lieden Ons tegenwerpen en naar eigen willekeur verkeerdelijk uitleggen, dat Wij aan Italië den zegen hebhen gegeven, toen Wij, zeker niet door eenige verdiensten van onzen kant, maar door Gods onnaspeurlijk raadsheslnit tot dezen Apostolischen Stoel verheven, in onze liefde voor de volken van het Pauselijk gebied, uit eigen aandrift woorden van vrede en vergiffenis spraken. Het is waar, in onze groote hezorgdheid voor het welzijn en het waarachtig geluk van de geheele kudde des Heeren hehhen Wij toen Italië alle goeds toegeheden en God ootmoedig en dringend gesmeekt, dat Hij het van de rampen, die het bedreigden, zou verlossen, dat de kosthare gave des geloofs zich in Italië immer krachtiger mogt ontwikkelen, en zedelijkheid, regtvaardigheid, liefde en alle Christelijke deugden er van dag tot dag meer mogten ophloeijen.

En ook nu laten Wij niet na, steeds onze vurige bede tot God op te zenden, dat Hij de Katholieke volken van Italië genadig ontrukke aan de vele en groote rampen van allerlei aard, waarmede zij, door toedoen der hestuurders van Italië en door andere veelsoortige vervolgers, gedrukt en geteisterd worden. Vooral echter smeeken Wij den goedertieren Heer, dat Hij diezelfde volken van Italië met zijne hemelsche hnlp bijsta en versterke, opdat zij in

hun goddelijk geloof en godsdienst pal en onwrikbaar mogen blijven en zooveel tegenheden en waarlijk droeve rampen met Christelijken moed mogen dragen en verduren.

Maar onzinnig zijn zij, die op grond hiervan besluiten en zonder ophouden van Ons eischen, dat Wij, nadat men Ons eerst met handtastelijk onregt van vele onzer Pauselijke gewesten beroofd heeft, van de tijdelijke Oppermagt, die ons en dezen H. Stoel toekomt, vormelijk afstand doen.

Een ieder ongetwijfeld ziet in, hoe onregtvaardig en verderfelijk voor de Kerk soortgelijke eisch is. Na den val immers van het Romeinsche Keizerrijk en deszelfs verdeeling in meerdere Koningrijken en verschillende heerschappijen beschikte, gelijk Wij vroeger te kennen gaven, de goddelijke Voorzienigheid op bijzondere wijze, dat, bij zulk eene verscheidenheid van Rijken en bij den tegenwoordigen toestand der maatschappij, de Paus van Rome zijn eigen tijdelijk gebied verkreeg, opdat Hij, nimmer van de minste burgerlijke magt afhankelijk, het opperste gezag en de opperste Jurisdictie, Hem van Godswege door Christus onzen Heer over de geheele Kerk geschonken, in alle vrijheid zou uitoefenen, en de geloovigen met volkomen gewetenskalmte en met vol vertrouwen aan de besluiten, vermaningen en bevelen van den Paus zouden kunnen gehoorzamen en er in berusten, zonder ooit het geringste vermoeden te kunnen opvatten, dat de handelingen van den Paus aan den wil en den aandrang van eenig vorst en tijdelijke magt op eenigerlei wijze onderworpen zijn. Wij kunnen dan ook van het tijdelijk vorstendom, dat de beschikking der goddelijke Voorzienigheid tot welzijn der geheele Kerk verordend heeft, niet alleen geen afstand doen, maar zijn bovendien verpligt al de regten van dat tijdelijk vorstendom kloekmoedig te handhaven en te verdedigen, en den heiligschendenden roof der provinciën van den Heiligen Stoel met alle kracht terug te eischen, gelijk Wij ze reeds meermalen hebben teruggeëischt, en ze ook bij deze gelegenheid dringend opeischen en terugvorderen. Ook is het allen bekend, met hoe groot een ijver de Bisschoppen der Katholieke wereld, zoowel door woord als door geschrift, de tijdelijke magt van Ons en van dezen Apostolischen Stoel hebben verdedigd, en verklaard hebben dat diezelfde magt, vooral bij den tegenwoordigen staat der wereld, volstrekt noodzakelijk is ter handhaving en bescherming der volle vrijheid van den Paus van Rome in het weiden van de ge-

heele Katholieke kudde, met welke vrijheid die der gehcele Kerk blijkbaar in het naauwste verband staat.

En toch de lieden, van wie Wij zooeven spraken, schamen zich niet, het zonder ophouden uit te schreeuwen, dat Wij Ons verzoenen moeten met Italië, dat is, met de vijanden van onze godsdienst, die zich beroemen dat zij Italië uitmaken. Maar hoe is het mogelijk, dat Wij, die krachtens onze aanstelling tot handhavers en verdedigers der heilige godsdienst, der heilzame leer, der deugd en der regtvaardigheid, het welzijn van allen moeten behartigen, ooit een vergelijk kunnen treffen met hen, die, de gezonde leer niet verdragend en het oor van de waarheid afwendend, Ons vlugten en zelfs niet eens wilden gevolg geven aan onze verlangens en eischen, welke geene andere strekking hadden, dan dat zoovele Diocesen in Italië, van herderlijken troost en steun beroofd, hunne eigene Bisschoppen zouden erlangen.

Ach, mogten zij allen, die de Kerk, Ons en dezen Apostolischen Stoel zoo vinnig bestrijden, oog en hart op waarheid en geregtigheid vestigend, eindelijk ten minste verlicht worden, tot betere gedachten komen, en ingekeerd in zich zelven hun zielenheil bevorderend, zich beijveren om door heilzame boete tot Ons terug te keeren.

Niets voorzeker zou Ons aangenamer kunnen zijn dan op het voorbeeld van den Vader des Evangelies hun te gemoet te gaan en hen te omhelzen, in den Heer juichende van vreugde, dat zonen gestorven waren, en tot het leven zijn teruggekeerd, verloren waren, en zijn wedergevonden. En dan zouden zij klaar inzien, hoezeer onze verhevene godsdienst, vruchtbare moeder en voedster aller deugden en verdrijfster der ondeugden, het welzijn bevordert, zoo van ieder in het bijzonder als van allen gezamelijk. Waar immers de godsdienst zelve en hare heilzame leer heerscht, daar moet noodwendig zedigheid, onschuld, vrede, regtvaardigheid, liefde en alle deugden bloeijen, en worden de volken niet door die zware rampen geteisterd, aan welke zij jammerlijk ten prooi zijn, waar die godsdienst en hare leer wordt veracht en vertreden.

Uit de betreurenswaardige feiten dan, die Wij terloops en met smart vermeld hebben, en uit de bedroevende gebeurtenissen, die dagelijks in Italië plaats grijpen, kan een iegelijk zonder moeite zien en opmaken, aan welke en aan hoe groote gevaren deze Hei-

lige Stoel is blootgesteld, en hoe Hij aan de wreede bedreigingen der muiterij, aan den veelvuldigen haat der ongeloovigen en aan de grimmigheden der vijanden van Christus' kruis ten prooi staat. Van alle zijden weergalmen onverpoosd razende kreten, waarmee onze bittere vijanden niet ophouden het uit te schreeuwen, dat deze stad Rome aan den noodlottigen opstand en de revolutie van Italië moet deelnemen, ja er het hoofd van moet zijn. Doch moge God, die rijk is in barmhartigheid, deze goddelooze plannen en begeerten van vijandige menschen met zijne almagt verijdelen en nooit toelaten, dat deze verhevene, Ons zoo dierbare Stad, waar Hij op weldadige en geheel bijzondere wijze den onwrikbaren grondslag van zijn goddelijk geloof en godsdienst, den Zetel van Petrus gevestigd heeft, ooit terugkeere tot den rampvollen, door onzen heiligen voorganger Leo den Groote zoo schilderachtig beschreven toestand, waarin het gelukzalig Opperhoofd der Apostelen deze zelfde stad, toen de Koningin der aarde, voor het eerst binnentrad.

Hoezeer ook van schier alle menschelijke hulp verstoken, zijn Wij intusschen, in het volle bewustzijn van onzen pligt en in het vaste vertrouwen op de hulp van den almagtigen God, bereid om zelfs met gevaar van ons leven de zaak der Kerk, die God Ons door Christus onzen Heer toevertrouwde, onverschrokken te verdedigen en, mogt het noodig zijn, naar dat land de wijk te nemen, waar Wij op de best mogelijke wijze onze Opperste Apostolische bediening kunnen uitoefenen.

Wijl echter in zulk een vreeselijken storm het gebed de eenige en krachtigste hulp is, daarom drukken Wij het al onzen Eerwaardigen Broeders, den Bisschoppen van de geheele Katholieke wereld, der geheele Katholieke Geestelijkheid en allen zonen van onze Moeder de Heilige Kerk, die nooit ophielden zoovele schitterende bewijzen van liefde en eerbied jegens Ons te geven en Ons te helpen in den drukkenden nood, die Ons en den Heiligen Stoel kwelde, zoo dringend mogelijk op het hart, dat zij steeds in alle geloof, hoop en liefde aan God gebeden en smeekingen opdragen, opdat de vijanden der Kerk, na verwonnen te zijn, tot de wegen des heils terugkeeren. „*Want*", om de woorden van Chrysostomus te bezigen, „*het gebed is een groot wapen, „eene groote gerustheid, een groote schat, een groote haven, eene „veilige plaats, als wij slechts in soberheid en waakzaamheid, met*

„van alle kanten ingelogen geest en zonder den vijand van ons heil „eenigen toegang te verleenen, tot den Heer naderen."

Te midden echter van zoo groote lasten, die Ons kwellen, vinden Wij geen geringen troost in de vaste overtuiging, dat God, wanneer zijne Kerk van alle menschelijke hulp verstoken is, wonderbare dingen uitwerkt, die de almagt van zijne goddelijke regterhand zoo duidelijk mogelijk openbaren, en volkomen bevestigen, dat de poorten der hel nooit of nimmer tegen de Kerk de overhand zullen hebben, en deze alzoo, immer zegepralend over hare vijanden, onwrikbaar zal blijven staan tot het einde der eeuwen. Doch hoogst te betreuren is de onzekerheid, of deze of gene natie den kostbaren schat van ons goddelijk geloof en godsdienst wel duurzaam zal behouden. En inderdaad bestaan er vele volken, die eertijds het pand des geloofs en de zuivere zedeleer getrouw bewaarden, maar nu helaas, afgerukt van de rots waarop de Kerk steunt, en gescheiden van Hem, wien de magt werd geschonken om de Broeders te bevestigen en lammeren en schapen te weiden, in onderlingen twist leven, onder de duisternis der dwaling bedolven zijn, en in het hoogste gevaar voor hunne zaligheid verkeeren.

En hier kan het niet anders, of Wij moeten overeenkomstig onzen pligt al de Vorsten en andere Regeerders der volken dringend in den Heer smeeken, dat zij toch eindelijk eens inzien en ernstig overwegen, hoe gestreng de pligt is, die op hen rust om te zorgen dat liefde en eerbied voor de godsdienst onder hunne volken toenemen, en om met alle kracht te beletten, dat het licht des geloofs in diezelfde volken worde uitgedoofd. Wee echter aan die Beheerschers, die, uit het oog verliezend dat zij dienaren Gods zijn ten goede, dat goede verzuimen te verrigten, terwijl zij het verrigten kunnen en moeten. Ook zij mogen sidderen en beven, wanneer zij, vooral door eigen medewerking, den kostbaren schat des Katholieken geloofs vernielen, zonder hetwelk het onmogelijk is Gode te behagen. Want voor den regterstoel van Christus zullen zij een bovenmate hard oordeel ondergaan en zien, hoe verschrikkelijk het is te vallen in de handen van den levenden God, en diens gestrenge regtvaardigheid te ondervinden.

Eindelijk, Eerwaardige Broeders, mogen Wij er niet aan twijfelen, of gij, de getuigen en deelgenooten van ons lijden, zult overeenkomstig uwe uitmuntende en alom bekende godsdienstigheid, godsvrucht en uwen bijzonderen ijver voor de Katholieke zaak met

Ons en met de geheele Kerk uwe vurige gebeden wel willen vereenigen en den goedertieren Vader van barmhartigheid duurzaam smeeken, dat Hij, door de verdiensten van zijn eeniggeboren Zoon onzen Heer Jesus Christus, zich over Italië en over gansch Europa en over de geheele wereld ontferme, en met zijne goddelijke almagt alle dwalingen, onheilen en rustverstoringen verdrijve; zijne heilige Kerk volle vrijheid en vrede doe genieten over de geheele aarde; de maatschappij verlosse van de groote rampen, waarmeê zij geteisterd wordt, en alle volken, wandelend langs de wegen des Heeren en vruchten voortbrengend in alle soort van goede werken, elkander doe ontmoeten in de eenheid des geloofs en der erkenning van zijnen Zoon.

VERSCHEIDENHEDEN.

DRIE AUDIENTIEN VAN HOLLANDSCHE ZOUAVEN BIJ ZIJNE HEILIGHEID PAUS PIUS IX.

Vellétri, 25 *Julij* 1866.

Nu, Eerwaarde Vriend, blijft mij niets over dan U mijn bezoek bij den Paus te beschrijven, een der schoonste herinneringsdagen mijns levens.

Den 19 Julij vertrokken twaalf Zouaven, waaronder ik was, uit Vellétri naar Rome. Zoodra wij te Rome aankwamen, vroegen wij dadelijk aan den kaptein permissie om naar den Paus te gaan. Des middags om 5½ uur gingen wij onder geleide van een korporaal. U de pracht van het Vatikaan te beschrijven, is onnoodig, daar gij dezelve kent. De zaal, waarin wij wachten moesten, was zeer eenvoudig. Nadat wij een half uurtje gewacht hadden, kwam Zijne Heiligheid naar ons toe, immer lagchend. Ons allen sprak Hij aan; vroeg vanwaar wij kwamen, en of wij het goed hadden. Vervolgens gaf Z. H. ons ieder een zilveren medalje. Toen Z. H. bij mij kwam, zag Hij mij een oogenblik aan, nam vervolgens de medalje en zeide: „Deze medalje voor u moet gij hier steeds op uw borst dragen"; waarna Z. H. hem diep tusschen mijn vest en borst stak, zoodat ik moeite had hem er naderhand uit te krijgen. Dadelijk echter vatte ik de handen van Z. H. en kuste ze vurig. Wij allen zoowel als de kardinalen en de geestelijken, die in het vertrek waren, begonnen om deze scherts te lagchen; doch ik was er het blijdste mede: dit kunt gij wel begrijpen.

Vellétri, 4 *September* 1866.

Toen zijn wij naar de St. Petruskerk gegaan om den zegen van den H. Vader, en dat is ons gelukt. Wij hebben den zegen van Hem ontvangen, en ook een zilveren medalje: dus nu zijn wij

oude Zouaven. Toen heb ik de hand van den H Vader op mijn hoofd gehad; en Hij duwde mij een weinig achterover, en toen zeide Hij tegen die andere geestelijken: „Hollande"; maar wat Hij meer zeide, dat konden wij niet verstaan, niets anders als „Hollande". Toen heb ik zijnen ring gekust, en toen ging Hij naar een ander; toen kon ik zoo gaauw zijn voet niet kussen; maar toen wij de medalje hadden ontvangen, gaf Hij ons den zegen. Dus, laat er nu maar gebeuren wat er wil, wij hebben eene groote genade ontvangen; die kon ik toch bij u, lieve Moeder niet ontvangen hebben; dus ik dank u nog duizende malen, dat gij het mij toegestaan hebt om naar Rome te gaan.

Vellétri, 23 *October* 1866.

Hooggeschatte Ouders, Broeders, Zusters en verdere familie!

Met ongeduld verbeidden wij het oogenblik, dat wij bij den H. Vader zouden toegelaten worden. Wij moesten ons tot dat einde netjes oppoetsen, en rangschikten ons op twee gelederen, en zoo marcheerden wij uit de Philotte naar het Vatikaan, begeleid door een korporaal van de section, welke te Rome in garnizoen ligt. Aan het Vatikaan gekomen zijnde passeerden wij de Zwitsersche garde, en beklommen de trappen naar de bovenzalen. Een prachtige trap! Voorwaar, ik heb nooit iets zoo schoon gezien; hij is gemaakt van het schoonste witte marmer, en zoo breed, dat er wel acht man nevens elkander op loopen kan. Nadat wij onderscheidene zalen doorgegaan waren, welke alleu met de schoonste produkten der schilder- en beeldhouwkunst prijkten, doch overigens zeer eenvoudig gemeubileerd waren, geleidde men ons in eene zaal, welke aan de vertrekken van onzen grooten Pius IX grenst; en daar moesten wij zoolang wachten, tot de dienstdoende kamerheer ons bij den Paus aangediend had. Eenigen van ons waren voorzien van eene supplica, welke volgens hun verlangen door den H. Vader geteekend werd, en weder anderen hadden eenige dozijnen Rozenkransen voor hunne familie bij zich, welke door den H. Vader gewijd werden. Een der kamerheeren verzamelde deze Rozenkransen op een zilveren blad, en bood ze toen den H. Vader aan, die, na de supplica's geteekend en de Rozenkransen gewijd te hebben, ons met zijne hooge tegenwoordigheid vereerde. Wij waren allen in gespannen verwachting, toen ons verwittigd werd, dat Z. H. in

aantogt was. Het duurde ook niet lang, of Z. H. verscheen, met een hemelschen glimlach op het gelaat, in ons midden. Wij stonden allen op eene rij geschaard, en Z. H. passeerde ons zeer langzaam, aan ieder onzer een zilveren medalje overreikende. De meesten onzer grepen zijne hand, en kustten den St. Pietersring. Waar mijne gedachten toen waren, weet ik niet; want ik was zoo verdiept in het aanschouwen van dit hemelsche gelaat, dat ik verzuimde den ring van Z. H. te kussen, iets, waar ik veel spijt van heb; maar in vergoeding van dat daalde de hand van Pius IX zegenend op mijn hoofd neder, eene gunst, welke mij alleen te beurt viel, en waarop ik zeer trotsch ben. Toen onze Vader Pius de rij ten einde was, trad Hij in het midden van ons, en sprak ons met eene majestueuse waardigheid, en toch vol zachtheid, aldus aan: „Brave jongelingen, die toont groot van geloof te zijn, Ik schenk u mijnen zegen, opdat de goede God u zijne genade schenke om voort te gaan in deugd, zoodat gij tot stichting strekt aan degenen, die u omringen, en tot eer der zaak, waarvoor gij gekomen zijt: aldus schenk Ik u en uwen nabestaanden mijnen zegen: †. En daarmede was onze audiëntie afgeloopen.

DE EVANGELISCHE ZAAL TE PARIJS.

In ons nummer voor Maart jl. berigtten wij (bl. 211), wat eenige Protestantsche ijveraars plan hadden, bij gelegenheid der Parijsche tentoonstelling te doen. Zij hebben inderdaad op het veld van Mars eene zoogenaamde „evangelische zaal" gebouwd, welke op zijn minst 500 personen kan bevatten, en den 22ª April plegtig ingewijd is. Op de estrade bevonden zich, behalve de leden van het comité, de predikant Valette van de Luthersche, Forbes van de Engelsche. Fisch van de Vrije, G. Monod van de Hervormde kerk; ook was er generaal Chabaud-La-Tour en Guizot. In die zaal zal men gedurende de tentoonstelling in verschillende talen preken, en conferentiën houden over de werkzaamheden der verschillende Protestantsche genootschappen in allerlei landen. Elken zondag zal er dienst gedaan worden in het Fransch, Engelsch, Duitsch, Italiaansch, Hollandsch, Spaansch, Zweedsch, enz., en bijzonder voor hen die door hunne bezigheden bij de tentoonstelling moeten blijven Elken dag wordt er een „bidstond" gehouden.

TOESTAND VAN PIUS IX.

Wij deelden in der tijd [1]) uit de „*Schlesische Zeitung*" een kort artikel mede, getiteld: „PIUS IX VOOR DEN HOOGEN RAAD"; daarin werd gezegd, hoe de vorsten van Europa op het toen te houden Kongres juist over Christus' Stedehouder zouden spreken, gelijk er, bij de veroordeeling van den Heer, door zijne vijanden en enkele vrienden over Hem zelven gesproken is. Wij gaven het hoogst treffende dier overeenkomst aan onzen hooggeschatten leermeester Broere te kennen, niet zonder de verwachting, dat er eene of andere leerrijke opmerking op volgen zou.

„'t Moet dan wél", luidde zijn wederwoord, „een *be-*
„*slissend* tijdperk wezen, dat zóózeer op het hoogste
„tijdperk der gansche wereldgeschiedenis gelijkt! Door
„het *offer*, ja! werd en wordt de wereld gered." ---

„Men huivert", schreef destijds „De Katholiek" [2]), „van
„de juistheid der overeenstemming, als men de verwachte
„zamenkomst der Europesche mogendheden, waarvoor het
„gekroonde oproer den te kruisigen Pius wil dagen,
„vergeleken ziet bij den Hoogen Raad, die vergaderde
„om den goddelijken Weldoener zijns volks te veroor-
„deelen." --- „Zij, die de wet, de geregtigheid en het

[1]) „*De Katholiek*", Dl. XXXVII, bl. 136 v.
[2]) t. a. p., bladz. 66 v.

„gezag krachtens plegtige, heilige, openbare verbindtenis „moeten verdedigen, zullen het welligt met eene ge- „huichelde liefde en ijver voor Christus' hoogsten verte- „genwoordiger in het aangezigt aller volken heiligschen- „dend met voeten treden!.... Hoor ik reeds den Iskariоter, „die zijn „*Ave Rabbi*!" komt herhalen!..."

Op menigerlei wijze zagen we in de laatste jaren de lijdensgeschiedenis onzes Heeren op den toestand van onzen H. Vader toegepast. Nog onlangs schreef de uitnemende Bisschop van Mainz: „De opvolgers van den H. Petrus hebben reeds vele vijanden gehad, sedert Christus hun in Petrus den last heeft gegeven van zijne kudde te weiden; dikwerf zijn die vijanden met wapengeweld naar de hoofdstad der wereld gedrongen, om den Opperherder der Christenheid aan hunnen wil te onderwerpen; doch zulk een stelsel van vijandige bestrijding, als wij voor onze oogen zien, heeft de Kerk nog niet beleefd. Groot bijna schijnen ons die Duitsche Keizers toe, die in open kamp met wapengeweld naar Rome togen, als wij hen bij dezen Franschen Keizer vergelijken, die den Stoel van Petrus meer dan ooit eenig ander Christelijk vorst heeft geschaad, daar hij dien in de sluipwegen der arglistigste politiek betrekt en aan zijne ergste vijanden overlevert, en intusschen uiterlijk voor de gansche wereld den schijn van een trouwen zoon poogt te handhaven. Wij kunnen dit verraad aan de Katholieke Kerk en haar Opperhoofd slechts met het verraad en den kus van Judas vergelijken; zóó heeft Judas met Christus gedaan, gelijk deze Napoleontische politiek met het ligchaam van Christus en deszelfs zigtbaar Hoofd doet." [1])

[1]) „*Deutschland nach dem Kriege von* 1866", S. 174.— Mainz, Franz Kirchheim. 1867. — In minder dan twee maanden tijds had dit gretig gelezen boek *zes* oplagen, en waren er bij de 18,000 exemplaren van geplaatst.

Maar wij kunnen niet zeggen, welk eene mengeling van gevoel ons aangreep, toen wij den tegenwoordigen toestand, inzonderheid van onzen H. Vader, door den welsprekenden Bisschop van Orleans in waarlijk verheven taal voorgesteld zagen. Wij weten niet, of hij ooit stouter bladzijden heeft geschreven. Ofschoon het oorspronkelijke bezwaarlijk weder te geven is, zal de lezer toch uit dit aangrijpend tafereel genoeg kunnen oordeelen, wat de tegenwoordige tijden zijn, en in welk een uitersten nood, menschelijkerwijze gesproken, ons aller geliefde Vader Pius verkeert. „Want", dus luidt de korte vraag van Mgr. Dupanloup, „hoedanig is nu de toestand?"

„Kinderen van dien heiligen Opperpriester randden den troon huns vaders aan; anderen verdedigden dien en veroorloofden aan niemand, dien troon met hen te verdedigen. Wel nu! wat zien we?

Zij die aanrandden hebben tot nu toe alles genomen, behalve den troon; zij die verdedigden hebben alles laten nemen, ook behalve den troon; en thans gaan zij die verdedigden vertrekken, en die aanrandden gaan naderen.

't Is hier niet, gelijk men altijd blijft zeggen en de Italiaansche minister het herhaalt, 't is hier niet *eene soevereiniteit, in gelijke omstandigheden geplaatst als elke andere soevereiniteit*: dat is volstrekt valsch en ongerijmd. Het is eene soevereiniteit, die sedert tien jaren door de beroovingen, overweldigingen, de vermoording van haar leger, door allerlei revolutionair bedrijf, door de aanhoudende aanvallen en aantijgingen van alle revolutionairen in geheel Europa, *tot een gansch buitengemeenen toestand* gebragt is; en wel zóó buitengemeen, dat niet éène regering het in dergelijken toestand zou uithouden, en zelfs die regering welke in Europa het sterkste schijnt, werd zij evenals de regering van den Paus aangevallen en omsingeld, in

een oogenblik zou verdwijnen, indien zij over geen leger van 600,000 man beschikte.

In dusdanige omstandigheden derhalve is de val onvermijdelijk; een ieder voorzegt het, een ieder kondigt het aan. Het geldt nu, om den val van dien troon, welke sedert tien jaren ondermijnd, van alle kanten geschokt, op dit oogenblik door een enkelen steun geschraagd wordt, door een laatsten slag en laatste prijsgeving met den val van den grijsaard te voltrekken: en de oogenblikken zijn voor Pius IX geteld; elke dag die voorbijgaat brengt hem den eindterm nader.

Ik voor mij, gaat de Bisschop voort, ik heb in dit vraagstuk al gedaan wat ik kon, om zooveel althans in mij was, de eer van Frankrijk en van Italië zelf te redden: ik heb alles gezegd, ééne zaak slechts uitgenomen; ik trok er mijne gedachte van af, en ik wilde die niet voorzien; maar men moet er het gezigt wel van ondergaan, nu wij den eindterm naderen en aan het uiterste raken.

Men heeft den *laatsten Dag van een veroordeelde* geschreven. Welnu! eene ongelukkige overeenkomst, gesloten tusschen hen die den heiligen Opperpriester aanrandden en hen die hem verdedigden, heeft hem tot die foltering gebragt, hem en zijne kinderen. Hij kent den dag en het uur.

Ongehoord schouwspel!

Ziedaar een grijsaard, een opperpriester, een koning, sedert duizend jaren op een troon van tien eeuwen gezeten.

Op dit oogenblik beschouwt de wereld zijnen doodstrijd.

De lansstoot, de gal en edik ontbreken hem niet.

Zijne zachtmoedigheid, zijne geduldigheid, zijne grootmoedigheid waren grenzeloos.

Ternaauwernood kwam de klagt des Gekruisten over

zijne lippen: *Ut quid dereliquisti me?* (Waarom hebt gij mij verlaten?)

De schriftgeleerden die hem beschuldigden, zijn daar allen rondom hem, om hem nog in dien uitersten nood te beschuldigen, om zich over zijne smart te belgen, om zich te verontwaardigen, als zijne woorden vol ontroering zijn, om de hem omringende gracht, na die eerst te hebben gegraven, nog te verbreeden, om de wonde van zijn hart, na die eerst te hebben toegebragt, te feller nog te ontsteken, eindelijk, om het volk tegen hem op te ruijen. En toch, dáár, gelijk in het Lijden, aarzelt men. De hand beeft en durft den laatsten slag niet toebrengen; ieder wil het om strijd door een ander laten doen. Piëmont zelf durft niet.

De raddraaijers zoeken, en zullen, om alles te voltrekken, wel vinden wat men altijd voor groote gruweldaden vindt, zij zoeken van die onbekende wezens, ongenoemde *bravi* [1]), wier misdaad slechts door de geschiedenis tot de toekomstige geslachten wordt overgebragt, maar wier lagen en verafschuwden naam zij niet weet te zeggen.

Zulke handlangers heeft men noodig. Zij zijn der zaak waardig. Men zal ze vinden; het behoeft niet gezegd, men zegt het reeds, om zich het regt van tusschenkomst tegen den Paus te geven: dat hij zelf de schuld van het oproer is.

Somwijlen, wanneer jagers lang eene prooi hebben vervolgd, dan, als zij geducht, als 't een leeuw is der woestijn, omsingelt men hem bij zijne overmanning, maar men aarzelt om den laatsten schicht tegen hem te werpen.

Hier is het geen leeuw, het is een lam. En toch allen beven zij van een geheim afgrijzen voor hunne euveldaad.

[1]) Benaming voor Italiaansche bandieten en sluipmoordenaars.

Intusschen, wat doet Europa? Europa ziet verschrikt, maar zwijgend dien langen doodstrijd aan.

Het slagtoffer slaat op zijn Calvarië zijne blikken naar alle kanten heen, en ziet nergens hulp: *Circumspexi, et non erat auxiliator!* (Ik zag rond, en er was geen helper!)

De ontzetting heeft hen allen verstijfd.

Maar waar zijn dan al die arenden, waarop Europa zich verheft, en die het op zijne standaards ontplooit?

Polen is door den een doorkorven.

De ander scheurt het verraste en verraden Duitschland uiteen.

Daar zie ik slechts gieren.

Ik bemerk een ander, die onlangs zijn vleugel heeft laten breken.

Een was er, sterker dan de anderen, die vrij over Europa henen zweefde.

Ach! die moest sterven om het lam te verdedigen, want het was de arend van Frankrijk.

Doch neen, men vroeg hem niet om te sterven: een blik en een kreet was hem genoeg om de moordenaars uiteen te drijven, maar hij vouwt zijn vleugel en gaat heen.

En gij, heilig Slagtoffer, groote Opperpriester! die met zooveel vertrouwen op de zonen van Frankrijk steundet, blijft u dan niets over dan het hoofd met uwen mantel te bedekken, en der Allerchristelijkste natie dien eeuwig beschuldigenden kreet toe te werpen: *Tu quoque, fili!* (Ook gij, mijn zoon!)

Ach! dat de toekomst, dat God en de menschen het ons vergeven! Ongetwijfeld, er zijn Fransche stemmen onder het geroep dat tegen u opgaat; maar 't is Frankrijk niet, neen, 't is Frankrijk niet, dat u veroordeeld heeft, heilige Opperpriester! Ook dat Italië niet, hetwelk gij zoo bemind hebt en vrij, glorierijk en getrouw wildet maken.

Ik herhaal het, tot eer van mijn land, alle regtschapen geesten staan verplet en de voorhoofden blozen.

En ik zie bij ons enkel de schriftgeleerden en de seïden [1]), die nog eene stem hebben om het *Crucifigatur* (Kruisig hem!) te roepen.

Mijne heeren, gij zijt te ver gegaan en gij verheugt u te veel: gij begint afgrijzen in te boezemen. En hier zijn mijne woorden tegen u overbodig, uwe daden volstaan.

Gij triomfeert. Het zij, zulk een triomf staat u wel. Maar dan?

Alles zal gedaan zijn, zegt gij? Neen; alles gaat dan eerst beginnen.

De Paus is zwak, en men meent alles tegen hem te kunnen.

Maar weet het, die zwakte is sterker dan gij! Reeds achttien eeuwen houdt zij het.

't Is waar, gij meent haar op uwe beurt te houden, en eindelijk te vermalen. Neen: hij daar — is de rotssteen, dien men niet vermaalt.

En als gij den Opperpriester beroofd en onttroond hebt, wat zult gij er mede doen? Ik heb het gezegd: „Dat zou „een dier gebeurtenissen wezen welke in de geschiedenis „weerklinken en een tijdperk kenmerken. De vorsten die „haar zouden voltrekken, zouden naar die daad genoemd „en geoordeeld worden. Wat ook hunne loopbaan zij, „onmogelijk konden zij de hand leggen aan eenige ge„beurtenis van langduriger gevolgen na hunnen dood, en „van geduchter verantwoordelijkheid voor hen tegenover „de geschiedenis, hunne kinderen, en God."" [2])

1) Dweepzieke moordenaars, slaafsche dienaars, enz.
2) *L'athéisme et le péril social*" (V^e^ édition, 1866), pp. 179—183.

VONDEL'S OVERGANG

TOT DE

KATHOLIEKE KERK [1]).

Hoe algemeener, M. H., de liefde voor het waarlijk schoone en echt kunstbesef in ons bemind Vaderland herleven en onze bloeijende ontwikkeling op meer praktiesch gebied gaan voltooijen en bekroonen, des te luider ook en dankbaarder zullen de verdiensten erkend worden van den veelbegaafden letterkundige, die, door zijne prachtuitgave van Vondel's werken, tegelijk zichzelven eene onvergankelijke eerezuil gesticht heeft, en niet slechts het bezielend voorbeeld geworden is van innige hoogschatting des grooten kunstenaars, maar tevens de wegwijze en vertrouwde gids voor allen, die den genialen Vondel, in geheel den rijken omvang zijns levens, verlangen te kennen.

Zijn reuzenarbeid heeft ons den koninklijken schat van Vondel's dichterlijke nalatenschap eerst volkomen aanschouwbaar gemaakt. Aan zijne wakkere onderneming danken wij het, dat deze voortbrengselen der hoogste Nederduitsche poëzie nu in al hun glans en heerlijkheid kunnen gewaardeerd en genoten worden. De heer

[1]) Eene voorlezing, gehouden voor de leden der „Katholieke Leesvereeniging" te Rotterdam, in April 1867. Ingezonden.

van Lennep geeft ons Vondel èn als mensch èn als kunstenaar, in heel den rijkdom zijner groote ziel en zijner ontzagwekkende dichtergave, te bewonderen. Laten uwe oogen den heer van Lennep naauwlettend volgen, en gij zult het verkwikkend licht van Vondel's geest, van de eerste morgenschemering af, aan onzen dichterlijken hemel zien opgaan, aanvankelijk stil en langzaam, allengs rijzend, telkens hooger en hooger stijgend, altoos winnend in klaarheid en kracht, tot het eindelijk alle sterrengroepen in het rond door zijn glans doet verbleeken, en uwe verbaasde blikken door de pracht zijner stralen verblindt!

Neen, we aarzelen dan ook niet, M. H., nu de laatste bladen van het prachtwerk ter perse gaan, het profetiesch woord te herhalen, waarmeê, zestien jaar geleden, een onzer Katholieke Tijdschriften de verschijning der eerste aflevering heeft begroet, en zeggen in gelijken zin en van ganscher harte:

„Van nu af klept de dankb're faam
„VAN LENNEP's met VAN VONDEL's naam."[1])

Naast al den lof echter, M. H., waarop die arbeid bij tijdgenoot en nakomeling de billijkste aanspraak mag doen gelden, en dien wij persoonlijk daaraan in dit oogenblik wijden, blijve het vergund, niet alleen aan onzen eerbied en liefde voor Neêrlands Hoofddichter maar aan nog heiliger gevoel tevens gehoorzamend, ook onze gemoedsbezwaren en bedenkingen met bescheidenheid bloot te leggen.

Zij betreffen, M. H., van Lennep's beschrijving van ééne daad uit 's Dichters langgerekten levensloop, zijne verklaring van één enkel, maar hoog gewigtig oogenblik uit de twee en negentig jaren van dat veel bewogen bestaan, ik bedoel, *Vondel's omhelzing der Katholieke waarheid, zijn*

[1]) *De Katholiek*, dl. XIX, bl. 109.

openlijken overgang tot de maatschappij dier Kerk, waartoe wij allen de eer en het geluk hebben te behooren.

Wien onzer valt niet aanstonds het veelbeteekenend gewigt van dit feit uit 's Dichters leven in het oog? De geloofsovertuiging toch van groote vernuften was altijd in de geschiedenis een voorwerp van naauwgezet onderzoek en niet zelden zelfs de aanleiding tot langdurigen en hevigen strijd, omdat door elk ten allen tijde de hoogste prijs gesteld werd op betrekking en verwantschap, op eenheid van denkwijze en gevoel met die verhevene geesten, die als de kroon en de glorie zijn van het menschelijk geslacht. Tot welke Kerk b. v. behoorde de groote treurspeldichter, wiens derde eeuwfeest voor drie jaren door Engeland werd gevierd? M. H., raadpleegt de geschiedenis, en gij zult bevinden, dat, zonder uitzondering, alle godsdienstige partijschappen hem beurtelings onder hare leden hebben gerekend. Terwijl niet weinigen hem een orthodoxen Anglikaan noemen, maken anderen hem tot een vrijdenker. Göthe beschouwt hem als den bij uitnemendheid Protestantschen dichter. Gervinus verklaart hem Rationalist, en elke Duitsche letterkundige, die zijne werken heeft toegelicht, schrijft hem de ideën zijner voorliefde en keuze toe, tot eindelijk de Engelsche schrijver Simpson, in eene reeks belangwekkende tijdschriftartikelen, hun allen den oorlog verklaarde en de bewijsvoering aanving, dat de groote Shakespeare een zoon was geweest der Katholieke Kerk. De Fransche schrijver Rio, in het bezit van onuitgegevene stukken, door hem ontdekt, vervolgde en voltooide het betoog, en ziet, den 17 Mei van des dichters derde jubeljaar (het jaar 1864) sprak ook prof. Signaeus, deken der Universiteit van Helsingsfors, in 't Protestantsche Finland, het openlijk en plegtig als zijne overtuiging uit, dat de auteur

van Hamlet ontegensprekelijk in het Katholicisme geleefd had en gestorven was.

Hoeveel hooger echter stijgt het belangwekkend gewigt dezer vraag, wanneer het Neêrlands Hoofdpoëet, den grooten Vondel, geldt. Hij toch heeft niet van geboorte af en als door overlevering in zijn geslacht tot de Katholieke Kerk behoord; neen, Vondel heeft het Protestantisme, waarin hij was opgevoed en tal van jaren had voortgeleefd, vaarwel gezegd, om, in den rijpen mannelijken leeftijd, op het glanzend middenpunt zijner alzijdige ontwikkeling, bij den vollen bloei zijner geniale geestesgaven, openlijk hulde te brengen aan de maatschappij der Katholieke Kerk, door de waarheid te omhelzen, die zij belijdt, en voortaan, in leven en werken, te gaan verheerlijken, wat zij aanbidt.

Mogt ge, ter dezer plaatse, M. H., een beknopt overzigt wenschen te hooren van de geschiedenis der kwestie, gelijk zij door niet-Katholieken, op weinige uitzonderingen na, tot heden behandeld werd; welnu, ik vat haar in twee woorden te zamen: Vondel's geloofsverandering is, met gelijke zekerheid als des Dichters bestaan, door allen zonder tegenspraak aangenomen; hoe minder zij echter als feit te loochenen viel, des te meer heeft men beproefd hare zedelijke waarde en beteekenis voor de Katholieke Kerk òf te vernietigen òf te verzwakken. Vondel is in waarheid tot het Katholicisme overgegaan, men erkent het; maar die overgang kan, naar hun oordeel, gelijk het toch een man van karakter bij zoo gewigtigen levensstap voegt, niet in volkomene opregtheid geschied zijn. Vondel, zoo beweren eenigen, heeft tot die geloofsverandering besloten, niet omdat het licht der waarheid hem getroffen en vermeesterd had, maar omdat zij hem de bereiking van minder edele inzigten scheen te verzekeren. Vondel, zeggen

anderen, heeft bij dien overgang minder naar den drang van eigen overtuiging dan naar de overredingskracht van anderen geluisterd. Kortom, of het omhelzen der Katholieke leer door een genie als Vondel eene glorievolle hulde mag geacht worden voor het Katholicisme, of als het ligtzinnig spel eens gewetenloozen kunstenaars moet worden gebrandmerkt: ziedaar de vraag, die den strijd der bevooroordeelde tijdgenooten en geschiedschrijvers opent, maar ons ook reeds vooraf hun aller overeenstemmend antwoord doet vermoeden.

Het zou mij te ver voeren, M. H., wilde ik u hier de verbittering en den toorn schetsen van zoovelen, wier partij door Vondel was verlaten, en wier gramschap over des Dichters bekeering niet zelden tot razernij en woede steeg, naarmate al wat die openbare en opspraakwekkende geloofsverandering voorafging, vergezelde en volgde, minder stof aanbood om haar verdacht te maken, en hen alzoo des te sterker tot de liefdeloosheden van een verblinden en dweepzieken sektehaat vervoerde. Liever haast ik mij te laten volgen, dat de bewerker der prachtuitgave geenszins onder het getal van dezen mag gerekend worden. Neen, de heer van Lennep valt niet op Vondel's geloofsverandering aan, om haar smadelijk „berucht" te heeten, zooals Siegenbeek; neen, de heer van Lennep verliest zijnen eerbied voor den persoon, zijne bewondering voor de parelen en keurgesteenten van den Katholiek-geworden Vondel niet, gelijk Witsen Geysbeek; de heer van Lennep eindelijk is er ver af, het hartstogtelijk voorbeeld te volgen van zoovelen, die Vondel èn als mensch èn als dichter liever onregtvaardig verkleinen, dan hem eene daad ten goede te houden, die, al weêrstreefde zij ook hun innigst gevoel, eerbied bij hen vinden moest en, bovenal voor die herauten der gewetensvrijheid, heilig en onschendbaar behoorde te wezen.

De heer van Lennep, M. H., — en ziedaar getrouw den indruk weêrgegeven, dien bij oplettende lezing zijne behandeling maken moet — de heer van Lennep vermeldt en verklaart Vondel's geloofsverandering, zonder opzettelijk iets te willen terugnemen van den eerbied, dien hij voor zijn held heeft opgevat; maar tevens — veroorlooft mij dit woord — zonder haar te begrijpen. Zij is voor hem een duister en onverklaarbaar geheim; het feit is voor hem een psychologiesch raadsel. Het is duidelijk, hij neemt eene groote levensbeweging waar, en beproeft haar uit te leggen, maar toont de natuur der werkende oorzaken niet te kennen. Wie de verschillende plaatsen, waar Vondel's overgang in de prachtuitgave besproken wordt, zorgvuldig met elkander vergelijkt, dit zal hem zonneklaar blijken: uit de veeljarige, ijverige studie van Vondel's geschiedenis, zijner persoonlijke daden zoowel als zijner dichterlijke werken, is de beeldtenis van den grooten kunstenaar in zoo indrukwekkende gestalte den heer van Lennep voor den geest opgerezen, dat hij zelfs geene aandacht leenen kan aan eenige onedele aantijging, dat hij elk verwijt van baatzucht of nevenbedoeling verachtend afstoot. Nogtans, M. H., — 't springt even sterk in het oog — Vondel's daad blijft onbegrepen, de heer van Lennep ziet den grooten Vondel tot het Katholicisme overgaan, maar heeft zelfs geen flaauw bewustzijn van het aantrekkende licht en van de veroverende kracht dier hemelsche waarheid, waarvoor ten allen tijde, als andere Paulussen op den weg van Damascus, ook de zelfstandigste geesten aanbiddend zijn neêrgevallen in het stof.

Hebben wij het regt om den heer van Lennep dit euvel te duiden? 't Ware eene ongerijmdheid, het te beweren; of wekt het uwe verwondering, M. H., als ge een ongelukkige, van het licht der oogen beroofd, gevoelloos en

koud ziet bij de kleurenpracht van Gods heerlijke schepping? en zoudt gij meenen over zijne onverschilligheid u billijkerwijze te kunnen verontwaardigen?

Wat dan meenen wij, den heer van Lennep ten schuld te mogen aanrekenen? Dat hij in de beschrijving der geschiedenis verder gegaan is dan *de bloote vermelding van het feit*; dat hij zich aan eene *pragmatische* behandeling van gebeurtenissen gewaagd heeft, wier uiterlijke verschijning hij kon waarnemen, doch voor wier verklaring hij zich onbevoegd had moeten achten; dat hij van het *onbegrepen* feit beproefd heeft *de laatste reden* te geven; dat hij zich niet vergenoegd heeft met de *„casus eventusque rerum"*, maar tot de *„ratio causaeque"*, gelijk de vermaarde geschiedschrijver der oudheid zegt, gepoogd heeft door te dringen, zoodat hij, — en wien kan het bevreemden? — beurtelings de eer der Katholieke Kerk te na komt, beurtelings, zijns ondanks, nevelen doet verrijzen rondom de grootsche figuur van zijnen held, en hij, zelfs te midden der heerlijke apotheose, Vondel's eerbiedwekkende gestalte voor onze oogen doet dalen.

Wanneer ik nu aanvang, M. H., tot staving mijner aanklagt, des heeren van Lennep's eigen woorden vergelijkend naast elkander te plaatsen, moge het dan vooral uwe aandacht niet ontsnappen, hoe in 't oog-springend des schrijvers getuigenissen gedurig verschillen, al naargelang hij meer let of op den handelenden persoon of op de daad, die verrigt wordt; al naarmate hij meer het oog heeft op Vondel, die hem eerbied afdwingt, of op zijne geloofsverandering, waarvan hij het redelijke maar niet vatten kan. Spreekt hij naar den indruk, dien des Dichters individualiteit op hem maakt, dan erkent hij zelfstandigheid en eigen overtuiging. Treedt echter in des schrijvers verbeeldiug de geloofsverandering op den voor-

grond, dan zien wij eensklaps de hoofdrollen van het belangwekkend drama aan vrienden en verwanten toegekend. Zweeft Vondel hem voor den geest, dan wordt deze, ook bij zijn overgang tot het Katholicisme, als vroom, opregt, aan alle nevenbedoelingen vreemd, als een man van edel karakter beschreven; waagt hij zich meer opzettelijk aan de verklaring van de daad, dan wordt als beweegreden opgegeven, wat voor een man, die zedelijke waarde en eerbied voor zichzelf bezit, naauwelijks als eene verwijderde aanleiding tot zoo albeslissenden levensstap gelden mag.

En op deze wijze ontstaat er niet slechts iets ongelijkmatigs, onbestemds en zwevends, maar eene ware dubbelheid, een wezenlijke strijd in de teekening, en bieden ons de eigene getuigenissen van den geschiedschrijver de bewijsstukken aan, waarop wij meenen, hem te mogen aanklagen en veroordeelen.

„De geloofsverandering van onzen hoofddichter", zoo luidt het bij den aanhef, „van een man, die reeds van bezadig-„den leeftijd was, en als vroom en oprecht bekend stond, is „een te belangrijk keerpunt in zijn geschiedenis en een „te merkwaardig feit op zich zelf, dan dat wij er niet „meer opzettelijk bij zouden stilstaan" [1]). Met deze woorden vangt de heer van Lennep zijne behandeling aan; en als hij vervolgens heeft uiteengezet, wat in zijn oog het feit moet verklaren, besluit hij ten laatste met deze woorden:

„Wie aandachtig de werken van Vondel, zoo vóór als „na dien tijd geschreven, gade slaat, zal kunnen bemerken, „dat hij daarbij volgends overtuiging te werk ging. Im-„mers, van 't jaar 1630 af, worden wij langzamerhand een

---

[1]) *De werken van Vondel in verband gebracht met zijn leven, en voorzien van verklaringen en aanteekeningen* door M^r. J. van Lennep. Dl. III, bl. 620.

„wijziging gewaar in de door hem uitgedrukte gevoelens,
„een trapswijze verandering van politieke zoo wel als gods-
„dienstige meeningen. De krijgsbedrijven tegen Spanje strek-
„ken niet langer tot onderwerpen zijner lier:.... Zeker
„mysticisme, vroeger vreemd aan zijn zangen, dooradem
„nu zijn poëzy, en vertoont zich al sterker en sterker,
„tot dat eindelijk zijn gedichten reeds blijken dragen,
„dat hij van godsdienst veranderd is, alvorens hij nog open-
„lijk zijn vroeger geloof heeft afgezworen: en, eenmaal
„openbaar tot de Roomsche Kerk overgegaan, geeft hij deze
„ruime stof om zich op deze aanwinst te verhoovaardigen;
„want tot zijn dood toe betoont hij zich haar warmen
„aanhanger en verdediger..... En nu, 't zij men den stap
„door hem gedaan toejuiche of veroordeele, moet men
„zich niet gedrongen voelen toe te stemmen, dat een dus
„langzaam voorbereide overtuiging, die in een langdurigen
„levensloop nimmer weder aan 't wankelen gebracht wordt,
„maar integendeel steeds vaster en vaster geworteld blijkt
„te zijn, eenigen eerbied verdient, en dat hij lichtvaardig
„handelt, die, zonder stellig en afdoend bewijs, een be-
„schuldiging van baatzucht, of van welke aardsche en
„waereldsche bedoeling, dan ook, tegen Vondel durft
„opwerpen?" [1])

Tot zoover ademt alles eerbied voor Vondel; tot zoover wordt Vondel's verstandelijke aanleg gehuldigd, en erkennen wij in de teekening den zelfstandigen, onafhankelijken man, gelijk hij ons door al zijne geschiedschrijvers beschreven wordt. Tot zoover wordt de geloofsverandering als Vondel's geheel eigene, volkomen persoonlijke daad erkend, als gevolg van eigen overtuiging opgevat, en wel eener overtuiging, die langzaam voorbereid en de vrucht van vele

[1]) Dl III, bl. 624.

jaren onderzoek, overweging en studie was. Reeds in 1630 immers, dat is tien jaren vóór zijne openlijke bekeering, schrijft de heer van Lennep, kende Vondel de Katholieke leer niet slechts oppervlakkig, maar had hij haar derwijze doordacht en begrepen, dat zij tot zelfs zijne staatkundige denkbeelden wijzigde, en reeds Katholiek gevoel, vroeger vreemd aan zijne zangen, al sterker en sterker zijne poëzij doorademde.

Maar laat mij thans de keerzijde van het muntstuk toonen. Het *eigenlijk rationele* van Vondel's daad blijft voor den heer van Lennep in het ondoordringbaar duister zweven, en is voor zijn geest het onoplosbaar raadsel van de Sphinx. Hooren we slechts, hoe hij elders die plegtig erkende overtuiging in gelijke mate loochent, als hij meer aan den invloed en de overredingskracht van verwanten en vrienden toeschrijft.

Als „beweeggrond" [1]) toch tot dien hoog gewigtigen stap (verstaan we het wel: als *grondreden*, die den Dichter tot dien stap *bewoog*) wordt door den heer van Lennep opgegeven:

„De aandrang van ijverige en bekwame vrienden" [2]). En eenige regelen later lezen we: „Het kan niemand wonder „baren, dat zij hem tot een prozeliet zochten te maken „van een geloof, 't welk zij zelve oprechtelijk en innig voor„stonden: het is evenmin wonder, dat zij hem eerlang aan 't wankelen brachten." Weêr verder heet het, dat Vondel „onder den invloed zijner Katholijke vrienden geraakte."

En als vervolgens Pastoor Leonardus Marius wordt beschreven, van wien de heer van Lennep zegt, dat hem de eer bewaard was ook een „prozeliet als Vondel" voor zijne

[1]) Vergelijk Dl. III, bl. 620 enz. met Dl. IV, bl. 3.

[2]) Dl. III, bl. 623.

Kerk *te winnen* [1]), wat wordt dan vooral in het licht gesteld? De *schranderheid* van Pastoor Marius, zijne *overredingskracht* en het feit, dat hij verscheidenen, zelfs onder de aanzienlijkste familiën, tot de Roomsche Kerk *wist te brengen* gelijk mede zekeren predikant Jacob Ouzeels genaamd. Allerduidelijkst ten laatste blijkt, hoeveel er van Vondel's *overtuiging* bij den schrijver overblijft, waar hij den brief bespreekt van Antonides van der Goes, die den heer van Lennep, eerst na de behandeling van Vondel's overgang, in handen kwam. Het schijnt mij volstrekt onnoodig, M. H., u hier met den inhoud van bedoelden brief, die toch, sinds de opmerkingen van Advokaat van Hasselt, in de „*Dietsche Warande*" [2]) zijne waarde en bewijskracht verloren heeft, nader bekend te maken. Alleen wil ik u doen hooren, met welke verklaring de heer van Lennep zijne aanmerkingen over dezen brief besluit; nu, zegt hij, is het hem gebleken, dat het voorbeeld van Anna, Vondel's dochter, „haar invloed, en die van de geleerde Katholijken, waarmede zij verkeerde, haren vader tot het Pausdom brachten." [3])

Nog meerdere plaatsen uit de prachtuitgave zouden wij hier ten bewijze kunnen aanhalen en u b. v. ook de beschrijving van Vondel's vriendschapsbetrekking met den regtsgeleerde Cornelis Gijsbertsz. Plemp [4]) kunnen mededeelen; doch waartoe is het noodig? ik vraag het u, behoeft des schrijvers meening nog duidelijker in het licht te worden gesteld? Vorderen zelfs zijne woorden, die immers het geoefend oor veel meer te verstaan geven dan ze letterlijk uitdrukken, wel verdere verklaring? Of wat wordt er van Vondel's persoonlijke overtuiging, te voren aangenomen, bij deze lijdelijke volgzaamheid? Neen, hier erkennen wij den diepdenkenden en vromen Vondel niet. Ongetwijfeld, dat zijn verkeer

---

[1]) Dl. III, bl. 624. [2]) Dl. VI. [3]) Dl. IV, bl. 2 en 3. [4]) Dl. III, bl. 471.

met Katholieke vrienden hem gemakkelijker in kennis zal gebragt hebben met de Katholieke waarheid; dat het hem vooral de gelegenheid aanbood, om de leer dier Kerk en hare toepassing op het persoonlijk en huiselijk leven met eigen oogen van meer nabij te aanschouwen; kortom, dat de omgang met zijne Katholieke vrienden een heilzamen, hoewel verwijderden, invloed op zijne geloofsverandering zal geoefend hebben: hoe zouden wij kunnen aarzelen het aan te nemen? Doch uit eerbied voor Vondel's karakter en uit liefde voor de waarheid teekenen wij protest aan tegen al die uitdrukkingen, welke de zedelijke waarde van den Dichter en zijne daad, „in dit belangrijk keerpunt zijner geschiedenis", doen dalen. Neen, geen „aandrang van ijverige en geleerde vrienden", geen „onder den invloed geraken", geen „winnen", geen „prozeliet maken", geen „aan 't wankelen-", geen „tot het Pausdom brengen" heeft eenigen grond in de geschiedenis; 't zijn altemaal woorden en wendingen, die duidelijk bewijzen, dat de schrijver, of omdat het feit hem duister, of hij er tegeningenomen was, zich volstrekt onbevoegd had moeten achten om het voor anderen te verklaren. „Elk", zoo getuigt Vondel's Protestantsche levensbeschrijver Brandt, die tevens zijn tijd- en stadgenoot was, „elk most bekennen, dat hem 't stuk van den „Godtsdienst *ter herten ging*, en dat hij *daarin ijverde zonder „yemant t' ontzien.*"[1]) Ja, dat de geniale kunstenaar, de dichter van zoo fieren, verhevenen geest, de zelfstandige man, die nooit zelfs een enkelen versregel tegen eigene overtuiging heeft geschreven, veeleer de toegenegenheid zijner vrienden en zelfs de liefde zijner dochter zou hebben opgeofferd, dan zijn redelijk gevoelen prijs te geven, het ware zonder moeite te begrijpen; maar dat hij, in eene aangelegenheid

[1]) Geeraardt Brandt. *J. v. Vondel's leven*, bl. 74.

van zoo ernstig belang, voor het overwigt van welsprekende redenering week, zich door voorbeelden leiden, door invloeden beheerschen liet, het zal voor ieder, die een blik in Vondel's zieleleven heeft geslagen, — mits hij den moed bezit om te erkennen, dat ook gezonde zinnen en de drang van een helder hoofd tot het Katholicisme voeren kan, — eene handtastelijke tegenspraak, eene ongerijmdheid blijven.

Doch verwonderen wij ons niet, M. H. Wanneer het oog van den schilder de lijnen, de kleuren en vormen van zijne type niet meer kan onderscheiden, zoodat hij onder het schetsen, in plaats van de natuur, eigen opvatting en fantasie gaat volgen, loopt hij noodwendig gevaar, dat hem èn de waarheid èn het leven, heel de waarde zijner teekening, ontsnapt. En helaas, dit gebeurt onzen geschiedschrijver op dubbele wijze. Hoorden wij tot hiertoe alleen, dat Vondel, onzelfstandig en zwak, geen eigen overtuiging volgde: wat hem bij zijne geloofsverandering als uitzigt en doel schijnt toegedicht te worden, doet zijne grootheid van karakter nog sterker verflaauwen op van Lennep's schilderij.

't Is waar, als hij het verhaal mededeelt van zekeren regtsgeleerde, dat Vondel, na het overlijden zijner echtgenoote, zijn oog had geworpen op zekere welgegoede weduwe van de Roomsche gezindheid Maria Tesselschade Roemers, en men hierin de hoofdreden van zijne geloofsverandering zoeken moest, dan hecht de schrijver niet alleen geen geloof aan deze „vertelling", maar gaat zelfs verder en zegt: „toegegeven dat Vondel een tweede vrouw „zocht, en dat hij Tesselschade tot dien rang wilde ver„heffen, zoo vind ik nog geen vrijmoedigheid, om daarin „'t zij de hoofd-, 't zij zelfs een bijoorzaak van zijn geloofs„verandering te zoeken: vooreerst, omdat ik ongaarne,

„bij menschen, aan wie ik achting toedraag, een onedele „drijfveêr veronderstel: ten anderen, omdat Vondel gedurende „zijn geheele leven, een kordaatheid in zijn handelingen en „een onverschilligheid omtrent geldzaken heeft aan den „dag gelegd, waarmede een baatzuchtige handelwijze, als „die hem toegeschreven wordt door den rechtsgeleerde „„van goeden geloove", in lijnrechten strijd is, en eindelijk, „omdat wij, ter verklaring van 's mans overgang tot de „Roomsche Kerk, onze toevlncht niet behoeven te nemen „tot het zoeken van eenige bijkomstige oorzaak". [1])

Naast deze warme verdediging echter van Vondel's edel gemoed wordt door den heer van Lennep als „beweeggrond", en wel als *eerste en voornaamste* beweeggrond, eene reden aangegeven, die, waar het geloofsverandering geldt, in den ligtzinnigsten jongeling naauwelijks zou te vergoelijken zijn, hoeveel te meer het karakter van een bezadigd man onwaardig is, wiens *ernst*, *vroomheid* en *opregtheid* door den heer van Lennep, zoowel als door Brandt, met ronde woorden worden gehuldigd, en wiens zielenadel uit heel zijne geschiedenis en al zijne werken spreekt.

Waarlijk, M. H., men aarzelt, bij eene eerste lezing, zijne eigene oogen te gelooven; maar inderdaad, wat geeft de heer van Lennep duidelijk te verstaan? welke was volgens hem de eerste *beweeggrond* bij Vondel's overgang? M. H., het was Vondel te doen, om een *rustig leven*! Vondel zocht in de Katholieke Kerk „een *schuilplaats*"! [2]) Zij moest hem een toevlugtsoord zijn, „waarin hij zich aan de twisten, welke de Hervormden verdeelden, voor altijd kon onttrekken"; kortom, Vondel zeide de godsdienst zijner ouders vaarwel en werd Katholiek, omdat hij het strijden moede was en naar rnst verlangde.

---

[1]) Dl. III, bl. 622.

[2]) Dl. III, bl. 623.

Verbeeldt het u, M. H., Vondel zocht *rust*! Hij, de nimmer rustende Dichter, die eerst *op zeven en tachtigjarigen* ouderdom, *vijf jaren voor zijn sterven*, de pen uit zijne stramme vingeren nederlegde! Hij, de altoos woelige en strijdlustige Vondel, over wien, eenige jaren na zijne geloofsverandering, door den Drossaart Hooft aan prof. van Baerle werd geschreven: „My deert des mans die *geenes dings eerder moede* schijnt te worden, dan *der ruste*"![1]) Vondel eindelijk, die niemand ooit een woord schuldig bleef; hij, die al de vormen zijner kunst, zelfs het treurspel, tot een wapen wist te maken, waarmede hij zonder ophouden allen, die in zijn woeligen tijd de zwakheid vervolgen of het regt schenden durfden, kastijdde. Hij, M. H., zou, volgens den heer van Lennep, in de Katholieke Kerk „een schuilplaats" gezocht hebben, „waarin hij zich aan de twisten, welke de Hervormden verdeelden, voor altijd kon onttrekken." Zou men niet zeggen, dat de heer van Lennep hier al het ingrijpend gewigt van het feit uit het oog heeft verloren, en volstrekt den ernst van den gemoedelijken geschiedschrijver mist? Het is, of, naar zijne meening, een vroom en opregt man van godsdienstig geloof kan veranderen, even gelijk iemand zijn huis verlaat, en zich op eene andere stadsgracht eene woning aankoopt, omdat de al te woelige nering of onrust zijner geburen hem het genoegen zijns levens verstoort. Van hoogeren vrede wordt volstrekt niet gerept; aan zielerust, aan die rust, waarnaar verstand en hart van den dwalende haakt; aan de rust, die het bezit en het genot der waarheid schenkt, schijnt door den heer van Lennep zelfs niet gedacht te worden. Volgens hem zocht Vondel slechts rust van schermutseling en strijd, een rustige „schuilplaats", waarin

[1]) Dl. IV, bl. 443.

hij zich buiten de twisten der Theologen en van het volk kon houden. Wie weet het, misschien wordt ook door den heer van Lennep wel *„de rust des grafs"* bedoeld, gelijk weleer bij de behandeling derzelfde kwestie, door den heer Bakhuizen van den Brink, in het maandschrift *„De Gids"*, het Katholicisme werd opgevat. [1]) Hoe nu licht de heer van Lennep zijne voorstelling toe? Vondel, zegt hij, „had van de bestaande kerkgeschillen niet dan oppervlakkige denkbeelden." [2]) De geschiedschrijver blijft echter het bewijs schuldig; en wij betwijfelen het, of hij tot staving wel iets anders zou kunnen aanvoeren dan — wat in onze oogen alle bewijskracht mist — dat Vondel den contra-Remonstranten, in zijne hekeldichten, in plaats van hunne eigene in den vorm eenigzins verzachte stellingen, somtijds vlakweg de raauwe en barre beginselen van Calvijn zelf verwijt. Maar eens aangenomen wat de heer van Lennep zegt, was dan Vondel ook vreemd gebleven aan de leer van zijn eigen Kerkgenootschap, dat der Doopsgezinden, waarin hij was opgevoed, waarin hij ruim vijftig jaren had voortgeleefd, en dat hij toch eenmaal, gelijk door bovengenoemden schrijver in *„De Gids"* uitdrukkelijk bevestigd wordt, „met kracht verdedigd en met warme overtuiging omhelsd had"? [3]) Ook, zegt de heer van Lennep, begaf Vondel zich ongaarne in de „theologische hairkloverij"; [4])

---

[1]) *De Gids.* 1857. *Vondel met Roskam en Rommelpot.* Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink.

[2]) Dl. III, bl. 622.

[3]) „Zij", zegt onder anderen dezelfde schrijver, „die Vondel's overtuiging in het eerste tijdvak van zijn leven verdenken, mogen toezien, hoe zij de eenstemmigheid verklaren, welke zijne politieke en godsdienstige gevoelens aan die zijner geloofsgenooten verbond."

[4]) Dl. III, bl. 622.

maar, vragen wij, was Vondel dan de man niet, om onderscheid te kunnen ontdekken tusschen de algemeene en echte Kerkleer en de onbeduidende haarkloverijen der Theologen? [1]) Doch, wat er ook van dit alles zij, werd Vondel, te midden der heerschende Kerkgeschillen, tot verandering aangedreven, dan immers heeft hij, in elk geval, om, „bij dit belangrijk keerpunt in zijne geschiedenis", het verwijt van onteerende ligtzinnigheid en gewetenlooze onopregtheid te ontgaan, eerst een ernstig onderzoek moeten instellen, of hetzij dat Kerkgenootschap, waartoe hij van geboorte behoorde, hetzij eenige andere vorm van het Protestantisme niet de waarheid leerde, in plaats van onbezonnen en blind „rust en bevrediging" te gaan zoeken in het Katholicisme. Wie kan het aannemen, dat een man als Vondel tot de Katholieke Kerk zou zijn overgegaan, „ook al mocht hij zich", gelijk de heer van Lennep zonder eenigen grond durft veronderstellen, „in den aanvang niet vereenigd hebben met al hare leerstukken." [2])

---

[1]) Het is inderdaad opmerkelijk, hoe sterk de heer van Lennep, bij geheel deze behandeling, zich inspant, om zijn lezers te doen gelooven, dat Vondel weinig opwekking gevoelde voor Theologische studiën, dat hij „alles behalve een Theoloog" was.

In overeenstemming met hetgeen wij boven schreven en met de opmerking van „*De Gids*" blijven wij beweren, dat Vondel ook „in het eerste tijdvak zijns levens" eene overtuiging volgde; en wat is de overtuiging van een gemoedelijk man, vooral te midden van Theologische twisten, zonder grondige godsdienstige kennis?

Om echter ten overvloede te toonen, dat Vondel van nature volstrekt niet afkeerig was van Godgeleerde studiën, willen we hier, in plaats van onze eigene bevinding meê te deelen, liever het onverdacht getuigenis laten volgen van den heer A. S. Kok, die in zijn „*Vondel in eenige zijner vrouwenkarakters*", bl. 19 aldus schreef: „Het is mij menigmaal opgevallen, wat eene uitgebreide kennis van de theologie der Roomsche Kerk, opgevat van de meest dichterlijke zijde, in Vondel's poëzie doorstraalt en hoe gemeenzaam hij bekend moet geweest zijn met de uitstekendste denkers, die deze Kerk heeft opgeleverd".

Zou dan die hooge voorliefde voor Godgeleerde wetenschap hem bij zijne geloofsverandering zijn ingestort?

[2]) Dl. III, bl. 623.

Verlaten wij thans eenige oogenblikken den heer van Lennep met zijne beschouwingen, en gaan wij op onze beurt eene oplossing van het belangwekkend vraagstuk beproeven, die, terwijl ze in naauwkeurige overeenstemming is met de geschiedenis en al de eigenaardigheden van des Dichters persoonlijkheid, tevens der Katholieke Kerk in hooger beteekenis stof geeft, om zich op de aanwinst van een genie als Vondel „te verhoovaardigen".

Na u echter reeds geruimen tijd te hebben bezig gehouden, durf ik, voor heel den omvang eener wijdloopige uiteenzetting, naauwelijks uwe aandacht vergen; ik zal mij daarom bepalen tot de aanwijzing dier gezigtspunten, die mij toeschijnen het helderst licht over de gebeurtenis te werpen, en den gewigtigen omkeer in des Dichters zieleleven op de natuurlijkste wijze verklaren.

Stellen we ons, op de eerste plaats, den toestand der maatschappij en vooral van het Protestantisme, in Vondel's dagen, helder voor den geest.

Vondel, M. H., heeft die eenw beleefd en doorleefd, waarin, gelijk al de bladzijden harer geschiedenis getuigen, de werking van menigvuldige en groote krachten zich alom, gelijktijdig en duurzaam openbaarde.

Vondel's eeuw was een tijdperk van algemeene en alzijdige beweging. Roept u de belangrijke gebeurtenissen in het geheugen, die er liggen tusschen 1587 en 1679, Vondel's geboorte- en sterfjaar, en ge zult u tegelijk al de woelingen herinneren, de wrijving en den strijd dier tijden, zoo onrustig op elk gebied: op elk, en niet het minst op godsdienstig gebied. Het was namelijk die onzekere tijd, toen het Protestantisme, na honderdjaren bestaans, zijne eerste phase zag ten einde spoeden; waarbij, gelijk Monseigneur Broere opmerkt, „de onwaarheid van het Protes„tantisme weder duidelijker blijken moest en een groot

„aantal terugkeerde tot de oude Katholieke Kerk. Het was „de tijd van de terugwerking der natuur tegen de haar „opgedrongen dwaalleer..... Het kon niet missen, dat velen, „bij deze crisis, de dwaling doorzagen tot op haren grond, „en terugkeerden tot de hen onophoudelijk roepende Ka„tholieke Kerk..... Een buitengewoon groot getal van Protes„tanten, van predikanten, van geleerden, van vorsten en „staatspersonen zwoeren hunne dwaling af, en herkenden „het eenige ware Christendom, in de Katholieke Kerk. „Welke beweging er in dien zin plaats greep," zoo gaat de geniale schrijver voort, „make men daaruit op, dat „Christina, de eenige telg van dien Gustaaf Adolf, die „het Protestantisme in Duitschland redde, en wiens naam „daar, voor de bestrijderen der Kerk, nog tot leus ver„strekt, den toen zoo magtigen troon van Zweden verliet, om „ongehinderd het Katholiek geloof te kunnen omhelzen." [1])

Kan het nu bevreemden, M. H., ik vraag het u, dat een man als Vondel niet stil stond, te midden dier beweging zijner eeuw? Is het, volgens den natuurlijken gang der dingen, niet te verwachten, dat ook een genie als hij minstens aan het denken zal geraken? Zijn er verwanten en geleerde vrienden noodig, om ons dit, als ware het op zich zelf eene ongerijmdheid, begrijpelijk te maken? Wie toch was Vondel? Allereerst, M. H., Vondel bezat eene waarlijk groote ziel! Hij was een *hoogst maatschappelijk* genie! Hij was een man, die, zonder ooit zich lijdelijk door den geest der eeuw te laten beheerschen, openstond voor al de indrukken van zijnen tijd, en deelnam in al de bewegingen der geschiedenis. „Na de voltooijing „van mijn arbeid", zegt de heer van Lennep in de inleiding zijner prachtuitgave, „zal ik tevens wel geen volledige maar

[1]) *De Katholiek*, dl. XXII, bl. 202, 206, 208.

„toch, in zekeren opzichte een beknopt tafereel geleverd „hebben van wat, gedurende vijf en zeventig jaren, zoo „op het gebied der letteren als op dat van staatkunde, „godsdienst en krijgswezen, in Nederland, ja gedeeltelijk „ook in Europa merkwaardigst voorviel." [1])

En wat hier, op de tweede plaats, vooral onze aandacht verdient: niet slechts al zijne dichterlijke voortbrengselen, zelfs die zijner eerste jeugd, maar ook al de gezaghebbende beschrijvers van zijn leven getuigen eenparig, dat Vondel van natuur een diepdenkend, zwaargeestig, ernstiggestemd en opregt godsdienstig man was. Welnu, M. H., wat is er meer noodig om ons te verklaren, dat zulk een man zich minstens rekenschap begint af te vragen van de godsdienstige beweging, die hij onder zijne oogen aanschouwt, van den afval van het Protestantisme, waarvan hij persoonlijk getuige was?

Doch treden wij in enkele bijzonderheden, en gij zult erkennen, dat tal van oorzaken, heel de toestand van het Protestantisme krachtig medewerkte, om hem de oogen te doen opengaan.

Is het wonder b. v. dat de man, dien ik u zooeven met losse trekken heb geteekend, volstrekt geen bewijs voor de waarheid van het Protestantisme erkennen kon in dat steeds toenemend verval der zeden en in die wreede en langdurige burgeroorlogen, waardoor zich, alom in Europa, het heldentijdvak van het Protestantisme kenmerkte?

Is het wonder, dat de tooneelen van scheiding en eindelooze verdeeldheid, die hij allerwege in het Protestantisme aanschouwde, ook in zijn eigen Kerkgenootschap, (als blijkt uit zijn gedicht *„tegen het vergift der* GEESTDRIJVERS" [2]) hem al klaarder en klaarder de onhoudbaar-

[1]) Dl. I, bl. 5 [2]) Dl. II, b. 572

heid toonden van het Protestantsch hoofdbeginsel, de ongerijmdheid van het „vrije onderzoek"? Is het eindelijk wonder, dat een man, wiens groote eigenschappen door den hoogsten zielenadel werden bekroond, dat een man zoo grootmoedig als Vondel, die zich bij voorkeur de zaak der onschuld en van den hulpelooze aantrok, en altijd streed voor het geschonden regt, dat hij het Protestantisme niet alleen in beginsel en leer begon te mistrouwen, maar zelfs te verafschuwen bij het zien van de onregtvaardige en schandelijke bejegeningen, van de wreede vervolgingen, die de onopregte voorstanders van het eigenlijke Protestantisme hunne weêrpartij aandeden? Omstreeks tweehonderd predikanten van hun ambt ontzet, meer dan tachtig uit het land gebannen, Oldenbarneveld onthoofd, Hugo de Groot in ballingschap en zooveel meerdere feiten van schreeuwend onregt en geweld verbitterden in hooge mate zijne edele ziel, gelijk zijne veelvuldige en scherpe hekeldichten overtuigend bewijzen.

Neen, M. H., als wij ons, in zulk eene eeuw en te midden van zulke toestanden, Vondel voor den geest stellen, een genie, zoo forsch naar geest en gemoed ontwikkeld, en zoo diep godsdienstig van aard, dan kan het volstrekt niet bevreemden, dat hij losraakte, zich inwendig verwijderde van het Protestantisme, dat hij minstens tot twijfelen, vergelijken, onderzoeken kwam, om rust en bevrediging voor geest en hart te vinden, en allengs tot dat helder bewustzijn te geraken, waarin hij, eenige jaren na zijne geloofsverandering, deze treffende dichtregelen schreef:

Mijn jonckheit bondt door errefleer
Zich aen een Secte, en geene meer,
Tot dat me, door een klaerder blijck
Van 't Weereltlijck en Kerckelijck,

Ontdeckt wiert, in een' schooner dagh,
De Perle, die verborgen lagh,
Waer voor men 't al met winst verliest.
Gelukkigh, die het beste kiest. [1])

Lang, M. H., zeer lang heeft Vondel de verborgen parel gezocht. Niet slechts tien jaren vóór zijne openlijke geloofsverandering nemen wij, gelijk de heer van Lennep zegt, wijziging van gevoelens in hem waar: vele jaren vroeger — zooals wij straks gelegenheid zullen vinden u te laten hooren — spreekt hij zijne ingenomenheid met meerdere Katholieke leerstukken duidelijk uit. Deze toenadering echter was nog geen overgang. Wat al diep ingewortelde vooroordeelen welligt boeiden en wederhielden hem. Immers ook de krachtigste en onafhankelijkste is niet altijd bestand tegen den invloed van vooroordeelen, die, gelijk de beroemde Newman aanmerkt, omdat ze van der jeugd af worden ingeprent, en zich indringend, als absolute, van ieder aangenome waarheden, welke geen bewijs noodig hebben, tot beginselen worden, die de redenering voorafgaan, en den geest onbewust, maar des te sterker overheerschen. Hij gaf echter aan zijn redelijken twijfel toe; *hij zocht.*

Zoo schreef hij in 1630:

„Siet onse Joost
„Die soeckt, maer vind geen troost."

En zelfs de heer van Lennep verklaart zich genegen te vermoeden, dat Vondel in deze woorden zichzelf voorstelde, overal, in den strijd der leeringen, licht zoekende en in geen der hem bekende vormen van eere-

[1]) Dl. VI, bl. 52.

dienst eenige gerustheid of zekerheid vindende voor zijn geslingerd hart. [1])

Middelerwijl hield onze Dichter niet op, met al den gloed der levendigste verontwaardiging — zie b. v. zijn „*decretum horribile*" [2]) — tegen de leer van Calvijn en de Kerkelijke twisten te velde te trekken, en was hij met zijne geheele ziel zóó gerigt op al wat geloof en godsdienst raakte, dat hij, gelijk de heer van Lennep aanteekent, „zelfs bij het bezingen van gebeurtenissen, waarmede de Kerkelijke twisten hier te lande, in geen het minste verband stonden, niet nalaten kon daarop te zinspelen." [3])

Wat nu moest wel het meest geschikte, wat het eigenlijk en eenig middel zijn, om hem, bij die gesteldheid van geest en hart, te verlossen van de verblindende vooroordeelen, waardoor hij nog gebonden bleef aan de dwaalleer, die hij mistrouwde? Wat alleen kon hem, te midden zijner twijfelingen en der gemoedsonrust, waaraan hij ten prooi was, der Katholieke Kerk naderbij brengen, hem hare goddelijke waarheid doen inzien en erkennen? Immers alleen een onpartijdige blik in de geschiedenis, de naauwgezette studie der overlevering, de vergelijking van geloof en leven in het Protestantisme met dat der eerste Christelijke eeuwen. De genade Gods, M. H., was onzen Dichter nabij; zij voerde hem tot dit heilrijk besef. Althans in het jaar 1632 bragt Vondel voor den regtsgeleerde Jan Victorijn de volgende opmerkenswaardige regelen uit het Latijn van Hugo de Groot in Hollandsche verzen over:

Sie naerstigh van onse eeu terugh, ua d' oude jaren,
Doen d' eerste Godsdienst slecht en recht en onervaren
Noch geene konst verstreckte: doen s' oorlooghs onbescheyd,
En Helsche staet-sucht noch met geen Godvruchtigheyd

[1]) Dl. III, bl. 96. [2]) Dl. III, bl. 111. [3]) Dl. III, bl. 120.

Verbloemt werd: doen Gods wet tot betring kort begrepen,
Alleen niet was bekend den Leeraer scherp geslepen,
Maer zelf 't gemeene volck: doen 't vinnigh School-krackeel
Geen saed tot scheuring saeyde om noodeloos verscheel;
Maer elck om strijd beminde, en met den geest gedreven,
De waerheyd staande hiel, oock met gevaer van 't leven. [1])

Zeker, de enkele vertaling dezer dichtregelen geeft geen regt om te besluiten, dat die studie der Christelijke geschiedenis voor Vondel reeds een aanvang had genomen. Maar ziet, eene schijnbaar toevallige omstandigheid in zijn dichterlijken werkkring kwam gelukkigerwijze, omstreeks dezen zelfden tijd, die studie voor hem noodzakelijk maken en verpligtte hem zelfs, om het doorvorschen der Kerkelijke oudheid langdurig en ijverig voort te zetten. Zijn lang beraamd plan namelijk was tot rijpheid gekomen: op het voetspoor van alle uitstekende dichters had Vondel een Epos, een Heldendicht ontworpen. En waar koos hij zijne stof? In de eerste Christelijke eeuwen. Zijn held was Constantijn de Groote. Zijn onderwerp de togt van den eersten Christenkeizer naar Rome. [2])

Nu was een oppervlakkige terugblik „van onze eeu na d' oude jaren" niet voldoende; de oude Kerkgeschiedenis moest geheel en met zorg doorbladerd, en, zou hij in dit hoogste kunstgenre een werk leveren, zijn aanleg en zijn naam waardig, de oorkonden en monumenten der eerste Kerk ijverig bestudeerd worden. Tot zulk eene voorbereiding werd Vondel bovendien uitdrukkelijk aangezet door zijn geleerden vriend Hugo de Groot, wien hij den aanhef van het ondernomen werk toezond en raad vroeg, en die hem ten antwoord onder anderen schreef: „UE. be„grijpt wel dat daar gelegenheit zal zijn om te spreken

[1]) Dl. III, bl. 147.

[2]) Dl. III, bl. 156.

„van de Heidensche en van de Christelijke kerkgewoonten", en hem vervolgens het lezen aanbeval van vele Kerkvaders en Conciliën, als: „de verdaediginge van Justinus, de wer„ken van Tertullianus, Cyprianus, de Conciliën van Neo„cesarië, Gangres, Laodicea, Ancyre en het generaal van „Niceën, 't welk, gelijk ook dat van Eleberi in Spanje en „'t eerste van Arles in Walschlandt, zijn gehouden ten „tijde van Constantijn." [1])

Wat dunkt u, M. H., kan, te midden der omstandigheden, die wij boven vermeld hebben, de studie der eerste Christelijke eeuwen zonder invloed en uitwerking gebleven zijn op de denkwijze en het gevoel van eenen man als Vondel? Neen, hij heeft zijn Epos niet afgewerkt, en diep betreuren wij het als een onherstelbaar verlies voor de kunst, dat de droefheid, die, sinds het overlijden zijner waardige en beminde echtgenoot Maria de Wolf, des Dichters ziel vervulde, hem den lust benam om het „zespaar boeken aan Constantijn beloofd" [2]) te voltooijen; maar wij danken God, dat hij, op dezen tijd zijns levens en bij die slingering en onzekerheid van zijnen geest, acht jaren en, om de vele voorbereidende studiën, vermoedelijk langeren tijd in het verklarend licht dier eerste Christelijke eeuwen gestaard heeft! Wat heilzamen indruk toch moest ze niet op hem maken, de geschiedenis dier eerste Kerk, die, door de kracht Gods, op de heidensche wijsbegeerte had gezegepraald, en de heerlijke vrucht van het bloed der Martelaren was! Hoe diep vooral moest het hem treffen, daar datzelfde leergezag, diezelfde genademiddelen, diezelfde eeredienst terug te vinden, die de

---

[1]) Dl. III, bl. 156.

[2]) Dl. III, bl. 158. Danckoffer aen David de Willem, Raed en Geheymschrijver van sijn Hoogheyd.

Katholieke Kerk der 17de eeuw met al de geleerde en heilige mannen, die zij allerwege voortbragt, nog erkende en die, honderd jaar geleden, de Hervormers roekeloos en vermetel hadden verworpen! Moest die ontdekking hem, gelijk zoovele anderen in zijn tijd, niet noodwendig tot het bewustzijn voeren, dat het werk der 16de eeuw geene ordelijke ontwikkeling, maar eene gewelddadige omwenteling; geene Hervorming, maar eene ontaarding en vervalsching; geene Goddelijke openbaring, maar bloot menschelijke invoering was; en dat de scheiding, de verdeeldheid en verwarring van het Protestantisme zich niet beter liet verklaren, dan omdat het werk der zoogenaamde Hervormers — verzet tegen het Katholieke leergezag — het werk was van den menschelijken hoogmoed, en de nieuwe tempel, dien zij gepoogd hadden te stichten, al steeg hij, gelijk Babel's toren, naar den zigtbaren hemel op, geenszins de volkeren heenwees naar God.

Te sterker, dunkt ons, des te meer vermeesterend moet die indruk op den geest en het gemoed van den genialen Vondel hebben gewerkt, wijl hij, reeds lang te voren, ontzag en eerbied aan den dag legde voor hetgeen natuurlijkerwijze door het Protestantisme wordt verfoeid en gehaat, het Kerkelijk Oppergezag in het Katholicisme. Of kunt ge op andere wijze het gevoel verklaren, dat in de navolgende verzen spreekt? Het is waar, 't is geen oorspronkelijk werk van Vondel, het is de vertaling van een Latijnsch gedicht van zijn broeder Willem; maar ik vraag het u: wie is echt en volbloed Protestant, en zou, vooral in Vondel's tijd, een Roomschen Paus, en wel zijne meer dan menschelijke Majesteit en vaderlijke goedheid en de gevoelens, die beiden inboezemen, al is het dan ook slechts vertalend, willen berijmen? En toch dit deed Vondel reeds in het jaar 1626, ongeveer 15

jaren vóór zijn openlijken overgang. Laat mij u het dichtstuk geheel doen hooren:

OP URBAEN DEN ACHTSTEN. [1])

Wat Godheyd vol ontsaghs is dit,
Die daer op seven bergen sit,
En swaeyt, met sijne rechte hand,
Dien blixemstrael, en gloênden brand.
Vervaerlijck als de Dondergod?
Terwijl hy, uyt het hooge slot,
Een ieder handelt soo beleefd,
En streelt, en smeeckt, en zegent, heeft
Hy onder sijn' schabel gebraght
En solen 't oorlooghsfors geslacht;
En, trapplende op 't gekroonde hoofd
Der grootste Koningen, verdooft
Het gloeyend purper van den Raed
Der Vaedren, die rondom hem staet;
Gelijck 't gestarrent flaeuwt, en daelt,
Soo ras de son in 't Oosten straelt
Van goud en rosen, uyt haer' troon.
Verhuyst Jupijn met al de Goôn?
En vaert hy uyt den hemel, om
Het Kapitool, sijn Heylighdom,
Te gaen besoecken? wat gesagh
Brengt d'eerste tijden voor den dagh,
En voert den ouden Numa weêr
Te Rome, met soo groot een' eer?
En levert Rome weder aen
Den grijsen Numa onderdaen?
Terwijl 't gemoed dit overleyt,
Soo luystert my mijn geest, bereyd

[1]) Dl. II, bl. 659.

Te baeren, en gedreven door
Yet hemelsch, dit al stil in 't oor:
Dees' is de groote *Sleutelvooghd*
Van 's Hemels poorte. rust nu. pooght
Niet meer te weten. buygh uw' knien,
En kus sijn' voeten wijd ontsien.

Te Rome, met den ingangk des gulden jaers 1625. *Vertaelt uyt mijn Broeders Latijn.*

Wij zijn bovendien te meer genegen, om aan onzen Dichter groote overhelling toe te schrijven tot het gevoel, dat deze regelen uitdrukken en in hem, te midden van de onzekerheden en wankelingen der godsdienstige maatschappij, waarin hij leefde, behoefte te erkennen aan geloofsgezag, naarmate wij in zijn karakter minder de sporen ontdekken van overmatig zelfgevoel en hoogmoed.

De groote Vondel was beminnelijk ootmoedig. Bij het billijkst bewustzijn van eigen kracht mistrouwt hij altijd zich zelven, en zien wij hem telkens zijne „Mecenaten, Aristarchen en Keurmeesters" raadplegen. „Van zijn eigen werk", zegt Brandt „sprak hij zedig, of met groote inge„toogenheit en men hoorde hem nooit op eenige zijner „dichtwerken, hoe hoogh die ook van anderen wierden „gepreezen, met den minsten schijn van laatdunkendheit „roemen". [1]) En de heer van Lennep verhaalt, dat men hem, bijna 50 jaren na den dood van zijn beminden broeder Willem, nog hoorde zeggen: „ik zou wel schreijen als ik aan mijn broeder denk: *hij ging mij ver te boven.*" Wij behoeven echter uit deze en soortgelijke feiten en getuigenissen alleen niet te besluiten. Vergelijkt zijne poëzie met die van Bilderdijk, Feith en andere groote, maar echt Protestantsche Nederlandsche dichters, en wat

[1]) Brandt, bl. 78.

ge bij dezen, schier zonder uitzondering, aantreft, te vergeefs zult ge het in den grooten Vondel zoeken: dat dikwijls uitsluitend subjectieve, die koude bespiegeling, die werkelooze en eentoonige zelfbeschouwing, dat altoos aan zichzelf denkend en zichzelf gevoelend *ik*, dat in Lyrische vervoering over zichzelven onophoudelijk zich zelven bezingt. Zoo niet Vondel. Vondel is de man van daad en handeling; let slechts op zijn geliefkoosd dichtgenre, leest zijne treurspelen: M. H., ze zijn drie en dertig in getal. Vondel is de man der edelmoedige en zelfopofferende liefde: getuigen, onder anderen, die tallooze Satyren, waarmede hij zich, en niet zelden met aanzienlijke nadeelen voor zichzelven, aan de zijde der bedreigde of vervolgde onschuld plaatste.

Wat er echter ook van den inhoud der zooeven voorgelezen regelen zij, hoe men ook over de bewijskracht van dat gedicht op Paus Urbaen gelieve te oordeelen: zeker is het, volgens het letterlijk getuigenis van Vondel's Protestantschen levensbeschrijver Brandt, dat onze Dichter, vóór zijne bekeering, beweerde, „dat' er geen zeekerheit „in den godtsdienst was, ten waar men een' onfeilbaaren „Rechter en verklaarder, van al wat in geschil stondt, „erkende op der aarde, een' Stedehouder van Christus." [1])

Wanneer en op welk oogenblik zijns levens dit bewustzijn volle rijpheid verkregen heeft, laat zich niet met naauwkeurigheid bepalen. Wij meenen echter volkomen geregtigd te zijn tot het vermoeden, dat het, onder den invloed van de bovenvermelde eigenaardigheden dier tijden, zeer vroeg, en zelfs meerdere jaren vóór de vertaling van het gedicht op Paus Urbaan, niet alleen in hem ontwaakt, maar tot krachtige ontwikkeling geko-

---

[1]) Brandt, bl. 45 en 46.

men is; vooral als wij acht geven op eene gewigtige gebeurtenis, die niet nalaten kon, juist van die zijde, regtstreeks den sterksten invloed te oefenen op Vondel's zoekenden geest en op allen, die dachten, gevoelden, gestemd waren als hij. Het Protestantisme verloochende in een groot publiek feit het formele hoofdbeginsel zijner eigene leer, en door eene verbazende inconsequentie, — waarmeê echter gewoonlijk de natuur zich wreekt voor het wederstreven harer eischen — werd het beginsel des gezags in geloofszaken, door de mannen van het vrije onderzoek zelven, openlijk erkend en gehuldigd. Gij begrijpt mij, M. H., ik bedoel de *Synode der Nederlandsche Gereformeerden*, die, om den strijd tusschen de Arminianen en Gomaristen te eindigen, in de jaren 1618 en 1619 te Dordrecht gehouden werd. Wat gold nog de waarde van het „vrije onderzoek" naast de honderd vier en vijftig zittingen dier magtige Synode? Wat bleef er over van de individuele geloofsvrijheid, naast de plegtige uitspraken der Dordsche vaderen? „Van daar", zegt zeer juist de Protestantsche letterkundige van Kampen, „van daar, [d. i. van de Dordsche Synode] tot een Paus was slechts ééne schrede." [1]) Kunt gij gelooven, M. H., dat de diepe zin, de waarheid, in dit feit gelegen, aan Vondel's genialen blik ontsnapt zij? Kunt gij gelooven, dat dit beslissend bewijs van de onmagt en onhoudbaarheid van het Protestantisme den naar waarheid zoekenden Vondel niet tot de juiste gevolgtrekking zou geleid hebben? Het lijdt, dunkt ons, geen twijfel, of van dit oogenblik af moet hij de noodzakelijkheid van het Katholieke leergezag, die hij, gelijk Brandt getuigt,

[1]) N. G. van Kampen. *Beknopte geschiedenis der Letteren en der Wetenschappen in de Nederlanden.* Dl. I, bl. 294.

vóór zijne bekeering, met ronde woorden uitsprak, minstens in zijnen geest duidelijk begrepen en erkend hebben.

Wat was er meer noodig? Zoodra Vondel, door geheel den historischen toestand van het Protestantisme, de ongerijmdheid had ingezien van de zelfstandigheid der menschelijke rede en van het individuele onderzoek; zoodra Vondel de behoefte gevoeld had aan Goddelijk leergezag, had hij de Katholieke Kerk gevonden, had hij, althans in beginsel, de Katholieke leer met hare dogmata aangenomen. Ja, M. H., de Katholieke leer met al hare dogmata. „De erkenning der eenige ware Kerk," schrijft Prof. Broere, „welke bij groote geesten doorgaans met „meer rationeel bewustzijn toegaat, kan, in dit opzigt, „vergeleken worden met de ontdekking van een systeem. „Die ontdekking zelve gaat nimmer langzaam. De geest „komt er niet toe door eerst het een en dan het ander „te vinden. In een waar systeem veronderstellen de deelen „reeds het geheel, en veronderstelt het geheel reeds de „deelen, is alles doordrongen van een en hetzelfde leven „en gevormd naar dezelfde gelijkenis. De kennis of ontdek„king daarvan kan bij gevolg niet stuksgewijs ontstaan, „is geene opstapeling van halve gedachten, geen zamen„tasten van duistere klei tot een beeld; maar, gelijk een „klaar en doorschijnend kristal eensklaps zijne hoeken en „kwadraten schiet, zoo wordt die kennis op het gunstig „oogenblik geboren, zoo zetten de gedachten die haar uit„maken zich voor altijd vast en uit elkander, en schitteren „de eene door de andere henen..... Het is de wijs, waarop „de genie de waarheid grijpt." [1])

Deze diep wijsgeerige verklaring maakt het volkomen begrijpelijk, hoe Vondel, tal van jaren vóór zijne openlijke

[1]) *De Katholiek*, Dl. XXIII, bl 23.

geloofsverandering, niet alleen het gezag der Katholieke Kerk, maar bovendien meerdere volstrekt Katholieke waarheden in zijne gedichten huldigen kon, en herhaalde malen eene sterksprekende rigting openbaarde, die, weêrstond hij niet opzettelijk aan de werking der Goddelijke genade, lang te voren zijn lateren overgang zonneklaar voorspelde.

Laat mij u ten bewijze eenige regelen doen hooren uit een gedicht, in het jaar 1621 of 1622, alzoo 18 of 19 jaren vóór zijne geloofsverandering vervaardigd, en door toon en dichttrant zóó onbetwistbaar het zijne, dat het onmogelijk is de authenticiteit van het stuk, zonder tevens het Primaat des Dichters in de kunst, te loochenen. De titel luidt: *Tot lof van de kuische en godvruchtige* MARTELARESSE St. AGNES [1]). Hoort, hoe hij reeds bij den aanhef zijn hoogen eerbied uitspreekt voor de Relieken der Heiligen:

Dat Room der Heiligen gebeent
Bewaert, meer luisters haer verleent
Als soo veel Koninglijcke graven,
En tomben van Gekroonde slaven.

Kon hij vervolgens wel duidelijker zijne ingenomenheid uitdrukken met het Katholiek gebruik van de jaarlijksche gedachtenisviering der Heiligen? Kon hij meer, in Katholieken zin, over de hooge voortreffelijkheid van den maagdelijken staat, over de waarde der goede werken en over de kracht van de voorspraak der Heiligen spreken, dan hij het in de slotverzen van zijn Lofdicht deed?

Heldin van Adelijcken stam!
Die als een kuisch en suyver lam,
Uw reynicheyt wout Gode schencken,
Met vreugd wij jaer op jaer gedencken

[1]) Dl. II, bl. 140.

Aen uwen strijd hier uytgestreen,
Aen uw verwinning ongemeen;
Gy port ons aen om op te stijgen
En sulken Palmtak te verkrijgen.
. . . . . .
Heer Jesus, geeft se kracht altijd,
Die U geheel zijn toegewijd.
Geeft dat sy op dit voorbeeld merken,
En wilt haer heilig opset sterken.
En ghy, die leeft by God verhoogt,
Hoeveel ghy met gebeên vermoogt,
Verwerft se segen en genade,
En komt se met uw gunst te stade.
Maer hem by naem, die met dit dicht
Zijn duitsche Wereld heeft gesticht;
Opdat hem voor dit soete schrijve
Een eeuwigh loon ten hemel blijve.

Twee of drie jaren later, in 1624, nog ongeveer 16 volle jaren vóór zijn openlijken overgang, dichtte Vondel op nieuw eene Ode, die te dezer plaatse onze aandacht overwaardig is. De Heer Alberdinck Thijm noemt haar teregt een „kunstjuweel". Het is die verheffende en verteederende Ode, getiteld:

DE KRUYSBERGH. [1])

De schoonste roode roosen groeien
Op geenen Grieckschen Bergh, o neen:
Maer op den Kruysbergh, hard van steen,
Daer Jesus hooftquetsuuren vloeien
Van heyligh van onnoosel bloed,
Geronnen tot een roosenhoed,
Wiens blaên, vol geurs, geduurigh bloeien,

[1]) Dl. II, bl. 227.

Door den gevloghten doornekrans:
Waer van de Goddelijcke glans
Beschaduwt word en overwassen.
De roosedruppels strecken schoon
Robijnen aen de doornekroon.
De roosevlaegh verdrenckt, met plassen,
De lelibloem van 't aengesicht;
Waer nyt de sonne schept haer licht:
De Son, die, met haer bevende assen,
Te rugge rijd, beswijmt, en sterft,
Nn 't roosebloed Gods leli verft;
De leli, die het hooft laet hangen,
En geeft den allerlesten sucht,
En vult met roosegeur de lucht,
De Christe byen met verlangen
Sich spoeden naer dien roosengaert,
Soo ras het licht de lucht verklaert;
En swarmen, om de roosewangen
Van 's levens bloem, en lentespruyt:
En suygen soeten honigh, uyt
De gal en gift en bitterheden
En alsem van het doornebosch.
Uyt leliwit en roosenblos
d' Aertsenglen Man en Nektar kneden,
En hemelsch suycker, en ambroos,
De dagh die teelt geen uchtentroos,
(Soo dickmael hy komt aengereden)
Die soo de flaeuwe siel verquickt,
En 't hart, tot wanhoop toe verstickt,
Versterckt, als deze roosegeuren
Van 's levens roosetack en hout;
Met bittre tranen nat bedouwt,
Tot troost van al die eeuwigh treuren.

Hier springht, voor al die dorstigh sijn,
Een bron van roode en witte wijn,
Soo lecker, als oyt tongh kon keuren.
Hier wascht men het bevleckt gemoedt
In 's levens kostelijcksten vloet,
Vergadert uyt vijf suyvre sprongen.
Hier levren d' aders purper uyt,
Tot pracht der koninghlijcke bruyt;
Wiens lof van David wert gesongen,
En van dien wijsen Salomon:
Toense, in dees speere-en-spijckerbron,
Bevochtighden hun goude tongen;
Toen David stelde luysterscherp,
Op dat geruysch, sijn schelle harp,
En Salomon zijn hooge klancken.
O bloet-en-waterrijcke rots!
O hartebron des wijsen Gods!
O artsenij voor alle krancken!
Vergun mij oock een druppel nat.
Bevloey mijn dor en dorstigh bladt,
En leerme mijn Verlosser dancken,
Op d' oevers van dien gulden stroom;
In schaduw van dien rooseboom,
Bedeckt met Cherubinnevleugelen:
Daer rust het afgejaeghde hart:
Daer vint het stilpijn voor sijn smert:
Daer nestlen allen tamme veugelen,
En heffen, tegen 't paradijs,
By beurte, een lofsangh aen, om prijs:
Daer leert de siel haer lusten teugelen,
Met Gods gebit en roosentoom.
S' ontwaeckt' er, nyt den ydlen droom
Der ydle weerelt, om t' aenschouwen

Den Middelaer van 't Nieuw Verbont.
Zij kust sijn bleecken roosemont.
Men sagh'er, onder 't puyck der vrouwen,
Bij 't graf, de droeve *Magdaleen*, [1])
Met balsem, tranen en gebeên,
God soecken, met een vast betrouwen,
Dat 's nachts gelijck een Vierbaeck [2]) scheen.

Wat dunkt u, M. H.? Erkent ge in deze regelen alleen *overhelling tot het mystieke*, gelijk de heer van Lennep zich onbestemd uitdrukt, of begroet ge daarin veeleer met mij, reeds nu, de eigene taal van het warm godvruchtig Katholiek gemoed, dat in vervoering de liefdegeheimen van het Kruis overweegt?

Maar wat dan toch, hoor ik u vragen, verklaart ons Vondel's aarzeling? Hoe, bij zulk eene gezindheid en rigting, dat langdurig uitstellen der openlijke geloofsverandering te begrijpen in een zoo opregt godsdienstig en gemoedelijk man, als Vondel was?

Juist hierdoor, M. H., zien wij Vondel's daad in hare volle vrijheid en geheele zelfstandigheid; hierdoor vooral vertoont zij zich als de late maar volwassen en rijpe vrucht zijner gansche ziel. Iets anders is het de waarheid, als zij zich aan ons vertoont, met de oogen te aanschouwen; iets anders, haar te gaan beminnen en toe te treden om haar te omhelzen. Wie kent den invloed niet, dien het hart heeft op de oordeelen en gevolgtrekkingen van den geest, vooral bij aangelegenheden van godsdienstigen aard? Gelooft gij niet, dat er echt mannelijke wilskracht en

---

[1]) *de droeve Magdaleen:* zinspeling op den naam van *Magdalena* van Erp, aan wie het gedicht is toegewijd.

[2]) *Vierbaeck*: wederom eene toespeling, en wel op den naam, welken Magdalena van Erp door haar huwelijk met Justus *Baeck* verkregen had.

Aldus van Lennep.

degelijke moed noodig is, om bij zulke toestanden de oogen geheel te openen en eene overtuiging te gaan aankweeken en liefhebben, die den mensch zal dwingen met zijne gansche voorgeschiedenis te breken, en hem tot een volstrekte verandering en omkeer van zijn innerlijk en zijn uitwendig leven roept? Wat dan veroverde ook Vondel's hart en wil? Wat dan vermeesterde meer en meer zijne gansche persoonlijkheid, en bragt den genialen dichter allengs geheel en al tot de levende maatschappij der Katholieke Kerk?

De genade Gods werkt, in den regel, zacht, en zij geleidt elken mensch, zonder zijne persoonlijke vrijheid te dwingen, ordelijk langs den voor hem eigenaardigen weg. Gelukkig zij, die hunne oogen ontsluiten voor haar hemelsch licht en haar vriendelijken drang niet roekeloos wederstaan! De groote von Haller werd tot de Katholieke Kerk getrokken, terwijl hij zich verdiepte in Staatkundige studiën; wij zien Stolberg, von Schlegel, Werner, het ideaal der Schoonheid zoekende, de Katholieke Kerk binnen treden; in Vondel's hoog aesthetischen aanleg ook, dunkt mij, moeten wij de laatste menschelijke reden zoeken, die hem het Protestantisme verlaten en tot de Katholieke Kerk doet overgaan.

Vondel was in den edelsten en volsten zin Dichter! „Vondel", zoo schrijft de heer van Lennep „liet al zijne tijdgenooten [wel te verstaan in de gouden eeuw der Nederlandsche letterkunde] ver achter zich." „Tusschen Vondel en de andere schrijvers der 17de eeuw", zegt de heer Alberdinck Thijm, „kan geene vergelijking gesteld worden, omdat het oog niet bij magte is den afstand te bepalen, die Holland's duinen van den 17 duizend voet hoogen Montblanc scheidt." En Snellaert, in zijne *Histoire de la Littérature flamande*, beweert: „en dépit des attaques systé-

matiques et malgré l' espèce de conjuration pour rabaisser le prince des poëtes, au siècle d'or de la littérature neerlandaise, Vondel conserve encore son sceptre." En die hooge voorrang blijft hem verzekerd, niet alleen om zijne uitnemende verdiensten voor onze moderne taal, wier rijkdom wij in ruime mate aan Vondel's genie zijn verpligt; niet alleen om de hooge beschaving onzer Alexandrijnsche versmaat, die wij hem inzonderheid danken; niet alleen om des Dichters onuitputbaarheid in vormen van uitdrukking, maat en genre, in bronnen van beeldspraak, in pracht van taal; maar vooral door die aangeboren dichterlijke natuur, die frissche en rijpe dichterkracht, door dien oorspronkelijken en overvloeijendvollen kunstaanleg, waardoor de geniale Vondel, gelijk de heer da Costa zeide, „rijk was aan alles, waardoor poëzie, poëzie is", en die hem niet slechts tot Neêrlands onovertroffen hoofddichter, maar, met wien onder Europa's groote mannen men hem ook vergelijke, tot een zeldzaam genie in het rijk der kunsten verheft.

Dat nu, M. H., een man, zelfs van zóó verheven kunstaanleg als Vondel, wanneer hij, in het Protestantisme geboren, opgevoed en door de duurzaam rondvertelde en telkens herhaalde vooroordeelen tegen het Katholicisme beneveld, vele jaren lang niet gevoelt en zich volkomen onbewust blijft, wat eigenlijk hem de vleugelen bindt, wat hem in zijn vrije opvaart tegenhoudt: zeker, het valt niet moeijelijk te begrijpen; maar dat hij door tal van oorzaken, door de lessen van eigen ervaring evenzeer als door de wenken der voorgeschiedenis, gelijk Vondel, sinds lang en sterk geslingerd, niet ook van deze zijde zich onvoldaan gevoelen, tot nadenken komen, en tot de erkenning geraken zou, dat de godsdienstige atmosfeer, waarin hij ademt, hem drukt, hem bij zijn zang-

drift belet de longen krachtig uit te zetten, den vrijen blik van zijnen geest beperkt, en zijn hart benaauwt: het verschijnsel mogt wel ten eenemale onverklaarbaar heeten.

Als beginselen toch onverbiddelijk hunne gevolgen voortbrengen, en oorzaken nooit hare eigenaardige uitwerkselen missen, hoe zou dan een man als Vondel, opregt en innig aan de godsdienst gehecht, maar tevens met zijne geheele ziel der kunst toegedaan, hoe zou hij zich ongehinderd, vrij, gelukkig bewogen hebben onder den invloed eener leer, die van nature der kunst vijandig was; die haar altijd den rug toekeerde, in plaats van haar te huldigen; haar veroordeelde, in plaats van haar te heiligen; haar doodde, in plaats van haar te ontvonken en te bezielen; en dit niet slechts door dogmata, op het papier geschreven, maar door openbare feiten, gelijk de geschiedenis getuigt.

Wat toch was de kunst naar de grondbeginselen van het Protestantisme? De kunst was eigenlijk, volgens die leer, in oorsprong en in wezen kwaad, omdat de mensch, die haar voortbragt, sinds den eersten zondeval, louter bederf en zonde was. De mensch, als geestelijk en stoffelijk wezen, de geheele mensch met alle, ook zijne edelste krachten, werd niet als verzwakt en gewond, maar als in zijn wezen bedorven; niet als feilbaar en zondig, maar als noodzakelijk zondigend voorgesteld en verafschuwd: hoe kon derhalve die hoogste arbeid onzer natuur, het verhevenst produkt aller menschelijke krachten, de waarachtige kunst in eere zijn, waar de adel harer afkomst miskend werd? Bovendien, als de geheele mensch en al zijne daden zondig en boos waren, moest dan eigenlijk, uit kracht van zulk beginsel, de kunst niet als eene heiligschennis worden veroordeeld, de kunst, wier onmiddellijk en eenig streven het is, ons de oneindige Goddelijke schoonheid nabij te brengen, haar, zooveel doenlijk,

voor ons genietbaar te maken, door haar na te bootsen in de eindige stof, haar als te vermenschelijken. Neen, onder de heerschappij van zulk eene leer, kon de kunst niet eens burgerregt genieten: zij was balling, zij was eene vogelvrij verklaarde, ter dood verwezene; en het Protestantisme vierde dan ook de plegtige feesten van zijn intogt met die onstuimige en noodlottige verwoesting, met dien beruchten beeldenstorm, waarbij niets, wat menschelijk kunstprodukt heeten mogt, gespaard bleef. Neen, had Canova het Protestantisme bestudeerd, hij zou niet aan Napoleon I hebben geschreven: „Alle godsdiensten voeden de kunst"; veeleer toch was het Protestantisme in beginsel en toepassing, de dood der kunst, en de Protestant, die aandrift voor de kunst gevoelt, moet, wèl beschouwd, òf die roeping weêrstreven òf hij zal, minstens in zijne voortbrengselen, zijne godsdienstleer verzaken en verloochenen. Hoe meer dan ook, na drie eeuwen bestaan, het Protestantisme zich voor onze oogen oplost, zijn eigenaardig karakter verliest, en het uiterste nadert, waar zijne natuur en bovennatuur weêrstrevende beginselen, van den aanvang af, duidelijk henenwezen, zooveel te meer wordt men zich van dien vernietigenden invloed bewust, zooveel te meer begint men, van valsche vooringenomenheid bevrijd, dien openlijk te erkennen. Prof. van Vloten onder anderen, aarzelt niet, in de voorrede zijner Aesthetica, met ronde woorden de gebrekkige ontwikkeling van den kunstzin ten onzent aan den uitsluitenden invloed te wijten, die, *van den hervormingstijd* af, aan de Kerk en hare leerstellingen op 's volks zedelijke ontwikkeling is toegekend. „Naarmate echter", zegt hij verder, „de Kerk en haar invloed minder worden, moet de kunst noodzakelijk wassen."

Neen, M. H., — haasten wij ons het te zeggen — dit

verwijt past op de eenig ware, op de Katholieke Kerk niet! En wie harer vijanden het wagen zou haar die smet aan te wrijven, hij zou haar lasteren en weêrsproken worden door het luid en eenparig getuigenis aller Katholieke eeuwen; er zouden stemmen tegen hem opgaan uit alle Katholieke volken, uit de volken van het Noorden zoowel als van het Zuiden, om te erkennen, dat de Katholieke Kerk overal, waar zij in vrijheid zich ontwikkelde, alle kunsten geëerd, aangekweekt en geheiligd heeft; dat in, met en door de Katholieke Kerk ten allen tijde alle menschelijke kunsten hebben gebloeid. Rigt slechts uwe blikken naar het levend middenpunt der Katholieke wereld, naar het eenige en eeuwige Rome: M. H., ik vraag het u, was de orakelstad der Katholieke waarheid niet ten allen tijde het beminde vaderland en als het aardsche paradijs van alle beoefenaars en vrienden der kunst? En wie zijn zij, door wie deze edelste geestdrift wordt gekweek en aangevuurd? Ondervraagt de geschiedenis, en de Michel Angelo's, de Rafaël's, de Tasso's, de Fontana's, de Palestrina's, de Canova's, zij zullen allen u wijzen op de doorluchtige Stedehouders van Christus, en u beurtelings Julius II, Leo X, Sixtus V, Clemens VIII, Pius VII, Leo XII, Gregorius XVI als hunne warme beschermers en vereerders noemen. En wie uwer, die het geluk had persoonlijk de Eeuwige Stad te bezoeken, of hare geschiedenis, tot op dezen dag, heeft gevolgd, voegde niet reeds in stilte bij zoovele groote namen ook dien van den roemrijken, beminnelijken, onsterfelijken Opperherder, die in onzen leeftijd den heiligen Stoel van Petrus drukt? Ja, ook Pius IX, de duurzaam vervolgde en zwaarbeproefde Pius toont zich onzen Vader in het Katholieke geloof en den hoogen Weldoener der menschheid door zijne werkdadige liefde voor de schoone kunsten;

de Musenms van het Vatikaan en het Capitool, door zijne aanmoediging en op zijne kosten, met zoovele prodnkten der klassieke ondheid verrijkt, de bloei der mozaïkfabrieken, de herlevende academie's voor toon- en schilderknnst, en, om niet alles op te tellen, de prachtige confessie's in Maria Maggiore en St. Jan van Lateranen, vooral de rijke basiliek van den H. Paulus bniten de mnren, bewijzen het voldingend.

En die hooge knnstzin der Pansen vinde bij n zijne verklaring niet in toevallige oorzaken, in den znidelijken landaard of in den dichterlijken hemel van Italië; neen, in de Goddelijke leer van het Katholicisme, die voor alle plaatsen, voor alle volkeren, voor alle tijden is. Hoe gaarne zon ik, M. H., geheel het stelsel der Katholieke eeredienst en de beteekenisvolle verscheidenheid harer heilige plegtigheden achtereenvolgens met n willen doorloopen, om u dit duidelijk in het leven te toonen. Mijne vrees echter voor te groote uitvoerigheid hondt mij terug, en ik vergenoeg mij, slechts een oogenblik, nwe aandacht te vestigen op het Katholieke idee van den kerkbonw.

Wat is het ideaaal van een Katholieken tempel overal, waar het noch aan staatknndige vrijheid noch aan stoffelijke middelen ontbreekt, om het te verwezenlijken? Stelt het Katholicisme geen hoogere eischen dan een rnim vlak, tegen de onaangename en schadelijke invloeden der wisselende weêrsgesteldheid door dak en hooge mnren beveiligd? Vergenoegt het zich met een lokaal van nitgestrekten omvang, dat dnizenden menschen bevatten kan, maar zich voor elk profaan gebrnik in gelijke mate leent als voor Godsvereering en gebed? M. H., de onvergankelijke monnmenten nit de echt Katholieke eenwen, die trotsche sieraden onzer Nederlandsche steden, die welsprekende getnigen van het geloof en de liefde onzer

vaderen, roepen ons luide het antwoord toe, en blijven voor al de opvolgende geslachten ten levend bewijs verstrekken, dat het Katholicisme altijd streefde naar de schoonste voortbrengselen der architectuur, naar de verhevenste scheppingen der kunst! En die streving wortelt in de leer der Kerk, leeft en werkt door den drang des geloofs! Niet slechts menschen toch zullen zich in het te stichten gebouw komen vereenigen: het zal een uitverkoren verblijf, een paleis zijn van den menschgeworden God, onder de Sakramentele gedaante verborgen! Eene Katholieke kerk moet eenigermate naar de pracht en de schoonheden des Hemels streven! De Godmensch zal er persoonlijk wonen, het levend middenpunt zijn der strijdende Kerk, gelijk Hij het van de verheerlijkte is. Hij zal daar gelijk te midden der Ouderlingen en Zaligen zetelen, als het Lam, voor onze zonden geslagt. Echter niet slechts om de hulde van aller aanbidding en verheerlijking te ontvangen, ook om hier beneden, op geheimvolle wijze, het werk voort te zetten, dat Hij aanving bij zijne verschijning in het vleesch; ook om door zijn eeuwig, van zonnenopgang tot zonnenondergang telkens hernieuwd Offer allen, die in Hem gelooven, met elkander te verbinden en op te voeren tot de innigste levensgemeenschap, in en door Hem, met God! Deze levensgemeenschap toch, die onze verlossing voltooijen en de zaligheid des Hemels zal uitmaken, moet aanvangen hier op aarde, niet slechts door geloof aan de Goddelijke waarheid, ons in Christus geopenbaard, en door vertrouwen op de kracht zijner genade, maar evenzeer door ieders eigene, vrije daad, door de persoonlijke werkzaamheid der liefde; in één woord, door volkomen aansluiting aan Christus, door heiliging van den ganschen mensch; niet alleen van verstand en hart, maar ook van de zinnen, niet alleen van den geestelijken,

maar ook van den stoffelijken mensch! Beiden toch, eenmaal door Gods vloek over de eerste zonde getroffen, en beiden bestemd, om na de oogenblikkelijke scheiding van het graf voor eeuwig te worden hereenigd, beiden moeten deel verwerven aan de Verlossing, en door Christus geheiligd worden. Beiden dan ook, ziel en ligchaam, geest en zinnen zoekt de Katholieke Kerk, langs elken weg, door alle middelen ter harer beschikking, tegelijkertijd, met en door elkander op te voeren en te heiligen. Aan het vervullen dier hooge roeping onder de volken maakt zij alles dienstbaar, en voor dat grootsche doel moet alles krachtig en duurzaam medewerken zoowel in haren tempelbouw als in geheel het stelsel harer eeredienst.

De lagere schepping roept zij op, om de keur harer voortbrengselen, haar edelste marmers, haar kostbaarste parelen, haar fijnste zijde, haar zuiverst goud ten offer te komen wijden aan Hem, die ook de stoffelijke wereld, door zijn zoendood, van den vloek heeft verlost. Van den mensch vraagt zij de vrijwillige toewijding zijner hoogste en edelste krachten, het offer zijner kunst. Hij moet die doode stof bezielen, haar den adem inblazen van het genie; haar de gestalte, de bewegingen, de kleuren en vormen des levens, stemgeluid en spraak schenken, opdat heel de verloste schepping haren Koning belijde en, ten aanhoore van hemel en aarde, de wonderen zijner liefde vermelde. Rondom het Heilige der Heiligen, aan den voet van het Altaar, waaraan elken dag het feest der verloste wereld gevierd wordt, noodigt de Katholieke Kerk alle schoone kunsten uit; dáár roept zij ze allen: bouw- schilder- toon- beeldhouw- borduur- en dichtkunst te zamen; dáár mogen zij allen vereenigd niet slechts tegenwoordig zijn, maar zelfs hare hand leenen bij de plegtige viering der goddelijke geheimen. En ziet, neêrgeknield, in de

onmiddellijke nabijheid van Hem, in wien de volheid der Godheid zelfstandig woont, en die toch in alles, uitgenomen de zonde, aan ons gelijk is geworden; en in de zalige aanschouwing van Hem, in wien oneindig en eindig, God en mensch levend en persoonlijk vereenigd zijn; en in de innigste levensgemeenschap met Hem, door de deelneming aan de hooge offerdaad zijner eeuwige liefde, breidt voor hare blikken de gezigteinder dezer wereld zich uit. Nergens breken de stralen van het ongeschapen Licht krachtiger door het aardsche duister henen. Zij aanschouwen, zooveel sterfelijke oogen het vermogen, goddelijke waarheid in haar hoogsten glans hier beneden. Zij nemen de trilling van hooger leven in zich waar. Zij gevoelen de aanblazing van een ongekenden gloed. De nabijheid van het levend en Goddelijk Ideaal bedwelmt haar van zalig genot. Hooge verrukking maakt zich van haar meester, een onweêrstaanbare zangdrift beheerscht haar; zij moeten lucht geven aan haar overstelpt gevoel: daar grijpen zij om zich henen naar beitel en penseel, naar toonstift, borduurnaald en dichterharp, en storten allen en ieder, in hare eigene taal, zich uit, en heffen onder de hooge gewelven van het Heiligdom eenstemmig het jubellied der Verlossing aan; dat zinrijk en welluidend lied van geloof en liefde, dat tegelijkertijd over de aarde weêrklinkt en tot de hemelen opstijgt; met de zangen der verheerlijkte Kerk zamensmelt en verstaanbaar spreekt tot het hart der nog strijdenden hier beneden; den drieëenigen God grootmaakt, en al de geloovige kinderen der Kerk van hooger leven vervult, opvoert en heiligt!

Ziedaar, M. H., in vlugtige trekken, u de verhouding beschreven der Katholieke Kerk tot de kunst: zij eert, zij ontvonkt, zij wijdt en heiligt haar, en toont zich dan ook ten allen tijde in de geschiedenis de vruchtbare

Moeder der echte kunst, gelijk zij het der ware deugd en wetenschap is! Zoudt gij niet gelooven, dat de Katholieke Kerk, van deze zijde beschouwd, in staat is, de aandacht te boeijen en het hart te vervoeren van een hoogen aesthetischen aanleg?

Diderot verhaalt, in zijne „*Essais sur la peinture*", dat hij een Protestantsch schilder gekend heeft, die langen tijd te Rome gewoond had, en getuigde, dat hij nooit den H. Vader, te midden der Kardinalen en der Romeinsche Prelatuur, de indrukwekkende plegtigheden der eeredienst in de St. Pieter had zien verrigten, zonder Katholiek te worden, „sans devenir catholique".

Op gelijke wijze, dunkt mij, moest een man als Vondel, zelfs vóór alle redenering, door louteren natuurdrang, zich tot de Katholieke Kerk aangetrokken gevoelen; hoeveel te meer echter sinds zijn geest geen rust meer vond in het Protestantisme, sinds hij de noodzakelijkheid van het Katholiek leergezag had erkend en hij de Katholieke Kerk niet meer gedachteloos beschouwde of oppervlakkig beoordeelde, maar den diepen zin en den stelselmatigen zamenhang harer leer en gebruiken onderzocht en bestudeerde.

Wat echter, bij de beschouwing der Katholieke Kerk, aan Vondel's aesthetische natuur vooral behagen en zijn hart voor haar winnen moest, het was, dat hij dáár het eigen diepe kunstidee toegepast, dezelfde kunstrigting gevolgd zag, waartoe, sinds geruimen tijd, de drang van zijn verheven genie hem zelf geleid had.

Niets wat eindig is, ook de menschelijke kunst derhalve kan haar doel niet volkomen hebben in zich zelve alleen. Moge ook het schoon te genieten haar *naast* en *onmiddellijk*, 't kan niet haar *eenig* en *volstrekt* doel wezen. Zij mag de dorst onzer ziele laven, maar niet lesschen; ons door hare vreugdevervoering verkwikken, maar de diepste behoefte

onzer harten niet bevredigen. De echte kunst, ook als zoodanig, bereikt hare hoogste volkomenheid, wanneer zij den mensch door het edel genot, dat zij aanbiedt, aan het stof ontrukt, hem boven de aardsche genietingen verheft, hem inwendig veredelt, en zijner hooge eindbestemming naderbij voert; de echte kunst behoort naast, met en door de godsdienst de zielen naar omhoog te lokken, van levendige en heilige geestdrift te vervullen, hare vlugt te rigten en te versnellen naar die eeuwige en onveranderlijke Schoonheid, die tevens alle Waarheid is en het oneindig Goed! „Gelijk de wetenschap verdoolt", schreef Mgr. Broere, „als zij zich absoluut en niet haar doel aan hooger doel „ondergeschikt maakt, zoo moet de kunst bederven, „indien het doel aller doeleinden ook haar niet bezielt, „niet matigt, niet geleidt". [1])

Is het wel mogelijk, M. H., dit grondbeginsel krachtiger in 't leven te doen treden, dan het — gelijk wij boven zagen — in de eeredienst der Katholieke Kerk geschiedt? „Dáár", zegt wederom de onsterfelijke Broere, wiens woorden godspraken blijven voor wetenschap en kunst, „wordt de kunst vorm van het gebed, en de kunstenaar, „zelf biddend en bidden blijvend in zijn werk, *wekt allen „tot bidden op*". [2])

Dezen eisch nu der ware kunst had onze geniale Dichter diep begrepen, innig gevoeld; en in een tijd, waarin, door vervreemding van het Christendom en bij verval van zeden en smaak, de kunst onchristelijk, schier heidensch geworden was, schonk onze groote Vondel haar wederom „het doel aller doeleinden" tot beginsel en regel, en beoefende haar — zouden wij willen zeggen — beoefende haar *uit deugd*. „Vondel", schrijft de heer van Lennep,

---

[1]) *De Katholiek*, dl. XXX, bl 152. [2]) *De Katholiek*, t. a. p. bl. 155.

beschouwde de dichtkunst niet anders dan „als een middel tot stichting en verbetering zijner medemenschen". [1]) Vandaar dan ook die geheel eigenaardige en destijds zoo zeldzame populariteit zijner poëzie. Wilde hij zijne kunst aan het verhevenst doel, aan de verbetering der menschheid dienstbaar maken, dan immers moest hij door allen en door ieder verstaan, gevoeld, genoten worden; dan moest hij populair dichten en volstrekt vreemd blijven aan die pedante kunstrigting der zonen van den Renaissance-tijd, die door onnatuurlijke, schijngeleerde en vervelende vertooning van wetenschap het volslagen gebrek aan dichterlijke intuïtie en vervoering zochten te vergoeden en wier holle en gezwollen verzen voor elk, zonder voorbereidende studie der oude godeu- en fabelleer, ten eenemale onverstaanbaar waren.

Vandaar vervolgens ook dat Vondel's Muze, edel bleef en rein. „Vaerzen", zoo schreef hij zelf, in zijne „Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste", [2]) „willeu gaerne „vriendelijck en zuiver zijn: want de Zanggoddinnen zijn „maeghden, aen wie vriendelijckheit en zuiverheit betaemt". En zeer teregt merkte de Eerwaarde Brouwers [3]) aan, dat, als Vondel, door dichterlijke waarde, ounaspeurbaar hoog verheven staat boven de schrijvers der 17e eeuw, „de afstaud nog grooter is op zedelijk gebied"; dat „geen Dichter, die met Vondel in denzelfden heideuschen dampkring leefde, meer onbesmet bleef dan hij". Heeft hij ook enkele malen bij bruiloftsdichten en kleinere stukken, als lof- en bijschriften enz., zich aan onkieschheid van uitdrukking, zijn tijdgenooten eigeu, schuldig gemaakt, overal waar Vondel, volkomen vrij, ziju aangeboren zangdrift volgt, „*is hij gewoonlijk, tot stichtens toe, kiesch en zedig.*"

[1]) Dl. I, bl. 144. [2]) Dl. VI, bl. 46.

[3]) *Joost van den Vondel. Dichtwerk.* J: W. Brouwers. bl. 280.

Wat heerlijk licht, M. H., gaat er over den ernst, de reinheid, den adel van des Dichters gemoedsleven op, als wij dat diep wijsgeerig en hoog christelijk kunstidee, bij het heerschend bederf zijner eeuw, in hem levend en duurzaam door hem toegepast beschouwen! Hoe eerbiedwaardig en beminnelijk tevens rijst, bij dat gezigt, het beeld van den grooten Vondel ons voor den geest! Maar ook, hoe duidelijk begrijpen wij, dat de Katholieke Kerk, wier kunstzin hem aantrok, wier kunstrigting hij deelde, onzen Dichter al sterker treffen en tot warme liefde vervoeren moest; te meer daar toch ook hare strenge zedetucht, die zoovelen van haar verwijderd houdt, den ernstiggestemden, zedigen, diep godsdienstigen Vondel niet zal hebben afgeschrikt.

Ook de heer van Lennep wijst op Vondel's kunstaanleg ter verklaring van zijn overgang tot de Katholieke Kerk, maar legt alle klem op de omstandigheid, dat onze Dichter, van afkomst en herinneringen, „een Zuid Nederlander" was, en bij geene natie de artistische strekking zoo onmiskenbaar op het geloof werkt gelijk bij de Belgen. [1]) Wij achten het overbodig, M. H., bij deze bekrompene voorstelling, ook maar een oogenblik, stil te staan. Wie slechts eenigermate de verhouding begrepen heeft tusschen de geloofsleer en de eeredienst der Katholieke Kerk, het zal hem overduidelijk zijn, dat de sleutel des geheims hier geenszins te zoeken is in de toevallige rigting van een of ander volk, maar in het eeuwige beginsel, dat het waarachtige schoon, de glans en bijgevolg een bewijs der waarheid is. Neen, Zuid-Nederlandsche afkomst „en herinneringen" verklaren hier niets, evenmin als bij de geloofsverandering van Werner, von Stolberg, von Schlegel, die Duitschers waren. Neen, de dichterlijke

[1]) Dl III, bl. 623.

ziel van den genialen kunstenaar, meer en meer losgeworsteld uit de Protestantsche vooroordeelen, en zich in het stelsel der Katholieke waarheid verdiepend, moet ten laatste de eeredienst van het Katholicisme erkend hebben als de plastische uitdrukking van het diepst en heiligst idee, moet daarin de Goddelijke harmoniën ontdekt hebben van het Ware, Schoone en Goede, van natuur en bovennatuur, van geheel de Goddelijke wereldorde: Schepping, Verlossing en Verheerlijking, totdat hij eindelijk in het levendig besef, dat dáár alleen de Zon der eeuwige Waarheid staan kon, waar zijn verrukte blik den prachtigen lichtglans harer stralen aanschouwde, zóó krachtig tot de Katholieke Kerk getrokken werd, dat hij zijn eerbied en liefde voor haar niet langer kon verbergen, maar onverschrokken, ten aanhoore van vriend en vijand, begon te openbaren.

In het jaar 1638 vervaardigt hij een grafschrift op Cornelis Gijsbertsz. Plemp, licentiaat in de regten. Hij laat zijn ontslapen vriend zelf spreken, zijn studieleven en werkkring verhalen, en legt hem aan het einde deze treffende woorden in den mond:

Doch boven Poësy en snaer
Omhelsde ick yverigh 't Roomsch autaer,
En hing om staet nocht snood genot,
Mijn hart aen niemant dan aen God,
En Jesus nimmer feylbre stem.
Hier rust nu Plemp. ay, bid voor hem. [1])

M. H., zijn ze niet opmerkenswaardig, deze regelen? Is hij nog Protestant, die ze dichtte? Drukt inzonderheid de laatste versregel niet scherp des Dichters Ka-

[1]) Dl III, bl. 471.

tholiek geloof uit aan het bestaan van het Vagevuur en aan de kracht onzer tusschenkomst voor de afgestorvenen?

Wat echter beteekenen de weinige woorden van een verborgen grafschrift bij de grootsche en openbare hulde, reeds een jaar te voren, door hem aan de Katholieke Kerk geboden, toen hij het onsterfelijk meesterstuk dichtte, dat, gelijk de heer van Lennep aanteekent, de eer genoot — in de dramatische jaarboeken eenig — om, sedert dien tijd, en nog voortdurend, met het begin en het einde van elk jaar, zoo te Amsterdam als ook (later) te 's Gravenhage en te Rotterdam te worden opgevoerd: *den Gijsbreght van Aemstel.* [1]) M. H., wat reeds hoog gestegen kracht van overtuiging, wat geloofsmoed toont het in den Dichter, dat hij, in die bekende dagen van godsdienstige onverdraagzaamheid, en wel bij eene geheel buitengewone gelegenheid, zoodat het aan niemands aandacht ontsnappen kon, bij de opening van den Amsterdamschen schouwburg in het jaar 1637, een tooncelstuk, een treurspel koos om zijnen eerbied voor Katholieke feestviering en gebruiken en kerkelijke personen, niet slechts door den tijd, waaruit hij zijn onderwerp putte, maar ook door de inkleeding en behandeling der verschillende tooneelen onbewimpeld uit te spreken!

Bij niet weinigen dan ook kwam, onder het aanschouwen van den *Gijsbreght*, het vermoeden op, dat onze Dichter geneigd zou zijn de Katholieke leer te omhelzen. Dit vermoeden werd al spoedig versterkt. In het jaar 1639 wekt Vondel op nieuw en grooter ergernis en droefheid bij zijne oude geloofsgenooten door het opvoeren van zijn tooneelstuk, getiteld: „*de Maeghden*", [2]) „een treurspel," schrijft de heer van Lennep, „evenzeer

[1]) Dl. III, bl. 325 [2]) Dl. III, bl. 345.

de opmerkzaamheid trekkende door de stoutheid der vinding, als door de kracht van behandeling en den rijkdom van poëzij." [1]) „Maar", merkt Brandt aan, „hoe prijswaardig het treurspel der Maagden was ten opzicht van de kunst, men vondt er evenwel zaaken in die veelen bedroefden: des Dichters zucht tot de stellingen en gewoonten der Roomsche Kerke en zijne afwijking tot haare dwaalingen, die hij welhaast in andere zijner dichtwerken ten vollen openbaarde". [2]) Neen, het oogenblik van zijn openlijken overgang kon niet ver meer verwijderd zijn: èn de keuze van het onderwerp èn de wijze, waarop het zoowel opgevat als behandeld werd, laten langer geen twijfel over. Alles is vervuld van Katholiek geloof, alles ademt Katholiek gevoel. Het uur der volkomen zegepraal van Gods genade op Vondel's hart moet nabij zijn. Hoort, hoe hij in eenvoudige maar echt dichterlijke regelen het groote levensgeheim der Katholieke Kerk huldigt, als hij, op de lasterlijke verwijten van den legerwigchelaar Beremond, de H. Ursula laat antwoorden:

Ons Priesters luisteren naer geen' verzierden vond,
Maer naer d'onfeilbre stem, 't Orakel van Gods mond,
Naer Jesus, 's hemels tolck, d'almaghtige, en alwijze,
Die, onder schijn van weite, en wijndruif, tot een spijze,
En dranck, zijn lijf en bloed, des nachts, gaf, aen zijn disch,
Zyn jongren. Heidensch brein, dat Gods geheimenis
Noch mond gelooft, [3]) . . . . . .

Te dezer tijd dan ook, omstreeks het jaar 1640, omhelsde Vondel openlijk de Katholieke leer; en toen hij, negen en dertig jaren later, van de laatste HH.

[1]) Dl. III, bl. 545.
[2]) Brandt, bl. 45.
[3]) Dl. III, „*de Maeghden*", Tweede bedrijf, bl. 578.

Sakramenten der Katholieke Kerk voorzien, op een en negentig-jarigen ouderdom, te Amsterdam zijne aardsche loopbaan eindigde, had hij niet alleen door woord noch daad nooit zijne eens gevestigde overtuiging verloochend, maar altijd, gelijk Brandt getuigt, „de regels en Ceremoniën" van het Pansdom „stip onderhouden, en buiten opspraak, naar de leere van de Roomsche Kerke, geleeft", [1]) en zelfs, zooals op grond van des Dichters werken ook de heer van Lennep schrijft, zich tot aan zijn dood den warmen aanhanger en verdediger der Katholieke Kerk betoond. [2])

Komt het u niet opmerkelijk voor, M. H., dat het eerste dichtstuk, door Vondel, na 1640, het jaar zijner bekeering, aan 't licht gebragt, een treurspel is, dat den naam der twee Hoofd-Apostelen, *Petrus en Paulus* ten titel voert; en waarin de Dichter, op meerdere plaatsen, de hulde zijner kunst brengt aan het oppergezag van Christus' Stedehouder op aarde? Treft u, onmiddellijk na Vondel's geloofsverandering, de keuze niet dezer stof? Strekt zij u niet ten bewijze van de volheid, de opregtheid, — ik zou willen zeggen — van de warmte zijner overtuiging? En zouden we haar niet als eene bevestiging mogen aanzien van de door ons gegeven verklaring, dat de onhoudbaarheid van het formele hoofdbeginsel in het Protestantisme, *de individuele vrijheid van onderzoek*, en diep gevoel van behoefte aan *het Goddelijk leergezag der Katholieke Kerk* den grooten Vondel allereerst tot zijne geloofsverandering heeft bewogen?

En mogt mij nu gevraagd worden, wat wel bepaaldelijk Vondel's aesthetischen aanleg zou hebben aangetrokken en bevredigd; welke ontdekking zijn dichterlijk gevoel vooral mag hebben verrukt en veroverd? Dan,

[1]) Brandt, bl. 46. [2]) Dl. III, 624.

M. H, zon ik, naar aanleiding van een gelijk verschijnsel, op grond namelijk der stoffen door Vondel, uit den milden overvloed des harten, spoedig na zijne geloofsverandering, met den meesten gloed en bij herhaling bezongen, willen antwoorden: de groote Vondel heeft, door Gods genade geleid en geholpen, ten laatste het Geheim der Geheimen, het diep maar Goddelijk klaar, het verheven maar hemelsch aantrekkelijk, het ontzagwekkend maar oneindig verteederend Geheim verstaan, dat in de Katholieke Kerk alles verklaart, alles beheerscht, alles voltooit: al hare waarheden, al hare genademiddelen, hare geheele eeredienst; het aanbiddelijk Wondergeheim der Nieuwe Wet, dat brandpunt van waarachtig licht, heilige liefde en hooger leven; het Heilig Sakrament des Altaars, waarin de Godmensch zijn persoonlijk verblijf op deze aarde vereeuwigt, de zondige wereld door zijn offer onophoudelijk met den Vader verzoent, en ons het feestmaal toebereidt, waaraan, in en door Hem, al de leden der Christelijke maatschappij onderling en met God worden vereenigd, en de kiem der zalige onsterfelijkheid in hnnne zielen ontvangen; het Goddelijk Liefdewonder, dat tegelijkertijd het levend en onvergankelijk bewijs onzer verlossing, de volmaaktste type onzer eeuwige vereeniging met God en onze Hemel op aarde is. Hoe geniaal dichterlijk, maar hoe volkomen waar tevens hij het Heilig Altaargeheim opvatte, blijkt, al spoedig na zijn openlijken overgang, uit de twee slotregelen van zijn gedicht, getiteld: *„Kenteecken des afvals"* [1]), waarin hij, op het Heilig Misoffer doelende, zegt:

Die Kristns eenwigh Offer stuit,
Die bluscht *de zon des Godtsdiensts* uit.

[1]) Dl. IV, bl. 432.

Doch leest vooral M. H., „zijne gloeijende poëzie", bij gelegenheid van het Eeuwgetij der H. Stede, en vervolgens zijn Lyrico-didactiesch meesterstuk „de *Altaer-geheimenissen*, [1]) 5340 verzen groot, en na veeljarige, alzijdige, diepgrondige studie der Katholieke wetenschap, zoo vol geloof en liefde, zoo rijk aan hoog dichterlijke vervoering, slechts weinige jaren na zijne geloofsverandering, vervaardigd, en onder den indruk dier verhevene poëzie zult gij u Vondel, geloof ik, het gemakkelijkst voorstellen, tot den gewigtigen stap zijner geloofsverandering besluitend, terwijl hij in beschouwing en aanbidding lag neêrgeknield aan den voet van het H. Sakrament. Ja, dáár, boven het Heilig Tabernakel, dunkt mij, is zij voor zijn zoekend oog blijven stilstaan, de Goddelijke wonderster der genade, die hem, te midden der duisternissen van twijfel en gemoedsonrust, sinds zoovele jaren, was voorgegaan! Dáár vond eindelijk zijne ziel den levenden Christus, dien hij rusteloos, maar te vergeefs in het Protestantisme had gezocht! Dáár aanschouwde hij, door het geloof, het ware Ideaal aller Schoonheid: God in de stof! Dáár gevoelde zich geheel zijne ziel met al hare behoeften voldaan! Dáár smaakte voor het eerst zijn afgematte geest volkomen vrede en rust! Dáár in één woord, werd ze hem, in al haar klaarheid, ontdekt, de kostbare parel, die verborgen lag:

De Perle,

Waer voor men 't al met winst verliest.
Gelukkigh die het beste kiest.

Hoe dit echter zij, M. H., zouden wij het antwoord op deze vraag ook als het geheim tusschen God en zijn

[1]) Dl. IV, bl. 455

Dichter willen eerbiedigen: dit toch, vlei ik mij, staat voortaan boven allen twijfel bij u vast, dat Vondel, door Gods genade geleid, ten laatste met zelfstandigen blik de Katholieke waarheid erkend en haar niet alleen met volle overtuiging, maar met heel de liefde zijner groote ziel omhelsd heeft; en dat we alzoo zijn veelbesproken overgang tot het Katholicisme, — die tevens, laat het mij hierbij voegen, onbetwistbaar het tijdperk zijner hoogste dichterlijke ontwikkeling opent — in den volsten zin, eene glorievolle hulde voor de Katholieke Kerk mogen rekenen.

Breekt dan nog eens, M. H., de dag aan, waarop men besluiten zal, den Roomsch-geworden Dichter, in Neêrlands hoofdstad het Monument te wijden, waarop hij, sinds ongeveer twee eeuwen, boven zoovele anderen de wettigste aanspraak had, dan zullen uwe harten hooger kloppen, en, bij het aanschouwen van zijn beeld, zal het met innig gevoel van blijdschap en fierheid van uwe lippen klinken: *Gegroet, groote Vondel*, GLORIE VAN NEDERLAND, GLORIE DER KATHOLIEKE KERK!

VERSCHEIDENHEDEN.

ACTA EX IIS DECERPTA QUAE APUD SANCTAM SEDEM GERUNTUR IN COMPENDIUM OPPORTUNE REDACTA ET ILLUSTRATA. [1])

Vele theologische tijdschriften geven van tijd tot tijd hunnen lezers mededeeling van de meest belangrijke openbare stukken, die bij verschillende gelegenheden òf onmiddelijk van den Heiligen Vader zelven uitgaan, òf van de Romeinsche Congregatiën en Geestelijke Regtbanken, wier tusschenkomst Z. H. in het bestuur der H. Kerk gebruikt; en zoo kan men, op den duur, althans met eenige inspanning, vrij wèl op de hoogte blijven van de meeste uitspraken en verklaringen, die van het opperste kerkelijke gezag voortkomen. Er ontbrak echter tot Julij 1865 toe een tijdschrift, dat zich hoofdzakelijk met het verzamelen van die allergewigtigste stukken bezig hield en ze zoo volledig en toch zoo beknopt bekend maakte, dat de genoegzame kennisneming van alle maar eenigermate belangrijke akten voor ieder, die niet geheel en al een vreemdeling is in het Kerkelijke Regt, zoo gemakkelijk mogelijk werd gemaakt. Met vele bevoegde beoordeelaars komt het ons voor, dat deze behoefte op lofwaardige wijze vervuld is door de verschijning van het Romeinsche maandschrift, welks titel hierboven vermeld staat.

De Redactie dier verzameling stelde zich voor, de onmiddellijk van Z. H. den Paus uitgaande stukken, vooral die tot het Kerkelijke Regt in nadere betrekking staan, in hun geheel te geven; insgelijks den officiëlen tekst der Dekreten, Instructiën, Antwoorden en dergelijken van den H. Stoel zelven of van de H. Romeinsche Congregatiën en Geestelijke Regtbanken, in zoover die akten voor openbaarmaking geschikt waren; eindelijk zouden ook de pleitre-

[1]) Romae, typis polyglottae officinae S. C. de Propaganda Fide, Eq. Petro Marietti ejusdem S. C. Socio administro edente.

denen voor en tegen, en de bij de Congregatiën ingediende raadgevingen of *Vota* der Consultoren in korte overzigten worden vermeld. Waar het noodig of nuttig scheen, zouden bij de genoemde stukken en verslagen ophelderende aanteekeningen uit het Kerkelijke Regt en eene beknopte zamenvatting van de leer der Canonisten en de kerkelijke jurisprudentie over de besprokene punten gevoegd worden, ten einde het verstand en het overzigt van het gelezene te vergemakkelijken.

Dit zeer praktische plan, door de Redactie der *Acta* in overleg met vele aanzienlijke personen en in het bijzonder met de schrijvers der *Civiltà Cattolica* opgezet, kreeg, dunkt ons, eene getrouwe uitvoering. Een paar blikken op de twee voor het naslaan goed ingerigte bladwijzers van den eersten jaargang, — den eenen naar den verschillenden oorsprong der akten, den anderen alphabetiesch naar den aard der vele behandelde onderwerpen, — toont terstond, welk een rijke schat van leering hier den beoefenaren van het Kerkelijke Regt wordt aangeboden. Uit de bijna tallooze menigte van *Causae*, te Rome in den laatsten tijd behandeld, zijn hier meestal die uitgekozen, welke, zonder onderscheid der verschillende regtstoestanden, waarin de Bisdommen verkeeren, bijna overal gewoonlijk of ligtelijk voorkomen, en op zeer praktische vragen betrekking hebben, b. v. over het vasten, over den pligt des pastoors om de H. Offerande voor zijne gemeente op te dragen, over het bineren, over trouwbeloften en andere huwelijkszaken, aflaten, broederschappen, riten, reliquiën, zalig- en heiligverklaringen.

Aangaande deze en dergelijke onderwerpen vindt gij in de *Acta* de jongste verklaringen en bepalingen van het hoogste kerkelijke gezag: menig geval van versche dagteekening wordt met al zijne bijzondere omstandigheden uiteen gezet en besproken, natuurlijk met verzwijging der namen van personen en plaatsen.

Al komen deze *Acta* van de persen der H. Vergadering ter Voortplanting des Geloofs: ze missen toch alle officiëel gezag, en de stukken of uitleggingen, er in vervat, zijn daardoor nog niet als authentiek bewezen. Maar toch de omstandigheid, dat dit maandschrift te Rome op die wijze verschijnt, schenkt er eene geheel eigene waarde aan: dat de Romeinsche godgeleerden in de wetenschap en praktische kennis van het Kerkelijke Regt uitmunten, is van algemeene bekendheid; sedert eeuwen leven in de hoofdstad der Christenheid de zuivere, echt kerkelijke overleveringen over de

kerkelijke regtsgeleerde wetenschap; nergens elders kunnen thans de regelen van het Kerkelijke Regt zoozeer in uitvoering gebragt worden als daar; te Rome worden de moeijelijkste, uit alle streken der wereld ter beslissing voorgestelde regtsvragen door regtbanken en vergaderingen, onder wier leden de uitstekendste Canonisten zich bevinden, behandeld en uitgewezen; het opperste wetgevende, besturende en regterlijke gezag in de H. Kerk is daar gezeteld en in volle werking. De Redactie van een te Rome verschijnend tijdschrift over Kerkelijk Regt verkeert hierdoor in de gunstigste omstandigheden. Daarenboven, als de schrijvers der *Acta* te Rome niet in aanzien stonden: de toegang tot de persen van de H. Congregatie ter Voortplanting des Geloofs bleef hun zeker gesloten; maar nu is het te verwachten dat zij gemakkelijk en spoedig kostbare inlichtingen zullen ontvangen, die door menig ander slechts met moeite en niet zoo tijdig of soms in 't geheel niet verkregen worden.

Geen wonder dat zeer vele der voornaamste Katholieke theologische tijdschriften aan deze uitgave hunne goedkeuring en lof schonken: in Frankrijk, de *Revue des Sciences Ecclésiastiques* van den abbé Bouix, in Ierland, de *Irish Ecclesiastical Record*, in Italië, de *Unità Cattolica*, *la Scienza e la Fede*, *Archivio dell' Ecclesiastico*, enz.

Het kan niet anders, of de steeds klimmende belangstelling, welke het Kerkelijk Regt alom, en ook in ons Vaderland vindt, zal het groote nut dezer *Acta* telkens beter doen waarderen; eene hoop voor onze kerkelijke provincie des te beter gevestigd, naarmate wij door de gelukkige veranderingen in den toestand der H. Kerk hier te ande, en vooral door de herstelling onzer kerkelijke hiërarchie meer en meer de wijze tuchtregelen van het Gemeene Kerkelijke Regt onder ons in oefening zien treden. Wie begrijpt ook niet, dat het onlangs gehouden Provinciale Concilie van Utrecht en de daarop gevolgde of spoedig te verwachten Diocesaansynoden in onze Nederlandsche Kèrkprovincie zoowel de toepassing dier Kerkregels ten krachtigste bevorderen, als den ijver voor de wetenschap van het Kerkelijke Regt met eenen nieuwen prikkel aanzetten? Zoo zal het ieder duidelijk blijken, hoe nuttig en doelmatig ook voor onze theologische studiën een maandschrift gelijk de *Acta*, die we met deze regelen aanprijzen, verdient geacht te worden.

HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN TE MIDDELBURG SEDERT DE HERVORMING, GADEGESLAGEN UIT DE VENSTERS VAN DE CONSISTORIEKAMER.

Bovenstaande titel zou welligt bij menigen lezer eene verwachting opwekken, die in deze bladzijden niet voldaan zal worden; het *maatschappelijk leven* toch is van uitgebreiden omvang, en wij willen slechts enkele bijzonderheden mededeelen. Beginnen wij daarom met de verklaring, wat aanleiding tot dezen weidschen titel gaf.

De heer F. Nagtglas heeft voor eenige jaren het volgende werkje in het licht gegeven: „*De algemeene Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde Gemeente te Middelburg van* 1574-1860."

Behalve de naamlijsten van predikanten, ouderlingen en diakenen geeft hij ons daarin ook eenige aanteekeningen te lezen uit de oude notulen van den kerkeraad, met het doel om „het maatschappelijk leven der voorgeslachten" te laten „gadeslaan uit de vensters van de consistoriekamer". Toen wij dit boekje, vroeger door ons ter zijde gelegd, onlangs weder in handen namen, kregen wij den inval, om dat doel van den heer Nagtglas bij de lezers van „De Katholiek" te bevorderen, en namen daarom zijne woorden tot onzen titel.

Op den 18 Februarij 1574 werd Middelburg aan den Prins van Oranje overgegeven: het was tevens eene overwinning voor de „gezegende" kerkhervorming, die dadelijk een einde maakte aan de priesterheerschappij en in hare plaats de ware „vrijheid" deed heerschen. Ziehier eenige staaltjes:

17 Maart 1574 wordt de magistraat verzocht den papist uit de school te doen gaan.

21 Junij 1603. Voorstel om het verkoopen van alle afgodische beelden die de afgodendienaars plegen te gebruiken, zoo als het beeld van de H. drievuldigheid, het beeld crucifix enz. te verbieden. In 1608 kwam men op deze zaak nog eens terug, daar een zekere Martinist in den langendelft bij het gasthuis, crucifixen verkocht.

3 October 1607. Verzocht de kerkeraad den magistraat om het St. Maartensvuur te beletten om der superstitie en confusie wil.

29 Julij 1636. Het consistorie zal burgemeesteren communiceren dat er groot vermoeden is, dat de papisten hunne kinderen hier door papen laten doopen.

24 September 1638. Alzoo gerapporteerd werd dat zeker lid-

maat onzer gemeente, onder andere propoosten die tot voordeel der papisten zijn, mede zou gezegd hebben dat hij oordeelde, dat men in der papisten religie zoowel kon zalig worden als in de gereformeerde, zal daarnaar worden vernomen.

20 Junij 1648. Alzoo vele inwoners naar Antwerpen loopen om den omgang te zien, zullen de PP. de gemeente in hunne predikatiën waarschuwen tegen de gemeenschap met de afgodendienst en zullen de personen die aldaar in de paapsche kerken geweest zijn ernstig worden vermaand en bestraft.

15 Augustus 1648. De acte van censure over hen die de paapsche afgoderij participeren geresumeerd en bij de classis aangehouden om te beletten het begapen der paapsche kerken.

20 November 1660 Alzoo de knecht van het gevangenhuis gezegd wordt te zijn van de paapsche religie en dat hij de gevangenen door zijne aanspraken veel kwaad doet, zal daarnaar geïnformeerd worden.

26 Junij 1670. Men zal naarstig vernemen naar de personen die onder ons naar Brussel zijn vertrokken, om te begapen den grooten omgang aldaar en naar bevind van zaken dezelve censureren.

20 Februarij 1672. Werd eene commissie benoemd om zeker advokaat te onderhouden, die velen groote ergernis had gegeven door atheïstisch te spreken van onze religie en van het naderen tot het avondmaal, maar vooral ook door zijne afgodische kniebuiging voor het paapsche altaar, om den koning van Frankrijk te beter te mogen aanschouwen, hebbende bovendien later gezegd: „zoo het nog te doen ware, ik zou het alsnog doen". De advokaat verklaarde aan de commissie diep berouw te gevoelen.

Even gunstig als over de Roomschen dacht men over alle niet-Roomschen, die niet tot de zuivere gereformeerde religie behoorden:

19 November 1594. Alzoo men ziet dat de wederdoopers, Martinisten, zich dagelijks „verbruijden" om de onwetenden te verleiden, zoo is bij den kerkeraad goedgevonden mijne heeren van de stad te bidden order daarop te stellen. [Men begrijpt wat dat „order stellen" beteekent.]

13 Junij 1637. Zal door gecommitteerden bij de classis worden gesproken over de stoutigheid der joden en zal men door brieven aan de professoren van Leyden en de synode van Noord-Holland verzoeken, daartegen te vigileren.

14 November 1654. Wordt voor het eerst vermeld dat het consistorie had opgemerkt dat verscheidene jodenfamiliën uit diverse streken, zich in Middelburg hadden neêrgezet en hare vergaderingen hielden. Men vond goed de regering aan te schrijven, ten einde zij daarin gelieve te vigileren, tot eere van hare stad en bewaring der zuivere gereformeerde religie. Den 7 November 1655 besloot de kerkeraad over de exorbitantiën, die de joden *gezegd* worden te plegen, aan den magistraat te klagen. [De regering en de kerkeraad, schrijft de heer Nagtglas, hielden de joden in het oog en wurmden zoo lang, tot dat deze rijke en nijvere menschen de stad verlieten.]

3 November 1656. Besloot het consistorie te vernemen naar zekere conventie van Engelsche kwakers in de gravestraat. Naardien bij het avondmaal door Ds. Appolonius eenige dagen later gehouden, een kwaker hardop begon te spreken en niet dan met moeite kon worden weggebragt, werd de magistraat verzocht die lieden te bestraffen en de stad te ontzeggen. De regering voldeed aan dit verzoek. De rustverstoorders werden met een oorlogschip naar Engeland gevoerd.

13 October 1663. Verzocht het consistorie den magistraat, uit te roeijen alle schadelijke schriften, paskwillen en lasterlijke boeken tegen politie en kerken, en vooral te letten op zeker kwaker die boekjes uitstrooit, welke ergerlijk worden geoordeeld te wezen.

14 Januarij 1719. De kerkeraad vervoegde zich aan het stedelijk bestuur, onder toezending van eenige uittreksels uit het gruwelboek: *De val van 's werelds afgod*, door Jacob Roggeveen. Men verzocht de burgemeesteren om, wanneer zulk een „schadelijk mensch en besmettende zielepest zich verstouten mogt om weder in de stad te komen, hem zoodanig te staffen als de Goddelijke en menschelijke wetten omtrent openbare godslasteraars en bedervers van land en kerk statueerden".

30 Maart 1721 Bij gelegenheid dat zekere persoon door openbare excommunicatie uit de gemeente en door verbanning uit de stad was gezet, vroeg de kerkeraad te Zierikzee hierover eenige inlichtingen, want „het zoude haar tot hartelijke blijdschap zijn, wist zij middelen hoe dit schrikdier van libertinisterij en atheïsterij onder ons veld winnende uit den volke en stad te drijven, dit fenijn te stuiten en dezen Dagon voor den bondsark hoofd- en handeloos te doen nederstorten."

Men ziet wel, dat met de invoering der hervorming de gulden tijd van vrijheid voor Middelburg was aangebroken; de leden van den kerkeraad zorgden echter, dat die vrijheid niet in losbandigheid ontaardde:

31 October 1574. Openbare schuldbekentenis wegens het dansen op een bruiloft; de beschuldigde betuigt de speellieden gehuurd te hebben om psalmen te spelen en God alzoo te loven, doch dat buiten zijn weten de jongelieden tot dansen zijn vervallen.

3 Maart 1590. Dewijl men verstaat dat op de bruiloft van Pr de la Palma gedanst is, zoo zullen vader en moeder van den bruidegom daarover vermaand worden, desgelijks ook de dochter van Vosbergen en Manmaeker omdat zij gedanst hebben.

1 October 1605. Op het aanhouden van den kerkeraad om order te stellen dat het dansen op bruiloften, feesten en andere maaltijden moge ten eenenmale geweerd worden, antwoordt de magistraat dat de speellieden op groote boete zullen verboden worden eenige dansen te spelen, en voor zoover zij in dienst der stad zijn met afzetting bedreigd. [Op dienzelfden dag] verbood de stedelijke regering de dansscholen, benevens de weelderige maaltijden en het lange aanzitten

2 December 1617. Alzoo een ergernis ontstaan is door het dansen op de bruiloft van den heer Johan Luycx, zal hij en zijne huisvrouw vermaand worden over die ongeregeldheid en men zal vernemen wie de dansers geweest zijn.

20 Maart 1621. Men verstaat dat op de bruiloftsfeesten van den zoon van Vosbergen (Roubergen) gedanst is en besluit dat een predikant en ouderling de ouders zullen aanspreken, mitsgaders den bruidegom en de bruid om hen daarover ernstig te berispen.

16 November 1641. Vernomen zijnde dat eenige weken geleden op eene bruiloft gedanst is, zullen die lieden aangesproken worden.

7 April 1643. Herhaalde klagten over het dansen op bruiloften ingebragt zijnde, wordt door het consistorie besloten met ernst tegen zulke dartelheden te waken.

9 September 1645. Ds H. maakt bekend dat op de bruiloftsmaaltijd van de dochter van den Heer van Croocq zeer is gedanst, waarnaar onderzoek zal worden gedaan.

21 October 1646. Dansers die daarvan geen afstand beloven, van het avondmaal af te houden.

14 Februarij 1660. Werden de personen aangesproken die ge-

danst hadden op den bruiloft van Dr Evera, zij beleden hunne zonden en beloofden in het vervolg niet meer te dansen, ook die welke zich wegens hunne jonkheid eerst hadden verontschuldigd.

Doch niet alleen het dansen, ook andere losbandigheid werd zooveel mogelijk tegengegaan:

21 Junij 1629. Klagten over het kaatsspel in de singelstraat.

29 Julij 1651. Kwamen ter sprake de voorwaarden waarop de magistraat de nieuwe kaatsbaan heeft toegelaten. Men had liever gewenscht dat het tot die oprigting nooit was gekomen en zal den magistraat verzoeken om, zoo het bekwamelijk gestuit kan worden, dit alsnog geschieden zal.

20 September 1653. Daar het strooijen van suiker en andere insolentiën bij het inhalen van bruid en bruidegom, voornamelijk bij groote lieden plaats heeft en dit in deze „drukkende tijdens" zeer onbetamelijk is, wordt goedgevonden zulks in de predikatie te pas te brengen.

22 Februarij 1659. Verzocht het consistorie de regering te waken tegen de debauches op vastenavond.

18 Februarij 1662. Besloot het consistorie te letten op de „roepende zonden" en magtigde de predikanten eenige notabele zonden op te geven, waarop deze de aandacht der regering wenschen gevestigd te zien, op het ongeregeld rijden der karossen omtrent de kerken en op de singels op den sabbath; op al de bacchusfeesten, vastavonden, het zingen op driekoningen-avond enz.

7 Junij 1687. Besloot het consistorie in de classis te klagen over het ringsteken, op verscheidene dorpen met de pinksterdagen in gebruik, daar vele danserijen en drinkerijen mede gepaard gaan. [De heer Nagtglas zegt ter dezer plaatse. „Men ziet het hoe „de regtzinnigen der 17e eeuw zich tegen alles verzetteden, wat „leven en kracht toonde bij het volk. Hun arbeid heeft vruchten „gedragen in de flaauwe 18e eeuw, toen zij eindelijk, het had moeite „gekost, de flinke, vrolijke Nederlanders van vorigen tijd voor „goed hadden weggedrongen en door Jan Salies vervangen."]

12 April 1692. Het consistorie heeft noodig geacht te letten op hetgene „in de stads-schermschool in de balans, van den Italiaan, dagelijks geschiedt met voltigeren en verscheidene sprongen maken op de koorde", ten einde de vergadering nader geïnformeerd zijnde zorg drage, dat niet ingevoerd en dagelijks gepleegd wor-

den zulke lichtvaardigheden en ongeregeldheden, die de edel achtbare magistaat de godvruchtigheid heeft, zelfs op de jaarmarkt in onze stad niet toe te laten.

6 Julij 1726. Werd voor den kerkeraad gebragt dat om den hoek van de oude beestenmark roomsche en andere havelooze menschen woonden die een bordje uithingen waarop geschreven stond: „*Hier gaat men uit spelen op bruiloften en vrolijkheden*", terwijl er ook een strijkstok en viool op uitgebeeld stond. Er werd besloten te verzoeken dat dergelijke aanstootelijkheden en ergernissen door den officier en zijne dienaren mogten worden weggenomen.

Herhaaldelijk verzette het consistorie zich tegen het toelaten van komedianten, koorddansers, enz.: 23 April en 18 Junij 1644, 30 Junij 1657, 26 Julij 1664, 23 Julij 1701, 25 Julij 1705. Men bragt het zoover, dat den 21 Julij 1668 berigt werd, „dat burgemeesters beloofd hadden geen komedianten of koorddansers toe te laten dan die alvorens door hare gedeputeerden zouden zijn bezigtigd en bevonden geene ontstichting of ongeregeldheden te kunnen verwekken". De regering schijnt daarvan dapper gebruik te hebben gemaakt, want „acht dagen later verzocht men dat die commissarissen niet in *zoo grooten getale* mogten worden gedeputeerd en ook niet met hun gezelschap en familiën"! Een ander verzoek werd in het geheel niet toegestaan: 25 Julij 1713. De kerkeraad vernomen hebbende dat op de vischmarkt een man zijne ongewone sterkte zal vertoonen, niet zonder groote verzoeking van God, vindt goed heeren BB. te verzoeken, dat die vertooning mogt worden verboden.

Eene verzoeking van God meende men zeker ook te zien in de loterij: althans 26 Junij 1649 zal de praeses en scriba burgemeesteren waarschuwen omtrent zeker verzoek dat gedaan zal worden, tot oprigting eener loterij en aanhouden dat zulks mag afgeslagen worden; en 31 Mei 1670: Alzoo er gezegd wordt dat er eene loterij zal worden aangesteld tot verkooping van een schorsmolen, zal daarna vernomen worden en, als het zoo is, zal de magistraat worden verzocht dergelijke misbruiken van het lot te willen tegengaan.

Het is verwonderlijk om te zien, hoe men zich met alles bemoeide en niets onbestraft of ongemoeid liet:

28 December 1574 wordt Marcus d. l. P. opgewekt om in het

consistorie te komen en wegens het gerucht [NB. gerucht] van dronkenschap van het avondmaal te blijven.

4 April 1576. GELEIN JOLYT aanspreken, omdat hij in het schuttershof vier gulden verschoten en helpen verdrinken heeft. [Deze Gelein Jolyt, als beeldstormer gebannen door den hertog van Alba, was een der voornaamste invoerders van de hervorming te Middelburg.]

17 Julij 1577. NICOLAAS, de conchierge van den prins van Oranje, moet van zijne tweede vrouw scheiden, omdat zijne eerste vrouw nog leeft. [Had Philips van Hessen eens te Middelburg gewoond!]

2 October 1577. Mr. JASPER SEU en mr. JAN VAN DE PERRE zijn gecommitteerd om te gaan tot den burgemeester JAN ARENDS en hem te vermanen van te veel gedronken te hebben op den maaltijd van den graaf JAN VAN NASSAU.

9 Julij 1633. ABRAHAM MACARUS gevochten hebbende, zal voor het kleine consistorie ontboden worden.

13 Junij 1665. Daar AREND VAN DEN HEUVEL, den procureur A. DE SMITH door het werpen van een steen zou hebben gekwetst, is hem aangezegd zich van het avondmaal te onthouden.

28 Julij 1607. Een zeker schoenmaker, in de spanjaardstraat, eene vrouw zonder grond beschuldigd hebbende van vele brandmerken op haar rug te hebben, zal daarover worden vermaand.

18 Maart 1645. De advocaat ROELS zal worden aangesproken omdat hij voor de vierschaar in de zaak van den brilleman, die geapprehendeerd was wegens godslastering, eenige uitdrukkingen tot nadeel der predikanten heeft gehezigd. De advocaat gaf echter geen contentement.

4 Mei 1641. Zal nader gelet worden op die vrouwelijke personen die met onthlooten boezem bestaan ten avondmaal te gaan.

8 Februarij 1670. De praeses zal den grooten kerkeraad vermanen tot behoorlijke modestie in kleeding, haarlokken als anderzins.

22 Augustus 1670. Besloten te letten op personen die extravageren in het lange haar en zoo zij vermaand zijnde zich niet beteren, zal men ze niet tot het Avondmaal noodigen.

14 Februarij 1671. Zeker bruidegom en bruid zullen door den wijkpredikant ernstig vermaand worden als zich boven hunnen stand te hebben versierd wat „sonderling bestond in de achteraanslepende staart van haar kleed," zijnde zulk vertoon van ho-

vaardig en onmatig en verkwistend misbruik van Gods gaven, zoo in de vrouwenkleederen als in de mans slepende rouwmantels voor onbetamelijk en ongeoorloofd gehouden.

9 Julij 1672. Bepaalde de kerkeraad dat ieder wijkpredikant de personen, die lange haren dragen, in zijne wijk zal aanspreken, alsmede die vrouwspersonen, die met ontblooting van haren boezem velen tot ergernis ziju. [De Heer Nagtglas teekent hier aan: „Omstreeks denzelfden tijd liet MOLIÈRE zijn *Tartuffe* zeggen: Couvrez ce sein etc."

Maar er is bijna niets, waarop zooveel wordt aangedrongen als op het vieren van den Zondag, opdat toch ieder het zuivere Evangelie zou hooren verkondigen.

7 April 1574. Besloot men den magistraat te verzoeken om het openbaar koopen en verkoopen op den sabbathdag, immers onder de predikatiën, te verbieden.

25 September 1610. Alzoo men bevindt dat de maaltijden van de schutteriën dikwijls op zondag worden gehouden, zullen de boekhouders en belederş verzocht en vermaand worden om zulke bijeenkomsten niet te houden op den dag des Heeren, opdat de godsdienst niet worde verhinderd.

13 April 1619. Op het vertoog van profanatie van den rustdag en de godsdienst in dezelve door het duinrijden enz. is bij den magistraat geresolveerd, dat de poorten zullen gesloten worden des zondags, van 8 uren 's morgens tot vier of vijf uren na den middag.

27 Maart 1621. Wordt berigt dat de burgemeester verzocht is om het rijden der duinwagens op den dag des Heeren door het sluiten van de poorten te beletten en dat hij beloofd heeft daarin te voorzien.

5 Junij 1649. De stedelijke regering geeft last, op verzoek van den kerkeraad, om de poorten der stad met kettingen af te spannen.

27 Januarij 1652. Men zal nader letten op de herberg op de dwarskade bij de dampoort, die bevonden wordt zondags onder de predikatiën gelagen te zetten.

1 April 1656. Kwam het consistorie tusschen beide in een hevigen twist tusschen de gilden der koks en pastijbakkers en besloot men de regering te verzoeken, een nieuw reglement hierover te

stellen, ten einde de dag des Heeren door die ambachtsbetrachtingen niet werde geprofaneerd.

19 Mei 1657. Besloten de regering te verzoeken order te stellen tegen het ophangen van kroonen op verscheidene plaatsen der stad op den sabbathdag.

1 Mei 1660. Werd verzocht dat beter zorg mogt gedragen worden voor het sluiten der stadspoort ten einde het rijden met karrossen moge geweerd worden. Bij besluit van 11 Maart 1662 en 24 April 1666, verboden burgemeesteren op zondag langs de straten te rijden als ook voor geene kerkdeuren te staan.

18 Junij 1660. Alzoo de order voor deze beraamd, om niet te mogen bakken of koken voor de gastmalen tusschen beide predikatiën op den zondag, wordt tegengegaan, is goedgevonden heeren burgemeesteren daarvan kennis te geven.

23 Februarij 1669. Besloot men BB. aan te spreken over het rijden van karossen op 's Heeren dag vóór en na de godsdienstoefening, waardoor de koetsiers in hunne godsdienst werden verhinderd en in blinde onwetendheid gehouden. BB. beloofden dat niemand zou toegelaten worden zijn karos op zondag te gebruiken, als die ziek of impotent zijn.

31 Mei 1670. Besloot men te klagen over het rijden van vrachtwagens over den Vlissingschen weg op 's Heeren dag.

9 Mei 1682. De waard uit „De slapende leeuw" bij de seispoort mitsgaders de waard en waardin buiten de langeville, op het zand, zullen, vermits profanie van den dag des Heeren, door tappen, tuisschen en spelen in hunne huizen toe te laten, van het avondmaal gehouden worden.

Welke vrijheid van geweten had de gezegende hervorming te Middelburg aangebragt! Zonder twijfel zullen wij het in de heeren van den kerkeraad niet misprijzen, dat zij zorg droegen om godsdienstigen geest te bevorderen, of misbruiken en zedeloosheid te weren. Maar daarin zoover te gaan, en daarvoor telkens de tijdelijke magt in te roepen en het stedelijk bestuur als te dwingen, om te bevelen wat de predikanten goed- of te verbieden wat zij niet goedkeurden, waarlijk dat is niet meer zorgvuldigheid alleen, maar moet heerschzucht en dwingelandij genoemd worden. Het verwondert ons dan ook niet, dat de leden van het consistorie en vooral de predikanten zoo dikwerf in geschil kwamen met de

stedelijke regering, en dat deze zich aan hunnen invloed zocht te onttrekken, ten einde zelve niet overheerscht te worden. Ook dit blijkt duidelijk uit hetzelfde boekje. Zoo lezen wij daar, dat den 26 December 1643 de regering een besluit gaf over het houden eener collecte; den volgenden dag kwamen eenige predikanten daartegen protesteren, „opdat aan het kerkelijk regt geen inbreuk geschiedde." De regering besloot echter zich aan de resolutie te houden en de gedeputeerden „fraai te censureren over hunne seditieuse predikatiën en handelingen." Zoo lezen wij op 5 September 1667: „Het verzoek der predikanten [gedaan bij gelegenheid van het overlijden van Ds. P. VAN THOOR] dat de regering collegialiter uit den rouw, bij de predikanten te lijk zou gaan, wordt afgeslagen.". 12 Julij 1670: De stedelijke regering verbiedt het exorbitant prediken van Ds. THILENUS en later het licentieus catechiseren; hij wordt, 28 Maart 1672, voor wethouders en raad ontboden en scherpelijk bedreigd; en eindelijk, 23 November 1676, door de regering op nieuw onderhouden over zijn seditieus discours met den majoor VAN GOETHEM. In 1677 besloot de regering den kerkeraad te doen vermaken; zij schorste in 1678 de jaarlijksche tegemoetkoming van consistoriale en klassikale uitgaven, totdat de nieuwe kerkeraad tot haar contentement zal zijn vermaakt; en bepaalt in 1679 dat de kerkeraad aan haar niet langer zou schrijven *UEA. toegenegen vrienden*, maar *UEA. dienstwillige;* in 1680 stelde zij, op aanschrijven der staten „order op het licentieus prediken en bidden." Eindelijk werden, 16 December 1703, de predikanten gelast zich op den stoel niet met politiek te bemoeijen, of oneerbiedig van de regenten te spreken.

Wij willen bij deze aanhalingen geene aanmerkingen voegen en veroorloven ons slechts deze vraag: mogen Protestanten en vooral Predikanten luide klagten aanheffen over Roomsche heerschzucht en dwingelandij, en met ophef gewagen van de kerkhervorming, als had deze

„elken dwang ten spijt
„Conscientiën geschokt, conscientiën bevrijd!"?